

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Katedra mezinárodního práva

**MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ SOUDNICTVÍ A CESTA KE
VZNIKU MEZINÁRODNÍHO TRESTNÍHO SOUDU.
HISTORICKO-PRÁVNÍ PERSPEKTIVA**

(diplomová práce)

Jan Bárta

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Vladimír Balaš, CSc.

Praha, květen 2009

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 31. 5. 2009

Jan Bárta

„Je osudem každého člověka, aby byl zapředen do mocenských poměrů, jejichž prostřednictvím žije. Toto je nevyhnutelná vina všech, vina člověčenství. Této vině čelíme tím, že se zasazujeme o moc, která uskutečňuje právo, lidská práva.“*

Karl Jaspers

* JASPERS, Karl. *Otázka viny. (Příspěvek k německé otázce)*. 2. vydání. Praha : Mladá fronta, 1991. 96 s., s. 9-10.

OBSAH:

1. Úvod.....	6
1.1. Téma a struktura práce.....	7
1.2. Poděkování.....	9
2. Teoreticko-právní otázky týkající se mezinárodního trestního soudnictví.....	10
2.1. Mezinárodněprávní odpovědnost státu a jednotlivce.....	10
2.1.1. Odpovědnost státu.....	11
2.1.2. Odpovědnost jednotlivce	15
2.2. Mezinárodní právo trestní, válečné právo, právo ozbrojených konfliktů, mezinárodní humanitární právo	17
2.3. Mezinárodní soudnictví, mezinárodní trestní soudnictví.....	20
2.4. Zločin podle mezinárodního práva	23
3. Vývoj do 1. světové války	25
4. První světová válka a souzení válečných zločinů.....	34
4.1. Pařížská mírová konference a snahy o potrestání válečných zločinů.....	34
4.2. Lipské procesy 1921 – 1922	42
5. Snahy o rozvoj mezinárodní spravedlnosti mezi dvěma světovými válkami.....	49
6. Druhá světová válka a potrestání spáchaných zločinů.....	57
6.1. Přípravy k potrestání spáchaných zločinů	57
6.2. Charkovský proces 1943.....	68
6.3. Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku.....	70
6.4. Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ v Tokiu.....	90
7. Vývoj v poválečném období a v období studené války	106
8. Mezinárodní trestní tribunály ad hoc zřízené Radou bezpečnosti OSN	122
8.1. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii	122
8.1.1. Vznik Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii	122
8.1.2. Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii.....	125
8.1.3. Fungování Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii	130
8. 2. Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu	133
8.2.1. Vznik Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu	133
8.2.2. Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.....	136
8.2.3. Fungování Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.....	138

9. Mezinárodní trestní soud	142
9.1. Vznik Mezinárodního trestního soudu.....	142
9.2. Statut Mezinárodního trestního soudu	144
9.3. Fungování Mezinárodního trestního soudu	156
10. Smíšené trestní tribunály ad hoc	161
10.1. Speciální soud pro Sierra Leone	161
10.2. Ostatní smíšené trestní tribunály ad hoc	166
10.2.1. Zvláštní panely na Východním Timoru	166
10.2.2. Mimořádné senáty soudů Kambodže.....	168
10.2.3. Soudní systém v Kosovu a v Bosně a Hercegovině.....	170
10.2.4. Irácký zvláštní soud pro zločiny proti lidskosti	171
10.2.5. Zvláštní tribunál pro Libanon	173
10.3. Závěrem	175
11. Závěr	176
12. Zkratky.....	178
13. Prameny a literatura	180
13.1. Prameny:	180
13.1.1. Vydané soubory dokumentů:	180
13.1.2. Jednotlivé dokumenty (řazeny chronologicky):	181
13.2. Literatura:.....	185
13.2.1. Monografie:	185
13.2.2. Články, stati a studie:.....	188
13.3. Internet:.....	191
<i>Resumé</i>	192
<i>Summary</i>	194

1. Úvod

Mezinárodní společenství je určitou další, nadstátní či mezistátní úrovní utváření a organizování lidské společnosti. Lidé se prvotně seskupovali na základě rodinných, kmenových a etnických vazeb, až vytvořili v průběhu věků státní strukturu. Tyto nejprve kvazistátní a později již plně státní útvary postupně vytvářely mezinárodní společenství, které čítalo nejprve jen několik plnohodnotných nezávislých členů, až se zejména díky dekolonizaci ve druhé polovině 20. století rozšířilo na dvě stovky států na počátku 21. století. Definitivně od konce třicetileté války v roce 1648, uzavřené vestfálským mírem, tedy mírovými smlouvami z Osnabrückeru a Münsteru, který bývá považován za první mezinárodní kongres,¹ se ustaluje v podobě společenství v podstatě (alespoň teoreticky) právně rovných subjektů, moderních států, a teprve toto „společenství rovných“ umožňuje vznik mezinárodního práva jako systému regulace společenských vztahů, jehož rozvoj je možné spatřovat zejména od 2. poloviny 19. století.

Tato „mladá společnost“ si pak nutně vytváří určitá pravidla, která regulují její soužití tak, jak to o „úroveň níže“ činili a činí v rámci států jednotlivci. Postupně se upravují pravidla dřívějších dob a souběžně vznikají pravidla nová, a to nejprve v rovině pravidel obyčejových, která se časem stávají předmětem kodifikace, a později čím dál více pravidel smluvních. Vzhledem k nedokonalosti jakýchkoli pravidel je postupem doby potřeba také rozhodčího orgánu, který bude schopen alespoň relativně nestranně rozhodnout spory v rámci takového společenství, což je podnětem pro vznik nejrůznějších mezinárodních soudních orgánů. Právo, které postrádá mechanismy, jež zajišťují jeho prosazování, je ovšem pouze „papírovým drakem“, takže se v rámci obecného mezinárodního práva vytváření mechanismy sloužící k donucení plnění mezinárodních závazků a postupně je doprovází také pravidla, která umožňují potrestání chování, které se přičí mezinárodnímu právu, aby byla zaručena jeho vymahatelnost a bylo dosaženo efektivity práva, bez níž by právo jako systém zůstalo jen pouhou proklamací. Potrestání provinění států, jako abstraktních entit, je ovšem třeba doplnit možností trestání provinění jednotlivců proti mezinárodnímu řádu, aby nebyli v rámci

---

¹ Je ovšem třeba mít na mysli, že se kongresu neúčastnila Velká Británie, která byla v tu dobu zmítána vnitřními problémy. Srovnej: HOBZA, Antonín. *Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I. Část II.* Praha : [vl. n.], 1933, 1935. 530 s., s. 85.

kolektivní státní viny trestání za kriminální činy osoby nevinné, čímž by se právo vzdalovalo spravedlnosti, a aby byli potrestáni cíleně ti, kteří nesou individuální vinu.

Na tomto základě vzniká mezinárodní právo trestní a objevují se snahy o vytvoření mezinárodního trestního soudnictví, které by postihovalo nikoli stát jako celek, ale jednotlivce, kteří jeho jménem mezinárodně protiprávní chování vykonávají či zajišťují. Podle definice mezinárodního práva jako souboru „*právních norem, které zajišťují mírovou existenci a plynulý vývoj mezinárodního společenství*“,² by mělo být cílem mezinárodního společenství „mírové soužití“, a to je třeba také nějakým způsobem chránit.

1.1. Téma a struktura práce

Tématem této diplomové práce je vývoj mezinárodního trestního soudnictví. Její snahou je poskytnout celkový pohled na tento mezinárodněprávní institut, nabídnout přehled nejdůležitějších momentů a mechanismů, které tento vývoj určovaly, a zmapovat poměrně komplikovanou cestu, která vedla mezinárodní společenství k ustavení stálého Mezinárodního trestního soudu. Jedná se o přehled vývoje jak z hlediska hmotného práva, tedy ustalování okruhu zločinů podle mezinárodního práva, tak z hlediska práva procesního, tedy snah o vytvoření procesního a institucionálního rámce postihu těchto zločinů.

Počáteční kapitoly práce se zabývají teoretickými pojmy, které se v rámci tohoto tématu zdají být nejdůležitějšími, tedy odlišení odpovědnosti státu a jednotlivce, rozlišení mezinárodního zločinu a zločinu podle mezinárodního práva, hrubým nastíněním pojmů mezinárodní právo trestní, válečné právo, právo ozbrojených konfliktů a mezinárodní humanitární právo a také vymezením institutů mezinárodního soudnictví a mezinárodního trestního soudnictví.

Dále struktura práce sleduje chronologický vývoj. Nejprve se zabývá ve zkratce dlouhým obdobím od starověkých dějin až do 1. světové války, ve kterém se pomalu formovaly základy mezinárodního práva a z pohledu tématu práce se nejprve formovala pravidla korigující vedení válek a chování jednotlivců v jejich průběhu. Významný posun je pak možné pozorovat zejména ve 2. polovině „dlouhého“ 19. století, kdy se

---

² MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s.

začíná kodifikovat dotud jen obyčejově zakotvené mezinárodní právo. Nejvýznamnější událostí tohoto období jsou pak jistě dvě haagské mírové konference v letech 1899 a 1907.

První světová válka se stala svým rozsahem a dopadem na obrovský počet lidí důležitým předělem ve vnímání války jako mechanismu, který by neměl být běžnou součástí mezinárodních vztahů. To potvrzuje i snaha soudit po jejím skončení německého císaře Viléma II. jako hlavního viníka této války a také potrestat pachatele německých válečných zločinů, které se v průběhu konfliktu odehrály, jež nakonec vyústila v tzv. Lipské procesy v letech 1921-1922.

Meziválečné období je pak možné charakterizovat jako soubor snah o zabránění dalšímu válečnému střetnutí, které však byly ve svém důsledku neúspěšné. Přesto ale tato doba přinesla řadu právních nástrojů, které bylo možno později použít pro odsouzení 2. světové války a válečných zločinců. Zdůraznit je třeba zejména tzv. Briand-Kelloggův pakt z roku 1928.

Další část práce se poměrně obsírně zabývá obdobím 2. světové války, přípravou potrestání válečných zločinců a zejména dvěma poválečnými procesy, v nichž byli souzeni Němci a Japonci váleční zločinci, tedy procesem v Norimberku a procesem v Tokiu. Zde se utvářely důležité základy pro další rozvoj mezinárodního trestního soudnictví, a to jak z pohledu hmotného práva, tak z pohledu práva procesního.

Kapitola věnující se období poválečnému a období studené války shrnuje dlouhých padesát let vývoje provázeného snahami o potvrzení zákazu agresivní války jako nástroje mezinárodní politiky, o vymezení jasnějších pravidel pro vedení případných ozbrojených konfliktů a definování zločinů podle mezinárodního práva i snahami o vytvoření stálého judičiálního mechanismu k trestání zločinů podle mezinárodního práva.

V další části se práce věnuje rozboru právního základu a fungování dvou ad hoc zřízených tribunálů na základě rezolucí Rady bezpečnosti OSN v první polovině 90. let 20. století, a sice Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.

Předposlední kapitola se věnuje podrobnějšímu popisu vzniku stálého Mezinárodního trestního soudu, dále pak rozboru jeho statutu, především jeho hmotněprávním ustanovením, a podává i přehled současné činnosti tohoto soudu.

Závěrečná část pak podává ve stručnosti přehled tzv. smíšených trestních tribunálů, které v sobě kombinují prvky mezinárodního i vnitrostátního práva. Mezi nejvýznamnější patří Speciální soud pro Sierra Leone, Mimořádné senáty soudů Kambodže či Zvláštní tribunál pro Libanon.

1.2. Poděkování

Rád bych poděkoval panu dr. Vladimíru Balašovi za jeho vstřícný lidský přístup a cenné rady, které mi při psaní této práce poskytl. Pokud jsem některé z nich nevyslyšel, pak jde o mou chybu.

Obrovský dík patří mým rodičům i ostatním členům mé rodiny za jejich neocenitelnou a nikdy neutuchající podporu a důvěru ve mne v průběhu celých mých dlouhých studií.

2. Teoreticko-právní otázky týkající se mezinárodního trestního soudnictví

Vzhledem k častému používání některých pojmů a institutů, je vhodné je v úvodu vymezit v té podobě, jak jsou v této práci chápány a používány.

2.1. Mezinárodněprávní odpovědnost státu a jednotlivce

Tradiční mezinárodní právo vidělo jen odpovědnost státu jako jediného plnohodnotného subjektu mezinárodního práva. Obecné mezinárodní právo ani žádná mezinárodní smlouva však pojem subjektu nijak nedefinují, a tak od 2. poloviny 19. století nabývají na důležitosti na mezinárodním poli a získávají mezinárodněprávní subjektivitu nejprve mezinárodní organizace mezivládního charakteru (plnou objektivní jako OSN, nebo partikulární subjektivní), postavení subjektu mezinárodního práva nabývají povstalci, národně-osvobozené hnutí, příp. válčící strana. Mezinárodní společenství se stává složitějším, významu a jistých práv a povinností mezinárodní povahy nabývají postupně i soukromé osoby, a to jednotlivci i společnosti národní i nadnárodní povahy. Nauka mezinárodního práva však dosud není jednotná v přiznávání postavení subjektů či dílčí subjektivity těmto novým elementům.³ Z postavení jednotlivce jako představitele státu nebo jako subjektu či alespoň dílčího či jen určitými právy a povinnostmi mezinárodní povahy nadaného elementu pak vyplývá také jeho odpovědnost za protiprávní chování.

Odpovědnost za protiprávní chování náleží do tzv. sekundární normativity, tedy skupiny norem, které jsou souborem sankčních pravidel, která nacházejí uplatnění v případě porušení primárních norem (hypotéza – dispozice, porušení dispozice – sankce), resp. závazků, a to obecně platných či smluvních. Patří sem samotná odpovědnost za protiprávní následek i institut donucení pro případ, že není odpovědnostní povinnost plněna. Komise pro mezinárodní právo po dlouhých letech (začala v roce 1949) dokončila Návrh článků o odpovědnosti států v létě 2001 jako kodifikaci obyčejových obecně platných pravidel. Tento návrh se ovšem týká „jen

---

³ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 47-94. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 104-172.

subjektů vykonávajících veřejnou moc, tedy států a povstaleckých hnutí; pokrývá i jejich povinnost trestně postihovat jednotlivce v postavení státních (povstaleckých) orgánů, jejichž chování, odporující obsahu dané mezinárodněprávní úpravy, se pak státům (povstaleckým hnutím) přičítá“.⁴

2.1.1. Odpovědnost státu

Původně v tradičním mezinárodním právu byla odpovědnost státu vnímána jako jeho „způsobilost plnit, co mu bylo uloženo mezinárodněprávními normami, jichž byl daný stát povinovaným subjektem“, a v případě neplnění povinnosti či závazku se poškozená strana mohla „pokládat za vyvázanou z dané právní úpravy“,⁵ a tedy za „oprávněnou k mimoprávnímu či volnostnímu chování ... vůči porušiteli práva“⁶. Možností, jak zabránit tomuto mimoprávnímu následku protiprávního jednání, byla obnova původního vztahu a náprava deliktu. Podle obecného mezinárodního práva nešlo ovšem o povinnou nápravu, ale záleželo na ochotě pachatele deliktu tento odčinit i vůli poškozeného odčinění přijmout. Celkově tím nebyla dotčena možnost přistoupit k válce jako politickému i právnímu nástroji. V současném mezinárodním právu se pak ustálilo pravidlo, které ukončilo pojetí, podle něhož odpovědnost nastupovala jen na základě smluvního závazku. Nově tedy vzájemný odpovědnostní závazek států nastupuje ex lege a může být potvrzen např. deklaratorním rozhodnutím arbitrážního soudu.

Institut mezinárodněprávní odpovědnosti státu nahrazuje v mezinárodním právu institut potrestání pachatele, který nelze v rámci mezinárodního společenství suverénních států realizovat stejnými prostředky jako v právu vnitrostátním. Upravuje právní následky mezinárodního protiprávního jednání a ukládá k porušenému závazku ještě závazky další (sekundární, akcesorické) s tím, že původní závazek ovšem trvá nadále. Má hlavně preventivní funkci a nazývá se také nepřímým donucením.⁷

Odpovědnost státu je upravena pouze pravidly obyčejovými. Snaha o kodifikaci pravidel o odpovědnosti států na celosvětové úrovni má poměrně dlouhou historii

---

⁴ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 572.

⁵ Tamtéž, s. 573.

⁶ Tamtéž, s. 574.

⁷ Srovnej: MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 312-313.

sahající až ke snaze Společnosti národů v rámci první Haagské kodifikační konference v roce 1930, kam byla tato otázka zařazena po šestileté přípravě. Snahy o kodifikaci těchto pravidel probíhají po celé 20. století, od roku 1949 na půdě Komise pro mezinárodní právo OSN, až bylo v roce 2001 touto komisí předloženo definitivní znění Návrhu článků o odpovědnosti států. Jistým zklamáním ovšem bylo, že na žádost samotné Komise byl tento Návrh vzat Valným shromážděním OSN pouze na vědomí a že se nestal podkladem pro sjednání kodifikační úmluvy. Tím se také po dlouhých letech diskusí mezinárodního společenství zatím nedočkalo závazného vyřešení otázky následků porušení mezinárodního práva, a tedy řešení efektivity mezinárodního práva, resp. jeho vynucování.⁸

Náležitosti protiprávního chování státu, a tedy jeho případné odpovědnosti, jsou přičitatelnost chování určitému státu a protiprávnost tohoto chování. Důležitou podmínkou je samozřejmě také platnost závazku, který měl být porušen, a to zejména s ohledem na nestálost mezinárodního práva. Naopak podoba škody ani její vlastní existence není podstatná, stejně jako ospravedlnování souladem s vnitrostátním právem.⁹ Státu je třeba také přičítat chování jeho orgánů a také institucí, na které byly přeneseny určité státní pravomoci, ovšem musí se jednat o chování, které pokrývá status jim přiděleného či prisuzovaného orgánu. Výjimku tvoří pak normy upravující vztahy v průběhu vojenských konfliktů, kde humanitární právo jako *ius cogens* zakazuje určité násilné chování jednotlivců a přičítá je státu, ač se nejedná o činy plynoucí ze statusu orgánu státu, jde např. o čl. 91 Dodatkového protokolu I k Ženevským úmluvám o ochraně obětí války z roku 1977: „*Strana v konfliktu, která poruší ustanovení Úmluv, nebo tohoto Protokolu, bude povinna nahradit škodu, pokud k ní došlo. Bude odpovědna za veškeré škody spáchané osobami příslušejícími k jejím ozbrojeným silám.*“¹⁰ Od konce 20. let 20. století se pak státu přičítá i jednání orgánů za hranicí jejich pravomocí (tzv. *ultra vires*), které se za takové dříve nepovažovalo. Je ovšem třeba rozlišovat mnohdy těžko zřetelnou hranici mezi jednáním úředním a soukromým. „*Koncepční změnu v kvalifikaci jednání ultra vires definitivně přineslo až ustálení jus*

---

⁸ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 576-583.

⁹ Srovnej: tamtéž, s. 583-589.

¹⁰ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb.

*cogens. Napříště je tudíž už pojmově vyloučeno, aby např. hlava státu jako vrchní velitel ozbrojených sil zahájil agresivní válku, a to při porušení ústavních předpisů.*¹¹

Zvláštní postavení získávají také povstalecká hnutí, neboť jejich chování nelze přičítat příslušnému teritoriálnímu státu. Ta se tak stávají v rámci výkonu určité veřejné moci subjektem mezinárodního práva a jako takový také přebírají odpovědnost za akty svých orgánů. Teritoriálnímu státu pak zůstává jen určitá míra povinné prevence a povinnost dbát zájmů třetích států. Zde se pak objevuje např. i povinnost potrestat jednání povstalců po jejich porážce, „*jímž byly dotčeny právem chráněné zájmy třetích států, chráněné pravidly smluvními a dispozitivními pravidly obecného mezinárodního práva, či dokonce všech států mezinárodního společenství v případech, kdy inkriminovaným jednáním povstalců došlo k porušení kogentních norem tohoto práva*“.¹²

Na základě faktického vztahu a míry mocenské kontroly se posuzuje také přičitatelnost mezinárodní odpovědnosti státu u tzv. de facto orgánů, tedy takových orgánů, které nebyly pověřeny úředně výkonem určité funkce veřejné povahy. Jedná se o osoby jednající z podnětu či na pokyn úředně ustanovených státních orgánů, dobrovolníky, pomocníky, revoluční orgány, orgány vykonávající veřejné funkce za mimořádných událostí apod.¹³ Ohledně činů soukromých osob má pak stát odpovědnost prevenčního charakteru, neboť „*podle obecného mezinárodního práva je totiž stát povinen na svém území udržovat mezinárodně požadovaný standard veřejného pořádku a jeho pojmovém rámci také cizímu státu (jeho orgánům a příslušníkům) zabezpečit ochranu před útoky jednotlivců*“.¹⁴ Stejně pak má povinnost případného pachatele podle pravidla „*aut punire aut dedere*“ buď sám potrestat, nebo vydat příslušnému státu k potrestání.

Obsah odpovědnosti státu za protiprávní chování je dán v současném mezinárodním právu bezprostředně ex lege v rámci samotného protiprávního chování. Jedná se o nový, akcesorický právní poměr, který přistupuje k poměru původnímu

---

¹¹ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 592.

¹² Tamtéž, s. 595.

¹³ Srovnej: tamtéž s. 596-600.

¹⁴ Tamtéž, s. 601.

založenému primární normou, a který tedy nezaniká.¹⁵ Vlastním obsahem je pak předně povinnost upustit od protiprávního chování v případě jeho možného trvání či pokračování, resp. povinnost splnit porušený závazek, a dále pak povinnost reparace, spočívající v napravení veškerých následků způsobených oním činem. Její formou je restituce v případě možného obnovení stavu existujícího před příslušným činem (status quo ante), kompenzace v případě, kdy restituce nebyla zcela dostatečná a vznikly tzv. nepřímé škody (náhrada škody a ušlý zisk), a satisfakce pro případ, kdy restituce a kompenzace nevedly k plné reparaci škody (jedná se zejména o újmu na prestiži apod.), a to formou finanční či např. formou oficiální omluvy nebo potrestání příslušných odpovědných jednotlivců. Vlastní uplatnění nároků z odpovědnostního vztahu se děje prostřednictvím formálních kroků, případně prostřednictvím arbitrážního či jiného soudního orgánu.¹⁶ Pro případ neplnění takového závazku přetrvávají v určité formě z tradičního mezinárodního práva ještě prostředky tzv. přímého donucení, jako jsou represálie či retorze, samozřejmě za předpokladu dodržení zákazu použití síly a hrozby silou a zachování úměrnosti. V případě porušení kogentní normy se může jednat i o donucovací opatření Rady bezpečnosti OSN, která mají výjimku ze zákazu použití síly a hrozby silou, a opomenout nelze ani institut sebeobranu.¹⁷

V rámci satisfakce, jak bylo již řečeno, se může jednat také o potrestání vlastních původců protiprávních činů. Z pohledu odpovědnosti státu se jedná o osoby se statutem orgánů státu či orgánů povstaleckých hnutí, a to zejména v takovém případě, kdy byly porušeny mezinárodní kogentní normy. Jde o odpovědnostní povinnost odčinit vzniklou újmu potrestáním provinilé osoby. Problémem je, že toto státy, kde se toto porušování děje nejčastěji, zpravidla nečiní. Z tohoto důvodu se zejména v 90. letech 20. století na národní úrovni především západoevropských států rozvinul v trestním právu vedle principů teritoriality a personality také princip univerzality, vnímaný čím dál více jako subjektivní právo daného státu na potrestání určitých činů, jejichž

---

¹⁵ S výjimkou možnosti zániku smluvně založeného právního poměru, srovnej čl. 60 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969.

¹⁶ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 631-655. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 333-335.

¹⁷ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 655-695. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 357-397.

protiprávnost plyne především z kogentních norem mezinárodního práva.¹⁸ V jeho rámci pak vyspělé státy dávají průchod spravedlnosti na základě újmy pocíťované v postavení člena mezinárodního společenství a snaží se potrestat určité chování bývalých představitelů jiných států, kteří se dostali do jejich moci, neboť je považují za protiprávní. Funkčním doplněním je pak mezinárodněprávní postih takových osob realizovaný mezinárodními trestními tribunály. Tuto otázku trestního postihu jednotlivců však již Návrh článků o odpovědnosti států z roku 2001 s odkazem na jinou, blíže nespecifikovanou úpravu neřeší.¹⁹

2.1.2. Odpovědnost jednotlivce

Postavení jednotlivce v mezinárodním právu je oproti státům a mezinárodním organizacím nesrovnatelně slabší a spornější. Tradiční mezinárodní právo jej pokládalo pouze za subjekt vnitrostátního práva a v případě úpravy určitých vztahů a postavení jednotlivců pak za objekt práva mezinárodního, resp. za možného destinatáře jeho výhod.²⁰ V nauce dosud nepanuje shoda, zda je možné považovat jednotlivce za nositele alespoň omezené či pasivní mezinárodněprávní subjektivity. Zejména na základě staršího pojetí subjektivity, které spočívalo na normotvorné způsobilosti jako základní charakteristice, bylo jasné, že jednotlivec nemůže být pokládán za nadaného mezinárodněprávní subjektivitou. V soudobé nauce se pak prosazuje spíše pojetí jisté omezené a od ostatních subjektů kvalitativně odlišné subjektivity jednotlivce spočívající na způsobilosti k právům a povinnostem a k právním úkonům. Toto pojetí vzniká i na základě mimoprávních zkušeností z aktivit jednotlivců a nevládních organizací v rámci mezinárodního společenství. Celkem nesporné se jeví, že jednotlivec má z mezinárodního práva jistá práva i povinnosti, např. možnost obracet se na určité mezinárodní soudní a podobné instituce, a to zejména k ochraně základních lidských práv, která zajišťují normy kogentní povahy, a to třeba i proti vlastnímu státu. Slovy vnitrostátního práva jde o jistou procesní způsobilost a způsobilost k právním

---

¹⁸ Jejich existenci potvrdil čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969. Jejich přehled je možné nalézt v komentáři Komise pro mezinárodní právo k čl. 19 Návrhu článků o odpovědnosti států z roku 1996: zákaz uchylování se k síle, zákaz udržování kolonialismu, závažné a v širokém měřítku prováděné porušování obecným mezinárodním právem chráněných lidských práv (zákaz genocidia, otroctví, mučení, rasové diskriminace, apartheidu a dalších zločinů proti lidskosti), značné znečišťování životního prostředí. Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 112-113.

¹⁹ Srovnej: tamtéž, s. 669-673. Jedná se patrně o Statut mezinárodního trestního soudu.

²⁰ Srovnej: tamtéž, s. 85.

úkonům.²¹ Mezinárodní právo tedy chrání určité zájmy jednotlivce i mimo vůli státní moci, příp. proti ní. Na základě těchto praktických zkušeností je možné spatřovat určitou „marginální, ... odvozenou, ale přece jen žijoucí mezinárodněprávní subjektivitu jednotlivce“²². Ta ovšem nevyplývá z obecného mezinárodního práva, ale pouze z práva smluvního, a je omezena jen na danou sféru.

Objevila se také konstrukce tzv. pasivní mezinárodněprávní subjektivity, jejímž základem byla odpovědnost za zločiny podle mezinárodního práva a která byla častou oporou praxe mezinárodních vojenských tribunálů po 2. světové válce.²³ Později se v nauce častěji objevuje vysvětlení, že se v těchto případech nejedná o jednotlivce jako soukromé osoby, ale o individuální státní orgány. „*Takto pojmá jednotlivci ve statusu státních orgánů pak svým inkriminovaným jednáním zavdávají přičitatelnost daného činu přímo státu jako jeho vlastní porušení kogentní normy obecného mezinárodního práva, čímž buď tento stát, každý jiný stát mezinárodního společenství nebo k tomu ustavený mezinárodní trestní tribunál mají právní titul (...) trestně postihnout daného jednotlivce v postavení státního orgánu. A to i státního orgánu de facto, což jsou ti původci daného činu, kteří (ač jinak soukromé osoby) se tím podílejí na realizování oficiální politiky státu či povstaleckého hnutí (...).*“²⁴ Od 90. let 20. století se pak objevuje v některých rozsudcích ad hoc tribunálů OSN pro bývalou Jugoslávii a Rwandu relativizace odlišování postavení osob jako státních orgánů a jako jednotlivců, když se oproti dřívějšímu požadavku efektivní kontroly těchto jedinců, ve smyslu moci nad jejich chováním, přistupuje ke kontrole všeobecné. V průběhu válečných konfliktů pak, jak byl poznamenáno výše, na základě kogentních norem humanitárního práva odpovídá stát za veškeré činy osob v jeho ozbrojených silách.²⁵

Na závěr je možné konstatovat, ať už bude vývoj v otázce subjektivity jednotlivce jakýkoli, že v současné době se přistupuje při trestání zločinů podle mezinárodního práva k jednotlivci právě jako k orgánu státu a odtud se odvozuje i jeho

---

²¹ Srovnej: tamtéž, s. 86, 87-92. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 104, 156-154.

²² MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 156.

²³ Srovnej: MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s., s. 6.

²⁴ ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 87.

²⁵ Srovnej: tamtéž, s. 87, pozn. 89.

odpovědnost. Otázkou samozřejmě zůstává, zda tato konstrukce opravdu může postihnout chování všech jednotlivců, kteří se zločinů podle mezinárodního práva dopouštějí, resp. není-li leckdy složité odvozování statusu jednotlivce jako státního orgánu spíše ke škodě věci. Výslovné přiznání určité subjektivity s sebou nese samozřejmě jisté možné zpochybnění státní suverenity v určitých otázkách, což je pochopitelně kontroverzní téma v mezinárodních vztazích i mezinárodním právu.

Hmotně právní základ trestní odpovědnosti pachatelů zločinů podle mezinárodního práva se postupně konstituoval v obyčejovém mezinárodním právu, vesměs kodifikovaném, realizace její procesní stránky náležející původně vnitrostátním předpisům pak vedla přes ad hoc zřízené tribunály ke zřízení Mezinárodního trestního soudu na přelomu 20. a 21. století.²⁶

2.2. Mezinárodní právo trestní, válečné právo, právo ozbrojených konfliktů, mezinárodní humanitární právo

V rámci mezinárodního práva je třeba si vymežit některé pojmy a odvětví, která se týkají mezinárodního trestního soudnictví.

Mezinárodní právo trestní jako pojem teoretický, který se používá od meziválečného období, pokrývá v nauce řadu významů.²⁷ V české nauce se často vyskytuje jako do jisté míry párový s pojmem trestní právo mezinárodní, kdy se inverzí přívlastků odlišuje součást práva mezinárodního (mezinárodní právo trestní) a vnitrostátního (trestní právo mezinárodní). Trestní právo mezinárodní je možné si vymežit jako soubor vnitrostátních norem trestního práva, které upravují především místní působnost trestního zákona, příp. dalších trestněprávních norem, jež se týkají postihu trestných činů s mezinárodním prvkem nebo proti mezinárodnímu zájmu.²⁸

---

²⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 162.

²⁷ Pro bližší osvětlení názorů na tento pojem srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 26-36. MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s., s. 9-35.

²⁸ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 37. NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné I. Obecná část*. 5. přepracované vydání. Praha : ASPI, 2007. 556 s., s. 98.

Oproti tomu mezinárodní trestní právo je pak tvořené mezinárodními smlouvami, které stanoví pro smluvní státy povinnost zakotvit trestnost určitých činů ve vnitrostátním právu a vytvořit právní předpoklady pro jejich postih, příp. umožnit extradici a další formy právní pomoci mezi státy.²⁹ Jedná se tedy o tzv. konvencionální trestné činy, které je třeba odlišit od zločinů podle mezinárodního práva (viz níže), které vycházejí z práva obyčejového. Konvencionální trestné činy vycházejí zejména ze smluv proti obchodu s lidmi, protidrogových úmluv, úmluv proti organizovanému zločinu, protiteroristických úmluv atd.

Někdy se ovšem tato problematika slučuje, zejména v zahraniční literatuře, v rámci širšího pojetí mezinárodního práva trestního, kdy je pojícím rámcem mezinárodní původ pravidel. Rozlišení se pak provádí například na základě přímého a nepřímého donucovacího režimu, kdy zločiny podle mezinárodního práva spadají pod přímý donucovací režim mezinárodních trestních soudů, kdežto konvencionální trestné činy pod režim nepřímého donucení prostřednictvím vnitrostátních soudů.³⁰

Válečným právem či mezinárodním válečným právem³¹ se v tradičním mezinárodním právu v širokém smyslu slova (*ius belli*) rozuměla veškerá pravidla týkající se války, tedy jak otázka práva na válku (*ius ad bellum*), tak i právo platné za války (*ius in bello*). V současném mezinárodním právu získalo válečné právo po 2. světové válce přesnější název právo ozbrojených konfliktů, a to i vzhledem k jeho povaze vesměs obyčejového práva, zčásti dokonce *iuris cogentis*, a tedy možnému použití i na vnitrostátní konflikty. Po zákazu útočné války Briand-Kellogovým paktem v roce 1928 potvrzeném v čl. 2 Charty OSN se z tohoto odvětví oddělilo právo na válku, v jehož rámci zůstalo jen právo států na válku obrannou a ozbrojené akce Rady bezpečnosti OSN, resp. jí zmocněných států či organizací, a toto právo se stalo prakticky součástí práva mezinárodní bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že se zákazem útočné války ozbrojené konflikty nevyimizely a že leckdy nebývá snadné přesně určit původce agrese, zúžené právo ozbrojených konfliktů (*ius in bello*) si stále zachovává

---

²⁹ Srovnej: tamtéž, s. 36-37.

³⁰ Srovnej: tamtéž, s. 32.

³¹ Také „zákony a obyčeji války“.

důležité postavení v systému mezinárodního práva, a to mj. i kvůli jisté regulaci vnitrostátních ozbrojených konfliktů.³²

Právo ozbrojených konfliktů tedy v současném pojetí určuje některé náležitosti vedení ozbrojených konfliktů a omezuje prostředky, které mohou použít válčící strany k dosažení svých cílů, jde o dosažení toho, aby cílů bylo dosaženo s co nejmenšími lidskými ztrátami, bez zbytečných fyzických či psychických útrap a aby civilní osoby požívaly dostatečné ochrany. Je možné je zhruba rozčlenit na dva větší celky norem, jednak na normy týkající se vlastního vedení války a používání válečných prostředků, jednak na normy týkající postavení obětí ozbrojených konfliktů z řad bojujících i civilistů. Do první skupiny patří zejména obyčejové právo kodifikované na I. a II. Haagské mírové konferenci v roce 1899 a 1907, či deklarace, protokoly a úmluvy týkající se zákazů určitých druhů zbraní z období mezi dvěma světovými válkami i po 2. světové válce, jako celek zvané také někdy jako haagské právo. Do druhé skupiny náleží zejména tzv. ženevské právo vyvíjející se od 2. poloviny 19. století, které v současné době představují Ženevské úmluvy na ochranu obětí války z roku 1949 doplněné Dodatkovými protokoly I a II z roku 1977 a Dodatkovým protokolem III z roku 2005.³³ Vzhledem k tomu, že právo ozbrojených konfliktů v rámci svých jednotlivých norem zakazuje určité chování jednotlivců, souvisí velice úzce jejich porušení s otázkou trestání zločinů podle mezinárodního práva, mezi něž válečné zločiny a zločiny proti míru, resp. zločin agrese, patří.

Vzhledem ke zřejmé nemožnosti vymýtit válečné konflikty z mezinárodních i vnitrostátních vztahů, považuje se právo ozbrojených konfliktů za snahu mezinárodního společenství o alespoň částečnou humanizaci bojových střetů a jejich následků. Z tohoto důvodu se patrně objevil pojem mezinárodní humanitární právo, který původně označoval pouze tu část válečného práva, která se týká postavení obětí ozbrojených

---

³² Srovnej: POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5.*, doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 428-430. ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné. 1.* vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 735-738.

³³ Výčet hlavních dokumentů viz např.: FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo. 1.* vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s., s. 20-21. POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5.*, doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 434-435.

konfliktů, tzv. ženevského práva, který ovšem čím dál častěji nahrazuje pojem právo ozbrojených konfliktů, resp. se považuje za jeho synonymum.³⁴

Jedna z možných definic mezinárodního humanitárního práva zní: „Mezinárodním humanitárním právem se rozumí soubor norem mezinárodního práva veřejného, které upravují vedení ozbrojených konfliktů s cílem zmírnit utrpení a omezit materiální škody či jiné negativní dopady, které tyto konflikty způsobují.“³⁵ Předmětem jeho právní úpravy je tedy vedení ozbrojených konfliktů, a to mezinárodních i takových, které mezinárodní ráz nemají, a základním účelem úpravy je omezení ničivých důsledků ozbrojených konfliktů či humanizace vedení války. Tato definice tak do jisté míry vyjadřuje onu snahu posunout se od vlastních pravidel pro vedení ozbrojených konfliktů v touze po vymýcení válek k pravidlům, které budou regulovat dopady případných výjimečných konfliktů na jejich oběti a prostředí. Tomu by odpovídalo i pojetí mezinárodního humanitárního práva jako odvětví, které upravuje postavení jednotlivce v ozbrojeném konfliktu.³⁶

2.3. Mezinárodní soudnictví, mezinárodní trestní soudnictví

Institut mezinárodního soudnictví je jedním z prostředků mírového řešení mezinárodních sporů. Jedná se o nestranné, závazné a obvykle konečné posouzení sporu na základě norem mezinárodního práva. Obvykle nastupuje tam, kde jiné prostředky mírového řešení sporů selhaly a kde s tím strany sporu projeví souhlas, a to buď ad hoc ex post nebo en bloc a priori. Mezinárodní soudnictví, coby soubor poměrně rozličných institucí, hraje roli také při výkladu mezinárodněprávních norem, čímž přispívá k právní jistotě v mezinárodních vztazích, a může být i nástrojem kontroly prosazování a aplikace mezinárodního práva.³⁷

---

³⁴ Používání těchto pojmů jako synonym je výrazné zejména v zahraniční literatuře. Srovnej: FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s., s. 22-23. GASSER, Hans-Peter. *International Humanitarian Law. An Introduction*. Berne, Stuttgart, Vienna : Henry Dunant Institute, Paul Haupt Publishers, 1993. 92 p., p. 3.

³⁵ FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s., s. 9.

³⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 404.

³⁷ Srovnej: MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 267-270, 293-298. POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan.

Mezinárodní soudy a tribunály se dělí zejména na soudy arbitrážní, tedy rozhodčí, a soudy judiciální, tedy soudy v pravém smyslu slova. Judiciální soudy jsou tradičně stálé instituce, které existují nezávisle na sporech a na jejichž aktuální složení a pravidla řízení nemají strany sporu vliv. Naproti tomu rozhodčí soudy se tvoří obvykle příležitostně pro řešení jednotlivých sporů a na jejich složení a způsobu řízení před nimi se podílejí samy sporné strany. Tyto soudní tělesa mají možnost oproti judiciálním soudům rozhodovat nejen na základě mezinárodního práva, ale mohou použít jako základ svého rozhodování i jiné normativní i nenormativní systémy.³⁸

Rozlišovat je možné také mezi soudními orgány univerzální a regionální povahy. Nejvýznamnějšími soudy judiciálního charakteru s univerzální působností jsou po 1. světové válce vzniklý na základě Paktu Společnosti národů Stálý dvůr mezinárodní spravedlnosti, na který po 2. světové válce volně navázal podle Charty OSN ustavený Mezinárodní soudní dvůr se sídlem v Haagu, který je také jediným soudním orgánem se všeobecnou věcnou působností, a Úmluvou o mořském právu z roku 1982 zřízený Mezinárodní tribunál pro mořské právo se sídlem v Hamburku. K nejvýznamnějším regionálním soudním orgánům patří zejména na lidskoprávní problematiku se zaměřující Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku, Meziamerický soud pro lidská práva a Africký soud pro práva člověka, jejichž zvláštností je i to, že před nimi má *ius standi*, tedy právo se na ně obracet a před nimi vystupovat, především jednotlivce.³⁹ Specifické postavení má pak např. Soudní dvůr Evropských společenství se sídlem v Lucemburku.

Starší historii než soudy judiciální povahy mají instituce arbitrážního charakteru, které se rozvíjeli zejména od 19. století, nicméně jejich kořeny sahají až k rozhodování sporů před panovníky či církevními hodnostáři. Přelom pak nastal zřízením Stálého rozhodčího soudu se sídlem v Haagu v roce 1899 na I. Haagské mírové konferenci podle čl. 20-29 I. Haagské úmluvy o pokojném vyřizování mezinárodních sporů. Jeho statut byl následně znovu přijat na II. Haagské mírové konferenci v roce 1907 v rámci novelizující Úmluvy o pokojném vyřizování mezinárodních sporů.

Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5., doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 350-351.

³⁸ Srovnej: MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému. 5.*, podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 271-272.

³⁹ Srovnej: tamtéž, s. 275-276.

Z praktického pohledu se jedná vlastně jen o stálý seznam předem vybraných osob nominovaných signatářskými státy, které by mohly být povolány k rozhodnutí případného sporu. Vlastní chod pak zajišťuje nevelká Mezinárodní kancelář řízená generálním tajemníkem a Správní radou.⁴⁰

Vzhledem k potřebám mezinárodního společenství existuje ještě celá řada různých soudních orgánů mezinárodní povahy, jako jsou např. Administrativní tribunál OSN pro řešení stížností úředníků OSN na rozhodnutí generálního tajemníka OSN, či kvazijudiciální povahy jako např. Výbor pro lidská práva, který byl zřízen smluvními stranami Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966.⁴¹

Zvláštní skupinu soudů pak tvoří soudy zabývající se trestní odpovědností jednotlivce za zločiny podle mezinárodního práva, před nimiž by měli na základě hmotněprávního vymezení stíhaných činů v příslušném statutu, většinou s odkazem na obyčejová pravidla mezinárodního práva kogentního charakteru, stanout pachatelé-jednotlivci těch nejzávažnějších činů proti mezinárodněprávnímu řádu. Významným rozdílem tohoto mezinárodního trestního soudnictví oproti soudnictví jinému je do jisté míry nahrazení vnitrostátního soudnictví pro případ určitých činů, které tato vnitrostátní soudní soustava nechce, nemůže či nemůže nestranně posoudit. Oproti jiným soudům se také některé mezinárodní trestní tribunály liší tím, že nebyly založeny mezinárodní smlouvou, a tedy na základě souhlasu obou stran, ale rozhodnutím pouze jedné strany. Toto specifikum plynulo v příslušných případech ze zvláštnosti situace, za níž byly tyto tribunály zřizovány, z patrné neochoty jedné ze stran potrestat pachatele závažných porušení mezinárodního práva a z přesvědčení druhé ze stran o nutnosti takové činy potrestat.⁴²

Po předchozích neúspěších myšlenky na ustavení mezinárodního trestního soudnictví v 2. polovině 19. století a v období mezi dvěma světovými válkami se konstituovaly až dva dočasné mezinárodní vojenské tribunály k potrestání nejvýznamnějších zločinů 2. světové války spáchaných klíčovými představiteli Německa a Japonska, tedy tzv. Norimberský a Tokijský vojenský tribunál. Na tyto dva

---

⁴⁰ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 547-549.

⁴¹ Srovnej: MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 282-284.

⁴² Srovnej: tamtéž, s. 295.

poválečné tribunály navázaly s výraznou časovou prodlevou v 90. letech 20. století jiné dva ad hoc tribunály, které zřídila svými rezolucemi Rada bezpečnosti OSN. Jedná se o dosud fungující Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii zřízený v roce 1993 a Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu zřízený v roce 1994, které by měly potrestat zločiny související jednak s konfliktem probíhajícím od roku 1991 na území bývalé Jugoslávie a jednak zločiny probíhající ve Rwandě v roce 1994.

V roce 1998 se pak podařilo v Římě dojednat ustavení stálého Mezinárodního trestního soudu se sídlem v Haagu, který se v roce 2002 stal skutečností. Oproti předchozím ad hoc tribunálům se nejedná o orgán OSN, smluvní strany se dohodly na jeho samostatné subjektivitě v rámci mezinárodního práva. Před soudem by měli stanout pachatelé poměrně širokého spektra zločinů podle mezinárodního práva, předpokládá se i postihování zločinu agrese, pokud se na jeho definici na zvláštní konferenci smluvní státy shodnou.

Na počátku 21. století bylo zřízeno také několik ad hoc trestních tribunálů, které se pohybují na pomezí mezinárodního a vnitrostátního trestního soudnictví. Byly zřízeny mezinárodními smlouvami, ale aplikují jak mezinárodní, tak i vnitrostátní právo, a příslušné státy mají vliv na jejich složení i kompetence. Jedná se vlastně o výsledek určitého kompromisu. V roce 2002 tak vznikl na základě dohody OSN a vlády Sierry Leone Zvláštní tribunál pro Sierra Leone, v roce 2006 zahájily činnost Mimořádné senáty kambodžských soudů. Mezinárodněprávní znaky nesou např. také zvláštní soudní tělesa ve Východním Timoru a v Kosovu.⁴³ Tyto tribunály hybridní a smíšené povahy tak doplňují celek mezinárodního trestního soudnictví a není vyloučeno, že se i vzhledem k tomu, že některé významné státy odmítají přistoupit ke Statutu Mezinárodního trestního soudu, jejich počet ještě rozšíří.

2.4. Zločin podle mezinárodního práva

„Zločin podle mezinárodního práva“ lze oproti jiným pojmům považovat za pojem legální, tedy nepoužívaný pouze naukou, ale naopak používaný v řadě pramenů mezinárodního práva. Jedná se zpravidla o čin osoby jednající v úředním postavení nebo se souhlasem státu, který porušuje nejzávažnější pravidla, kogentní povahy,

---

⁴³ Srovnej: tamtéž, s. 284-287.

mezinárodního práva určená k ochraně míru a nejzákladnějších lidských práv, včetně zásad humanity v době ozbrojeného konfliktu. Za takový čin vzniká individuální trestní odpovědnost přímo na základě mezinárodního práva. Ke stíhání pachatelů takových činů jsou příslušné na základě univerzální jurisdikce vnitrostátní soudy nebo mezinárodní trestní soudy.⁴⁴

Od něj je třeba odlišit zejména „mezinárodní zločiny“, které vyvolávají odpovědnost států, a tzv. konvencionální trestné činy, jejichž trestnost v rámci práva vnitrostátního plyne z příslušných mezinárodních smluv. Zároveň je ovšem třeba vidět vzájemný vztah těchto pojmů. U „mezinárodního zločinu“ je tak třeba nezapomínat, že „*chování státu je naplňováno jednáním či opomenutím jeho orgánů, které tvoří vždy konkrétní osoby*“.⁴⁵ Zločin podle mezinárodního práva je tedy chováním jednotlivce, které zapříčinilo odpovědnost státu za porušení *ius cogens*, které se kvalifikuje jako mezinárodní zločin státu. Podobně tak je možné vidět souvislost tzv. konvencionálního trestného činu se „zločinem podle mezinárodního práva“ např. v tom, že není vyloučeno, aby se postupem času stal obyčejovým pravidlem.

V původním pojetí, které se odvozuje od Statutu Norimberského tribunálu z roku 1945, patří mezi tyto zločiny pouze tři kategorie, a to zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti. Z kategorie zločinů proti lidskosti se i na základě Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia z 8. prosince 1948 vydělil zločin genocidy. Spolu s uvedeným pojmem „zločiny podle mezinárodního práva“ se užívá také pojmu „závažná porušení mezinárodního humanitárního práva“, a sice ve Statutech ad hoc tribunálů pro bývalou Jugoslávii a pro Rwandu, a pojmu „nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek“, který používá Statut Mezinárodního trestního soudu.⁴⁶

---

⁴⁴ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 36.

⁴⁵ Tamtéž, s. 15.

⁴⁶ Srovnej: tamtéž, s. 10. Je třeba podotknout, že v době Norimberského procesu byl obžalobou používán pojem „zločin proti mezinárodnímu právu“, který se objevil i v rozsudku Norimberského tribunálu. Ovšem již v poválečném vypracování tzv. Norimberských zásad byl Komisí pro mezinárodní právo použit pojem „zločin podle mezinárodního práva“. Srovnej: MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s., s. 43.

3. Vývoj do 1. světové války

Dějiny postupně se integrujícího lidského společenství jsou v podstatě dějinami šarvátek, bojů, válek a, řečeno nejnovějším termínem, ozbrojených konfliktů. Poklidné vyřizování sporů nepatřilo v historii k silným stránkám člověčenstva. Až rozbíhající se nástup možností čím dál masovější destrukce a s tím v protikladu spojený rozvoj humánního smýšlení zpočátku jen několika jednotlivců od 2. poloviny 20. století nastolily cestu k obecné snaze po odstranění války jako konání přinášejícího ty nejhrůznější strasti, které si lidé navzájem dokáží připravit. I vzhledem k zřejmé nemožnosti dosažení ideálu světového společenství oproštěného zcela od válečných konfliktů a s ohledem na potřebu spravedlivého potrestání těch nejstrašnějších činů přichází nejprve spolu se snahou o přijetí zákazu války jako nástroje vztahů mezi státy a později i s poznáním, že lidé jsou si schopni takové činy vzájemně konat i v dobách nenescoucích znaky válečného konfliktu, snaha o ustavení mezinárodního soudního orgánu, který by takové činy mohl trestat.

Přestože byla válka po staletí vnímána jako běžný nástroj politiky a součást vztahů mezi národy, provázely ji v historii i pokusy o její právní regulaci. Již od starověku lze sledovat snahy některých vládců či náboženských autorit regulovat ničivost války prostřednictvím obecně závazných pravidel, a to napříč kulturními i náboženskými oblastmi.

Ve starém Egyptě byla sice válka pokládána za běžný jev a drancování bylo považováno za zcela normální, nicméně proti těm, kteří samotnou válku podnítili postupovali velmi tvrdě a považovali je za zločince.⁴⁷ Obdobně válku vnímali také Chetitě, jejichž říše dosáhla vrcholu ve 2. tisíciletí př. n. l. Zajímavou formou náhrady války byl souboj vybraných bojovníků, jehož výsledky musely obě strany respektovat.⁴⁸ Naproti tomu byli za velmi kruté považovány národy starověké Mezopotámie, kde byl zcela běžným velmi tvrdý postup vůči poraženým a zajatcům, čítající mrzačení, upalování, oslepování apod.⁴⁹ Jistá pravidla pro vedení válek je možné najít ve Starém

---

⁴⁷ Srovnej: PAUL, Vladimír. *Nejstarší památky mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Academia, 1996. 308 s., s. 45.

⁴⁸ Srovnej: tamtéž, s. 100.

⁴⁹ Srovnej: tamtéž, s. 150.

zákoně, např. v Páté knize Mojžíšově jsou obsažena pravidla pro dobývání měst, která navádí k nešetření příslušníků vybraných národů a naproti tomu nabádají k ušetření stromů. Bylo zcela obvyklé, že muži nebyli ušetřeni a ženy, děti a dobytek byly rozděleny jako kořist. Podle Knihy Královské měli být ale např. zajatci ušetřeni a obstaráni jídlem a vodou.⁵⁰

V 6. století př. n. l. v Číně vojevůdce Sun-c' ve svém díle Umění války psal o zvyku šetřit raněné a starce. Objevily se zde i úvahy o vedení spravedlivé a nespravedlivé války. Hinduistická kulturní oblast nabízí jako příklad z 2. století př. n. l. tzv. zákony Manu, jejichž část se týká zásad náboženské povahy o vedení války (omezení krutosti a libovůle válčících stran), jejichž porušení bylo možné trestat před soudem, či epos Mahábhharatu. Chráněny měly být nebojující osoby, zranění a nemocní, starci, děti a ženy i ti, kteří ztratili nebo složili zbraně. Kniha Manu zakazovala používání určitých druhů zbraní a přikazovala propuštění zajatců po skončení bojů.⁵¹ Také v Evropě se v této době můžeme setkat v oblasti starověkého Řecka s určitými pravidly boje, na jejichž porušování v průběhu řecko-perských a spartsko-athénských válek upozorňovali Hérodotos či Xenofón. Římané považovali válku za projev státnosti a operovali s pojmem oprávněné války „bellum iustum“, která mohla být vedena jen k ochraně vlastních práv nebo k potrestání bezpráví ze strany protivníka.⁵²

Byzantská říše měla významnou sbírku válečných zákonů *Strategica* císaře Mauritia z 6. století n. l., ve které byla jistá omezení pro vedení války zejména ve vztahu k civilistům. Pravidla pro vedení boje se v 7. století n. l. objevila i v Koránu a v islámském právu šaría. Zvláštní význam má vývoj ve středověké křesťanské Evropě, kde se o stanovení určitých válečných pravidel snažili někteří církevní myslitelé a jednalo o nich i několik koncilů katolické církve. Významným příspěvkem v tomto ohledu byla i existence fenoménu rytířství s jeho kodexy, které zakazovaly např.

---

⁵⁰ Srovnej: tamtéž, s. 174, 179.

⁵¹ Srovnej: tamtéž, s. 213-218, 248.

⁵² DAVID, Vladislav. Narušování základů mezinárodního práva. In: *Právní následky mezinárodně protiprávního chování. Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám*. Pavel Šturma (ed.). Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007. 296 s., s. 11-24.

používání samostřelů.⁵³ Ve 13. a 14. století v Anglii tak podle Westminsterského statutu měli být souzeni a trestáni ti, kteří se provinili ve válce.⁵⁴

V roce 1474 došlo patrně k prvnímu mezinárodnímu soudu, když byl burgundský šlechtic Peter von Hagenbach odsouzen 28 zástupci porýnských měst a říšských států za spáchání válečných zločinů, kterých se měl dopustit během okupace města Breisach ve prospěch Karla Smělého vévody Burgundského, a popraven.⁵⁵

V 16. a 17. století začaly některé evropské státy přijímat zákony upravující vedení válek, které obsahovaly i tresty za jejich porušení. Významným byl zákoník švédského krále Gustava Adolfa z roku 1621, podle kterého nesměl být dáván vojákům protiprávní rozkaz, přičemž za porušení tohoto zákazu měl být viník potrestán soudem. Tento zákon se stal předobrazem pro kodex, jímž se řídily strany v anglické revoluci v 17. století.⁵⁶

V tomto období také v Evropě vznikají vědecká pojednání právníků o mezinárodním právu mírovém a válečném, kdy je nutno jmenovat např. Alberica Gentili (1552-1608). Ovšem za „otce mezinárodního práva“ je považován Hugo Grotius (1583-1645) s jeho dílem *De jure belli ac pacis libri tres* z roku 1625. Grotius požadoval, aby války byly vedeny podle striktních pravidel a odmítal zbytečné násilí jako neoprávněné, pokud není nezbytné k dosažení vojenských cílů. Dotkl se i problematiky vyšších rozkazů, kdy neměly být vykonávány takové, které se přičí přirozenému právu a božím příkázáním.⁵⁷ V období po vestfálském míru ukončujícím v roce 1648 třicetiletou válku se pak začíná utvářet tradiční mezinárodní právo operující s doktrínou spravedlivé války „*bellum iustum*“, navazující na římské právo a učení sv. Tomáše Akvinského, která se ovšem nikdy nestala svou povahou závazným mezinárodněprávním pravidlem.

---

⁵³ Srovnej: FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s., s. 13-14.

⁵⁴ Srovnej: HAFNER, Gerhard. Sovereign vs. Global Public Order. The Development of International Criminal Jurisdiction. In: *Zborník z medzinárodnej konferencie „Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia“*. Bratislava 27. september 2006. [1. vydání]. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2007. 108 s., s. 7-20.

⁵⁵ Srovnej: *Rethinking International Criminal Law: The Substantive Part*. Olaoluwa Olusanya (ed.). Groningen : Europa Law Publishing, 2007. viii, 214 s., s. 93-94. Wikipedia: http://de.wikipedia.org/wiki/Peter_von_Hagenbach.

⁵⁶ Srovnej: FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s., s. 14.

⁵⁷ Srovnej: *Rethinking International Criminal Law: The Substantive Part*. Olaoluwa Olusanya (ed.). Groningen : Europa Law Publishing, 2007. viii, 214 s., s.

V 18. století přišel s odsouzením agresivní války významný švýcarský filosof, diplomat a právník Emerich de Vattel (1714-1767), který vinu za její rozpoutání přisuzoval příslušnému suverénnímu vládci a také národu a vyzýval k tomu, aby tento zločin byl také patřičně potrestán. „*Všichni národové mají právo se spojit, aby potrestali, ba vyhubili tyto sveřepé národy.*“⁵⁸ V té době však byla válka stále běžným politickým nástrojem.

Z hlediska pozdějšího vývoje byly významné myšlenky francouzského filosofa Jean-Jacques Rousseaua, který v roce 1762 ve svém pojednání O společenské smlouvě napsal, že válka není vztahem mezi jednotlivci, ale mezi státy, v jehož rámci jsou jednotlivci v postavení vojáků nepřáteli jen náhodou, protože je možné útočit jen na bojující vojáky. Pokud složí zbraně, stávají se opět lidmi, jejichž život má být ušetřen.⁵⁹

Zajímavá je také přítomnost zákazu útočné války ve francouzské ústavě z roku 1791, ovlivněné osvícenskými myšlenkami. Jedná se však o jev ve své době zcela výjimečný.⁶⁰

Rousseauovými myšlenkami byli ovlivněni dva muži, kteří se zasloužili o rozvoj mezinárodního válečného práva ve 2. polovině 19. století, a sice Henry Dunant a Francis Lieber. Henry Dunant se stal v roce 1859 svědkem bitvy u Solferina,⁶¹ kde byl otřesen tím, že raněným a umírajícím nebyla poskytnuta žádná pomoc. Tento jeho zážitek jej dovedl ve spolupráci zejména s předsedou ženevské „Společnosti pro obecné blaho“ Gustavem Moynierem a generálem Guillaume-Henri Dufourem v roce 1863 k založení organizace později nazvané Mezinárodní výbor Červeného kříže. Prvním úspěchem těchto mužů bylo sjednání Úmluvy o zlepšení podmínek raněných při armádách v poli z 22. srpna 1864 v Ženevě.

V USA v roce 1863 vydal americký prezident Abraham Lincoln všeobecný rozkaz č. 100 známý pod jménem Lieberův kodex, který vypracoval německý emigrant, profesor práva na Columbia College Francis Lieber, který se před emigrací do Spojených států účastnil bitvy u Waterloo a řecké války za nezávislost. Jeho největší teoretický přínos spočívá „*ve vytyčení vojenské nezbytnosti jako základního pravidla*

---

⁵⁸ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 19.

⁵⁹ GASSER, Hans-Peter. *International Humanitarian Law. An Introduction*. Berne, Stuttgart, Vienna : Henry Dunant Institute, Paul Haupt Publishers, 1993. 92 p., p. 7.

⁶⁰ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 9.

⁶¹ Své zážitky popsal v roce 1862 v knize Vzpomínky na Solferino.

*k omezení násilí.*⁶² Tento kodex válečného práva se stal předlohou pro vypracování podobných manuálů i v dalších zemích. Přispěl také ke sjednání Petrohradské Deklarace o zákazu používání výbušných nábojů ve válce z 11. prosince 1868, jíž se některé státy rozhodly omezit prostředky používané v boji, a Mezinárodní deklarace týkající se zákonů a obyčejů války, tzv. Bruselské deklarace, z bruselské konference o zákonech a obyčejích války 27. července – 27. srpna 1874, která byla inspirací pro haagské úmluvy z let 1899 a 1907.⁶³

Po francouzsko-pruské válce z let 1870-1871 přišel zmíněný Gustave Moynier, který věřil v konečné vítězství rozumu v rámci mezinárodního společenství a obhajoval alespoň minimální humanitární úroveň v době války, v roce 1872 s návrhem na zřízení mezinárodního trestního soudu, který by potrestal porušování konvence z roku 1864 a dalších humanitárních norem. Z obav o svou suverenitu však na tuto iniciativu tehdejší státy nereflektovaly.⁶⁴

O druhé polovině 19. století je tak možno mluvit jako o době, kdy se kodifikuje do té doby obyčejové válečné právo, kdy první kodifikační úmluvou je Pařížská deklarace o válečném námořním právu z 16. dubna 1856 sjednaná na Pařížské mírové konferenci po ukončení krymské války. V oblasti soukromé kodifikace je třeba se zmínit o tzv. Oxfordské příručce, podle jejíhož čl. 84 měli být porušitelé zákonů války potrestáni podle trestního zákona. Trest za činy v rozporu se zákony a obyčejí války měl podle dohody Velké Británie a Oranžského svobodného státu a Jihoafrické republiky z roku 1902 stihnout po projednání vojenskými soudy povstalecké Búry.⁶⁵

Uvedené snahy o humanizaci války z 18. a 19. století, ač je možné pojem „humánní válka“ považovat za „*contradictum in adjecto*“, by neměly být zavrhovány, naopak jejich přínos byl obrovský právě pro mezinárodní právo trestní, neboť díky nim se postupně zrodila možnost trestat válečné zločiny a další delikty proti mezinárodnímu právu. Souběžně se snahou humanizovat válku probíhaly snahy válku z mezinárodních vztahů zcela eliminovat, a to prostřednictvím mezinárodního soudního řízení (arbitráž,

---

⁶² FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s., s. 15.

⁶³ Srovnej: tamtéž, s. 14-15.

⁶⁴ Srovnej: HANKEL, Gerd. International criminal jurisdiction. A guarantee of greater security and peace or political shadow-boxing?. *Eurozine* [online]. 2003 [cit. 2007-06-28], s. 1-11. Dostupný z WWW: <www.eurozine.com/articles/2003-10-08-hankel-en.html>.

⁶⁵ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 42.

atd.), které byly taktéž důležité pro pozdější vznik mezinárodního trestního soudnictví. Význam měly i vnitrostátní snahy trestat určité trestné činy, které zasahovaly mezinárodní společenství. Už v 19. století se ale objevily skeptické názory, že humánní válka je zcela nesmyslným a nemožným jevem, protože by byla rozumnější snaha o odstranění války z mezinárodních vztahů zcela. „*Zločin nelze civilizovat. Šílenství jednou rozpoutané nelze ovládnout zákonnými předpisy. Na to je právo příliš slabé.*“⁶⁶ To se koneckonců ukazuje v dalších a dalších konfliktech, které se odehrávají, i přes existenci závazných pravidel upravujících určité aspekty válčení. Skepticismus měl ovšem i své zvláštní stránky, když např. německý profesor Lueder v roce 1876 oponoval v souladu s učením pruského generála a vojenského teoretika Carla von Clausewitze ženevské konvenci na ochranu nemocných a raněných vojáků z roku 1864 tím, že humánní válka je taková, která se vede těmi nejničivějšími prostředky, neboť takové vedení války ji zkracuje.⁶⁷

Vzhledem k napětí, které na konci 19. století ve světě panovalo, a udržování tzv. ozbrojeného míru, navrhl na konci roku 1898 ruský car Mikuláš II. svolat mezinárodní konferenci, která by se zabírala prostředky k udržení míru. Mírová konference se sešla na pozvání nizozemské vlády 18. května 1899 v Haagu a do 29. července se na ní zástupci 26 států z celého světa dohodli na třech kodifikačních úmluvách: Úmluvě o pokojném řešení mezinárodních sporů, Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války s příloženým Řádem pozemní války a Úmluvě o rozšíření Ženevské úmluvy z roku 1864 na válku námořní, a také na třech deklaracích týkajících se omezení užívání některých druhů bojových prostředků.⁶⁸

Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války uzavřená na Haagské mírové konferenci 29. července 1899 vycházela ze stejných zásad jako Petrohradská deklarace z roku 1868, tedy že cílem války je zlomení odporu protivníka, k čemuž ale není dovoleno použít libovolných prostředků, a dále je rozvedla. Kvůli rychlému technickému rozvoji bylo do preambule pojata ustanovení navržené ruským právníkem a diplomatem Fjodorem Fjodorovičem Martensem, tzv. Martensova klauzule, podle

---

⁶⁶ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 21.

⁶⁷ Srovnej: tamtéž. HOBZA, Antonín. *Přehled mezinárodního práva válečného*. Dodatek: Trestání válečných zločinců. [1. vydání]. Praha : Všehrad, 1946. 176 s., s. 19.

⁶⁸ Srovnej: ONDŘEJ, Jan. Význam Haagské mírové konference z roku 1899 pro vývoj práva ozbrojených konfliktů. *Mezinárodní vztahy*. 2000, ročník 35, č. 1, s. 29-35.

kteře jsou vojáci i civilisté chráněni principy mezinárodního práva odvozenými ze zvyklostí mezi civilizovanými národy, zákonů lidskosti a požadavků veřejného svědomí. Některými právníky byla ve své době pokládána za bezzubou, nicméně její hodnota se projevila po 2. světové válce při trestání válečných zločinců. Významný je také čl. 22 připojeného Řádu pozemní války, podle něhož nemají válčící strany neomezené právo na výběr bojových prostředků.⁶⁹

Řád dále zakázal používání jedů, zrádné zabití nebo poranění příslušníků nepřátelského národa nebo nepřátelské armády, zabití nebo poranění nepřítele, který složil zbraně nebo se vzdal na milost, zakázal zneužívat parlamentářské vlajky, národní vlajky a vojenské odznaky a stejnokroje nepřítele, napadat a bombardovat nehájená města či obydlí, ničit či zabírat zbytečně nepřátelský majetek, obsahoval také ustanovení o ochraně zajatců. Nejsou zde sice stanoveny tresty, ale náznaky odpovědnosti je zde možné spatřovat.

V roce 1906 se pak podařilo sjednat novou Ženevskou úmluvu o zlepšení osudu raněných a nemocných při armádách v poli, která nastoupila na místo úmluvy z roku 1864, ve které byl vyjádřen závazek smluvních stran přijmout legislativní opatření k postihu určitých jednání v průběhu války.⁷⁰ O rok později, v roce 1907 navázala na mírové snahy z konce 19. století II. Haagská mírová konference, které se účastnilo již 44 států a kde se podařilo sjednat již 13 úmluv a jednu deklaraci,⁷¹ témata se rozšířila o roli neutrálů za ozbrojeného konfliktu, otázky námořní války apod. Nejvýznamnější úmluvy byly shodné jako na předchozí konferenci, byly ovšem přijaty v novelizované podobě a nahradily úmluvy z roku 1899. Do budoucna se nejdůležitější stala Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války uzavřená na II. haagské mírové konferenci 18. října 1907, tzv. IV. haagská úmluva, jejíž přílohou je Řád pozemní války.

Problematickou byla tzv. doložka o všeobecné účasti „si omnes“, podle které jsou příslušnou úmluvou vázány strany jen pokud ji dodržují, resp. jsou signatáři, všechny strany konfliktu. V praxi byl ale význam této doložky poměrně malý, neboť

---

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 42.

⁷¹ Seznam všech dokumentů viz: HOBZA, Antonín. *Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I. Část II*. Praha : [vl. n.], 1933, 1935. 530 s., s. 105-106.

pravidla v úmluvách byla většinou obyčejového charakteru a smlouvy je pouze kodifikovaly.⁷²

Haagské úmluvy jsou první kodifikací norem válečného práva, konstatují, že určité chování je ilegální, ale zatím ještě neurčují, že je trestné, čemuž napovídá absence sankcí za jejich porušení. „*Smysl haagských předpisů není v tom, že inkriminují ... nějaké činy. Ty byly dávno inkriminovány. Smysl haagských předpisů (a to platí o všech ustanoveních „zákonů a obyčejů války“)* je v tom, že ony z celého řetězu válečných aktů, které jsou konec konců skoro všechny trestnými činy podle zákona země, kde byly napáchány, na příklad země přepadné a okupované, vybírají některé zvláště nehumánní a tyto výslovně zakazují. Odnímají jim háv legality a odhalují jejich původní povahu, totiž povahu zločinů podle trestních zákonů.“⁷³

Na základě Řádu pozemní války se měly řídit i případné boje na moři, a do doby vypracování podrobných pravidel námořní války. K tomu došlo na námořní konferenci, která jednala od 4. 12. 1908 do 26. 2. 1909 v Londýně. Kodex vypracovaných pravidel byl vydán pod názvem Londýnská deklarace, ovšem nakonec nevstoupil v platnost, a to zejména kvůli jeho odmítnutí ze strany největší námořní mocnosti, tedy Velké Británie. Přesto se jí ale v počátku 1. světové války bojující strany držely, patrně i z důvodu, který byl obsažen v samotné deklaraci, tedy že se jedná o soubor všeobecně uznávaných zásad mezinárodního práva. Dodržování válečných pravidel pak učinilo konec Německo v roce 1917, kdy na základě vojenské doktríny *Kriegsraison geht vor Kriegsmanier* vystupňovalo porušování zákonů a obyčejů války, např. i svou neomezenou ponorkovou válkou.⁷⁴

Na přelomu 19. a 20. století se také rozvíjí ve vnitrostátním zákonodárství jednotlivých států normy, které se týkají extraterritoriálních účinků vnitrostátních trestních zákonů, rozšiřuje se princip univerzality, na jehož základě je možné trestat viníky určitých vybraných činů, které se neodehrály na území příslušného státu a ani je nespáchal příslušník tohoto státu, jde tedy o výkon jakési „světové spravedlnosti“ v případě, že příslušný stát nechce nebo nemůže takový čin soudit. Rozvoj nastal i

---

⁷² Srovnej: POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5.*, doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 436. Opačný názor: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné. 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 764.

⁷³ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního.* Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 23.

⁷⁴ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné. 1. vydání.* Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 764-765.

v oblasti mezinárodních smluv, na jejichž základě se státy zavazovaly stíhat a trestat v rámci své vnitrostátní pravomoci určité činy, které ohrožují zájmy více států či zájmy celého mezinárodního společenství (obchod s opiem, otroky, ženami, terorismus, atd.).

Ještě před vypuknutím 1. světové války se objevila myšlenka na vytvoření stálé instituce s mezinárodní jurisdikcí, která by se zabývala otázkou mezinárodních konfliktů, a sice po balkánských válkách z let 1912-1913, kdy se jí zabýval Vyšetřovací výbor pro balkánské války založený Carnegie Endowment for International Peace.⁷⁵

---

⁷⁵ Srovnej: TRIFFTERER, Otto (ed.). *Commentary on the Rome Statute of International Criminal Court*. 1. Auflage. Baden Baden : Nomos, 1999. 1295 p., p. 18.

4. První světová válka a souzení válečných zločinů

4.1. Pařížská mírová konference a snahy o potrestání válečných zločinů

První světová válka prakticky skončila uzavřením příměří mezi dohodovými mocnostmi a Rakouskem-Uherskem 3. listopadu a Německem 11. listopadu 1918, když bylo předtím na konci září a v říjnu uzavřeno příměří se spojenci centrálních mocností, tedy s Bulharskem a s Tureckem. V té době však již z pohledu vítězů hlavní viník války Vilém II. Hohenzollernský nebyl německým císařem a nebyl ani v samotném Německu.

Když byla 9. listopadu 1918 zveřejněna informace o abdikaci německého císaře Viléma II. Hohenzollernského, císař o tom ještě nevěděl a neměl také ani tušení, že lidé z jeho okolí, jmenovitě admirál a diplomat Paul von Hintze, již vyjednávají o jeho odjezdu do exilu v Nizozemí, a to nejen s ohledem na dění ve vlastním Německu, ale i s ohledem na osud ruské carské rodiny, kdy cara s manželkou a dětmi ponechaným na pospas revoluci povraždili v noci z 16. na 17. července 1918 bolševici. Vilém vynucenou abdikaci nakonec s ohledem na německou situaci na frontách i v revolučními náladami zmítaném zázemí odsouhlasil, nic jiného mu prakticky nezbyvalo, a ráno 10. listopadu 1918 odjel do exilu. Svůj odchod považoval ovšem za přechodný a po zbytek života (zemřel v roce 1941) si namlouval, že se na trůn jednou vrátí. Nizozemskou královnu Vilemínu příjezd Viléma II. překvapil, nicméně s ohledem na zmíněný osud carské rodiny vzala vzdálené příbuzné pod svou ochranu a nizozemská vláda se po krátké poradě tedy rozhodla Viléma II. přijmout. Královna sama měla pak za 2. světové války poznat exil ve Velké Británii. Bývalý císař se ubytoval na zámku Amerongen hraběcí rodiny Bentincků, kam za ním z Postupimi přijela koncem listopadu i jeho manželka císařovna Augusta Viktorie.⁷⁶

---

⁷⁶ Aby Vilém zamezil výpadům tisku zveřejnil 24. 11. 1918 další prohlášení o své abdikaci: „Dozvěděl jsem se, že veřejnost má ještě pochyby o právoplatnosti abdikace, zveřejněné vládou 9. listopadu, prohlašuji tímto, že ji plně uznávám, a že se naplnila ve vši formě de facto mým odjezdem do Nizozemí. Jsem zde již pouze jako soukromá osoba.“ Berlínské vládě to ale nestačilo, a tak Vilém podepsal 28. 11. 1918 ještě jí připravený text: „Tímto se do budoucnosti vzdávám všech nároků na pruskou korunu a s ní spojených práv na císařskou korunu. Současně zprošťuji všechny úředníky Německé říše a Pruska, stejně jako všechny důstojníky, poddůstojníky a mužstvo námořnictva, pruského vojska a jednotek spolkové armády přísahy věrnosti, kterou mně složili jako císaři, králi a vrchnímu veliteli vojsk. Očekávám od nich, že až do nového zřízení Německé říše pomohou vykonavatelům skutečné moci v Německu ochránit německý národ před hrožícím nebezpečím anarchie, hladu a cizí nadvlády.“ STELLNER, František. *Poslední německý císař. Z německých dějin v epoše Viléma II.* 1. vydání. Praha : Panevropa Praha, 1995. 472 s., s. 388.

V té době již evropský tisk probíral otázku viny Viléma II. na rozpoutání války, ovšem objevily se i názory poukazující na text bývalé německé ústavy, podle které měl veškerou politickou odpovědnost říšský kancléř a nikoli císař. Předpokládalo se, že Dohoda bude po mírové konferenci svolané do Paříže trvat na Vilémově vydání, aby byl postaven před mezinárodní soud. Předpokládalo se, že zásada „amnestia substancia pacis“, užívaná od vestfálského míru, je již minulostí.⁷⁷ Diplomáté Dohody na jednáních, která před příjezdem amerického prezidenta Woodrowa Wilsona probíhala v Londýně, připomínali, že i Napoleon byl potrestán, Britové tak navrhovali internaci na Falklandských ostrovech, když se sv. Helena neosvědčila, a otázka dalšího osudu Viléma II. jim zabrala poměrně hodně času. Kolínský arcibiskup kardinál von Hartmann navrhl Vilémovi, že by se mohl postavit před neutrální soud složený z papeže, španělského krále a nizozemské královny, čímž by se vyhnul dohodovému soudu. Vilém II. toto ovšem odmítl s odkazem na čest svou i čest rodiny a národa.⁷⁸

Pařížská mírová konference byla slavnostně zahájena 18. ledna 1919, tedy ve výroční den vzniku německého císařství roku 1871. Jejím řídicím centrem se stala tzv. Rada pěti složená z francouzského premiéra Gergese Clemenceaua, britského ministerského předsedy Davida Lloyda George, amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, italského předsedy vlády Vittoria Orlando a japonského předsedy císařského kabinetu Nobuakiho Makina, která se ovšem scházela spíše jako Rada čtyř bez japonské delegace.⁷⁹

Dne 25. ledna 1919 se poprvé sešla patnáctičlenná „Komise pro zkoumání odpovědnosti za válku“, tzv. Komise patnácti, zřízená preliminární mírovou konferencí, která zasedala již od 12. ledna 1919. Předsedou Komise patnácti byl zvolen státní tajemník, tedy ministr zahraničí USA Robert Lansing.⁸⁰ Svou práci skončila 29. března, kdy předložila mírové konferenci svou zprávu, která ale nebyla nakonec jednotná, neboť americká a japonská delegace k ní připojily ve formě memorand své výhrady.

---

⁷⁷ HANKEL, Gerd. International criminal jurisdiction. A guarantee of greater security and peace or political shadow-boxing?. *Eurozine* [online]. 18. 7. 2003 [cit. 2007-06-28], s. 1-11. Dostupný z WWW: <www.eurozine.com/articles/2003-10-08-hankel-en.html>.

⁷⁸ Srovnej: STELLNER, František. *Poslední německý císař. Z německých dějin v epoše Viléma II.* 1. vydání. Praha : Panevropa Praha, 1995. 472 s., s. 389. MacMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvorci. Pařížská konference 1919.* 1. vydání. Praha : Academia, 2004. 552 s., s. 174-175.

⁷⁹ Srovnej: NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I.* 1. vydání. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. 272 s., s. 7.

⁸⁰ Československo členem Komise nebylo.

Komise patnácti se zabývala tím, zda bylo rozpoutání války zločinem podle trestního práva. Jednotlivé státy jí předložily formou memorand popis zločinů, které se odehrály na jejich území a svůj návrh na potrestání válečných viníků. Komise měla odpovědět na tyto otázky: „*Bylo rozpoutání světové války v r. 1914 útokem Německa na Belgie a Lucembursko porušujícím neutralitu těchto států Německem zaručenou, zločinem, za který jeho původci mají nést osobní a trestní odpovědnost před soudem? Které činy spáchané nepřitelem za války mohou a mají být spojenci potrestány? Jaké soudy mají vinníky trestat?*“⁸¹

Francouzská delegace se střetla s delegací britskou a americkou, když trvala na tom, že útok z roku 1914 by měl být předmětem reparací i sankcí a že za něj nese odpovědnost osobně německý císař Vilém II, německý korunní princ, velení německé armády a členové německé vlády. Na základě této odpovědnosti měli být tito lidé také potrestáni. Oproti tomu Britové, v rozporu s politickými prohlášeními, odmítli trestní odpovědnost původců války s tím, že rozpoutání války nemůže být předmětem trestního procesu. K tomuto stanovisku se připojil i americký člen komise James Brown-Scott, který soudil, že německá odpovědnost je jen v rovině mravní a nikoli právní. Komise nakonec toto stanovisko přijala, ovšem jako celek nakonec doporučila ve své závěrečné zprávě mírové konferenci, aby byl zřízen zvláštní orgán patrně politického charakteru, který by s označenými viníky války „*naložil, jak zasluhují*“⁸², a dále doporučila, aby se v budoucnu za rozpoutání války stanovily trestní sankce. USA a Japonsko se postavily proti zřízení takového tribunálu, ale protože byly přehlasovány, připojily k závěrečné zprávě svá memoranda s odlišným názorem.⁸³

Na druhou otázku odpověděla Komise na základě předložených dokumentů, že má za prokázané, že byly spáchané zločiny proti „*zákonům a obyčejům války*“ a proti „*zákonům humanity*“. „*Přes výslovná pravidla, přes platné zvyklosti a přes jasné příkazy humanity Německo a jeho spojenci hromadili zvěrstvo na zvěrstvo.*“ „*Všechny osoby, příslušníci nepřátelských států, ať bylo jakkoliv vysoké jejich postavení, bez ohledu na hodnost, včetně hlav států, které se dopustily porušení zákonů a obyčejů války*

---

⁸¹ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 31.

⁸² Tamtéž, s. 32.

⁸³ Bohuslav Ečer soudí, že zásada „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ byla v tomto případě špatně vyložena, což umožnilo Vilémovi II. a dalším původcům války uniknout trestu. Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 31., s. 9-10.

mohou být trestně stihány.“⁸⁴ Američané byli proti odkazu na zákony humanity, neboť dle jejich názoru nešlo o pozitivněprávní normu mezinárodního práva, což pak uvedli ve svém dodatkovém memorandu. Postavili se také proti trestní odpovědnosti a stíhání Viléma II., k čemuž se připojila japonská delegace.⁸⁵

Komise probírala také otázku vlivu zásady „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ na potrestání válečných zločinců a její odpovědí pak byl názor, že původci války nesou jen politickou a mravní vinu. Na třetí otázku odpověděla komise tím, že má být zřízen výše uvedený politický orgán a návrhem, že válečné zločiny porušení zákonů a obyčejů války by měly soudit soudy státu, kde k těmto činům došlo, případně soudy smíšené, pokud k činům došlo na území více států, s čímž souhlasili i zástupci USA a Japonska. Komise ke své zprávě připojila i příkladný seznam 32 válečných zločinů, mezi nimi jsou i ty, za které byli souzeni váleční zločinci po 2. světové válce.

Komise si uvědomovala, že pro potrestání válečných zločinů tehdejší mezinárodní právo neposkytovalo příliš nástrojů, resp. poskytovalo jen dvojí normy: zákazy jistých činů zákony a obyčeji války, kodifikované zejména ve IV. Haagské Úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války uzavřené na II. haagské mírové konferenci 18. října 1907, jejíž přílohou je Řád pozemní války, a obyčejovou mezinárodní normu, podle níž může být pachatel porušující zákony a obyčeje války potrestán smrtí. Přijala tedy následující teorii: v mezinárodním právu neexistuje definice ani pojem válečného zločinu. Mezinárodní právo pouze zakazuje určité válečné činy, které byly v minulosti dovolené, ovšem podle vnitrostátního práva jsou vesměs trestné. Všechny válečné činy jsou podle vnitrostátního práva postižené země trestné, některé ale mezinárodní právo dovoluje v průběhu války, čímž se vylučuje jejich protiprávnost.⁸⁶ Složky činu zakázaného mezinárodním právem, tedy zákony a obyčeji války, je nutné hledat ve vnitrostátním trestním právu. „*Mezinárodní právo nedefinuje, neustanovuje skutkovou podstatu, ono jen vylučuje nebo umožňuje zásah trestního práva národního. Čin spáchaný v průběhu války je zločinem, pakliže jej „zákony a*

---

⁸⁴ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 32.

⁸⁵ Otázka mezinárodně trestní odpovědnosti hlav států pak byla za 2. světové války rozšířena na odpovědnost nejen za zločiny válečné, ale i na zločin přípravy a rozpoutání útočné války, o čemž se velmi dlouze a ostře diskutovalo v období mezi oběma světovými válkami.

⁸⁶ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 36-37.

obyčje války“ nedovolují. A to zločinem podle zákona země, kde byl spáchán, nebo země, na jejíž příslušnicích byl spáchán. Soudit takový čin je proto povolán trestní soud této země. On jedině může zjistit všechny potřebné skutkové okolnosti, podřadit je příslušné normě trestního zákona a vyslovit trest. On jedině také může zjistit, zdali mezinárodní právo, t. j. „zákony a obyčje války“ v konkrétním případě čin dovolují či ne. Touto součinností dvou právních řádů, z nichž právní řád mezinárodní je hierarchicky vyšší, lze prakticky vytvořit právní základnu pro potrestání válečných zločinů.⁸⁷

Mírová konference pak na základě zprávy Komise, ovšem v silně okleštěné podobě, vřadila do Mírové smlouvy s Německem, uzavřené ve Versailles 28. června 1919, před část týkající se reparací, v jejímž rámci bylo Německo nuceno uznat svou pozici jako jediného viníka války (čl. 231), část VII. Ustanovení trestní (čl. 227-230). Z doporučení Komise byla vynechána trestní odpovědnost hlav států a odkaz na zákony humanity, čímž bylo vyhověno americkým návrhům. Oproti americkým námitkám, kdy W. Wilson nechtěl založit nový světový pořádek na bezpráví,⁸⁸ však byl přijat návrh na postavení Viléma II. před zvláštní tribunál politického charakteru, obžalován v čl. 227 nebyl ale z válečných zločinů: „Mocnosti spojené a sdružené vznášejí veřejnou žalobu na Viléma II. Hohenzollerského, bývalého císaře německého, pro nejhrubší porušení zásad mezinárodní mravnosti a posvátné autority smluv. Ustaví se zvláštní soud, aby soudil obžalovaného, zajišťuje mu zásadní záruky práva hájiti se. Bude se skládati z pěti soudců jmenovaných po jednom těmito pěti mocnostmi: Spojenými státy americkými, Velkou Británií, Francií, Itálií a Japonskem. Soud bude souditi podle důvodů vyplývajících z nejvyšších zásad mezinárodní politiky, se snahou zajistiti úctu k povinnostem slavnostně převzatým, k mezinárodním závazkům i k mezinárodní mravnosti. Bude mu příslušeti, aby určil trest, jaký uzná za vhodný.“ Německá vláda dále přiznala Dohodovým mocnostem právo soudit před svými vojenskými soudy veškeré osoby, které se provinily proti zákonům a obyčejům války a zavázala se osoby obžalované z těchto činů vydat (čl. 228) a poskytnout veškeré potřebné doklady k jejich

---

⁸⁷ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 38.

⁸⁸ Podle amerického názoru nebylo možné stíhat hlavu státu vzhledem k její imunitě a kromě toho vedení války patřilo v roce 1914 k právům suverénního státu. Srovnej: HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 28.

stíhání a pomoc k jejich vypátrání (čl. 230). Pro případ osob, které by se provinily činy proti příslušníkům několika států, měly být vytvořeny složené vojenské soudy (čl. 229). Podle odst. 3 připojeného Protokolu měl být seznam osob, které měly být Německem vydány, předložen jeho vládě do jednoho měsíce od působnosti smlouvy.⁸⁹

Prakticky stejná ustanovení pak byla vtělena i do ostatních mírových smluv, a to s působností i pro státy, které na jejich bývalém území případně vznikly. Tak byly postupně v průběhu let 1919 a 1920 v okolí Paříže, resp. na jejích předměstích, podepsány mírové smlouvy s Rakouskem⁹⁰, Maďarskem⁹¹, Bulharskem⁹² a Tureckem. V žádné však již nebylo ustanovení týkající se jejího vrcholného představitele, jako tomu bylo u německého císaře.

Zvláštní ustanovení, které zřejmě směřovalo ke snaze potrestat viníky arménské genocidy z let 1915-1916, měla mírová smlouva s Tureckem uzavřená 10. srpna 1920 v Sèvres,⁹³ podle jejíhož čl. 230 se turecká vláda zavazovala předat spojeneckým silám osoby, které budou považovány za zodpovědné za masakry, které se udály na území bývalé Osmanské říše od 1. srpna 1914, a spojenecké síly si vyhrazovaly právo vytvořit tribunál k souzení takových osob, případně se toto právo vyhrazovalo i Společnosti národů. V pozdější době budou zločiny, které takto měly být potrestány nazývány „zločiny proti lidskosti“. Tato smlouva ovšem nevstoupila v platnost, neboť ji turecký parlament pro odpor mladoturecké opozice, která následně vytvořila vládu, neratifikoval. Po sesazení sultána Mehmeda VI. dne 1. 11. 1922 se nové vládě Mustafy Kemala Paši (Atatürk) podařilo prosadit po dalších bojích její revizi. Dne 24. července 1923 byla pak podepsána Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými

---

⁸⁹ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol, podepsané ve Versailles dne 28. června 1919, č. 217/1921 Sb. z. a n. Smlouva byla podepsána 27 státy a Německem. Působnost nabyla 10. ledna 1920. USA ji nakonec pro odpor Senátu k závazkům plynoucím z členství ve Společnosti národů, jejíž Pakt byl součástí této smlouvy, neratifikovaly a uzavřely s Německem separátní mírovou smlouvu 25. srpna 1921.

⁹⁰ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem a Protokol z 10. září 1919 ve Saint-Germain-en-Laye, č. 507/1921 Sb. z. a n. Smlouva byla podepsána 27 státy a Rakouskem. Působnost nabyla 16. července 1920. Zde část VII, čl. 173-176.

⁹¹ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem z 4. června 1920 v Trianonu, č. 102/1922 Sb. z. a n. Podepsána 17 státy a Maďarskem. Působnost nabyla 26. července 1921. Zde část VII, čl. 157-160.

⁹² Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Bulharskem z 27. listopadu 1919 v Neuilly-sur-Seine, č. 274/1922 Sb. z. a n. Podepsána 16 státy a Bulharskem. Působnost nabyla 9. srpna 1920. Zde část VI, čl. 118-120.

⁹³ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem z 10. srpna 1920 v Sèvres. Dostupná z: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Peace_Treaty_of_S%C3%A8vres, cit. 5. 5. 2009. Zde část VII, čl. 226-230.

a Tureckem v Lausanne, která byla zcela odlišná od předchozích mírových smluv nucených vítězi poraženým. Turecko se v této smlouvě oproti smlouvě ze Sévres zbavilo řady omezení a územních ztrát a také ustanovení o potrestání válečných zločinů.⁹⁴ Přesto postavilo Turecko v letech 1919-1920 i na britský nátlak některé obviněné z genocidy Arménů a z dalších válečných zločinů před své vojenské soudy v Istanbulu, ovšem většina z nich byla nakonec rozpuštěna. Část významných obviněných byla internována Brity na Maltě, kde měli čekat na vyšetření jejich činů a na případné ustavení mezinárodních soudů, které se ovšem, podobně jako v případě potrestání německých válečných zločinů, i vzhledem k podepsání nové mírové smlouvy neustavily.⁹⁵

Těsně po skončení bojů se v prosinci roku 1918 konaly ve Velké Británii volby, v nichž zvítězili konzervativci vedení Davidem Lloyd Georgem, a to i s hesly jako „*Oběsit císaře!*“⁹⁶, která plně odrážela nálady veřejnosti, která byla přesvědčena o tom, že za tak hrozivou válku musí být někdo potrestán. Pochopitelně prvním, který byl považován za hlavního viníka prožitých strastí byl bývalý německý císař, kterého navíc mnozí považovali za duševně postiženého. „*Pohlížím na něj jako na největšího známého zločince, jehož vinou svět zabředl do této strašlivé války a útrap, jež trvají už čtyři roky a tři měsíce.*“⁹⁷ To oněm napsal jeho bratranec anglický král Jiří V. v listopadu 1918, ačkoli se nedá předpokládat, že by byl souhlasil s Vilémovou popravou. Stejně tak David Lloyd George sice patrně úvahy o oběšení Viléma II. osobně odmítal, nicméně měl pro ně pochopení, jak koneckonců plynulo i ze zmíněné volební kampaně. V létě roku 1919 byla společenská nálada již trochu jiná a pomstychtivost pomalu vyprchávala. V prosinci 1919 pak lord Halifax, pozdější britský

---

⁹⁴ Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem 24. července 1923 v Lausanne. Podepsána 7 státy a Tureckem (oproti původní smlouvě i SSSR). Působnost nabyla 6. srpna 1924. Dostupná z: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne, cit. 5. 5. 2009.

⁹⁵ Srovnej: Wikipedia, Turkish Courts-Martial of 1919-1920, http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_Courts-Martial_of_1919-20, Inter-allied tribunal attemp, http://en.wikipedia.org/wiki/Malta_Tribunals, cit. 5. 5. 2009.

⁹⁶ KLIMEK, Antonín. *Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles*. 1. vydání. Praha : Melantrich, 1989. 40 s., s. 20. HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 26.

⁹⁷ MacMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvorci. Pařížská konference 1919*. 1. vydání. Praha : Academia, 2004. 552 s., s. 174.

ministr zahraničí v období Mnichovské krize, napsal, že žádost o vydání císaře je bláznovství.⁹⁸

Po ratifikaci Versailleské mírové smlouvy požádaly dohodové mocnosti Velká Británie, Francie a Itálie dne 18. 1. 1920 oficiálně Nizozemské království o vydání Viléma II. Přišla jim ovšem odpověď, že Nizozemsko jako neutrální stát nemůže naplňovat smlouvu, kterou samo nepodepsalo. Královna Vilemína se rozhodla svého vzdáleného příbuzného vzít pod ochranu. Velká Británie hrozila přerušением diplomatických styků a zablokováním nizozemského členství ve Společnosti národů. Britský premiér David Lloyd George také navrhoval, aby se Belgie, jejíž neutralitu svým útokem v roce 1914 Německo porušilo, zhostila role prokurátora. Také to bylo ale odmítnuto s poukazem, že představitelé království nemohou připustit žalobu jiného monarchie. Svou roli hrálo i to, že USA a Japonsko měly rezervovaný postoj a Itálie se odmítla připojit k ultimativnímu jednání. Španělský a švédský král pak apelovali na britského, že by tak mohl být poškozen monarchistický princip. Britové a Francouzi tedy nakonec ustoupili a spokojili se s ujištěním nizozemské vlády, která si střežila svou suverenitu a neohodlala ustoupit, že Vilém II. neopustí provincii Utrecht.⁹⁹

Bývalý německý císař se k tomu sám vyjadřoval v tom smyslu, že Dohodě šlo o potupu Německa, kterou nemohl svým zvažovaným předstoupením před tribunál jakéhokoli druhu připustit, přičemž připomínal i svou ústavní neodpovědnost. Jak napsal 5. dubna 1921 v dopise Paulu von Hindenburgovi: *„Avšak soudní dvůr, ve kterém spolek nepřátel by byl zároveň žalobcem i soudcem, nebyl by nástrojem práva a sloužil by jen k tomu, aby se mým samozřejmým odsouzením dodatečně ospravedlnily neslýchané mírové podmínky, jež nám byly uloženy. ... Avšak já nemohu ani uvažovati o tom, abych se postavil před jakkoli složený neutrální soud. Neuznávám trestního rozsudku žádného soudce na této zemi, i kdyby stál sebe výše, pro opatření, která jsem jako císař a král, tedy jako ústavně neodpovědný representant německého národa,*

---

⁹⁸ EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s., s. 10

⁹⁹ Vilém se už do Německa nikdy nevrátil, od května 1920 sídlil na vlastním zámku Doorn jihovýchodně od Utrechtu. Dělal si iluze o návratu na trůn, s později nastupujícím nacismem příliš nesympatizoval, a to oproti své druhé manželce princezně Hermině Carolath-Beuthen, také protože byla časem zakázána promonarchistická propaganda. Odsoudil sice postup nacistů proti Židům, ale radoval se z německých vojenských úspěchů na západní frontě. Po porážce Nizozemska v roce 1940 byl pod dohledem wehrmachtu a odmítl britskou nabídku exilu. Zemřel dne 4. 6. 1941. Srovnej: STELLNER, František. *Poslední německý císař. Z německých dějin v epoše Viléma II*. 1. vydání. Praha : Panevropa Praha, 1995. 472 s., s. 387-403.

provedl podle nejlepšího vědomí a svědomí, poněvadž bych tím vydal všanc čest a důstojnost německého národa, jehož jsem zástupcem.“ Vina měla být případně posuzována u všech hlav zúčastněných států. Stejně prudce odmítal přiznání německé viny na válce, v čemž mu historici záhy začali částečně dávat za pravdu.¹⁰⁰

Přestože se vláda německé tzv. výmarské republiky zavázala ve Versailleské smlouvě vydat na vyžádání obviněné osoby a potřebné dokumenty, bylo od počátku zřejmé, že se bude snažit této části naplnění Versailleské mírové smlouvy vyhnout. Značnou roli zde hrálo i veřejné mínění. Pro většinu německého obyvatelstva bylo těžko pochopitelné, proč by měli být vojáci bojující za svou vlast vydáváni nepřítelům, což navíc podporoval fakt, že německé obyvatelstvo se vesměs nesetkalo s cizími vojáky, a tudíž pro ně bylo nesnadno přijatelné přistoupení na to, že Německo bylo poraženo a musí za to pykat. Tím více, že šlo o mírové podmínky pro Německo až nesmyslně tvrdé, mnohdy nazývané kartaginským mírem, což se později mělo ukázat v problematice placení reparací i politické radikalizace Německa směřující k revizi Versailleské mírové smlouvy.

4.2. Lipské procesy 1921 – 1922

Hlasy volající po potrestání Německa a postavení odpovědných osob před soud se ve státech Dohody, zejména ve Velké Británii a Francii, začaly ozývat již od roku 1914, včetně volání po začlenění některých ustanovení IV. Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907 do národních právních řádů. Tyto hlasy pak zesílily zejména po potopení britského parníku Lusitania německou ponorkou U 20 v květnu 1915, kdy veřejné mínění přinutilo britské politiky k volání po potrestání německého císaře a německých válečných zločinců. Britské politiky podpořili i právníci, podle kterých nebylo možné nepotrestat zločin jen z důvodu vyššího rozkazu.¹⁰¹ Krátce po uzavření příměří prohlásil britský ministr námořnictva Winston Churchill: *„Personen, die des Verstoßes gegen die Gesetze und Gebräuche des Krieges beschuldigt werden, insbesondere solche, die Grausamkeiten gegen hilflose Gefangene*

---

¹⁰⁰ Vilém II. *Události a osoby 1878-1918*. [1. vydání]. Praha – Brno, Fr. Borový a Polygrafie 1922. 240 s., s. 208-212.

¹⁰¹ Srovnej: HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 23-25.

*gegangen haben, vor Gericht gestellt werden müssen...*¹⁰² Podobně se připojili francouzští právníci, podle kterých nové právo neuznává neodpovědné autority, k čemuž se přidal francouzský ministerský předseda Georges Clemenceau s prohlášením, že žádné vítězství nemůže ospravedlnit amnestii pro tolik válečných zločinů, a to přesto, že od počátku novověku byly takové amnestie obvyklou součástí mírových smluv. Důvody pro odmítnutí dříve obvyklé amnestie spočívaly mj. v tom, že v této době již nebyla považována válka za právně srovnatelnou s mírem, a to i díky rozšíření mírového hnutí v euroatlantické civilizaci na konci 19. století a rozvoji mezinárodního humanitárního práva od poloviny 19. století.¹⁰³

Jak bylo uvedeno, nakonec se dohodové mocnosti dohodli na kompromisním znění příslušných trestních ustanovení ve Versailleské smlouvě a vedle žádosti o vydání Viléma II. z Nizozemska tedy 3. února 1920 předložili německé delegaci ve Versailles seznam předpokládaných válečných zločinců, který čítal 890 osob určených podle jmen nebo služebního postavení. Francie a Belgie žádaly o vydání každá 334 osob, Velká Británie 97, Polsko 51, Rumunsko 41, Itálie 29 a Království SHS 4. Je zajímavé, že vedle nich stál požadavek na vydání, pro případ, že by pobývali v Německu, devíti tureckých státních příslušníků, kteří měli být zodpovědní za masakry arménského obyvatelstva za války, mezi nimi byli bývalý ministr války Enver Paša, bývalý velkovezír Talaat Paša a generál Džamal Paša. Německou stranu požadavek na vydání překvapil, neboť se po celou dobu snažila dohodové mocnosti přesvědčit o tom, že k vydání německých vojáků nemůže být žádný Němec nápomocen, aby nebyl pokládán za národního zrádce. O to více byl seznam pro Němce nepřijatelný, že na něm vedle řady obyčejných vojáků byla jména bývalého říšského kancléře von Bethmann-Hollwega, polních maršálů von Hindenburga a von Mackensena a mezi generály např. Ludendorffa, von Galvitze a von Bülowa. Britové požadovali vydání řady admirálů, včetně von Tirpitze. Na seznamu byla i jedna žena, a sice Elsa Scheinerová, která působila jako dozorkyně v jednom ženském francouzském táboře.¹⁰⁴

Německá vláda považovala tuto žádost, ve shodě s představiteli německé armády, za krajně ponižující a rozhodla se proti vydání obviněných osob protestovat a všemi prostředky se mu snažit zabránit. Navrhla tedy dohodovým mocnostem, že

---

¹⁰² Tamtéž, S. 26.

¹⁰³ Srovnej: tamtéž, S. 27, 31, 34-38.

¹⁰⁴ Srovnej: tamtéž, S. 30, 41-42.

prošetření a soudní procesy budou provedeny v Německu. Dohodové mocnosti na tento návrh překvapivě poměrně rychle přistoupili již v nótě německé vlády z 16. února 1920. Důvody pro tuto náhlou změnu postoje je třeba hledat v situaci v samotném Německu, jejíž vyhrocenost německá vláda Spojencům připomínala, i v tom, že jednota Dohody byla silně oslabena neratifikováním Versailleské mírové smlouvy ze strany USA a určitým napětím mezi hlavními ručiteli této smlouvy, tedy Francií a Velkou Británií. Toto napětí spočívalo v původním dojednávání seznamu osob na konci roku 1919, které by měly být Německem vydány, jenž obsahoval zpočátku tisíce jmen. Britové byli také více nakloněni vyslyšet německá tvrzení, že vydání požadovaných osob by mohlo uvrhnout zemi do národní krize, stejně jako nepovažovali za příliš vhodné z francouzské strany setrvávání na jménech nejvyšších německých představitelů. Tuto nejednotu Dohody pak dokázala německá vláda plně využít.¹⁰⁵

V polovině února 1920 se tedy na spojenecké konferenci v Londýně, již se již neúčastnily Spojené státy, rozhodlo, že postavení válečných zločinců před soud bude přenecháno Německu. Těžko posoudit, zda opravdu hrozily v Německu sociální či revoluční nepokoje nebo dokonce „bolševizace“ Německa, jak dohodovým mocnostem tvrdila německá vláda. Argumentovala ovšem i na poli práva, a to z výmarské ústavy plynoucí nemožností vydávat německé občany, vytvořením vyšetřovacího výboru pro otázku viny na válce, dále vyhláškou již z 13. listopadu 1918 o vytvoření Komise pro vyšetření obvinění z jednání proti mezinárodnímu právu ze strany válečných zajatců v Německu či schválením zákona o stíhání válečných zločinů a přečinů 18. prosince 1919. Podle tohoto zákona byl pro zločiny a přečiny spáchané německým občanem v zahraničí i v Německu od začátku války do podpisu Versailleské mírové smlouvy proti nepřátelským státním příslušníkům či nepřátelskému majetku příslušný v první a poslední instanci Říšský soud se sídlem v Lipsku.¹⁰⁶

Tímto zřeknutím se nároku na vydání obviněných z válečných zločinů byl tedy učiněn první krok k revizi Versailleské mírové smlouvy. I přesto se ale německá vláda dostalo značné kritiky za to, že vůbec přistoupila na stíhání vlastních vojáků a že tak vlastně pomáhá zejména belgické a francouzské vládě, které zatím soudili německé vojáky, které držely v zajetí. Dne 7. května 1920 obdržela německá vláda nový seznam, tzv. zkušební seznam, čítající již jen 45 obviněných, u kterých Spojenci nepochybovali

---

¹⁰⁵ Srovnej: tamtéž, S. 44-49.

¹⁰⁶ Srovnej: tamtéž S. 50-54.

o jejich vině. Sestavila jej Mezispojenecká smíšená komise a ze strany Spojenců byl považován za jakousi zkoušku dobré vůle ze strany Německa. I z toho důvodu na něm nefigurovali němečtí čelní představitelé jako Hindenburg či Ludendorff. Spáchané skutky byly vybrány tak, aby i nezainteresovanému čtenáři bylo zřejmé, že se jedná o trestuhodné zločiny, jako např. potopení lazaretní lodi, rozkaz nebrat zajatce či popravy civilistů apod.¹⁰⁷

Přes stížnosti dohodových států na zdlouhavá vyšetřování trvalo téměř rok, než došlo k prvnímu soudnímu jednání, přestože se německá vláda snažila, aby nezavdala Dohodě důvod ke stížnostem. Nicméně vyšetřování zabralo mnoho času i z toho důvodu, že některé osoby nebyly určeny jmenovitě, ale jen služebním postavením, a mnohá obvinění byla jen málo konkretizována a podložena dokumenty. Tyto těžkosti také vylíčili Němci dohodovým představitelům na konferenci ve Spa v červenci 1920. Nezmiňovali ovšem, že vyšetřování ztěžují i vnitroněmecké sympatie k obviněným. Zatím také německé ústavodárné národní shromáždění doplňovalo uvedený zákon o stíhání válečných zločinů a přečinů, aby měl Říšský soud podle čeho pracovat.¹⁰⁸

První soudní proces tedy začal až 10. ledna 1921 u druhého trestního senátu Říšského soudu s bývalými ženisty Dietrichem Lottmannem, Paulem Niegelem a Paulem Sangerhausenem, kteří ovšem nebyli uvedeni ani na jednom ze seznamů předložených Spojenci. Byli obviněni z ozbrojené loupeže na belgickém území, shledání vinnými podle vojenského zákoníku z drancování a odsouzení na pět, čtyři a dva roky káznice. Spojencům tak měl být dán signál, že německá justice funguje.¹⁰⁹

V letech 1921 až 1927 proběhlo na 1700 jednání ve věci obviněných z válečných zločinů, nicméně jen v 17 případech, včetně zmíněných ženistů, došlo k ústnímu projednávání před Říšským soudem. Ostatní případy byly projednány a uzavřeny v neveřejných zasedáních, některé případy byly uzavřeny i jinak, např. smrtí obviněných, dalším netrváním některých států na jejich obvinění, či vnitrostátním vyšetřováním.¹¹⁰

Prvním případem podle tzv. zkušebního seznamu bylo řízení započaté s bývalým poddůstojníkem Karlem Heynenem 23. května 1921. Heynen byl obviněn z týrání

---

¹⁰⁷ Srovnej: tamtéž, S. 56-57.

¹⁰⁸ Srovnej: tamtéž, S. 63-65, 69-70.

¹⁰⁹ Srovnej: tamtéž, S. 72-73.

¹¹⁰ Srovnej: tamtéž, S: 98, 103.

anglických zajatců a odsouzen na deset měsíců vězení. Druhé řízení bylo vedeno proti kpt. Emilu Müllerovi obviněnému ze stejného činu, odsouzen byl 30. května k šesti měsícům vězení. Opět za stejný čin a ke stejnému trestu byl odsouzen 2. června i dozorce v zajateckém táboře na východní frontě Robert Neumann. Dne 4. června byl zproštěn viny bývalý kapitánporučík a velitel ponorky Karl Neumann obviněný z torpédování a potopení lazaretní lodi Dover Castle. Stejně byl zproštěn obžaloby 11. června příslušník tajné polní policie Max Rahmdorf obviněný Belgií z násilí při výsleších dětí a mladistvých. V šestém procesu byli obviněni generálporučík Karl Stenger a mjr. Benno Crusius z vydání rozkazu k zastřelení zajatých a zraněných francouzských vojáků, dne 6. července byl Stenger osvobozen a Crusius odsouzen na dva roky vězení. Osvobozen byl 7. července i por. Adolf Laule viněný ze zabití zraněného francouzského zajatce. Z týraní francouzských válečných zajatců byli obviněni i generálporučík Hans von Schack a generálmajor Benno Kruska, kteří měli být odpovědní za smrt tisíců zajatců v táboře v Kasselu, oba byli osvobozeni. V posledním procesu započatém roku 1921 byli obviněni nadporučíci námořnictva Ludwig Dithmar a John Boldt. Ani jeden z nich nebyl uveden v seznamech Spojenců. Jejich bývalý nadřízený velitel ponorky U 86 Helmut Patzig, který byl žádán Velkou Británií za potopení lazaretní lodi Llandovery Castle 27. července 1918, byl neznámého pobytu, takže se vyšetřování soustředilo na jeho spoluviníky. Oba byli odsouzeni ke čtyřem letům vězení, ovšem nakonec se zbavili trestu útekem (s možnou pomocí úřadů). V roce 1928 bylo toto rozhodnutí navíc zrušeno a byli osvobozeni. Řízení proti Patzigovi bylo ukončeno v roce 1931.¹¹¹

Poslední dva procesy se uskutečnily v roce 1922. Jednalo se o případ lékaře Oskara Michelsona, který byl 2. července zproštěn obvinění ze zabití a týraní nemocných vojáků v lazaretu v severní Francii, a proti bývalému příslušníku domobraný Karl Grünerovi, který ovšem též nebyl na seznamu Spojenců. Kvůli rabování a krádežím byl 17. listopadu 1922 odsouzen na dva roky káznice.¹¹²

Dohromady se tedy konala od ledna 1921 do listopadu 1922 soudní řízení proti 17 obviněným, přičemž z obviněných Spojenci bylo sedm osvobozeno a čtyři odsouzeni. To rozhodně nemohlo vést ke spojenecké spokojenosti, spojenecké vlády nebyly spokojeny již v průběhu procesů, což vyjádřily již v tzv. Londýnském ultimátu

---

¹¹¹ Srovnej: tamtéž, S. 99-102. Bližší podrobnosti k jednotlivým případům viz S. 105-478.

¹¹² Srovnej: tamtéž, S. 102.

z 5. května 1921.¹¹³ Francouzská vláda vyjádřila svou nespokojenost také po osvobození K. Stengera, a to i tím, že odvolala od Říšského soudu svého pozorovatele, k čemuž přistoupila i Belgie. Nakonec mezispojenecká komise složená ze zástupců Velké Británie, Francie, Itálie a Belgie prohlásila na počátku roku 1922, že podle jejího přezkoumání nejsou procesy vedeny podle práva, a doporučila Spojencům jednohlasně, aby nadále v Lipsku procesy nepokračovaly a aby dohodové mocnosti uplatnily svá práva z čl. 228 Versailleské mírové smlouvy, tedy trvaly na vydání obviněných. Komise se shodla na tom, že až na výjimky se Říšský soud nedostatečně snažil zjistit pravdu, uděloval příliš nízké tresty a příliš často osvobozoval obviněné. Výsledkem pak bylo, že další procesy byly zastaveny a, jak bylo uvedeno, pokračovalo se jen v neveřejných jednáních, která nekončila odsouzením.¹¹⁴

Zpočátku to vypadalo, že Dohoda bude nyní postupovat ve vymáhání požadavku na vydání obviněných energicky, zejména Francie s novou vládou Raymonda Poincaréa. Nakonec Spojenci ve společné nótě z 23. srpna 1922 oznámili německé vládě, že ukončují další spolupráci s Říšským soudem a že si tedy vyhrazují právo postavit obviněné před vlastní soudy, pokud se dostanou do jejich moci. Ovšem o vydání obviněných zde již nepadlo ani slovo, Spojenci patrně usoudili, že tento požadavek je neprosaditelný. Velká Británie a Itálie se nakonec souzení německý válečných zločinců zcela vzdaly, a tak jen Francie a Belgie provedly několik stovek řízení s německými obžalovanými, ovšem v nepřítomnosti.¹¹⁵

Potrestání válečných zločinců po 1. světové válce tedy skončilo prakticky fiaskem. Chyběla dostatečná politická vůle k prosazení potrestání. Zvláštní model, podle kterého má stát svými soudci na příkaz nepřítele soudit za válečné zločiny vojáky, kteří za něj bojovali, se zjevně neosvědčil. Přesto je možné považovat tuto epizodu za precedens, podle něhož mohou být v obecné rovině vojáci, kteří se v průběhu války dopustí zločinů, voláni k odpovědnosti. Centrální mocnosti ale, ač vedly válku bezohledně, nelze ještě oproti nacistickému Německu považovat za zločinecké státy,

---

¹¹³ Srovnej: tamtéž, S. 99. V českých publikacích se často vyskytují jiná čísla: souzeno mělo být 12 osob, odsouzeno 6. Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 36.

¹¹⁴ HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 103, 488.

¹¹⁵ Srovnej: tamtéž, S. 490-495.

které povýšily zločin na politiku, a nešlo také ještě o válku totální, jak ji vedly státy Osy.¹¹⁶ Přesto má následující období s touto německou érou potrestání/nepotrestání německých válečných zločinů v Lipsku zajímavé až ironické spojitosti: Hitler s Göringem se poprvé setkali na jednom shromáždění proti Lipským procesům¹¹⁷ a Hermann Göring se měl objevit jako bývalý válečný letec na jednom ze seznamů osob, které měly být vydány dohodovým mocnostem k potrestání¹¹⁸.

---

¹¹⁶ EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s., s. 7, 30.

¹¹⁷ Srovnej: HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 521-522.

¹¹⁸ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 124.

5. Snahy o rozvoj mezinárodní spravedlnosti mezi dvěma světovými válkami

Praktické fiasko snahy o potrestání válečných zločinů 1. světové války vedlo v meziválečném období k poměrně široké aktivitě právníků na poli mezinárodního práva. „*Píší knihy a články, sepisují resoluce a návrhy směřující k tomu, aby byl usnesen mezinárodní trestní zákoník, který by přesně vymezil skutkové podstaty mezinárodních trestných činů, jimiž se ohrožuje nejvyšší mezinárodní statek, mír, a aby byl zřízen mezinárodní trestní soud, který by tyto činy trestal a to již ve stadiu, kdy je ještě čas repressí takových činů zabránit válce.*“¹¹⁹ V tomto období se rodí sám pojem mezinárodního trestního práva. Nauka ovšem daleko překračuje možnosti politické shody na utvoření pozitivního práva.

Podle právní teorie před 1. světovou válkou se za mezinárodní trestný čin pokládal takový „*čin, inkriminovaný trestními zákony jednotlivých států, na jehož repressi mělo více států zájem, protože obvykle jeho dějištěm bylo území několika států, a protože pachatelé takového činu byly obvykle mezinárodně organisované bandy zločinců (na př. obchod s omamnými jedy, obchod ženami atd.)*“. „*Právní statek, proti kterému takový čin směřoval, nebyl však svojí povahou statek mezinárodní.*“¹²⁰ Z proběhlé války a z diskusí Komise patnácti bylo zřejmé, že statkem, který je třeba na mezinárodním poli zejména chránit, je mír, že je tedy třeba se snažit o mezinárodní inkriminaci války v její útočné podobě (obecný zákaz války by zakázal i válku obrannou). Souběžně se snahami na poli práva pak probíhá i úsilí politické, které se snažilo vyloučit válku jako prostředek mezinárodní politiky.

Významným činitelem meziválečného období se stala Společnost národů jako univerzální společenství států¹²¹, jejíž Pakt byl součástí mírových smluv uzavřených po 1. světové válce. Přestože byla založena jako fórum pro lepší mezinárodní spolupráci a zavazovala své členy k přijetí závazků, že se neuchýlí k válce, neprohlásily zakládající

---

¹¹⁹ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 39.

¹²⁰ Tamtéž, s. 40.

¹²¹ Členská základna Společnosti národů byla poměrně široká. K členství významných států: Velká Británie a Francie byly zakládajícími členy, USA nebyly členem, Japonsko bylo zakládajícím členem, vystoupilo 1933, Itálie byla zakládajícím členem, vyloučena 1937, Německo bylo přijato roku 1926 a vystoupilo roku 1933, SSSR vstoupil roku 1934 a byl vyloučen 1939.

státy v Paktu válku v mezinárodních vztazích za zakázanou. Prohlásily pouze v čl. 11, že se dotýká „zájmů celé Společnosti, jejíž povinností jest, aby učinila opatření vhodná k tomu, aby se mír mezi národy účinně uchránil“, spory měly být řešeny rozhodčím řízením či Radě Společnosti národů k posouzení. Státy se zavazovaly v čl. 12 pak pouze k tomu, že „se v žádném případě neuchýlí k válce dříve, než uplynou tři měsíce od rozsudku rozhodčích neb od zprávy Rady“ a v čl. 16 bylo stvrzeno, že pokud se některý z členů Společnosti národů bez ohledu na závazky plynoucí mu z Paktu uchýlí k válce, „má se ipso facto za to, jako by se byl dopustil válečného činu proti všem ostatním členům Společnosti. Tito členové se zavazují, že s ním přeruší ihned všechny vztahy obchodní nebo finanční, že zakáží všechny vztahy mezi svými příslušníky a příslušníky státu, který porušil úmluvu, a že zastaví všechny finanční, obchodní nebo osobní styky mezi příslušníky provinilého státu a příslušníky kteréhokoli jiného státu, ať členem Společnosti je či není.“¹²² Opatření vojenské povahy spočívala pouze v možnosti poskytnout napadenému ozbrojenou pomoc. Pakt tedy válku nezakázal, zavedl ale alespoň rozlišení války legální a nelegální, místo dřívějšího „bellum iustum“ a „bellum iniustum“, a zásadu, že smluvní strany měly povinnost vyčerpat prostředky pokojného řešení sporů, než sáhnou k válce. O jak bezzubá opatření pro bezpečnost mezinárodního společenství, neobsahující prakticky žádné účinné sankce, se jedná, se ukázalo např. při italsko-etioopské válce či japonské okupaci Mandžuska.

V roce 1920 předložil „Poradní výbor právníků“, který byl zřízen Společností národů k přípravě statutu Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti, návrh, aby se stálý mezinárodní soud, který měl být vytvořen, zabýval také souzením zločinů porušujících mezinárodní pořádek nebo obecné mezinárodní právo, pokud by je za takové uznalo Shromáždění či Rada Společnosti národů. Návrh byl ale po krátké době Shromážděním Společnosti národů posouzen jako předčasný.¹²³ Podobně byl posouzen i návrh českého právníka Antonína Hobzy z roku 1922, který navrhoval zřízení mezinárodního trestního soudu pro zločiny páchané z letadel.¹²⁴

---

¹²² Úmluva o Společnosti národů. Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol z 28. června 1919 ve Versailles, č. 217/1921 Sb. z. a n.

¹²³ Srovnej: CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. 1st published. Oxford, New York : Oxford University Press, 2008. lvi, 472 p., p. 328-329.

¹²⁴ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 56.

Průkopníkem mezinárodního práva trestního byla skupina okolo francouzského profesora Henriho Donnedieu de Vabres, který se později stal francouzským soudcem v norimberském procesu, rumunského profesora Vespasiana V. Pelly a britského právníka Bellota. Diskuse se odehrávaly zejména na půdě kongresů čtyř mezinárodních organizací: Association Internationale de Droit Pénal se sídlem v Paříži, International Law Association se sídlem v Londýně, Bureau International pour l'Unification du Droit Pénal se sídlem v Bruselu a L'Union Interparlementaire se sídlem v Ženevě. Objevila se řada článků a studií, v srpnu 1924 např. V. V. Pella předložil meziparlamentní konferenci v Bernu výklad o zločinnosti útočné války.¹²⁵ Aktivita se zvýšila v roce 1925 poté, kdy v roce 1924 odsouhlasilo valné shromáždění Společnosti národů Protokol o pokojném vyřizování mezinárodních sporů (viz níže). V dubnu 1925 předložil V. V. Pella radě Meziparlamentní unie rozvedenou zprávu z 1924 o zločinnosti útočné války a připojil k ní návrh mezinárodního trestního zákoníku (Code répressif des Nations) a v září 1925 publikoval základní dílo *La Criminalité Collective des Etats et le Droit Pénal de l'Avenir*, kde rozpracoval systém mezinárodního práva trestního, tedy soustavu skutkových podstat mezinárodních trestných činů a organizaci mezinárodního trestního soudnictví. Jednalo se o rozpracovanou zprávu pro meziparlamentní shromáždění v říjnu ve Washingtonu. Této konferenci se účastnilo 41 delegací a usnesla se na nutnosti vypracovat návrh mezinárodního trestního zákoníku. V červenci 1926 se v Paříži konal Congrès International de Droit Pénal, který na návrh svých dvou generálních zpravodajů Donnedieu de Vabres a V. V. Pelly odhlasoval rezoluci, ve které přijal zásadu mezinárodní trestní odpovědnosti států a fyzických osob a zdůraznil nutnost mezinárodního trestního soudnictví. V roce 1929 se pak Meziparlamentní unie rozhodla přistoupit k vypracování mezinárodního trestního zákoníku.¹²⁶

Zatím na poli pozitivního mezinárodního práva došlo také k několika pokrokům. V roce 1922 Washingtonská smlouva, uzavřená na mírové konferenci probíhající od listopadu 1921 do února 1922 v hlavním městě USA s cílem vyřešit poválečné uspořádání na Dálném východě a omezit námořní zbrojení, mj. pojednávala i o ponorkové válce, čímž se reagovalo na neomezenou ponorkovou válku, kdy Němci potápěli např. i lazaretní lodi Dohody. Po nedostatečném odsouzení velitelů ponorek

---

¹²⁵ Srovnej: tamtéž, s. 42.

¹²⁶ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 42-43.

v Lipsku se tedy deklarovalo, že osoby, které poruší pravidla války, a to i na rozkaz, budou za to zodpovídat před soudem a budou potrestány. Bohužel tato smlouva nikdy nevstoupila v platnost.¹²⁷ Významným byl také v Ženevě podepsaný Protokol o pokojném vyřizování mezinárodních sporů z 2. října 1924, za jehož přípravou v rámci Společnosti národů stál především československý ministr zahraničí Edvard Beneš. Šlo o vyústění koncepce malých států, které se nemohly bránit útoku těch velkých, a tato koncepce stála později proti politice appeasementu. Útočná válka se v preambuli označovala za mezinárodní zločin a státy se shodly na tom, že se „v žádném případě nesmějí uchýliti k válce, ani mezi sebou, ani proti kterémukoli státu, ..., vyjma v případě odporu proti útočným činům...“¹²⁸ Sankce za porušení závazků tohoto protokolu nebyly dostatečné. Protokol byl sice jednomyslně schválen na pátém Shromáždění Společnosti národů, ovšem řadou států nebyl ratifikován a nevstoupil v platnost.¹²⁹ Na půdě Společnosti národů došlo také 24. září 1927 na jejím osmém zasedání k jednomyslnému prohlášení 48 států světa, včetně Německa, že útočná válka je mezinárodním zločinem.¹³⁰

O rok později na snahu odstranit válku z mezinárodních vztahů navázal tzv. Briand-Kellogův pakt¹³¹ podepsaný 27. srpna 1928, který se stal patrně nejdůležitějším dokumentem svého druhu. Oficiální název zněl Všeobecná smlouva o zřeknutí se války jako nástroje národní politiky. Ač se jednalo o dokument politické povahy, byl prvním mezinárodním dokumentem, jímž se zakazovalo dosud obvyklé použití síly (čl. 1): „Vysoké smluvní strany slavnostně prohlašují jménem svých národů, že odsuzují válku jako prostředek k vyřešení mezinárodních neshod a zřikají se jí jako prostředku národní politiky ve svých vzájemných vztazích.“ Až dosud legální válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů měly nahradit pouze pokojné prostředky (čl. 2). Je třeba

---

¹²⁷ Srovnej: *Rethinking International Criminal Law: The Substantive Part*. Olaoluwa Olusanya (ed.). Groningen : Europa Law Publishing, 2007. viii, 214 s., s. 105.

¹²⁸ Protokol o pokojném vyřizování mezinárodních sporů z 2. října 1924 v Ženevě. SCHELLE, Karel. *Moderní dějiny státu a práva v dokumentech*. I. Vývoj mezinárodních vztahů. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta, 1992. 248 s., s. 63-71, čl. 2.

¹²⁹ Antonín Hobza tvrdí že jeho zmar způsobila hlavně Velká Británie. První jej ratifikoval československý prezident Masaryk. Srovnej: HOBZA, Antonín. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Praha : [vl. n.], 1931. 524 s., s. 140.

¹³⁰ Srovnej: Zahajovací řeč hlavního žalobce za Spojené státy americké R. H. Jacksona. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 181.

¹³¹ Jinak zvaný také Kellogův pakt, Pařížský pakt, Kellog-Briandův pakt. Pojmenovaný podle francouzského a amerického ministra zahraničí Aristida Brianda a Franka Kelloga. Do 2. světové války k němu přistoupilo 63 států. Briand-Kellogův pakt z 27. srpna 1928, č. 126/1929 Sb. z. a n. Působnost od 24. července 1929.

podotknout, že se jednalo o odsouzení pouze války útočné a nikoli obranné. Ač se již některým současníkům tento pakt zdál jako nedokonalý pro absenci sankcí za jeho porušení¹³², mnozí právníci jej považovali za závazný dokument. Je také třeba vidět, že se jím započal proces obyčejové stabilizace v obecném mezinárodním právu, jehož obsahem bylo „zrušení dosavadní možnosti volnostního či mimoprávního uchylování se k ozbrojené síle“¹³³. Ovšem patrně až 2. světová válka přinesla tomuto vývoji obecné přijetí a ustálení v zákaz kogentní povahy, o čemž svědčí judikatury poválečných tribunálů. Na základě tohoto dokumentu měl být také přizpůsoben Pakt Společnosti národů, o čemž se jednalo v letech 1930-1931. K jeho správné interpretaci bylo třeba jasně definovat, co se rozumí zakázanou válkou. Po dlouhých jednáních se v roce 1933 podařilo na konferenci Společnosti národů o odzbrojení vypracovat definici agrese (viz dále). Tuto definici pak aplikovaly spolu se samotným Briand-Kellogovým paktem soudy v Norimberku a Tokiu a došly k závěru, že se Německo a Japonsko dopustily zločinu proti míru.

Zajímavým komplementem k Briand-Kellogovu paktu byly panamerická konference v Havaně, která ve své rezoluci z 18. února 1928 prohlásila, že každá útočná válka bude považována za nelegální a tedy zakázanou,¹³⁴ a meziamerická Protiválečná smlouva o ne-agresi a smíru, tzv. smlouva Saavedra Lamas, pojmenovaná podle argentinského ministra zahraničí, z 10. října 1933, v jejímž čl. 2 „*The high contracting parties solemnly declare that they condemn wars of aggression in their mutual relations or in those with other states, and that the settlement of disputes or controversies of any kind that may arise among them shall be effected only by the pacific means which have the sanction of international law*“.¹³⁵ Ani zde ovšem nejsou uvedeny sankce za její porušení.

Jistý pokrok nastal i v oblasti válečného práva, když v reakci na používání otravných látek za 1. světové války přijat 17. června 1925 v Ženevě Protokol o zákazu

---

¹³² Srovnej: HOBZA, Antonín. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Praha : [vl. n.], 1931. 524 s., s. 176.

¹³³ ČEPELKA, Čestmír. Náhrada škody způsobené chováním státu za okolností vylučujících protiprávnost tohoto chování. In: ČEPELKA, Čestmír, JÍLEK, Dalibor, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní odpovědnost*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2003. 340 s., s. 9-110., s. 25.

¹³⁴ Srovnej: HOBZA, Antonín. *Přehled mezinárodního práva válečného*. Dodatek: Trestání válečných zločinců. [1. vydání]. Praha : Všehrd, 1946. 176 s., s. 154.

¹³⁵ Anti-War Treaty of Non-Aggression and Conciliation (Saavedra Lamas Treaty) z 10. října 1933 v Rio de Janeiro, působnost 13. listopadu 1935. Dostupná z: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam01.asp, cit. 5. 5. 2009.

užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických.¹³⁶ Byť zde opět nebyla obsažena sankce za jeho porušení a Protokol nezakázal obecně použití vyjmenovaných zbraní, ale jen jejich použití jako první strana, stal se tento Protokol široce respektovanou normou. Dne 27. července 1929 došlo pak opět v Ženevě ke schválení Úmluvy týkající se nakládání s válečnými zajatci¹³⁷ a Úmluvy pro zlepšení osudu raněných a nemocných v polních armádách¹³⁸, která nahradila úmluvu z roku 1906. Druhá úmluva obsahuje i určitá sankční ustanovení, když se smluvní strany v čl. 29 a 30 zavazují učinit vnitrostátní zákonná opatření k potrestání jejího případného porušení a na oznámení tato porušení prošetřit. Obě úmluvy nově již neobsahovaly dříve obvyklou klauzuli „si omnes“ a byly ratifikovány poměrně velkou většinou zemí, ovšem kvůli sovětské neratifikaci se Němci za 2. světové války necítili v SSSR těmito konvencemi vázáni, což ukazuje řada rozkazů pro německé vojáky týkajících se vedení války v této oblasti. Je ovšem třeba vidět, že jejich základ tvořilo obyčejové mezinárodní právo, z jehož porušování není možné se vyvinut odkazem na neplatnost Ženevských úmluv.¹³⁹

Potřeba definovat pojem agrese vyplynulší z Briand-Kellogova paktu vedla SSSR v roce 1933 na vleklé odzbrojovací konferenci k předložení návrhu na vymezení tohoto pojmu. Ten byl následně použit v Úmluvě o určení pojmu útočného činu z 4. července 1933 uzavřené mezi ČSR, Jugoslávií, Rumunskem, SSSR a Tureckem v Londýně.¹⁴⁰ V čl. II je tedy útočník vymezen následovně: *„Bude tudíž považován za útočníka v mezinárodním sporu s výjimkou platných úmluv mezi spornými stranami ten stát, který první podnikne některý z těchto činů: 1. vyhlásí válku druhému státu; 2. vnikne ozbrojenou mocí na území druhého státu, byť i bez vyhlášení války; 3. napadne silami pozemními, námořními nebo leteckými území, loďstvo nebo letadla druhého*

---

¹³⁶ Protokol o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických z 17. června 1925 v Ženevě, č. 173/1938 Sb. z. a n., působnost 8. února 1928.

¹³⁷ Úmluva týkající se nakládání s válečnými zajatci z 27. července 1929 v Ženevě, č. 22/1938 Sb. z. a n. Působnost 19. června 1931.

¹³⁸ Úmluva pro zlepšení osudu raněných a nemocných v polních armádách z 27. července 1929 v Ženevě, č. 23/1938 Sb. z. a n. Působnost 19. června 1931.

¹³⁹ Navíc je třeba zmínit, že SSSR prostřednictvím švédské vlády sdělil Německu po jeho útoku, že se hodlá těmito konvencemi řídit. Srovnej: HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 523.

¹⁴⁰ Úmluva o určení pojmu útočného činu z 4. července 1933 v Londýně, č. 194/1935 Sb. z. a n. Působnost 17. února 1934. Obdobnou úmluvu podepsaly Afghánistán, Estonsko, Lotyšsko, Persie, Polsko, Rumunsko, Turecko, SSSR a přistoupilo k ní Finsko.

státu, byť i bez vyhlášení války; 4. podnikne námořní blokádu pobřeží nebo přístavů druhého státu; 5. poskytne podporu ozbrojeným tlupám, jež se utvoří na jeho území a jež vpadnou na území druhého státu, nebo odmítne, přes žádost státu napadeného, učiniti na svém vlastním území veškeré kroky, jež jsou v jeho moci, aby těmto tlupám odňal jakoukoliv pomoc a ochranu.“ V dodatku se pak ještě smluvní strany shodly, že žádný útočný čin nemůže být ospravedlněn ani vnitřními poměry státu, ani jeho mezinárodním chováním.

Po atentátu na jugoslávského krále a stoupence posilování kolektivní bezpečnosti Alexandra I. Karadjordjeviće, spáchaném 9. října 1934 v Marseilles chorvatským teroristou placeným z Německa, jemuž podlehl i francouzský ministr zahraničí Louis Barthou, vyvstala na mezinárodním poli v rámci Společnosti národů z iniciativy zejména Francie nová aktivita, která vedla k sjednání tzv. Ženevských konvencí proti terorismu v roce 1937. Tyto konvence nesou ovšem pečeť jejich generálního zpravodaje rumunského diplomata a právníka Vespasiana V. Pelly, který po celé meziválečné období pracoval na návrzích mezinárodního trestního kodexu. Francie již na konci roku 1934 předala Radě Společnosti národů návrh na vypracování příslušné konvence, která pověřila vytvořením textu nově zřízenou Komisi pro mezinárodní potlačení terorismu. K textu vypracovaným v roce 1935 Komisí předložili ještě zástupci Belgie, Francie, Rumunska a Španělska text návrhu na vytvoření Mezinárodního trestního soudního dvora. K projednání obou textů se pak sešla v listopadu 1937 v Ženevě Mezinárodní konference k potlačení terorismu za účasti 35 států. Úmluvu o zamezení a potlačování terorismu ale podepsalo jen 20 zemí a Úmluvu o zřízení Mezinárodního trestního soudního dvora jen 10 zemí, přičemž patrně vzhledem k mezinárodní situaci k ratifikaci přistoupila jen Indie, a to jen první Úmluvy.¹⁴¹

Předpokládaný Mezinárodní trestní soudní dvůr se sídlem v Haagu měl mít pravomoc v oblasti teroristických činů vymezených první konvencí, podle níž se mělo jednat o činy směřující proti jinému státu či jeho představitelům, orgánům apod. s cílem vyvolat zděšení, pokud by jej smluvní strana požádala o projednání takového případu.

---

¹⁴¹ Srovnej: SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav. Společnost národů a snahy o potlačování mezinárodního terorismu. In: *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo*. Sborník Mezinárodní konference. Jan Ondřej, Pavel Šturma (eds.). Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008. 318 s., s. 178-188.

Tato subsidiární jurisdikce směřovala zřejmě ke snaze po objektivním posouzení politicky citlivých případů.¹⁴²

V této době se ovšem již schylovalo k vypuknutí 2. světové války, která měla následně mezinárodnímu společenství ukázat zločiny a hrůzy do té doby nevídané.

---

¹⁴² Tamtéž.

6. Druhá světová válka a potrestání spáchaných zločinů

6.1. Přípravy k potrestání spáchaných zločinů

Kořeny 2. světové války je možné hledat v tvrdém a nespravedlivém míru uzavřeném po 1. světové válce, stejně jako v navazujícím laxním přístupu dohodových mocností při vyžadování plnění podmínek Versailleské mírové smlouvy ze strany Německa, kde svou roli hrálo i odstoupení od trvání na potrestání válečných zločinů spáchaných za 1. světové války.¹⁴³ Hledání kořenů ukrutností páchaných pak v průběhu 2. světové války nás pak zavede ještě dále do historie. Reakce na páchané zločiny se ovšem objevily již v průběhu samotného konfliktu v projevech vrcholných představitelů Spojeneckých mocností i v jejich rozhodnutí tentokrát nedopustit takové fiasko, jakým skončilo potrestání válečných zločinů 1. světové války.

Prvním významným prohlášením, které se týkalo budoucího souzení válečných zločinů Německa a které ale navazovalo na dřívější vyjádření spojeneckých představitelů, jako např. byly nóty sovětského ministra zahraničí V. M. Molotova z let 1941 a 1942 o německých zločinech v Sovětském svazu, byla tzv. Svatojakubská deklarace z 13. ledna 1942 nazvaná podle paláce Sv. Jakuba v Londýně, kde byla podepsány zástupci Belgie, Československa, Francie, Jugoslávie, Lucemburska, Nizozemska, Norska, Polska a Řecka. Představitelé zemí obsazených Německem odsoudili teror, který německé okupační síly v jejich zemích rozpoutaly, a to i s připomínkou zákazu takového chování v IV. Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích pozemní války z roku 1907, prohlásili, že *„kladou mezi své hlavní válečné cíle potrestání prostředkem organisované spravedlnosti těch, kteří jsou vinni těmito zločiny nebo za ně odpovědni, ať je nařídili nebo spáchali nebo se jich účastnili, jsou rozhodnutí přičinili se v duchu mezinárodní solidarity o to, aby tito vinníci a osoby odpovědné, ať je jakákoliv jejich státní příslušnost, byli vypátráni, předáni spravedlnosti a souzení...“*¹⁴⁴ Z tohoto prohlášení jasně vyplývá vůle postavit obviněné ze zločinů před soud, což se ovšem mělo setkat ještě s širokými diskusemi, kdy byla dávána přednost politickému rozhodnutí před soudem.

¹⁴³ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 36.

¹⁴⁴ EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 63.

Na tuto deklaraci pak ve svém společném prohlášení navázaly Spojené státy a Velká Británie dne 7. října 1942, na jehož základě pak byla 20. října 1943 zřízena v Londýně zvláštní „Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů“ (United Nations Commission for Investigation of War Crimes – UNWCC), která měla vyšetřovat válečné zločiny a shromažďovat důkazy proti jejich pachatelům. Její slabinou mělo být počáteční určení, že má pouze vyšetřovat válečné zločiny a zajišťovat důkazy o jejich pachatelích a že se za válečné zločiny považují jen „porušení zákonů a obyčejů války“.¹⁴⁵ Na to zareagovala svým prohlášením i sovětská vláda z 14. října 1942, v němž zopakovala své rozhodnutí o potrestání nacistů, resp. o jejich předání soudům.¹⁴⁶

Komise měla také do jisté míry navázat na práci „Výboru pro pravidla a proceduru, vztahující se k potrestání zločinů spáchaných za a v souvislosti s nynější válkou“, který fungoval ve spolupráci s univerzitou v Cambridge, a činnost Londýnského mezinárodního shromáždění, jehož jedna komise se zabývala potrestáním válečných zločinců. Práce v komisi se měli zhostit představitelé Spojených národů a významným členem se stal i československý zástupce JUDr. Bohuslav Ečer.¹⁴⁷

Členům této komise bylo jasné, že je třeba se poučit ze situace nastalé po 1. světové válce. „*Die Verinten Nationen dürfen nicht noch einmal darauf vertrauen, daß die Deutschen ihren Kriegsverbrechern gegenüber Gerechtigkeit walten lassen. In ihren Augen sind das Helden.*“¹⁴⁸

Bohuslav Ečer se za Československo spolu s dalšími kolegy účastnil i práce Komise Londýnského mezinárodního shromáždění, kde předložili řadu návrhů, jak by mělo potrestání proběhnout, kdy by měl být trestán a za jaké činy. Českoslovenští zástupci tak požadovali potrestání útočné války na podkladu Briand-Kellogova paktu, odmítnutí obhajoby plněním rozkazů, uznání trestní odpovědnosti hlav států či rozšíření

---

¹⁴⁵ Srovnej: tamtéž, s. 64-65.

¹⁴⁶ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s., s. 16.

¹⁴⁷ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 68. JUDr. Bohuslav Ečer (1893-1954) – mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr, plukovník (později generál) justiční služby, československý delegát v Komisi Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinců, předseda československé delegace u procesu s hlavními německými válečnými zločinci v Norimberku.

¹⁴⁸ HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S., S. 11.

stíhaných zločinů na úzké vymezení „válečných zločinů“.¹⁴⁹ Komise výsledky své práce nakonec předložila v konečné verzi Londýnskému mezinárodnímu shromáždění 23. srpna 1944. Provedla definici „válečného zločinu“, do něhož zařadila přípravu a rozpoutání útočné války, porušení zvyklostí a zákonů války, zločiny spáchané s cílem vyhubení rasy, národa nebo politické strany a zločiny spáchané po skončení nepřátelství s cílem zabránit obnově míru. Pachatelem mohl být kdokoli bez ohledu na jeho postavení či funkci. Dále Komise doporučila, aby byl naplněn Briand-Kellogův pakt tím, že jednotlivé státy uzákoní trestní normu stanovící trestnost útočné války. Válečné zločiny měly být souzeny národními soudy a navíc měl být vytvořen Mezinárodní trestní soud, do jehož pravomoci by spadaly např. zločiny spáchané v Německu či souzení hlav států. Tento soud měl při svém rozhodování aplikovat mezinárodní obyčej a smlouvy, obecné zásady právní a významné judikáty a nauku jako podpůrné prostředky. Zachována měla být zásada *nullum crimen sine lege*. Spojené národy měly zákonem zakotvit, že obhajoba plněním rozkazu pro případ válečných zločinů je nepřipustná. Komise ke své zprávě přiložila i doporučení praktických opatření k zajištění válečných zločinců a jejich příkladný seznam.¹⁵⁰

Samotná „Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů“ (UNWCC) byla ustavena, jak již bylo uvedeno, až na diplomatické konferenci 20. října 1943 konané na britském ministerstvu zahraničí, jíž se účastnili zástupci 15 států¹⁵¹. Sovětský svaz překvapivě své zástupce na konferenci nevyslal, ač byl agilním propagátorem odsouzení a potrestání německých válečných zločinců. Důvod patrně spočíval v tom, že mu nebylo vyhověno, aby se konference mohli účastnit zástupci všech sedmi sovětských republik, na jejichž území se vedly boje.¹⁵² Přesto ale není možné přehlédnout např. práce prof. A. N. Trajnina, které jistě ovlivnily i některé představitele v Komisi pracující.

Vlastní práce Komise a vymezení jejích pravomocí provázela řada počátečních těžkostí. Nakonec svou práci v roce 1944 na základě československého návrhu rozdělila

---

¹⁴⁹ Blíže k argumentaci československých zástupců: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 69-86.

¹⁵⁰ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 88-92.

¹⁵¹ Velké Británie, USA, Francie, Číny, ČSR, Polsko, Jugoslávie, Austrálie, Belgie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko a Indie, později se připojila ještě Kanada a Dánsko, takže se počet členů komise rozrostl na 17.

¹⁵² Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 93.

do třech výborů, které se měly samostatně zabývat otázkami 1) faktů a důkazů jednotlivých trestních případů, 2) prostředků a metod prosazování, tedy otázkami soudního a exekutivního aparátu a 3) právními otázkami, jako např. definicí válečného zločinu, trestní odpovědností hlav států, problematikou vyššího rozkazu atd., což řešila již neoficiální Komise Londýnského mezinárodního shromáždění. K těmto výborům se pak připojily ještě další, z nichž byl nejvýznamnější výbor pro otázky zločinů spáchaných Japonci. Původní funkce Komise se v průběhu času rozšířila z původního shromažďování důkazů o spáchaných zločinech a jejich vyšetřování i na oblast politicko-právního zakotvení posouzení těchto zločinů a jejich potrestání.¹⁵³

V průběhu práce Komise se v ní střetávaly dvě velké názorové skupiny. Menší skupina států vedená Velkou Británií chtěla potrestat vesměs jen činy porušující „zákony a obyčeje války“ a setrvala na přísném legalistickém dodržování klasických právních zásad typu „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“ či „in dubio pro reo“ a presumpce neviny. Jejím postojem narážely také nedostatečné či nejasné mezinárodně právní normy, zejména jasný zákaz útočné války. Ve druhé skupině, jejíž názory nakonec převážily, se sešly např. USA, ČSR, Francie či Čína. Tato skupina států pak argumentovala zejména novostí a objemem zločinnosti organizované ze strany Německa, a to nejen za války a i proti vlastním občanům či přesahující pojetí válečných zločinů, a potřebou ji v rámci spravedlnosti potrestat. Významným argumentem jí pak byla potřeba vykládat existující normy v souladu s jejich duchem a účelem, kde jim byla nápomocna i zmíněná Martensova klauzule z preambule IV. Haagské úmluvy z roku 1907.¹⁵⁴ Zásadní otázkou, již bylo potřeba vyřešit, byla otázka trestnosti přípravy, rozpoutání a vedení útočné války, jež měla být pramenem značné části německé kriminality. O ní se také nejvíce diskutovalo a ohledně ní se československý delegát Bohuslav Ečer postavil se svým stanoviskem o trestnosti útočné války proti všem ostatním.

Ve dnech 19. – 30. října 1943 proběhla v Moskvě konference ministrů zahraničí SSSR, USA a Velké Británie, tedy tzv. Velké trojky za účasti Vjačeslava M. Molotova, Cordella Hulla a Anthony Edena a jednalo se především o koordinaci válečného tažení a o poválečném uspořádání Německa a Evropy. V jejím závěru byla ale také podepsána a 1. listopadu publikována tzv. Deklarace o ukrutnostech: „*Spojenému království,*

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 95-96.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 98.

*Spojeným státům a Sovětskému svazu došly z mnoha stran důkazy o ukrutnostech, masakrech a chladnokrevných hromadných popravách, jichž se hitlerovské síly dopouštějí v mnoha zemích... V souhlase s tím, co bylo již řečeno, tři spojenecké mocnosti, jež mluví jménem 32 Spojených národů, varují každého tímto slavnostním prohlášením: V době, kdy bude povoleno příměří jakékoli německé vládě, jež bude v Německu ustavena, budou ti němečtí důstojníci a vojáci i členové nacistické strany, kteří byli odpovědní za zmíněné ukrutnosti, masakry a popravy nebo se jich dobrovolně účastnili, posláni zpět do zemí, v nichž své hanebné činy spáchali, aby tu byli souzeni a potrestáni podle zákonů těchto osvobozených zemí... Toto prohlášení se netýká těch německých zločinců, jejichž činy není možno lokalizovat zeměpisně a kteří budou potrestáni na základě společného rozhodnutí spojeneckých vlád.*¹⁵⁵ Z jejího znění je zřejmé, že velmoci si ještě nebyly jisty, jestli půjde v případě nejvyšších německých špiček o potrestání právní nebo politické, podobně jako to proběhlo s Napoleonem I., který byl 13. března 1815 deklarácí vídeňského kongresu prohlášen za nepřitele světa, postaven mimo zákon a pak odevzdán do vazby Velké Británii. Oproti předchozímu prohlášení se však trestání již neomezuje jen na válečné zločiny v užším slova smyslu. K této deklaraci následně přistoupilo dalších třicet států a je možné ji považovat za právní základ pro potrestání válečných zločinů.¹⁵⁶

Ve stejný den byla zveřejněna i Deklarace o Itálii, v níž bylo určeno, že: *„Fašističtí předáci a generálové, kteří jsou známi nebo podezřelí jako váleční zločinci, musí být zatčeni a odevzdáni do rukou spravedlnosti.*¹⁵⁷ Z toho je patrné, že k již poražené Itálii se Spojenci chovali jinak než k Německu. Italové se ostatně s některými svými představiteli dokázali vypořádat sami, jak o tom svědčí osud Benita Mussoliniho, kterého v dubnu 1945 italská partyzáni popravili.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ Moskevská konference 19. – 30. října 1943 (Úřední tisková zpráva uveřejněna 1. listopadu 1943). Deklarace o ukrutnostech. In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 79-80.

¹⁵⁶ EČER (Etcher), Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial.* 1st published. London : Russia Today Society, 1944. 16 p., p. 9.

¹⁵⁷ Moskevská konference 19. – 30. října 1943 (Úřední tisková zpráva uveřejněna 1. listopadu 1943). Deklarace o Itálii. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 78.

¹⁵⁸ B. Mussolini byl v předvečer italské porážky svrhnut pučem a na jeho místo předsedy vlády nastoupil maršál Badoglio. Ve smlouvě o příměří se Italové zavázali, že Mussolini bude se svými spolupracovníky zatčen a předán Spojencům. Nicméně Němcům se podařilo Mussoliniho ze zajetí vysvobodit. Spojenci zatím ale nijak nenaléhali na potrestání válečných zločinců vzhledem k tomu, že potřebovali udržet v zatím ne zcela dobyté Itálii klid. Právo do svých rukou tedy vzaly místní soudy a soudy partyzánské.

V předvečer první konference vrcholných představitelů Velké trojky v Teheránu F. D. Roosevelta, J. V. Stalina a W. S. Churchilla ve dnech 28. listopadu až 1. prosince 1943, jejímž hlavním cílem bylo sladit válečné úsilí Spojenců k co nejbližšímu vítězství nad Německem a kde padl, údajně v žertu, návrh J. V. Stalina na postřelení 50 000 německých důstojníků, politiků a sympatizantů nacistického režimu, což ovšem přes okamžitý protest W. Churchilla,¹⁵⁹ nebylo až tak vzdálené myšlenkám britských ani amerických politiků, jak by se mohlo zdát, neboť v této době se uvažovalo i o těchto řešeních, která např. přetrvala i v pozdějším americkém plánu na poválečné uspořádání Německa z pera ministra financí Hanse Morgenthaua,¹⁶⁰ se ve dnech 22. – 26. listopadu 1943 se konala v Káhiře konference USA, Velké Británie a Číny o společném postupu proti Japonsku. Zde americký prezident F. D. Roosevelt a britský premiér W. Churchill potvrdili generalissimu Čankajškovi své rozhodnutí z konference v Casablance (12. – 23. 1. 1943) požadovat jeho bezpodmínečnou kapitulaci a potrestat Japonsko za jeho agresí, o čemž informovali svět v tzv. Káhirske deklaraci zveřejněné 1. prosince 1943.

V průběhu roku 1944 a na počátku roku 1945 „Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů“ předkládala vládám Spojených národů svá stanoviska a zprávy v otázkách, k jejichž řešení byla příslušna. Výbor zabývající se právními otázkami předložil vymezení odsouzeníhodných zločinů takto: 1) „zločiny spáchané s cílem připravit nebo rozpoutat válku, bez ohledu na území, kde tyto zločiny byly spáchány“, 2) „zločiny spáchané ve spojeneckých státech a zločiny spáchané proti členům branných sil nebo proti civilním občanům Spojených národů za hranicemi, ve vzduchu nebo na moři ať jest hodnota obviněného jakákoli“, a 3) zločiny spáchané proti kterékoliv osobě bez ohledu na její státní příslušnost, včetně osob bez státní příslušnosti z důvodů rasy, národnosti, náboženství nebo politického přesvědčení, ať byly spáchány kdekoli.“¹⁶¹ S vymezením prvního bodu ovšem nesouhlasila československá delegace,

---

Nakonec tedy k velkému procesu s italskými válečnými zločinci nedošlo. Srovnej: HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází*. 1. vydání. Praha : Panorama, 1986. 286 s., s. 195-207.

¹⁵⁹ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 117-119. IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 23, 27-28.

¹⁶⁰ Návrhy na vypořádání se s politickými a vojenskými vůdci Osy formou hromadných poprav bez soudu rezonovaly v nejvyšších politických a vojenských kruzích vlastně až do roku 1945. Mezi jejich dočasné příznivce patřili např. americký ministr zahraničí Cordell Hull, generál Dwight David Eisenhower, prezident Franklin Delano Roosevelt a další. Srovnej např.: IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 13-14, 32-33, 38.

¹⁶¹ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 112-113.

kteřá připojila vlastní stanovisko, podle něhož mělo být za zločin určena sama příprava a vedení útočné války, a to s odkazem zejména na Briand-Kellogův pakt, a nemělo k jejímu odsouzení dojít jen v mírových smlouvách, jak navrhovala většina členů výboru. V rámci plenární debaty celé Komise se pak k československému stanovisku přidali i někteří další členové Komise např. s argumenty vycházejícími z common law podporujícími odsouzení totální války rozpoutané Hitlerem jako zločinu i přes možnou neexistenci psaných norem. Nakonec se pak většina Komise shodla na tom, že původci války by potrestáni být měli a ve své rezoluci z června 1945 toto své přesvědčení zveřejnila.

Komise také diskutovala o řadě jednotlivých problémů, jako bylo zařazení Adolfa Hitlera a členů říšskoněmecké vlády na seznam válečných zločinců, přijetí kolektivní trestní odpovědnosti SA, SS a gestapa či odmítnutí obhajoby vyšším rozkazem. Nakonec Komise předložila Spojeným národům vypracovaný seznam válečných zločinců na podkladě prošetření několika tisíc žalob, několik doporučení týkajících se vydávání válečných zločinců a zřizování vojenských soudů a také návrh Úmluvy o zřízení Soudu Spojených národů pro válečné zločiny.¹⁶²

Ve dnech 4. – 11. února 1945, kdy již 2. světová válka špěla ke svému konci, se konala konference Velké trojky v Jaltě, krymském letovisku, která byla silně ovlivněna sovětskými vojenskými úspěchy, když jeho armáda stála necelých 100 km od Berlína. Řešily se otázky okupace a reparací Německa, postavení Francie, území a vlády Polska a vzniku OSN. Stalin zde přislíbil zapojení se do války proti Japonsku, a to do tří měsíců od skončení války v Evropě. Velká trojka zde dohodla podmínky německé bezpodmínečné kapitulace. V prohlášení z krymské konference se uvádělo: „*Je naším nezměnitelným cílem zničit německý militarismus i nacismus a zajistit, aby Německo nebylo už nikdy schopno rušit světový mír. Jsme rozhodnuti odzbrojit a rozpustit všechny německé ozbrojené síly, rozbít provždy německý hlavní štáb, který pokaždé znovu připravoval vzkříšení německého militarismu, ..., potrestat spravedlivě a rychle všechny válečné zločince a vymáhat věcné reparace za to, co Němci zničili; vyhladit nacistickou stranu, nacistické zákony, organizace a instituce...*“¹⁶³

---

¹⁶² Tamtéž, s. 128-142.

¹⁶³ Prohlášení presidenta Spojených států amerických, předsedy rady lidových komisařů Svazu sovětských socialistických republik a ministerského předsedy Velké Británie o výsledcích krymské konference 11. února 1945. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 89-99.

Dne 9. února se zde jednalo o potrestání válečných zločinců, jejichž zločiny nebyly spojeny s určitým zeměpisným místem, a z tohoto jednání je patrné, že vrcholní politici přes předkládaná stanoviska UNWCC ještě neměli zcela jasnou představu o tom, jak by toto potrestání mělo proběhnout. W. Churchill soudil, že nejlepší by bylo je postřílet hned po dopadení, jinak ovšem upřednostňoval spíše politický než právní proces, v čemž se s ním shodoval částečně i F. D. Roosevelt. J. V. Stalin naznačil, že by dal přednost soudnímu řešení. Nakonec ovšem předali tuto otázku k projednání ministrům zahraničí.¹⁶⁴

Druhá světová válka v Evropě skončila oficiálně po dvojí kapitulaci německých vojsk 7. a 8. května 1945. Nastal tedy čas, kdy se mělo přejít k praktickým krokům ve směru souzení a trestání spáchaných zločinů. Podle prohlášení čtyř spojeneckých mocností z 5. června 1945, kde se zcela jednoznačně kladla válka za vinu Německu, přebraly vlády USA, SSSR, Velké Británie a Francie nejvyšší moc v Německu a v tomto rámci vyhlásily: „*Hlavní nacističtí předáci, jak je určí představitelé spojenců, a všechny osoby, které představitelé spojenců postupně označí jménem nebo určí podle hodnosti, funkce nebo zaměstnání jakožto podezřelé z toho, že spáchaly nebo nařídily válečné zločiny, nebo se jich účastnily, budou zatčeny a odevzdány představitelům spojenců.*“ Obdobně to ale mělo platit i pro příslušníky Spojených národů, kteří by byli obviněni z porušení zákonů svého státu.¹⁶⁵

Ve dnech 17. července až 2. srpna 1945 se konala třetí a poslední konference Velké trojky v Postupimi nedaleko Berlína. Osazenstvo se ale změnilo, v čele americké delegace stál po smrti prezidenta Roosevelta nový prezident Harry S. Truman spolu s novým státním tajemníkem Jamesem F. Byrnesem, v čele britské delegace se od 28. července po poměrně překvapivém volebním vítězství ocitl labouristický předák Clement Attlee spolu s novým ministrem zahraničí Ernestem Bevinem, kteří nahradili W. Churchilla a Anthony Edena. SSSR byl zastoupen jako po celou válku J. V. Stalinem a ministrem zahraničí Vjačeslavem M. Molotovem. Jednalo se zejména o

---

¹⁶⁴ Srovnej: *Teherán – Jalta – Postupim. Zborník dokumentov*. 1. vydanie. Bratislava : Pravda, 1972. 408 s., s. 172-173. IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 39.

¹⁶⁵ Prohlášení o porážce Německa a o převzetí svrchované moci vůči Německu vládami Svazu sovětských socialistických republik, Spojeného království a Spojených států amerických a prozatímní vládou Francouzské republiky z 5. června v Berlíně. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl*. Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 123-129.

správě Německa, jeho demilitarizaci a denacifikaci, hospodářské správě. Konference uložila zřízené Radě ministrů zahraničí, ve které měli zasednout také zástupci Francie a Číny, vypracování mírových smluv s Itálií, Rumunskem, Bulharskem, Maďarskem a Finskem.¹⁶⁶ Velmi důležitou věcí bylo schválení hranic Polska na Odře a Nise a principů odsunu německých obyvatel z Polska, Maďarska a Československa.

Na této konferenci byla podepsána 26. července 1945 také deklarace USA, Velké Británie a Číny vyzývající Japonsko k bezpodmínečné kapitulaci, ve které Spojenci požadovali potrestání válečných zločinců: „*Nemáme v úmyslu, aby Japonci byli ztročeni jako rasa nebo zničeni jako národ, avšak nelítostná spravedlnost dopadne na všechny válečné zločince...*“¹⁶⁷ Japonský premiér Suzuki o tom ovšem odmítl být jen uvažovat.

Již na počátku května 1945 americký prezident Truman požádal soudce amerického Nejvyššího soudu Roberta Houghwouta Jacksona, aby se stal hlavním americkým zástupcem při jednání o potrestání německých válečných zločinců. Jackson byl známý tím, že odmítal odsouzení válečných zločinců soudem ustaveným jen „pro forma“, aby se jim nějakého soudu dostalo.¹⁶⁸ Záhy tedy předložil H. Trumanovi svou zprávu k tomuto tématu, která prezidenta jistě ovlivnila i při jednáních Velké trojky. Jackson se postavil za potrestání zločinců před řádným soudem, odmítl vynětí hlav států z trestní odpovědnosti a obhajobu zločinců rozkazem nadřízeného, neboť v takovém případě by nakonec nebyl odpovědný nikdo, a navrhl prohlášení zločinecké podstaty některých organizací, jako SS, SA a gestapa. Žádal osobní trestní odpovědnost jednotlivců za válečné zločiny, zločiny z důvodů politických, rasových a náboženských a jiné zločiny v Německu i mimo něj a také za přepadení jiných zemí. V rámci potřeby

---

¹⁶⁶ Mírové smlouvy byly uzavřeny na Pařížské mírové konferenci 10. února 1947 a všechny obsahovaly totožné ustanovení, podle něhož se vlády poražených států zavazovaly učinit veškerá opatření k zajištění a vydání soudu osob obviněných z toho, že spáchaly válečné zločiny a zločiny proti míru nebo lidskosti, případně je nařídily nebo na nich účastenství.

Mírová smlouva s Maďarskem z 10. února 1947, čl. 5, č. 192/1947 Sb. z. a n. Působnost 15. září 1947.

Mírová smlouva s Bulharskem z 10. února 1947, čl. 6, č. 207/1947 Sb. z. a n. Působnost 15. září 1947.

Mírová smlouva s Finskem z 10. února 1947, čl. 9, č. 208/1947 Sb. z. a n. Působnost 15. září 1947.

Mírová smlouva s Rumunskem z 10. února 1947, čl. 6, č. 209/1947 Sb. z. a n. Působnost 15. září 1947.

Mírová smlouva s Itálií z 10. února 1947, čl. 45, č. 5/1948 Sb. Působnost 15. září 1947.

¹⁶⁷ Prohlášení stanovící podmínky japonské kapitulace, které učinili představitelé vlád Spojených států, Spojeného království a Číny z 26. července 1945 v Berlíně. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 130-131.

¹⁶⁸ Srovnej: IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva.* [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 11.

stíhat útočnou válku odkazoval na Briand-Kelloggův pakt, ženevský protokol z roku 1924 a panamerickou konferenci z roku 1928.¹⁶⁹

Dne 31. července a 1. srpna 1945 jednali tedy státníci na konferenci v Jaltě o potrestání válečných zločinců. Očekávali sice brzkou zprávu svých zástupců jednající o tomto tématu v Londýně, ovšem bylo potřeba vyřešit Stalinův požadavek, který navrhoval v závěrečné zprávě z konference zmínit jména některých význačných zločinců, kteří mají být potrestáni, aby se vytvořil větší politický efekt. Nakonec Stalin ale ustoupil tlaku Američanů, kteří si tímto krokem nechtěli zužovat manévrovací prostor. Výsledkem byla shoda, že seznam hlavních zločinců by měl být zveřejněn do jednoho měsíce. Významným krokem bylo také na návrh britského ministra zahraničí E. Bevina přizvání Francie k podpisu stanoviska o válečných zločinech.¹⁷⁰ V závěrečné zprávě vydané 2. srpna se mj. objevilo mezi politickými zásadami pro správu Německa, že Němci musí být přesvědčeni, že se nemohou vyhnout své odpovědnosti, že všechny nacistické zákony mají být zrušeny a soudnictví reorganizováno. Váleční zločinci měli být zatčeni a souzeni. „...*Tři vlády potvrzují svůj úmysl postavit tyto zločince* [jejichž zločiny nebyly spojeny s určitým zeměpisným místem – pozn. J. B.] *před rychlý a spravedlivý soud. Doufají, že londýnská jednání povedou k brzké dohodě o této otázce, a považují za velmi významné, aby proces proti těmto hlavním zločincům byl zahájen co nejdříve.*...“¹⁷¹

Londýnská jednání zástupců USA pod vedením soudce Roberta H. Jacksona, SSSR pod vedením generálmajora Iony T. Nikitčenka, Velké Británie pod vedením generálního prokurátora sira Davida Maxwell-Fyfea, kterého vystřídal lord Jowit, a Francie pod vedením rady apelačního soudu Roberta Falcoa byla zahájena v kompletní sestavě 26. června 1945 v Church House ve Westminsteru a jejich tématem bylo zřízení Mezinárodního vojenského tribunálu pro souzení a potrestání hlavních válečných zločinců evropské Osy. Po dlouhých jednáních se zástupci všech čtyř mocností shodli na základních věcech, jimiž se měl budoucí soudní proces řídit. Prvním principem mělo být to, že se budou probírat pouze zločiny spáchané obžalovanými a nikoli možné

¹⁶⁹ EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s., s. 52-55.

¹⁷⁰ Srovnej: *Teherán – Jalta – Postupim. Zborník dokumentov*. 1. vydanie. Bratislava : Pravda, 1972. 408 s., s. 346-347, 356-357, 362.

¹⁷¹ Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně vydaná 2. srpna 1945 v Postupimí. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl*. Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 103-122.

zločiny spáchané ze strany Spojenců. Dalším principem bylo neumožnění zpochybňování mezinárodně právního základu, podle kterého měly být zločiny posuzovány. Odpovědnost měla být nejen kriminální, ale i politická. Rozhodlo se i o obžalování několika organizací, jako SS a SA. Některá kontroverzní témata, jako např. letecké bombardování, které bylo velmi ničivé na obou stranách, bylo rozhodnuto v obžalobě raději vynechat. Jako sídlo soudu byl po úvahách o Londýně či Mnichovu určen Berlín, ale vlastní jednání se i na radu zástupce vojenského guvernéra americké okupační zóny generála Luciuse D. Claye měla uskutečnit v Norimberku, kde ve značně zrušovaném městě jako zázrakem unikl bombám Spojenců Justiční palác.¹⁷²

Velmi složité a rozporuplné porady skončily podpisem tzv. Londýnské dohody, tedy Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy dne 8. srpna 1945, k níž byl připojen Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora.¹⁷³ Spojenci se s odkazem na moskevskou Deklaraci o ukrutnostech z 30. října 1943 dohodli v čl. 1: „*Po dohovoru s Kontrolní radou pro Německo bude zřízen Mezinárodní vojenský soudní dvůr pro trestní řízení s válečnými zločinci, jejichž trestné činy nelze zvlášť zeměpisně umístiti bez ohledu na to, jsou-li obviňováni jednotlivě anebo jako členové organizací či skupin anebo v obou vlastnostech.*“ K dohodě se následně připojilo dalších 19 států.¹⁷⁴ Jistou ironií, zejména později odpůrci procesu zdůrazňovanou, bylo to, že se tak stalo mezi shozením obou atomových bomb na japonská města Hirošimu a Nagasaki 6. a 9. srpna 1945.

Přípravy vlastního soudu mohly začít.

„Většina německého národa se jednak aktivně účastnila zločinů, páchaných jménem německého národa v celém světě, jednak, pokud sama se aktivně neúčastnila, přece při nejmenším nikdy neprojevila s nimi svůj nesouhlas nějakým významným

---

¹⁷² Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 124-131.

¹⁷³ Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy z 8. srpna 1945 v Londýně, č. 164/1947 Sb. z. a n. Platnost od 8. srpna 1945, Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora v byl její přílohou.

¹⁷⁴ Austrálie, Belgie, ČSR, Dánsko, Etiopie, Haiti, Honduras, Indie, Jugoslávie, Lucembursko, Nizozemsko, Nový Zéland, Norsko, Panama, Paraguay, Polsko, Řecko, Uruguay, Venezuela.

*činem, naopak vrchnímu organisátoru této zločinnosti A. Hitlerovi nadšeně tleskala, dokud jeho moc stoupala.*¹⁷⁵

6. 2. Charkovský proces 1943

Zajímavou epizodou na cestě Spojenců k potrestání zločinů spáchaných mocnostmi Osy byl soudní proces, který proběhl 15. až 18. prosince 1943 v sovětském Charkově. Toto tehdy čtvrté největší sovětské město¹⁷⁶, které se stalo svědkem několikeré výměny obsazení německou a sovětskou armádou, bylo definitivně osvobozeno Rudou armádou půl roku po zlomové bitvě u Stalingradu, která oficiálně skončila německou kapitulací 2. února 1943, a to po velmi tvrdých bojích, které skončily 23. srpna 1943. V Charkově se uskutečnil první veřejný soudní proces s obviněnými z válečných zločinů, jednalo se tak o první realizaci závěrů moskevské konference čtyř mocností, resp. Deklarace o ukrutnostech podepsané 30. října 1943.

V tomto procesu byli před sovětský Vojenský soud čtvrtého ukrajinského frontu, v souladu s dikcí uvedené deklarace, podle které měli být němečtí důstojníci a vojáci postaveni před soud v zemi, kde zločiny spáchali, postaveni zajatí důstojník německé tajné služby Wilhelm Langheld, svobodník německé tajné polní policie v Charkově Reinhard Retzlaw, poručík jednotek SS Hans Ritz a ruský zrádce Michail Petrovič Bulanov, který měl s německými okupanty aktivně spolupracovat. Soudnímu senátu tří vojenských soudců předsedal generálmajor A. N. Mjasnikov. Státním žalobcem byl vojenský prokurátor plk. N. K. Dunajev, který obžalované spolu s jednotkami německé armády a dalších ozbrojených složek vinil z toho, že se provinili proti zákonů a obyčejům války a měli mít na svědomí spoluúčasť na mučení a zavraždění a popravách na 65 000 mužů, žen a dětí z řad civilistů i válečných zajatců v Charkově a jeho okolí. Objevilo se zde také vedle obvinění z poprav zastřelením a oběšením i obvinění z vyvražďování civilistů na nákladních vozech za pomoci výfukových plynů. Dne 18. prosince 1943 byli všichni shledáni na základě vnitrostátních předpisů SSSR a Ukrajinské SSR, ovšem i s odkazem na IV. Haagskou úmluvu z roku 1907 a Ženevské

---

¹⁷⁵ EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s., s. 8.

¹⁷⁶ Dnes je Charkov druhým největším městem Ukrajiny.

úmluvy z roku 1929, vinnými a odsouzení k trestu smrti oběšením. Veřejná poprava byla vykonána hned druhý den.¹⁷⁷

Význam Charkovského procesu spočívá zejména v tom, že bylo Německu jasné dáno najevo, že po právě probíhající válce nedojde k podobnému fiasku, které potkalo snahu po odsouzení válečných zločinů a jejich pachatelů po 1. světové válce. V rámci tohoto soudu se také objevily také určité zásady, které budou brány následně v potaz i v rámci Norimberského procesu. Důležitým bylo zejména odmítnutí snahy obviněných a jejich obhájců hájit se odkazem na podřízení se rozkazům a shledání osobní viny každého z obviněných s odkazem na to, že kriminální povaha jejich činů musela být každému naprosto zřejmá. Příslušníci SA, SS i německé armády neměli být napříště beztrestnými jen pro svou příslušnost a subordinaci v těchto útvech.¹⁷⁸ Toto odmítnutí bylo v souladu se stanoviskem, které přijalo 4. května 1943 Londýnské mezinárodní shromáždění na základě výkladu belgického soudce M. Marcela de Baer: „*Rozkaz daný nadřízeným podřízenému spáchat zločin není sám o sobě obhajobou.*“¹⁷⁹

Po vynesení rozsudku v Charkově 18. prosince 1943 napsal Ilja Erenburg v Rudé hvězdě: „*Budeme si pamatovat 15. prosinec. Onoho dne zastavili jsme diskusi o souzení válečných zločinců. Začali jsme je souditi.*“¹⁸⁰

Proces měl však i své stinné stránky. Problematickým mj. bylo to, že tak zcela neodpovídal Deklaraci o ukrutnostech, na kterou se odvolával, neboť podle ní mělo k souzení válečných zločinů dojít až v době, „*kdy bude povoleno příměří jakékoliv německé vládě, jež bude v Německu ustavena*“¹⁸¹, což vyvolalo jisté kontroverze mezi SSSR a Velkou Británií a Spojenými státy, které byly podpořeny také obavami těchto mocností z uspořádání odvetných procesů se spojeneckými zajatci ze strany Německa, jak to ostatně dávali Němci záhy najevo, ač toto nakonec nerealizovali.

---

¹⁷⁷ Srovnej: Verdict of the Military Tribunal in the Case of Atrocities Committed by German-Fascist Invaders in the City of Kharkov and Kharkov Region During Their Temporary Occupation, dostupný z <http://forum.axishistory.com/viewtopic.php?t=43263>, 2. 5. 2009; EČER (Etcher), Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. 1st published. London : Russia Today Society, 1944. 16 p.

¹⁷⁸ Srovnej: EČER (Etcher), Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. 1st published. London : Russia Today Society, 1944. 16 p., p. 5, 8, 10-11.

¹⁷⁹ „An order given by a superior to an inferior to commit a crime is not in itself a defence.“ EČER (Etcher), Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. 1st published. London : Russia Today Society, 1944. 16 p., p. 11.

¹⁸⁰ EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s., s. 5.

¹⁸¹ Deklarace o ukrutnostech z 30. října 1943 podepsaná USA, SSSR a Velkou Británií. In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl*. Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 79-80.

Sověti dokázali také proces propagandisticky využít, když podle sovětského rozhlasu přihlíželo popravě na 40 000 lidí, a dokonce film, který v jeho průběhu byl natočen, později promítali před Norimberským procesem ostatním Spojencům.¹⁸²

6.3. Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku

Po skončení 2. světové války se díky ukořistěným dokumentům naplno rozběhly práce na vyšetřování a prokazování spáchaných zločinů. Pomalu tak se tak odhalovala v celé své šíři a hrůze zvěrstva napáchaná nacistickým Německem v průběhu války, ale i před ní, koncentračními tábory počínaje a vražděním civilistů na východní frontě konče. „Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů“ a vyšetřovací orgány jednotlivých států dávaly dohromady tisíce dokumentů, aby na základě moskevské Deklarace o ukrutnostech z 30. října 1943 byly postaveny před národní soudy osoby zodpovědné za spáchání zločinů v jednotlivých státech a před mezinárodní soud hlavní zločinci, jejichž činy nebylo možné v jejich šíři zeměpisně určit.

Statut Mezinárodního vojenského tribunálu¹⁸³, jak byl dohodnut představiteli čtyř mocností v Londýně 8. srpna 1945, se stal jak hmotněprávním, tak i procesněprávním základem pro činnost tímto Statutem zřizovaného soudu. Bylo rozhodnuto, že se soud bude skládat ze čtyř soudců, po jednom z každé ze čtyř mocností, tedy z USA, SSSR, Velké Británie a Francie, navíc každý z těchto soudců měl mít také jednoho zástupce (čl. 2). Soud měl rozhodovat většinou hlasů, když zástupci nebyli oprávněni hlasovat o vině a trestu (čl. 4 písm. c)). Podobně měl být utvořen sbor hlavních žalobců, opět ze zástupců čtyř mocností, kteří měli jako sbor sestavit konečný seznam obžalovaných, vypracovat a podat k soudu žalobu (čl. 14). Přestože bylo rozhodnuto, že soud by neměl postupovat podle nějakých závazných pravidel a řízení tak mělo být pokud možno neformální (čl. 19), aby se urychlil jeho průběh, měl sbor žalobců vypracovat určitá pravidla řízení, aby se toto nestalo chaotickým (čl. 13, čl. 14 písm. e)). Za stálé sídlo Tribunálu byl zvolen Berlín, ovšem

---

¹⁸² Srovnej: IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 29.

¹⁸³ Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy z 8. srpna 1945 v Londýně, č. 164/1947 Sb. z. a n. Platnost od 8. srpna 1945, Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora v byl její přílohou.

jednání se mělo uskutečnit v Norimberku, případná další líčení v místech podle rozhodnutí soudu (čl. 22).

Ke klíčovému ustanovení patřila nemožnost obžaloby, obviněných či jejich zástupců „odmítnouti Soudní dvůr, jeho členy ani jejich zástupce“ (čl. 3), s čímž souviselo určení Tribunálu jako soudu „k spravedlivému a rychlému trestnímu řízení s hlavními válečnými zločinci evropské Osy a k jejich potrestání“ (čl. 1), čímž chtěly mocnosti předejít možným námitkám „tu quoque“, tedy odvolávání se na to, že i Spojenci se provinili v některých směrech podobně jako obžalovaní. Za zásadní je pak třeba považovat část II. Statutu „Pravomoc a obecné zásady“. Podle čl. 6 tak měl být Tribunál oprávněn soudit a potrestat osoby, které jako jednotlivci či členové organizací spáchaly, jednajíce v zájmu zemí evropské Osy, některý z vymezených zločinů, přičemž „vůdcové, organisátoři, podněcovatelé a spoluvinníci zúčastnivší se při osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí ku provedení některého ze zmíněných zločinů jsou odpovědny za všechny činy všech osob při provádění takového plánu.“ Působnost *ratione materiae* tedy spadala na tři kategorie zločinů: „a) Zločiny proti míru; to jest osnování, příprava, podněcování nebo podniknutí útočné války nebo války porušující mezinárodní smlouvy, dohody nebo záruky, anebo účast na společném plánu nebo spiknutí ku provedení čehokoliv z toho, co výše uvedeno; b) válečné zločiny: to jest porušení zákonů války nebo válečných zvyklostí. Takové porušení bude v sobě zahrnovati vraždu, zlé nakládání nebo deportaci civilního obyvatelstva z obsazeného území nebo v něm k otrocké práci, nebo pro jakýkoliv jiný účel, vraždu válečných zajatců nebo osob na moři, nebo zlé nakládání s nimi, zabíjení rukojmí, plnění veřejného nebo soukromého majetku, svévolné ničení měst a vesnic, nebo pustošení neodůvodněné vojenskou nutností, nebude však na ně omezeno; c) zločiny proti lidskosti: to jest vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoliv civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války, nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoliv zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, kde zločiny byly spáchány.“ Je důležité zdůraznit, že zločiny proti lidskosti mohly být stíhány podle Statutu jen, pokud byly spáchány v souvislosti s ostatními vymezenými zločiny, jednalo se o tzv. válečný nexus (war nexus).

Významná byla také určení snažící se předejít argumentům obhajoby spočívajícím v úředním postavení obžalovaných či v uposlechnutí rozkazu. Úřední postavení obžalovaných nemělo být okolností zprošťujících odpovědnosti ani okolností polehčujících (čl. 7), jednání na rozkaz vlády nebo představeného také nemělo zprošťovat odpovědnosti, nicméně mohlo být považováno za polehčující okolnost při výměře trestu (čl. 8).

Tribunál získal také pravomoc prohlásit v průběhu líčení určitou skupinu nebo organizaci na základě obžaloby za zločinnou (čl. 9), čehož důsledkem měla být následná možnost jednotlivých států stíhat příslušníky takových skupin a organizací pro jejich samotné členství, jehož zločinnost se považovala za prokázanou (čl. 10).

Ošetřena byla ve Statutu také práva obžalovaných (čl. 16), a sice právo na seznámení se s obžalobou v přiměřené lhůtě před líčením, právo podat kdykoli k předloženým obviněním své vyjádření, právo na jednání v jazyce obviněného, právo se hájit sám nebo za pomoci obhájce a právo předkládat důkazy na svou obhajobu.

Tribunál měl následně svůj rozsudek o vině řádně zdůvodnit (čl. 26) a měl právo „uložiti obžalovanému trest smrti nebo takový jiný trest, který podle jeho určení bude spravedlivý“ (čl. 27). K takovému trestu mohl uložit navíc i zabavení nakradeného majetku (čl. 28). Jako jistá forma odvolací instance bylo dáno právo Kontrolní radě pro Německo, kterou tvořili zástupci čtyř okupačních mocností, „kdykoliv zmírniti nebo jinak změnit trest, ale nemůže zvýšiti jeho přísnost“ (čl. 29). Kontrolní rada mohla také iniciovat, v případě nalezení nových důkazů svědčících proti obviněným, další stíhání.

Seznam obžalovaných v procesu s hlavními válečnými zločinci evropské Osy byl zveřejněn až 1. září 1945. Někteří hlavní váleční zločinci, jako Adolf Hitler, Heinrich Himmler, Reinhard Heydrich či Joseph Goebbels, byli mrtví. V obžalobě předložené žalobci na veřejném přípravném zasedání Mezinárodního vojenského tribunálu v budově Kontrolní rady pro Německo v Berlíně 18. října 1945 byli uvedeni: Hermann Wilhelm Göring, mj. říšský vedoucí vojsk SA, generál zbraní SS, předseda Reichstagu, pruský ministerský předseda, říšský ministr letectví, hlavní velitel leteckých sil, říšský maršál a designovaný nástupce po Adolfu Hitlerovi; Joachim von Ribbentrop, mj. generál zbraní SS a říšský ministr zahraničí v letech 1938-1945; Rudolf Hess, mj. do svého odletu do Velké Británie v roce 1941 generál vojsk SA, generál zbraní SS a nástupce führera; Ernst Kaltenbrunner, mj. generál zbraní SS a šéf RSHA a SD po

československým parašutistů zabitým Reinhardu Heydrichovi; Alfred Rosenberg, mj. generál vojsk SA, generál zbraní SS, říšský ministr pro obsazená východní území a říšský vedoucí NSDAP pro otázky ideologie; Hans Frank, mj. generál zbraní SS a generální guvernér obsazených polských území; Martin Bormann, mj. generál vojsk SA, generál zbraní SS a tajemník Adolfa Hitlera; Wilhelm Frick, mj. generál zbraní SS, říšský a pruský ministr vnitra a poslední říšský protektor pro Čechy a Moravu; Robert Ley, mj. generál vojsk SA, organizační vedoucí NSDAP, vedoucí německé pracovní fronty; Fritz Sauckel, mj. generál vojsk SA, generál zbraní SS a generální zmocněnec pro využití pracovních sil; Albert Speer, mj. říšský ministr pro zbrojení a střelivo; Walther Funk, mj. říšský a pruský ministr hospodářství a prezident Říšské banky; Hjalmar Schacht, mj. říšský ministr hospodářství do roku 1937 a prezident Říšské banky do roku 1939; Franz von Papen, mj. vicekancléř do roku 1934 a diplomat; Gustav Krupp von Bohlen und Halbach, mj. prezident říšského svazu německého průmyslu a hlava koncernu Friedrich Krupp; Konstantin von Neurath, mj. generál zbraní SS, říšský ministr zahraničí do roku 1938 a první protektor pro Čechy a Moravu; Baldur von Schirach, mj. říšský vedoucí mládeže, vedoucí Hitlerjugend a místopředseda ve Vídni; Arthur Seyss-Inquart, mj. generál zbraní SS, rakouský kancléř a říšský komisař pro obsazené Nizozemsko; Julius Streicher, mj. generál vojsk SA a hlavní redaktor novin *Der Stürmer*; Wilhelm Keitel, mj. šéf vrchního velitelství německé branné moci a polní maršál; Alfred Jodl, mj. šéf operačního štábu vrchního velitelství německé branné moci a generálplukovník; Erich Raeder, mj. vrchní velitel německého válečného námořnictva do roku 1943 a veloadmirál; Karl Dönitz, mj. vrchní velitel německého válečného námořnictva od roku 1943 a veloadmirál, po smrti Adolfa Hitlera hlava německého státu; Hans Fritzsche, mj. ředitel na ministerstvu propagandy, zplnomocněnec pro politickou organizaci říšského rozhlasu a hlavní komentátor rozhlasu. Obžalováni byli jako jednotlivci a jako členové říšské vlády, sboru politických vedoucích NSDAP, SS, SA, SD, Gestapa, generálního štábu a vrchního velitelství německých branných sil. Tyto organizace byly pak žalovány také samostatně, jako výsledek snah R. H. Jacksona, s cílem, aby je soud označil za zločinecké.¹⁸⁴

Žalováno bylo tedy původně 24 nacistických politických, vojenských, hospodářských a ideologických vůdců. O jednotlivých jménech se ale jednalo prakticky

---

¹⁸⁴ Srovnej: Žaloba, In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 64-124.

až do začátku procesu. Sporné bylo zařazení Martina Bormanna, neboť zde byly informace, že zemřel na počátku května 1945 v Berlíně, které se později potvrdily, nicméně jeho jméno na seznamu zůstalo a byl souzen v nepřítomnosti. Diskuse vyvolávala i jména z hospodářských a finančních kruhů jako Hjalmar Schacht a hlavně Gustav Krupp, kdy především Britové tlačili na to, aby zařazen na seznam nebyl. Nakonec na seznamu zůstala obě jména, ale Gustav Krupp byl z procesu vyřazen pro neschopnost se účastnit řízení ze zdravotních důvodů, resp. jeho věc byla odročena. Soudu unikl také Robert Ley, který 25. října 1945 spáchal ve vězení sebevraždu, a soud musel v jeho případě řízení zastavit.¹⁸⁵

Oproti Statutu Mezinárodního vojenského tribunálu, kde byly vymezeny tři skupiny zločinů, které měly být soudem posuzovány, obsahovala předložená žaloba body čtyři. Navíc byl hned bod první, který byl označen jako „Spiknutí“. Tento bod vycházel z praxe angloamerického práva a měl složit k postihnutí dále uvedených zločinů v jejich celku. Obžalovaní se měli jako „*vůdci, organisátoři, podněcovatelé a spolupachatelé*“ spolu s dalšími osobami účastnit na „*vypracování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí, které mělo za cíl páchání zločinů proti míru, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, jak jsou definovány ve Statutu...*“. Společný plán pak obsahoval páchání zločinů proti míru a vedl k páchání zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Pachatelé chtěli dosáhnout neomezené vlády v Německu a následně odstranění Versailleské smlouvy a anexe dalších území a k těmto cílům využívali i učení o „německé krvi“ a „panské rase“, kdy zahrnuli i pronásledování a vyhlazování Židů a dalších skupin obyvatelstva. Pod tento bod byla zařazena také agrese proti Rakousku a Československu.¹⁸⁶

Druhým bodem obžaloby byly „Zločiny proti míru“, podle něhož se měli obžalovaní spolu s dalšími osobami podílet na „*plánování, přípravě, rozpoutání a vedení útočných válek*“, čímž se dopustili porušení, mnohdy několikanásobného, celkem 26 dohod, smluv a záruk. Jednalo se o války vedené proti Polsku, Velké Británii a Francii, Dánsku a Norsku, Belgii, Nizozemsku a Lucembursku, Jugoslávii a Řecku, SSSR a USA. K porušeným dohodám náležely zejména Haagské úmluvy z roku 1907,

---

¹⁸⁵ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 137-148.

¹⁸⁶ Srovnej: Žaloba, Oddíl I, In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 65-78.

Versailleská mírová smlouva z roku 1919, Locarnské dohody z roku 1925, Briand-Kellogův pakt z roku 1928, Mnichovská dohoda z roku 1938 a řada arbitrážních smluv a smluv či prohlášení o vzájemném neútočení (např. s Polskem, Dánskem, SSSR) atd.¹⁸⁷

Třetím bodem obžaloby se staly „Válečné zločiny“, kam byly zahrnuty zločiny spáchané v období od 1. září 1939 do 8. května 1945 v Německu a v okupovaných zemích. Jednalo se o vedení „totální války“ a porušení válečných zákonů a obyčejů, včetně páchání zločinů proti zajatcům a civilnímu obyvatelstvu v obsazených zemích a na širém moři. Zejména se sem řadilo vraždění a týrání obyvatelstva na obsazených územích, masové vraždění obyvatelstva určitých ras či národností, nezákonné zatýkání, věznění a popravování, včetně věznění v koncentračních táborech, deportace civilního obyvatelstva a jeho využívání na otrockou práci, vraždění rukojmí, rozkrádání veřejného i soukromého majetku, ukládání kolektivních trestů, svévolné ničení měst a vesnic atd.¹⁸⁸

V posledním oddílu žaloby byly popsány „Zločiny proti lidskosti“. Sem bylo zařazeno vraždy, vyhlazování, zotročování, deportace politických, i domnělých, odpůrců nacistického režimu a civilního obyvatelstva před válkou i v jejím průběhu a pronásledování z politických, rasových a náboženských důvodů v průběhu provádění společného plánu jak byl popsán v prvním bodě obžaloby a v souvislosti s jeho prováděním. Sem se zařadilo zejména vyhlazování Židů a dalších skupin obyvatelstva i jednotlivců, jako byly vraždy rakouského kancléře Engelberta Dollfusse či předáka německých komunistů Ernsta Thälmana.¹⁸⁹

K žalobě byly přičleněny také Dodatky „A“, „B“ a „C“, v nichž se určovala individuální odpovědnost jednotlivých obžalovaných podle každého z bodů obžaloby, dále zločinnost každé ze žalovaných skupin a organizací a v posledním byla rozepsána porušení jednotlivých mezinárodních smluv a závazků. Podle všech bodů obžaloby měli být odpovědni: H. Göring, J. von Ribbentrop, W. Frick, W. Funk, R. Hess, A. Jodl, W. Keitel, G. Krupp, K. von Neurath, A. Rosenberg, F. Suckel, A. Seyss-Inquart a A.

---

¹⁸⁷ Srovnej: Žaloba, Oddíl II a Dodatek „C“, In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 78, 117-124.

¹⁸⁸ Zařazen sem byl i masakr polských důstojníků v Katyni údajně v roce 1941 (ve skutečnosti 1939), o kterém již v té době bylo pravděpodobné, že jej nespáchali Němci, ale Sověti, což se mělo potvrdit definitivně až krátce před rozpadem SSSR. Tento bod sem byl zařazen patrně i proto, aby jeho vynecháním nebyla mlčky přiznána vina SSSR. Srovnej: Žaloba, Oddíl III, In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 79-98.

¹⁸⁹ Srovnej: Žaloba, Oddíl IV, In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 99-102.

Speer. Obžalovaní M. Bormann, H. Frank, H. Fritzsche, E. Kaltenbrunner a R. Ley byli obviněni ze všech bodů obžaloby s výjimkou zločinů proti míru. Veloadmirálové K. Dönitz a E. Raeder byli obžalováni ze všech bodů obžaloby s výjimkou zločinů proti lidskosti. F. von Papena a H. Schachta vinila žaloba „jen“ podle bodů 1 a 2 a B. von Schiracha a J. Streichera „jen“ podle bodů 1 a 4. Žalované skupiny a organizace se měly zodpovídat podle všech bodů obžaloby.¹⁹⁰

Obžalovaní seskupení původně v internaci v Mondorfu-les-Bains nedaleko Lucemburku byli převezeni do Norimberku, kde se spolu se svými obhájci seznámili s obžalobou, a samotný proces byl v Justičním paláci v Norimberku, městě sjezdů NSDAP, zahájen v 10 hodin 20. listopadu 1945. Skupinu soudců tvořili hlavní soudci: za Francii Henri Donnedieu de Vabres, za USA Francis Biddle, za Velkou Británii sir Geoffrey Lawrence, který tribunálu předsedal, a za SSSR generálmajor Iona Timofejevič Nikitčenko. Náhradními soudci byli: za Francii Robert Falco, za USA John J. Parker, za Velkou Británii sir William Norman Birkett a za SSSR pplk. Alexandr Fjodorovič Volčkov. Jistým překvapením bylo krátce po sjednání Londýnské dohody, že I. T. Nikitčenko se z účastníka vyjednávání v Londýně a předpokládaného žalobce stal soudcem, podobně jako francouzský náhradník R. Falco, což samozřejmě mohlo přinést otázku nestrannosti takového soudce.

Hlavními žalobci byli: za SSSR generálporučík Roman A. Ruděnko, za USA Robert H. Jackson, za Velkou Británii Hartley Shawcross a za Francii François de Menthon, kterého kvůli jeho politickým aktivitám jako ministra spravedlnosti nejprve zastupoval Charles Dubost a pak jej vystřídal Champetier de Ribes.

Proces, který se měl protáhnout na 218 dní vlastního projednávání, byl zahájen čtením obžaloby a prohlášením obžalovaných o jejich vině. Všichni prohlásili, že se cítí nevinni. Předseda Tribunálu sir Geoffrey Lawrence mj. v úvodu prohlásil: „*Proces, který má nyní započít, je svého druhu jedinečným v dějinách světového soudnictví a má dalekosáhlý všeobecný význam pro miliony lidí na celé zeměkouli. Proto spočívá na všech, kdož se jakkoli účastní tohoto procesu, obrovská odpovědnost, a každý musí*

---

¹⁹⁰ Srovnej: Žaloba, Dodatek „A“, Dodatek „B“, In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 102- 116.

*čestně a svědomitě plnit své povinnosti zcela nestranně a ve shodě s posvátnými zásadami práva a soudnictví.*¹⁹¹

Proces pak postupoval od zahajovacích řečí jednotlivých žalobců, přes předkládání důkazů a vyslýchání svědků jak obžaloby, tak obhajoby v pořadí podle jednotlivých bodů obžaloby, k závěrečným řečem obhájců a žalobců a závěrečným slovům obžalovaných a k rozsudku.

Ve svých zahajovacích řečech se hlavní žalobci, přes nepřipustnost námitek proti příslušnosti soudu a zřetelné vymezení skupin zločinů, snažili předejít některým očekávaným argumentům obhajoby, zejména argumentaci nepřipustností norem ex post factum. Zdůrazňovali zejména závažnost zločinů proti míru, na které byly navázány ostatní skupiny zločinů. Přesto se ale i tak zkušenému právníkovi, jakým byl soudce amerického Nejvyššího soudu Robert H. Jackson, dařilo přednést ne zcela jednoznačné výroky: „Toto soudní řízení je výrazem praktické snahy čtyř velmocí, které jsou v tom podporovány 15 jinými státy, použít mezinárodního práva k tomu, aby byla postavena hráz největší hrozbě naší doby, totiž útočné válce.“¹⁹² Z tohoto prohlášení lze vyčíst střet přístupu k útočné válce jako k fenoménu zakázanému mezinárodním právem a jako k fenoménu, který by zakázán být měl. Nicméně dále ve své řeči Jackson už svůj postoj formuloval přesněji a přiklonil se k přesvědčení, že útočná válka se v meziválečném období stala ilegální. Jako argument mu sloužil především Briand-Kellogův pakt z roku 1928, ale i Ženevský protokol z roku 1924 a prohlášení Shromáždění Společnosti národů z roku 1927 za účasti Německa, že útočná válka je mezinárodním zločinem. Podporu tohoto argumentu hledal také v německé Výmarské ústavě, podle jejíhož čl. 4 se všeobecně uznávaná pravidla mezinárodního práva pokládala za součást právního řádu německého státu.¹⁹³ V jeho argumentaci ho pak podpořili i ostatní hlavní žalobci, zejména britský žalobce H. Shawcross.¹⁹⁴

Jackson se dotkl také zásady individuální odpovědnosti jednotlivců za spáchané zločiny, když uvedl, že tato zásada se ustálila již dávno v rámci odpovědnosti za banditismus a pirátství. Navíc argumentaci podpořil tím, že odpovědnost státu za

---

¹⁹¹ Zahájení procesu. První líčení Mezinárodního vojenského tribunálu. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 130.

¹⁹² Zahajovací řeč hlavního žalobce za Spojené státy americké R. H. Jacksona. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 134.

¹⁹³ Tamtéž, s. 181.

¹⁹⁴ Srovnej: Zahajovací řeč hlavního žalobce za Velkou Británii. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 192-237.

konkrétní zločiny nutno považovat za určitou fikci, neboť zločinů „se vždy dopouštějí jedině lidé“. Odmítl také s tímto spojenou možnou obhajobu vyšším rozkazem, neboť ta by vedla k praktické beztrestnosti kohokoli s odůvodněním na plnění rozkazů státu. Odkázal i na německý Vojenský trestní zákoník z roku 1940, podle jehož čl. 47 je nadřizený plně trestně odpovědný za nezákonný rozkaz jím vydaný a podřízený se pak dostává do role spolupachatele pro případ, že takový rozkaz překročil nebo věděl, že se rozkaz týká činu trestného.¹⁹⁵

Obhajoba obžalovaných ze strany jejich advokátů spočívala z velké části ve snaze zpochybnit vůbec právní základy obžaloby. Toho se ujal zejména profesor mezinárodního práva Hermann Jahrreiss. Ve své řeči tvrdil, že válka, ač byla zakázána, nestala se zločinem ve smyslu trestního práva, stalo se tak až Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu. Tvrdil také, že Briand-Kellogův pakt přestal platit, když vypukly války v Etiopii a Číně, čímž se systém kolektivní bezpečnosti měl zhroutit.¹⁹⁶ Dále popřel existenci institutu odpovědnosti jednotlivce v mezinárodním právu, odpovědnost za zločiny podle něho měl nést pouze stát, jehož jménem byly tyto zločiny páčány, jinak by se jednalo o popření státní suverenity. Trestněprávní odpovědnost státu pak ale není z principu možná. Poukazoval také na to, že Hitlerovy rozkazy není možné považovat za obyčejné rozkazy, ale že v rámci státu založeného na vůdcovském principu je třeba je považovat spíše za normy zákonné povahy. Další obhájci se snažili zpochybnit také např. výklad obžaloby IV. Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích pozemní války, podle něhož odtud plyne trestní odpovědnost jednotlivců za válečné zločiny, jako příliš extenzivní. Významným argumentem obhajoby bylo i poukazování na zásadu „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“. Obhajoba odmítala argumentaci obžaloby existencí mezinárodních norem zakazujících válku, která podle ní předhlonila svou dobu. Z věcného hlediska obhajoba jednotlivých obžalovaných spočívala v popírání spáchání jakýchkoli zločinů a vědomí o nich, jejich odsuzování a velmi často směřovala právě k připsování odpovědnosti již mrtvým představitelům Německa, zejména samozřejmě Adolfu Hitlerovi a Heinrichu Himmlerovi. Dělo se tak

---

¹⁹⁵ Srovnej: Zahajovací řeč hlavního žalobce za Spojené státy americké R. H. Jacksona. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s., s. 185-186.

¹⁹⁶ Srovnej: EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s., s. 167-169.

přes zákaz Hermanna Göringa, nejvýše postaveného z obžalovaných, který se tím však nakonec sám také neřídil.¹⁹⁷

Z procesu málem unikl mimo argumenty obhajoby Rudolf Hess, který se zdál jevit příznaky duševní choroby. Jeho obhájce dr. Gunther von Rohrscheidt jej totiž, vzhledem k jeho chování při líčení i mimo ně, nechal posoudit psychiatry, neboť jej považoval za neschopného účastnit se jednání. Hess však nakonec před soudem prohlásil, že jeho chování a tvrzená ztráta paměti byly předstírané. Ač tedy v procesu zůstal mezi obžalovanými, jeho chování se velmi často měnilo a pochyby o jeho duševním zdraví tím odstraněny nebyly.¹⁹⁸

V několika případech nastaly také velmi vypjaté momenty pro obžalobu připravené obhajobou. Takovým byl např. okamžik, kdy se na jaře 1946 dostal do rukou obhájců, a to z dokumentace ukořistěné Američany, tajný dodatek německo-sovětského paktu o neútočení z roku 1939, tzv. paktu Molotov-Ribbentrop, podle něhož se oba státy dohodly na rozdělení polského území. Jeden ze soudících států se tak měl provinít skutkem, který je vyčítán obviněným, tedy útočnou válkou. Pro žalobce to byla velmi nemilá věc, která mohla ohrozit proces jako celek. Nakonec se tento problém podařilo sprovodit ze světa jednak poukazem sovětského žalobce R. Ruděnka na Statut Tribunálu, který nedovoloval projednávat otázky spojené s politikou Spojenců, a také tím, že obhajoba odmítla sdělit, odkud dokument získala, čímž se stal pro soud nevěrohodným a argumentace, že spoluviník nemůže být soudcem tím byla shozena pod stůl.¹⁹⁹ Obhajoba argumentem „tu quoque“ tak byla odmítnuta.

Horké chvíle pro obžalobu nastaly také při projednávání případu povraždění polských důstojníků v Katyňském lese, za který měli podle obžaloby zodpovídat Němci, nicméně obhajobě se podařilo poměrně silně zpochybnit její důkazy a případ zůstal prakticky neobjasněn a v rozsudku se o něm již nemluvilo.²⁰⁰

Na konci července 1946 se proces dostal do fáze závěrečných řečí žalobců, které prakticky shrnovaly jeho průběh, předvedené důkazy a přednesené argumenty. Vedle toho věnovali poměrně široce i předneseným právním námitkám obhajoby. Americký

---

¹⁹⁷ Srovnej: Stručná charakteristika řečí obhájců. In: *Norimberský proces. Sbornik materiálů. Díl druhý.* 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 95-99.

¹⁹⁸ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces.* 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 399-405.

¹⁹⁹ Srovnej: tamtéž, s. 305-308.

²⁰⁰ Srovnej: tamtéž, s. 463-478. Viz pozn. 6.

žalobce Robert H. Jackson prohlásil, že Tribunál je vzhledem k trvání válečného stavu vlastně pokračování válečného úsilí Spojenců. K námitkám obhájců proti Statutu uvedl, že obvykle žádný zločinec nemá dobré mínění o zákonech. „*Jako Mezinárodní vojenský tribunál stojí tento soud nad vším místním a přechodným a usiluje o to, řídit se nejen mezinárodním právem, nýbrž i základními právními zásadami, které jsou součástí civilizace a byly už dávno včleněny do zákoníku všech národů. ... Naši potomci si nikdy nebudou musit klást pochybovačnou otázku, co asi mohli říci nacisté ke svému ospravedlnění.*“²⁰¹

Britský žalobce H. Shawcross ve své řeči naprosto odmítl argumentaci profesora Jahrreisse o neodpovědnosti jednotlivce s poukazem na neodpovědnost kohokoli za cokoli a na to, že absolutní svrchovanost v mezinárodním právu již dávno neexistuje, a to i vzhledem ke vzniku obyčejových norem. „*Vždy bylo uznáváno, že při páchání válečných zločinů jsou jednotlivci subjekty mezinárodního práva.*“ Shawcross také poukázal na to, že ačkoli v minulosti třeba nedošlo k vynucování určitých mezinárodních závazků, neznamená to, že tyto závazky neexistují, podle něho je možné vytvářet procesní normy se zpětnou působností. Statut Mezinárodního vojenského tribunálu tak jen vytvořil organizační aparát k výkonu již existujícího práva, které bylo v jeho textu jen zopakováno. Dotkl se také otázky „vyššího rozkazu“, když prohlásil, že pokud má být mezinárodní právo vůbec aplikováno musí stát ohledně určení právnosti a protiprávnosti určitého činu nad právem vnitrostátním. Podle kritérií práva mezinárodního i podle elementárního pojmání lidskosti pak podle něho muselo být zřejmé, že obžalovaní plnili rozkazy protiprávní. Navíc poukázal na to, že diktaturu, již se chtějí vyvinut, vytvořili sami. „*Ale vraždění nepřestává být nikdy vražděním jedině proto, že jeho obětí není jeden člověk, nýbrž celé desítky milionů lidí. Zločiny nepřestávají být zločiny proto, že jsou páčány z politických motivů.*“²⁰² Shawcross se zmínil i tom, že ke krutostem a násilnostem došlo i na Straně Spojenců, ale označil tyto činy za neorganizované a ojedinělé oproti činům nacistů, které byly provozovány jako průmyslové vraždění organizované na nejvyšší úrovni.²⁰³

---

²⁰¹ Závěrečná řeč hlavního žalobce za Spojené státy americké Roberta Jacksona. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 105.

²⁰² Závěrečná řeč hlavního žalobce za Velkou Británii Hartleye Shawcrosse. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 169-173.

²⁰³ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 554.

Francouzský žalobce Champetier de Ribes provedl srovnání právních řádů jednotlivých zemí a dospěl k závěru, že obžalované, ačkoli vlastně sami nebyli vykonavateli zločinů, je třeba posuzovat vzhledem k jejich rozkazům za spoluviníky a trestat je stejně jako samotné vykonavatele. Obžalované vinil také z toho, že se „zmocnili německého státu a učinili z něho stát lupičů a podřídili svým zločineckým záměrům veškerou moc státu“. Argumentaci obhajoby, že není možné trestat jednotlivce podle mezinárodního práva pak odmítl z jiného pohledu, a sice, že obžalované není možné považovat za pouhé jednotlivce.²⁰⁴

Sovětský žalobce Roman A. Ruděnko se fakticky ztotožnil s řečí francouzského žalobce, když prohlásil, že obžalovaní jsou „hlavními katy, veliteli katů, katy vyšší kvality“. Ruděnko také prohlásil, že ačkoli zpochybnování příslušnosti soudu ze strany obhajoby bylo vyloučeno ve Statutu Tribunálu, je třeba odmítnout její argumentaci nepřípustnosti vytváření pravidel ex post jako zcela nesmyslnou, neboť podle Ruděnka se mimo pochybnost prokázalo, že „činy obviněných byly zločiny i s hlediska zákonů platných v okamžiku, kdy k těmto činům došlo“. Odmítl kategoricky argumentaci profesora Jahrreisse o Hitlerových rozkazech jako účelovou snahu se za ně skrýt, stejně jako jeho vývody odmítající odpovědnost jednotlivce.²⁰⁵

Poslední slovo pak dostali 31. srpna 1946 obžalovaní. Svou vinu popřeli a ve velké většině odsoudili zločiny, ze kterých byli obžalováni. Často se snažili popřít i to, že by o nich věděli, a veškerou případnou odpovědnost svalovali na Adolfa Hitlera jako původce nejvyšších rozkazů. Za motiv svého chování pak zhusta označovali lásku k národu a vlasti. Obžalovaní vojáci pak argumentovali vesměs plněním rozkazů, vojenskou ctí a kázní, případně jako K. Dönitz tím, že podle něho je vedení války legální. H. Schacht a W. Funk pak např. tvrdili, že se nechali oklamat a že jejich jednání bylo politickým omylem. Zajímavou prorockou předpověď pronesl J. von Ribbentrop, podle něhož USA a Velká Británie stojí před obdobným dilematem jako Německo v době jednání se SSSR a je otázkou, kde se západním mocnostem podaří vliv Sovětského svazu zastavit.²⁰⁶

---

²⁰⁴ Závěrečná řeč hlavního žalobce za Francii Champetiera de Ribes. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 184-215.

²⁰⁵ Závěrečná řeč hlavního žalobce za SSSR R. A. Ruděnka. In: *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 219-223.

²⁰⁶ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 556-573.

Po pronesení závěrečných slov bylo jednání odročeno, aby se soud poradil o rozsudku. Jeho projednávání bylo velmi složité a o mnohých záležitostech bylo potřeba hlasovat, takže se jeho vypracovávání protáhlo na celý měsíc. Rozpory nevládly jen ohledně určení viny a trestu pro některé obžalované, ale i ohledně formy trestu, neboť francouzský soudce H. Donnedieu de Vabres také žádal odmítnutí obvinění ze spiknutí a chtěl pro některé obviněné zavést místo trestu smrti oběšením trest smrti zastřelením. Nakonec ale bylo rozhodnuto uznat všechny body obžaloby a zvolit jednotný způsob trestu smrti oběšením.²⁰⁷ Vzhledem k nespokojenosti sovětského soudce I. T. Nikitčenka s rozhodnutím o některých obžalovaných, rozhodl se využít anglosaské praxe a vydal své separátní votum, které sice nemělo dopad na rozsudek jako takový, ale mohl zde vyjádřit nesouhlas s některými body rozsudku.

Dnem vynesení rozsudku se stalo 30. září 1946, ovšem k jeho délce se pokračovalo v jeho čtení ještě 1. října 1946. Nejprve byl přečten rozsudek s výroky o vině a posléze byl obžalovaným jednotlivě oznamován výrok o trestu. V rozsudku soud podal přehled vzniku Mezinárodního trestního tribunálu a jeho fungování, zopakoval relevantní ustanovení svého Statutu týkající se vymezení stíhaných zločinů. Dále podal přehled dění v Německu od konce 1. světové války, aby tak objasnil pozadí jednotlivých bodů obžaloby a činnost jednotlivých obžalovaných. Dále se pak rozsudek věnoval jednotlivým bodům obžaloby, subsumoval pod ně skutečnosti, které považoval soud za prokázané, a na závěr se věnoval právním argumentům.²⁰⁸

Dva první body obžaloby spojil soud v rozsudku dohromady a zabýval se tak spiknutím a agresivními válkami. *„Tvrzení žalobního spisu, že obvinění osnovali a podnikali agresivní války, je nejzávažnějším obviněním. Válka je již ve své podstatě zlem. Její následky se neomezují jen na bojující země, nýbrž dotýkají se celého světa. Proto rozpoutání agresivní války není jen zločinem mezinárodního charakteru, je nejtěžším mezinárodním zločinem, který se liší od jiných válečných zločinů pouze tím, že obsahuje v sobě koncentrovaně zlo, které je obsaženo v každém z ostatních zločinů.“*²⁰⁹ Tribunál konstatoval, že obsazení Rakouska a Československa bylo útočným aktem,

---

²⁰⁷ Pro podrobnější popis rozhodování srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 586-598. IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 253-281.

²⁰⁸ Srovnej: Rozsudek. *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 441-615.

²⁰⁹ Rozsudek. *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 459.

podobně jako ostatní útočné války, které Německo v průběhu let vedlo proti Polsku (jehož napadení vyvolalo zapojení do války Francie a Velké Británie), Dánsku, Norsku, Belgii, Lucembursku, Nizozemsku, SSSR a USA. Rozsudek měl za prokázané, že Německo porušilo zejména Haagské dohody z roku 1899 a 1907, Versailleskou smlouvu a řadu arbitrážních smluv a smluv o neútočení. Za zcela jasně porušený pak považoval Briand-Kellogův pakt z roku 1928, a to ve všech případech útočných válek.

Ohledně právních námitek obhajoby odkázali soudci na Statut Tribunálu, který jasně stanoví, co je třeba považovat za zločin, který má být souzen. Tribunál se vypořádal s námitkou obhajoby odkazující na zásadu „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ a na neslučitelnost trestání „*ex post facto*“ se zákony civilizovaných národů poukazem na to, že obžalovaní dobře věděli o smlouvách, kterými bylo Německo vázáno a které označily válku jako prostředek řešení mezinárodních sporů za vyloučenou, tedy nezákonnou. Podkladem byl zejména Briand-Kellogův pakt, z něhož soudci odvozovali, že válka se stala zločinem, ač to v něm nebylo výslovně ustanoveno. Podporu k tomuto argumentu pak soudci hledali v IV. Haagské úmluvě o zákonech a obyčejích války z roku 1907, která zapovídala určité způsoby vedení války a ačkoli je neoznačila za zločiny, byly pak jako válečné zločiny posuzovány.²¹⁰

Soud se také ztotožnil s argumenty obžaloby, kterými byla odmítnuty námitky obhajoby, podle kterých se mezinárodní právo vztahuje pouze na suverénní státy a nikoli na jednotlivce a navíc tito jednotlivci jednali na vyšší rozkaz. Poukázal jednak na znění svého Statutu a také na řadu případů, kdy byli jednotlivci postiženi podle mezinárodního práva. *„Zločinů proti mezinárodnímu právu se dopouštějí lidé a nikoli abstraktní kategorie a jen potrestáním jednotlivců, kteří se dopouštějí takových zločinů, mohou být zachována ustanovení mezinárodního práva. ... Ten, kdo porušuje zákony o vedení války nesmí být beztrestný proto, že jedná podle příkazu státu, jestliže stát když sankcionuje podobná jednání, překračuje meze své pravomoci, jež mu přísluší podle mezinárodního práva.“*²¹¹

V oddílu rozsudku, který se zabýval válečnými zločiny a zločiny proti lidskosti, které soudci označili z velké části za výsledek nacistické doktríny „*totální války*“, se konstatovalo, že prokázaných činů bylo tolik, že je ani rozsudek nemůže všechny zahrnout. Soudci měli za prokázané, že obžalovaní se podíleli na páchání zejména

---

²¹⁰ Srovnej: tamtéž, s. 489-494.

²¹¹ Tamtéž, s. 493-494.

těchto okruhů zločinů: vraždy válečných zajatců a kruté zacházení s nimi, porušující Ženevské konvence z roku 1929 i obyčejové mezinárodní právo; vraždění civilního obyvatelstva a kruté zacházení s ním, vyplenění veřejného a soukromého vlastnictví a politika otrocké práce v rozporu s IV. Haagskou úmluvou z roku 1907; pronásledování Židů. Soudci odmítli námitku obžaloby „si omnes“ týkající se IV. Haagské úmluvy s poukazem na to, že normy v stanovené byly obyčejového původu, o čemž svědčí i samotná dikce této úmluvy, nemluvě o tom, že v roce 1939 tato pravidla vedení války byla podle soudu zcela nepochybně uznána všemi civilizovanými národy za závazná. Stejně tak Tribunál odmítl obhajobu, že v případě podrobených zemí se již nejednalo o aplikaci zákonů a obyčejů války, ale o aplikaci vnitroněmeckých zákonů, s tím, že na základě agresivní války nelze žádné území začlenit do vlastního státu.²¹²

Obžalobě nevyhověl rozsudek ohledně zločinů proti lidskosti, když prohlásil za takové činy pouze ty, které se udály až po zahájení války v roce 1939: „Činy, které se kladou obviněným za vinu v době před zahájením války, mohou být považovány za zločiny proti lidskosti jen tehdy, byly-li spáchány při provádění některého zločinu, který spadá pod pravomoc Tribunálu nebo v souvislosti s ním. Tribunál soudí, že nebylo dosti přesvědčivě dokázáno, že tyto činy byly spáchány proto, aby byl proveden takový zločin nebo při jeho spáchání, necht' byly mnohé z těchto zločinů jakkoli hnusné a strašné. Proto Tribunál nemůže všeobecně prohlásit, že činy, které byly spáchány před rokem 1939, jsou zločiny proti lidskosti v tom smyslu, jak jsou vymezeny Statutem.“²¹³

Za zločinecké organizace a skupiny byly Tribunálem prohlášeny v návaznosti na Statut a zákon Kontrolní rady pro Německo č. 10 z 20. prosince 1945: sbor politických vedoucích NSDAP na úrovni vedoucích kancelářů ve štábu říšského, župního a okresního vedení; Gestapo a SD; a SS. Z celkového pohledu se pak muselo jednat o osoby, které k těmto skupinám a organizacím náležely i po 1. září 1939. Ostatní žalované skupiny či organizace, tedy SA, říšská vláda a generální štáb a vrchní velitelství německé branné moci, za zločinné prohlášeny nebyly.²¹⁴

Závěr rozsudku pak patřil účasti jednotlivých obžalovaných na páčání vymezených zločinů a jejich vině. Dvanáct obžalovaných bylo odsouzeno k trestu smrti: H. Göring (vinen podle všech bodů obžaloby), J. von Ribbentrop (vinen podle všech

---

²¹² Srovnej: tamtéž, s. 497-523.

²¹³ Tamtéž, s. 523.

²¹⁴ Srovnej: tamtéž, s. 524-548.

bodů obžaloby), W. Keitel (vinen podle všech bodů obžaloby), E. Kaltenbrunner (vinen podle bodů 3 a 4 obžaloby), A. Rosenberg (vinen podle všech bodů obžaloby), W. Frick (vinen podle bodů 2, 3 a 4 obžaloby), H. Frank (vinen podle bodů 3 a 4 obžaloby), J. Streicher (vinen podle bodu 4 obžaloby), F. Sauckel (vinen podle bodů 3 a 4 obžaloby), A. Jodl (vinen podle všech bodů obžaloby), A. Seyss-Inquart (vinen podle bodů 2, 3 a 4 obžaloby) a M. Bormann v nepřítomnosti (vinen podle bodů 3 a 4 obžaloby). R. Hess (vinen podle bodů 1 a 2 obžaloby), W. Funk (vinen podle bodů 2, 3 a 4 obžaloby) a E. Raeder (vinen podle bodů 1, 2 a 3 obžaloby) byli odsouzeni na doživotí, B. von Schirach (vinen podle bodu 4 obžaloby) a A. Speer (vinen podle bodů 3 a 4 obžaloby) na dvacet let, K. von Neurath (vinen podle všech bodů obžaloby) na 15 let a K. Dönitz (vinen podle bodů 2 a 3 obžaloby) na 10 let odnětí svobody. H. Fritzsche, H. Schacht a F. von Papen byli osvobozeni.²¹⁵

Sovětský soudce I. T. Nikitčenko se ve svém separátním votu ohradil proti „neodůvodněným osvobozením“ H. Schachta, F. von Papena a H. Fritzscheho, dále proti trestu vyměřenému R. Hessovi, který měl podle něho znít trest smrti, a proti „nesprávným rozhodnutím“ v posouzení a neoznačení říšského kabinetu a generálního štábu a vrchního velitelství německé branné moci za zločineckou skupinu.²¹⁶

Kontrolní komisi pro Německo, která měla právo zmírnit tresty udělené odsouzeným, došlo několik žádostí o milost, a to jak od samotných obžalovaných, tak v případě jejich nesouhlasu od jejich advokátů, a také obhájci organizací označených za zločinné. Žádost o milost nepodali jen E. Kaltenbrunner, B. von Schirach a A. Speer. Komise žádné ze žádostí o milost nevyhověla. Odmítnuty byly i žádosti o změnu trestu smrti oběšením ze strany A. Jodla, H. Göringa a W. Keitela na trest smrti zastřelením a žádost E. Raedera o změnu trestu doživotí na trest smrti zastřelením. Dne 16. října 1946 po půlnoci tak americký mistr popravčí seržant John C. Woods ze San Antonia provedl jedenáct exekucí. Jediný, kdo popravě unikl, byl Hermann Göring, kterému se podařilo večer 15. října spáchat sebevraždu otravou cyankáli.²¹⁷ Těla všech mrtvých byla poté v Mnichově tajně spálena a rozprášena do řeky, aby se hrob či hroby nacistických pohlavárů nemohly stát poutním místem.

---

²¹⁵ Srovnej: tamtéž, s. 548-615.

²¹⁶ Srovnej: tamtéž, s. 616-637.

²¹⁷ Srovnej: Rozhodnutí mimořádné schůze Kontrolní rad o žádostech odsouzených o milost. *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s., s. 641-643.

Devět měsíců po vynesení rozsudku byli zbylí odsouzení převezeni z norimberské věznice do berlínské pevnostní věznice Spandau, která byla pro tyto vězně celá rezervována a kde se ve strážné službě i přes probíhající studenou válku střídali vojáci čtyř mocností až do roku 1987, kdy zde spáchal sebevraždu její poslední obyvatel Rudolf Hess. Ostatní vězni byli postupně propuštěni: K. von Neurath již v roce 1954 po osmi letech vězení, E. Raeder v roce 1955 po devíti letech vězení, K. Dönitz po odpykání celého trestu v roce 1956, W. Funk po odpykání jedenácti let v roce 1957. Celý trest si odpykali také B. von Schirach a A. Speer, kteří byli propuštěni v roce 1966. Tři obvinění, kteří byli Tribunálem osvobozeni, stanuli před soudy ovšem znovu a byli odsouzeni k dlouhým trestům v pracovních táborech. Tresty jim ale byly záhy zmírněny či odpuštěny a H. Schacht byl nakonec znovu osvobozen jako nevinný.²¹⁸

Po skončení procesu s hlavními představiteli nacistického Německa zdánlivě nic nebránilo tomu, aby byly zahájeny podle Londýnské dohody a Statutu Tribunálu další procesy. Obviněných byl rozhodně dostatek. Mocnosti se nicméně dohodly na tom, že budou další zločince soudit v jednotlivých okupačních zónách, a to podle zákona Kontrolní rady č. 10 z 20. prosince 1945, podle něhož měly být souzeny osoby, které neměly stanout před Mezinárodním vojenským tribunálem.²¹⁹ V čl. 1 tohoto zákona byly Deklarace o ukrutnostech z roku 1943 a Londýnská dohoda spolu se Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu prohlášeny za jeho integrální součást. Oproti Statutu zde ale byly v čl. 2 v odst. 1 uvedeny definice čtyř činů, které se považují za zločin. Zločiny proti míru a válečné zločiny odpovídaly ve svém vymezení Statutu, ovšem u zločinů proti lidskosti byla vypuštěna podmínka jejich spáchání v souvislosti s předchozími dvěma zločiny, což značně rozšiřovalo možnosti jejich aplikace. Jako čtvrtý zločin zde bylo uvedeno členství ve skupinách či organizacích označených Mezinárodním vojenským tribunálem za zločinné. V čl. 2 byly také přesněji popsány formy trestní součinnosti. Soudy měly na základě tohoto zákona možnost ukládat tresty smrti, vězení, příp. doplněného prací, pokuty, propadnutí majetku, zabavení nezákonně nabytého majetku a omezení občanských práv (čl. 2 odst. 3). Jinak zákon spočíval na

---

²¹⁸ Srovnej: HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s., s. 617-623.

²¹⁹ Srovnej: Control Council Law No. 10 – Punishment of persons guilty of war crimes, crimes against peace and against humanity z 20. prosince 1945 v Berlíně. Dostupný z: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>, cit. 6. 5. 2009.

stejných principech jako Statut. Představitelé okupačních zón pak měli spolupracovat při vyšetřování a stíhání zločinců.

Vzhledem k tomu, že Norimberk ležel v americké okupační zóně, Američané „své“ následné procesy vedli s hlavním žalobcem gen. Telfordem Taylorem až do roku 1949 zde. Celkem se uskutečnilo dvanáct velkých procesů proti 199 obžalovaným, z nichž 36 bylo odsouzeno k trestu smrti. Byly to procesy: „lékařský“ proces s Karlem Brandtem a spol., „Milchův“ proces proti polnímu maršálu Eberhardu Milchovi a spol., „právnícký“ proces s Josefem Alstötterem a spol., proces s „Hlavním hospodářským a správním úřadem SS“ proti Oswaldu Pohlovi a spol., „Flickův“ proces proti průmyslníku Friedrichu Flickovi a spol., proces s „I. G. Farben“ proti Carlu Krauchovi a spol., proces s „jihovýchodními generály“ proti Lotharu Rendulicovi a spol., proces s „Rasovým a osidlovacím úřadem SS“ proti Ulrichu Griefeltovi a spol., proces s „Einsatzgruppen“ proti Otto Ohlendorfovi a spol., „Kruppův“ proces proti Alfriedu Kruppovi a spol., proces s „Wilhelmstrasse“ proti Ernstu von Weizsäcker a spol. a proces s „vrchním velením wehrmachtu“ proti Walteru Warlimontovi.²²⁰ Další stovky procesů byly vedeny v ostatních okupačních zónách a v jednotlivých zemích, kde byly zločiny spáchány. Již v průběhu hlavního procesu v Norimberku proběhly pak např. procesy proti dozorcům z koncentračních táborů Dachau a Belsen.²²¹

Přes pečlivou snahu žalobců a soudců Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku vyvrátit argumenty obhajoby, zejména ty, které se týkaly nedodržení zásady „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege“ a vytváření tedy zákona ex post, se právníci v poválečném období jednoznačně neshodli, zda opravdu všechny činy, za které byli obžalovaní odsouzeni, byly podle mezinárodního práva trestné a jejich úprava byla součástí mezinárodního práva. Především se jednalo o trestnost útočné války a možnost stíhat jednotlivce podle mezinárodního práva. I z pera zastánců názorů soudu krátce po samotném procesu zaznívaly rozporné názory na jedné straně hájící myšlenku, že se jednalo o normy již existující, na druhé však vítající novinky,

---

²²⁰ Srovnej: de ZAYAS, Alfred-Maurice. Norimberský proces před Mezinárodním vojenským tribunálem (1945-1946). In: *Moc a právo. Velké hrdelní procesy*. Alexander Dermandt (ed.). 1. vydání. Praha : Themis, 1998. 280 s., s. 235-254.

²²¹ Srovnej: HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází*. 1. vydání. Praha : Panorama, 1986. 286 s., s. 162-189.

kteře ve svém Statutu Tribunál přinesl, jako např. trestání zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti, za jejichž spáchání mají nést odpovědnost jednotliví pachatelé.²²²

Námítky právní povahy proti Tribunálu, které vznesla jak obhajoba, tak i později další právníci, by se daly shrnout do několika bodů. Proběhlý proces byl mnohdy označován za soud vítězů nad poraženými, kterým byla odepřena obhajoba „tu quoque“, tedy poukázání na obdobné činy spojeneckých mocností. Tato obhajoba byla přiznána částečně jen v případě námořní války a nepřímě také nezahrnutím bombardování měst vůbec do obžaloby. Je samozřejmě spravedlivé přiznat, že na straně Spojenců také docházelo k řadě porušení mezinárodního práva i ke zločinům, kdy zejména stalinský SSSR měl velmi obtížené svědomí především kvůli napadení Polska a Katyňskému masakru a shoení atomových bomb na Japonsko také bylo kritiky v tomto směru využito. Je třeba si ale uvědomit, že nacisté svými zločiny přímo ohrožovali základy lidské společnosti, jednalo se o zločiny připravené, plánované a soustavné a šlo o aplikaci německé teorie o nadřazené rase. Námítky, že šlo o soud vítězů a další, které se z právně teoretického hlediska objevily, je možné odmítnout i tím, že odsouzení pachatelů bylo morálně správné, což ukázal i další vývoj v oblasti trestání zločinů podle mezinárodního práva. *„Nebylo by rozumné chtít vidět v norimberském rozsudku a v soudních procesech, které následovaly v návaznosti na něj, něco více než politickou realitou danou možnost potrestat válečné zločiny poražených tresty, jež samy o sobě byly spravedlivé. O potrestání válečných zločinů vítězů však nemohlo být za daných poměrů ani řeči. Avšak jen potrestáním i těchto zločinů by byl splněn požadavek, aby za každý válečný zločin podle mezinárodního práva následoval spravedlivý trest.“*²²³

Dodnes také přetrvávají spory, zda byla útočná válka v roce 1939 skutečně zakázaná, přestože neexistovala obecně uznávaná definice útočné války a sankce za její započetí, nebo se tak stalo až v roce 1945, tedy spory o zásadu „nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia“. Objevily se také poukazy na to, že Spojenci až v roce 1944 pozměnili své vojenské zákoníky a příručky v tom směru, aby byla zřejmá odpovědnost vojáků za vykonání protizákonného rozkazu, údajně z důvodu, aby taková

---

²²² Srovnej: EČER, Bohuslav. *Norimberský soud*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1946. 388 s., s. 74-75. Profesor Antonín Hobza byl přesvědčen, že Londýnská dohoda a Statut Tribunálu pouze deklarovaly stávající právo, nicméně hovořil i o právu revolučním. Srovnej: HOBZA, Antonín. *Přehled mezinárodního práva válečného*. Dodatek: *Trestání válečných zločinců*. [1. vydání]. Praha : Všeherd, 1946. 176 s., s. 163-167.

²²³ SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha : Aspi, 2006. 418 s., s. 368.

ustanovení nerušila stíhání německých válečných zločinů.²²⁴ Je ovšem třeba si uvědomit, jak na to bylo poukázáno i v průběhu procesu, že německý Vojenský trestní zákoník takové ustanovení měl již v roce 1940.

Kritizována byla i určitá „nerovnost zbraní“ před Tribunálem, kdy obžalovaní neměli takové možnosti, jaké měla obžaloba, čemuž do jisté míry napomáhalo přijaté pojetí procesu anglo-amerického stylu jako soupeření dvou stran, které nebylo vlastní kontinentálnímu pojetí procesního práva, podle něhož má obžaloba brát v potaz i fakta svědčící ve prospěch obžalovaného. Na druhé straně ale byla z kontinentálního procesu přijata zásada volného hodnocení důkazů a principu spravedlnosti jistě prospělo i neformální vedení procesu, jak to bylo stanoveno ve Statutu.

Kritika se snesla i na odsouzení obžalovaných za masové deportace a využívání otrocké práce, a to s odkazem na obrovské přesuny německého obyvatelstva po skončení války zejména z Polska a ČSR a přesuny německých válečných zajatců zejména do SSSR na nucené práce.²²⁵ Přes její jisté opodstatnění je ale třeba vnímat příčiny tohoto dění, které jej do určité míry mohou vysvětlit či ospravedlnit.

Objevily se také názory, že Tribunál měl mít jiné obsazení, např. za účasti soudců z neutrálních zemí a také soudců německých. Proti jejich účasti lze ale namítat jednak to, zda ve 2. světové válce bylo možné některou zemi považovat opravdu za neutrální, i to, že po 1. světové válce se němečtí soudci dostatečně neosvědčili jako nezávislí. Tribunál tak lze považovat spíše za mezispojenecký vojenský tribunál, než za mezinárodní soud, čemuž nasvědčuje i to, že Německo s jeho zřízením nesouhlasilo a napovídá tomu i to, že Spojenci převzali v Německu svrchovanou moc. Mezinárodním jej naopak činí jednak účast více zemí na jeho fungování, aplikace mezinárodně právních norem i to, že Spojenci sice převzali v Německu veškerou moc, ale Německo nadále zůstalo entitou, která nebyla přiřčena k žádnému jinému státu.²²⁶

---

²²⁴ Srovnej poněkud nesrozumitelnou argumentaci v: de ZAYAS, Alfred-Maurice. *Norimberský proces před Mezinárodním vojenským tribunálem (1945-1946)*. In: *Moc a právo. Velké hrdelní procesy*. Alexander Dermandt (ed.). 1. vydání. Praha : Themis, 1998. 280 s., s. 235-254. Široce byla rozebrána tato problematika v: RUSSEL Z LIVERPOOLU, Lord. *Rytíři Bušidó. Stručné dějiny japonských válečných zločinů*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1961. 284, 12 s., s. 262-266.

²²⁵ Srovnej: de ZAYAS, Alfred-Maurice. *Norimberský proces před Mezinárodním vojenským tribunálem (1945-1946)*. In: *Moc a právo. Velké hrdelní procesy*. Alexander Dermandt (ed.). 1. vydání. Praha : Themis, 1998. 280 s., s. 235-254. IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 134-135.

²²⁶ Srovnej: HOBZA, Antonín. *Přehled mezinárodního práva válečného. Dodatek: Trestání válečných zločinců*. [1. vydání]. Praha : Všehrad, 1946. 176 s., s. 158.

Mezinárodním byl podle R. H. Jacksona nazván také proto, aby se odlišil od existujících soudů.²²⁷

Je třeba konstatovat, že přes veškeré výhrady, které je možné k Norimberskému procesu shromáždit, byly jeho výsledky spravedlivým trestem za spáchané zločiny. Je možné, až na drobné výhrady, souhlasit s názorem československého zástupce u tohoto procesu Bohuslava Ečera: „*Skutečnosti, které jsou v tomto rozsudku zjištěny a závěry skutkové, právní, morální a politické, jež rozsudek obsahuje, jsou soudně zjištěnou historickou pravdou.*“²²⁸ Londýnská dohoda se spolu se Statutem Mezinárodního vojenského tribunálu a jeho rozsudkem staly základem mezinárodního trestního práva. Význam tohoto procesu tkví v tom, že od jeho skončení již není pochyb o tom, že útočná válka je mezinárodním zločinem, který má za následek individuální trestní odpovědnost, že vládní orgány se nemohou dovolávat imunity státu, pokud se jedná o činnost trestnou podle mezinárodního práva, rozkaz nadřízeného není důvodem vylučujícím trestní odpovědnost, státy mají povinnost stíhat zločiny vymezené Statutem, byť nejsou trestné podle jejich vnitrostátního práva, a mezinárodní povinnosti jednotlivce s ohledem na zločiny vymezené Statutem mají přednost před poslušností ke státu.²²⁹

Americký žalobce R. H. Jackson ve svém úvodním projevu řekl, že „*úmyslem nacistů bylo oslabit tak sousedy Německa, aby toto bylo, i kdyby válku prohrálo, pořád nejmocnějším státem v Evropě*“²³⁰. Je provokativní otázkou, nakolik se tento cíl vyplnil.

6.4. Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ v Tokiu

Situace v roce 1945 byla v Japonsku zcela odlišná od situace v evropských zemích Osy. V té době byla Itálie již nějakou dobu poražena a okupována a Německo bylo v troskách a nezbývalo mu nic jiného, než bezpodmínečně kapitulovat. Oproti tomu japonská vojska na okupovaných územích i na moři utrpěla značné porážky a

---

²²⁷ Srovnej: IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s., s. 118.

²²⁸ EČER, Bohuslav. *Poučení norimberského soudu pro Slované*. 1. vydání. Brno : Zář, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1947. 78 s., s. 38-39.

²²⁹ Srovnej: MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s., s. 87.

²³⁰ EČER, Bohuslav. *Poučení norimberského soudu pro Slované*. 1. vydání. Brno : Zář, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1947. 78 s., s. 15.

Japonsko sice zažívalo spojenecké bombardování, ale spojenecký voják se na výsostném japonském území ještě neobjevil. Jeho situace nebyla sice nijak perfektní, ale japonská armáda by dokázala ještě poměrně dlouhou dobu Spojencům vzdorovat a způsobit jim mnoho ztrát. To byl také důvod, proč Japonci zprvu odmítli Postupimskou deklaraci z 26. července 1945, v níž je USA, Velká Británie a Čína vyzývaly k bezpodmínečné kapitulaci. Základní požadavky Spojenců na císařskou vládu zněly: odstranění militarismu, potrestání válečných zločinců, odzbrojení armády, zavedení základních občanských svobod a omezení japonské svrchovanosti na ostrovy Honšú, Kjúšú, Hokkaidó, Šikoku a několik menších ostrovů podle rozhodnutí vítězů.

Japonsko se ke kapitulaci rozhodlo až po svržení atomových bomb na Hirošimu a Nagasaki 6. a 9. srpna 1945 a po vstupu SSSR do války proti Japonsku 8. srpna, kdy byly zahájeny sovětské operace v Mandžusku a severní Koreji. I přes tyto pro jejich zemi zničující události by bývali byli Japonci ochotni nadále ve válce pokračovat, kdyby ze strany Spojenců nebylo přistoupeno na to, že v Japonsku bude zachováno císařství. Navzdory tomu všemu ale přece několik důstojníků provedlo pokus o vojenský převrat, a to i přes souhlas císaře Hirohita s kapitulací. Dne 14. srpna 1945 oznámila japonská vláda, že přistupuje na spojenecký požadavek bezpodmínečné kapitulace s výhradou zachování císařství. Po složitých jednáních pak na americké bitevní lodi Missouri kotvící v Tokijském zálivu podepsali zástupci japonské vlády a armády 2. září 1945 kapitulaci. Tím skončila 2. světová válka také na Dálném východě.²³¹

Krátce po kapitulacním ceremonálu na palubě Missouri přijel vrchní velitel spojeneckých vojsk na Dálném východě americký generál Douglas MacArthur do Tokia. Během několika dnů pak vydal rozkazy k zajištění čtyřiceti hlavních japonských válečných zločinců. Někteří z hlavních viníků ovšem stíhání unikli, když spáchali podle japonského zvyku čestnou sebevraždu. Byli mezi nimi např. polní maršál Sugijama či kníže Fumimará Konoe, několikanásobný premiér, který se otrávil krátce poté, kdy se dozvěděl, že má být zatčen a postaven před soud.²³² Sebevražda zastřelením se naopak nezdařila generálu Hideki Tódžóovi, který stál v čele japonské vlády v letech 1941-1944 a jehož lékaři zachránili.

---

²³¹ Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 215-242.

²³² Srovnej: SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s., s. 46-48.

Velmi delikátní otázkou bylo stíhání členů císařské rodiny a samotného císaře Hirohita, který byl v Japonsku považován za „boha na trůně“. Tisk ve spojeneckých zemích velmi často volal po předvedení císaře k odpovědnosti a překvapivě se takové zmínky objevily i v tisku japonském. Na povolání císaře k odpovědnosti také naléhal Sovětský svaz a představitelé Austrálie. Otázkou je, nakolik by se při procesu projevila omezená míra císařských pravomocí. Nicméně americký prezident Truman a generál MacArthur všechny tyto výzvy ale ignorovali.²³³ Nechtěli dopustit, aby případně došlo k tomu, že by se kvůli postavení císaře před soud vzedmul zoufalý odpor Japonců, který mohl vyústit v partyzánskou válku. Na seznamech válečných zločinců se tak nakonec nevyskytl nikdo spojený s císařskou rodinou a obvinění byli dokonce vybírání v jednotlivých případech po konzultaci s císařským palácem. Přesto císař sám vykonal u MacArthura návštěvu, aby se nabídl „spravedlnosti mocností“ a převzal odpovědnost za politická i vojenská rozhodnutí své země.²³⁴ Toto chování MacArthur vysoce ocenil stejně jako to, že se císař v kritických dnech postavil na stranu umírněných politiků a podpořil kapitulaci.

Dokumenty ohledně spáchaných zločinů shromažďovala stejně jako v případě Norimberského procesu „Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů“, v jejímž rámci vznikla na návrh čínského zástupce v květnu 1944 podkomise pro Dálný východ. Čínský velvyslanec jako předseda této podkomise také na konci srpna 1945, tedy ještě před kapitulacním ceremoniálem, předložil návrh na vytvoření Mezinárodního vojenského tribunálu pro Dálný východ. Ve svém návrhu doporučil také utvořit v Japonsku ústřední komisi pro vyšetřování válečných zločinů a ustavit spojeneckou prokuraturu pro stíhání válečných zločinců. Generál MacArthur všechna tato doporučení přijal a zvláštní proklamací vrchního velitele spojeneckých sil z 19. ledna 1946 ustavil Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ a vydal jeho Statut, 26. dubna pak došlo k jeho doplnění.²³⁵ Oproti Norimberku nebyl tedy Statut sjednán dohodou států, nicméně se Londýnskou dohodou z 8. srpna 1945 a Statutem Norimberského tribunálu ve značné míře řídil. Američané zde prakticky převzali vůdčí

---

²³³ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 46-47.

²³⁴ Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nippomu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 243-244.

²³⁵ Special Proclamation by the Supreme Commander for the Allied Powers: Establishment of an International Military Tribunal for the Far East, The Charter of the International Military Tribunal for the Far East z 19. ledna (doplněno 26. dubna) 1946, dostupné z: <http://userpage.fu-berlin.de/theissen/pdf/IMTFEStatute.PDF>, cit. 6. 5. 2009.

roli, ostatně jako i celém procesu, neboť Statut vypracoval z velké části Joseph B. Keenan, který byl následně jmenován hlavním žalobcem, a až poté byl Statut konzultován s ostatními Spojenci.

Článkem 1 tohoto Statutu byl Tribunál ustaven „*for the just and prompt trial and punishment of the major war criminals in the Far East*“. Jako jeho sídlo bylo určeno Tokio. Soud se měl skládat ze šesti až jedenácti soudců (bez náhradníků) ze zemí, které podepsaly prohlášení o japonské kapitulaci, z Indie a Filipín (čl. 2). Z nich pak měl předsedu soudu jmenovat vrchní velitel spojeneckých ozbrojených sil (čl. 3). Soud měl rozhodovat stejně jako v Norimberku většinou hlasů, v případě rovnosti hlasů pak mohl rozhodnout předseda soudu (čl. 4). Sbor žalobců měl být oproti Norimberku složen z jednoho hlavního žalobce jmenovaného vrchním velitelem spojeneckých ozbrojených sil, který měl nést odpovědnost za vyšetřování a stíhání válečných zločinců, a přidružených žalobců-asistentů, které mohli jmenovat členové Spojených národů, kteří byli s Japonskem ve válečném stavu (čl. 8). Opět stejně jako v Norimberku bylo rozhodnuto, že soud by neměl postupovat podle nějakých závazných pravidel a řízení tak mělo být pokud možno neformální (čl. 13), aby se urychlil jeho průběh, měl sbor žalobců vypracovat určitá pravidla řízení (čl. 7), aby se toto nestalo chaotickým.

Oproti Norimberskému Statutu zde chybělo ustanovení o nemožnosti odmítnout Tribunál a jeho jurisdikci, nicméně ustanovení o tom, že se jedná o soud pro potrestání hlavních válečných zločinců na Dálném východě (čl. 1, viz výše) mělo vyloučit obhajobu „*tu quoque*“, ačkoli tato formulace nebyla až tak jednoznačná jako u Norimberského tribunálu. Podle čl. 5 měl být Tribunál oprávněn soudit a potrestat válečné zločince Dálného východu, kteří jako jednotlivci či členové organizací spáchali některý z vymezených zločinů. Individuální odpovědnost byla stanovena za zločiny vymezené v čl. 5 obdobně jako v Norimberku: „*(a) Crimes against Peace: Namely, the planning, preparation, initiation or waging of a declared or undeclared war of aggression, or a war in violation of international law, treaties, agreements or assurances, or participation in a common plan or conspiracy for the accomplishment of any of the foregoing; (b) Conventional War Crimes: Namely, violations of the laws or customs of war; (c) Crimes against Humanity: Namely, murder, extermination, enslavement, deportation, and other inhumane acts committed against any civilian population, before or during the war, or persecutions on political or racial grounds in*

execution of or in connection with any crime within the jurisdiction of the Tribunal, whether or not in violation of the domestic law of the country where perpetrated.“ Opět zde byl také u zločinů proti lidskosti zopakován i tzv. válečný nexus. Krátce před zahájením procesu byl Statut v bodě zločinů proti lidskosti pozměněn, a to tak, že byla vypuštěna formulace, že těchto zločinů se lze dopustit pouze na civilním obyvatelstvu, a to zdůvodu potrestání vraždění v nezákonné válce.²³⁶ Stejně jako podle norimberského Statutu měli být zodpovědní za všechny činy všech osob při provádění takového plánu také vůdci, organisátoři, podněcovatelé a spoluviníci zúčastnění se osnování nebo provádění společného plánu nebo spiknutí k provedení některého ze zmíněných zločinů.

Úřední postavení obžalovaných ani jednání na rozkaz vlády nebo představeného nemělo být okolností zprošťující odpovědnosti, nicméně obě tyto okolnosti mohly být považovány za polehčující okolnost při výměře trestu (čl. 6). V Norimberku úřední postavení polehčující okolností nebylo.

Ošetřena byla ve Statutu také práva obžalovaných (čl. 9), a to shodně s norimberským Statutem: právo na seznámení se s obžalobou v přiměřené lhůtě před líčením, právo podat kdykoli k předloženým obviněním své vyjádření, právo na jednání v jazyce obviněného, přičemž soud měl být veden v angličtině, právo se hájit sám nebo za pomoci obhájce a právo předkládat důkazy na svou obhajobu.

Tribunál měl svůj rozsudek odůvodnit (čl. 17) a měl právo uložit v rozsudku obžalovanému trest smrti nebo jiný trest, který podle jeho určení bude spravedlivý (čl. 16). Jako jistá forma odvolací instance bylo dáno právo vrchnímu veliteli spojeneckých ozbrojených sil, „*at any time reduce or otherwise alter the sentence except to increase its severity*“ (čl. 17).

Proces měl postupovat od přečtení obžaloby, pokud by se toho všichni obžalovaní nezřekli, prohlášení obžalovaných o jejich vině a zahajovacích řečí jednotlivých žalobců a obžalovaných, přes předkládání důkazů a vyslýchání svědků jak obžaloby, tak obhajoby, k závěrečným řečem obžalovaných a žalobců a k rozsudku (čl. 15).

Procesu se na základě Statutu účastnilo prostřednictvím svých soudců a žalobců nakonec jedenáct států, tedy USA, SSSR, Velká Británie, Francie, Čína, Nizozemsko, Austrálie, Nový Zéland, Indie, Kanada a Filipíny. Původně byl ovšem soudní sbor

---

²³⁶ Je ale zřejmé, že tyto činy byly kryty kategorií válečných zločinů. Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 76

složen pouze z devíti soudců a soudci za Indii a Filipíny byli jmenováni až později. Toto pozdější jmenování ovšem přineslo i určité neshody, neboť např. původní dohoda soudců o vynesení jednotného rozsudku a nedovolení nesouhlasných vyjádření vzala pro nesouhlas indického soudce R. Pála za své.²³⁷ Předsedou soudu byl MacArthurem jmenován Australan sir William Webb. Dalšími soudci byli: za Kanadu soudce E. S. McDougall, za Čínu generálmajor Mei Ju-ao, za Francii prokurátor Henri Bernard, za Indii soudce Radhabinod Pál, za Nizozemsko profesor Bert Röling, za Nový Zéland soudce Harvey Northcroft, za Filipíny soudce plk. Delfin Jaranilla, za Velkou Británii soudce lord Patrick, za SSSR generálmajor justice I. M. Zarjanov, za USA nejprve soudce John P. Higgins, který krátce po zahájení procesu odstoupil a byl nahrazen soudcem generálmajorem Myronem C. Cramerem.²³⁸

Hlavním žalobcem byl jmenován Američan Joseph B. Keenan, který působil jako žalobce i ve Spojených státech, a jeho asistenty bylo deset žalobců ze zemí shodných se zeměmi soudců.

Na základě obžaloby, která obsahovala 55 bodů týkajících se zločinů vymezených v čl. 5 písm. a) Statutu spáchaných mezi 1. lednem 1928 a 2. zářím 1945, bylo před Tribunál postaveno nakonec 28 obžalovaných, kteří byli drženi v proslulém vězení Sugamo. Soudní řízení bylo zahájeno 3. května 1946 v budově bývalého ministerstva války, čímž bylo naplněno ustanovení Postupimské deklarace o potrestání válečných zločinců. Američané proces hodlali vést ve „velkém stylu“, až byl dokonce novináři označován za „hollywoodský“.²³⁹

Zajímavé bylo složení skupiny obžalovaných, kde se oproti Evropě objevili vlastně jen politici podílející se na různých vládách, tedy několik bývalých předsedů vlády a ministrů zahraničí, diplomaté, vojáci a jeden propagandista. Z hospodářského sektoru obžalován nebyl nikdo, což velmi nelibě nesli zejména představitelé SSSR, kteří tlačili na to, aby před soudem stanuli i někteří členové tzv. zaibacu²⁴⁰, tedy významných japonských skupin a rodin, které ovládaly hospodářskou politiku Japonska velmi úzce

---

²³⁷ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 42.

²³⁸ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., 43-44.; Wikipedia, International Military Tribunal for the Far East, dostupná z: http://en.wikipedia.org/wiki/International_Military_Tribunal_for_the_Far_East, cit. 6. 5. 2009.

²³⁹ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 32.

²⁴⁰ V překladu „finanční klika“.

propojenou s vojenskými zájmy. K takovým patřily např. monopoly Mitsui, Mitsubishi či Sumimoto. Na jejich roli pak poukázal v rozsudku i samotný Tribunál, když je označil za jednu ze složek japonského systému řízení. Američané nicméně jejich zařazení do procesu odmítli.²⁴¹

Obžalováni byli: premiér v roce 1939 baron Kiičiró Hiranuma, generál Iwane Macui, bývalý ministr zahraničí diplomat Jósuke Macuoka, bývalý ministr války generál Džiró Minami, ministr války v letech 1931-1934 generál Sadao Araki, náčelník generálního štábu válečného námořnictva v době Pearl Harboru admirál Ósami Nagano, ministr zahraničí v letech 1933-1936 a premiér v letech 1936-1937 Kóki Hirota, vrchní velitel expedičního sboru ve střední Číně polní maršál Šunroku Hata, náčelník generálního štábu Kuantungské armády v letech 1932-1934 a premiér v letech 1944-1945 generál Kuniaki Koisó, poslední náčelník generálního štábu armády generál Jošidžiró Umezu, ministr zahraničí v letech 1941-1942 a 1945 Šigenori Tógó, premiér a ministr války v letech 1941-1944 generál Hideki Tódžó, ministr válečného námořnictva admirál Šigetaró Šimada, generál Kendži Doihara, generál Seiširó Itagaki, velvyslanec v Berlíně generál Hiroši Óšima, náměstek ministra války Heitaró Kimura, šéf Vládního plánovacího výboru generál Teiči Suzuki, náčelník Jamašitova štábu na Filipínách generál Akira Muto, ideolog japonské expanze Šumei Ókawa, šéf Výboru pro vojenské záležitosti generálporučík Kenryó Sató, strážce tajné pečeti markýz Koiči Kidó, ministr financí Okinori Kaya, ministr zahraničí diplomat Mamoru Šigemicu, diplomat Tošio Širatori, šéf Vládního plánovacího výboru z předválečného období Naoki Hošino, admirál Takasumi Óka a pravicový extrémista plukovník Kingoró Hašimoto.²⁴²

Obžaloba byla před soudem přednesena 3. a 4. května 1946. Obžalovaní byli obviněni ze zločinů proti míru, tedy zejména ze spiknutí za účelem ovládnutí dálnévýchodního prostoru a později i světa, které se mělo uskutečňovat na základě tzv. Tanakova memoranda z července 1927, a dále z vedení útočných válek proti Číně, Francii, britskému Commonwealthu, Nizozemsku, USA a SSSR a z nařízení, schvalování či povolování řady válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, případně zanedbání povinnosti jim zabránit, které se udály v souvislosti s vedením těchto válek.

---

²⁴¹ Srovnej: SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s., s. 39-44. Objevují se ale i názory, že nebylo průmyslový sektor z čeho vinit, protože se před soud jeho představitelé nedostali. Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 54-55.

²⁴² Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 246-247.

Nutnost této souvislosti plynula z okolnosti, že před Tribunál byli předvedeny pouze osoby, oproti Norimberskému tribunálu, obviněné z porušení práva představujícího zločiny proti míru podle čl. 5 písm. a) Statutu.²⁴³ Ze souvisejících zločinů je třeba zmínit např. tzv. Nankingský masakr či kruté zacházení s válečnými zajatci a civilním obyvatelstvem v okupovaných zemích.²⁴⁴ Po přečtení obžaloby všichni obžalovaní prohlásili, že se necítí vinni. Hlavní žalobce J. Keenan ve svém vstupním projevu prohlásil: „*Muži na lavici obžalovaných nejsou žádní kající. Kdybychom měli uvěřit jejich tvrzením z doby před tímto soudem, neuznávají žádnou svou chybu, z čehož je patrné, že kdyby byli osvobozeni, své agresivní činy by znovu a znovu opakovali. Proto již z pouhé nezbytnosti bezpečnosti musejí být navždy uvězněni.*“²⁴⁵

Výslechy svědků a předkládání důkazů se velmi protahovaly, a to zejména z důvodu velkého zastoupení písemných výpovědí svědků, tzv. affidavitů, které bylo nutné celé před soudem číst. Navíc se velké části takových výpovědí mohly dost odklánět od předmětu vlastního řízení.²⁴⁶ Obhajoba např. předkládala své důkazy od 24. února 1947 do 12. ledna 1948, tedy téměř rok. Potíže pak způsobovaly i překlady do a z japonštiny. Velké nesnáze způsobil také nedostatek originálů některých dokumentů. Značnou nevýhodou oproti situaci v Evropě, kde spojenecká vojska ukořistila a vyšetřovatelům předala řadu archivů s dokumenty, bylo totiž to, že Spojenci obsadili japonské území až po několikadenním vyjednávání o kapitulaci, tudíž určité dokumenty mohly z japonských archivů a úřadů zmizet a být zničeny či ukryty. Zejména při prokazování viny obžalovaných za jednotlivé válečné zločiny mnohdy chyběly potřebné dokumenty dokazující „rozkazy z centra“. Také z tohoto důvodu se Tribunál soustředil ve značné míře na tzv. negativní zločinnost, tedy zločin z opomenutí zabránit podřízeným v páchání trestné činnosti. Norimberský tribunál tohle obvinění vzhledem k množství důkazů prakticky nepotřeboval.²⁴⁷

Zpočátku procesu byli obžalovaní zastoupeni pouze japonskými právníky, ale po čase, vzhledem k tomu, že proces byl veden ve velké míře podle anglosaského práva,

---

²⁴³ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 12.

²⁴⁴ Srovnej: HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází*. 1. vydání. Praha : Panorama, 1986. 286 s., s. 213-222.

²⁴⁵ RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 89.

²⁴⁶ Srovnej: SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s., s. 91-92.

²⁴⁷ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 65.

požádali tito japonští obhájci o pomoc amerických právníků, v čemž jim soud vyhověl. Jednání se tím ale do jisté míry pozměnilo, neboť obžalovaní i jejich japonští obhájci byli přesvědčeni, že v průběhu procesu je hlavní usilovat o ochranu cti země a císaře a až tolik nedbat o individuální zájmy. Američtí právníci byli pro ochranu klienta udělat cokoliv, čímž obhajobu prakticky ovládli.²⁴⁸ Osm z obžalovaných se rozhodlo před soudem vůbec nemluvit a vše za ně obstarávali jejich obhájci.

Významným rozdílem oproti soudu v Norimberku, kde se obžalovaní distancovali od Hitlera a jeho politiky, tedy bylo to, že obvinění cítili značnou oddanost trůnu, přebírali vinu v tiché dohodě s obžalobou za císaře a příslušníky císařské rodiny a hájili postup Japonska. Přesto se několik obžalovaných v některých momentech této oddanosti vzdalovalo. Zejména bývalý premiér Hideki Tódžó lavíroval se svou věrností trůnu a podle toho, nakolik byla jeho rodina vystavena tlaku, prohlašoval, že důležitá rozhodnutí činil či nečinil se souhlasem císaře. Podobně se do jisté míry odpovědnosti vzpírali i napůl senilní generál Iwane Macui, který ovšem nebyl schopen rozhodnějšího vystupování, a diplomat Jósuke Macuoka.²⁴⁹ Ke kompromitaci císařské rodiny ale nakonec před soudem nedošlo.

Obhajoba se opírala o velmi podobné argumenty jako obhájci v Norimberku. Opět se objevila snaha poukázat na zločiny spáchané Spojenci, tedy využít argumentu „tu quoque“, kdy se nabízelo zejména svržení atomových bomb jako nezákonný prostředek použitý proti civilnímu obyvatelstvu,²⁵⁰ která ale byla soudem odmítnuta jako odporující Statutu.²⁵¹ Zcela logicky se objevily i argumenty nepřípustnosti aplikace retroaktivního zákona, které byly odmítány obdobně jako v Norimberku. Zajímavě se k této otázce postavil později nizozemský soudce B. Röling, který se otevřeně hlásil k tomu, že byl použit předpis „ex post facto“, ovšem neshledával v tom problém. Podle něho nepřipustění normy se zpětnou působností má dva aspekty, a sice pohled z principu svobody a pohled z principu spravedlnosti, kdy obžalovaní mohli tvrdit, že bylo porušeno jejich právo pouze z hlediska politické svobody a nikoli z hlediska

---

²⁴⁸ Tamtéž, s. 52-53.

²⁴⁹ Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 248.

²⁵⁰ Komplikuje to argumentace amerického prezidenta H. Trumana, že se tím zachránilo více životů, tedy argument tíhou okolností, ovšem otázkou zůstává, zda by Japonsko nekapitulovalo i tak, pokud by mu bylo již dříve vyhověno v otázce zachování císařství, jak tomu nasvědčují některé historické dokumenty. Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 142-143.

²⁵¹ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 80-81.

spravedlnosti, neboť si museli být vědomi toho, že porušují existující normy, byť třeba nedokonalé tím, že neobsahovaly příslušné sankce, jako byl Briand-Kelloggův pakt z roku 1928.²⁵²

Stejně tak zazněl ze strany obhajoby argument, že není možné trestat jednotlivce, a opět byl odmítnut obdobně jako v Norimberku s tím, že se jednálo o obyčejné jednotlivce, ale o osoby reprezentující určitý stát. Zazněla i obhajoba „vojenskou nezbytností“, podle níž je možné ke zlomení odporu nepřítele použít jakýchkoli prostředků. Ta byla odmítnuta s tím, že tato doktrína byla překonána vžitými zákony a obyčejí vedení války, kodifikovanými pak ve IV. Haagské úmluvě z roku 1907. S obdobným odkazem pak byly odmítnuty i argumenty tzv. oprávněných represálií a dovolenosti tvrdého postupu proti nepravidelnému vojsku.²⁵³

Obhájci obžalovaných také velmi protestovali proti tzv. negativní odpovědnosti, tedy odpovědnosti za nezabránění konání zločinů. Argumentace obžaloby však spočívala na ustanovení Haagských úmluv z roku 1907 a Ženevských konvencí z roku 1929, podle nichž jsou vlády odpovědné za aplikaci zákona svými podřízenými. Obdobné pravidlo pak uznávaly i jednotlivé státy ve svých vojenských zákonících.²⁵⁴ Zdůraznění této odpovědnosti bylo pak poměrně důležité i pro další rozvoj mezinárodního práva.

Zmíněné Ženevské konvence z roku 1929 hrály poměrně výraznou roli v obhajobě obviněných. Obhájci poukazovali na to, že Japonsko sice tyto konvence podepsalo, ale nikdy je neratifikovalo. Jednalo se zejména o otázku válečných zajatců, se kterými nakládali japonští vojáci velmi krutě v intencí samurajského kodexu bušidó. Japonci byli totiž váleční zajatci považováni za zbabělce, kteří nezemřeli za svou vlast a neměli odvahu bojovat až do smrti, a opovrhovali jimi. Tuto otázku ošetřovala Úmluva týkající se nakládání s válečnými zajatci z 27. července 1929. Obžaloba však tento argument vyvrátila s tím, že Japonsko bylo vázáno IV. Haagskou úmluvou z roku 1907, a tedy se mělo řídit k ní připojeným Řádem pozemní války, podle něhož se s válečnými

---

²⁵² Röling navíc označil i samo pravidlo zakazující retroaktivitu norem za pravidlo, které se v mezinárodním právu ustálilo až po 2. světové válce v souvislosti se zavedením univerzality lidských práv. Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 90-91.

²⁵³ Srovnej: RUSSEL Z LIVERPOOLU, Lord. *Rytíři Bušidó. Stručné dějiny japonských válečných zločinů*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1961. 284, 12 s., s. 267-272.

²⁵⁴ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 93-94.

zajatci má nakládat lidsky. Poukázala také na to, že japonský ministr zahraničí Tógó přislíbil *mutatis mutandis* konvenci o zajatcích dodržovat. Nutno podotknout také, že řada pravidel v úmluvě uvedených byla obyčejového původu a tedy obecně závazná. Svůj odpor k ratifikaci úmluvy vysvětlovali také někteří japonští vojenští činitelé tím, že by její přijetí usnadnilo spojenecké nálety na Japonsko, neboť piloti by si byli jisti v případě sestřelení dobrým zacházením.²⁵⁵

Velký spor mezi obžalobou a obhajobou se objevil také v případě posouzení vztahu Japonska k SSSR. Obhajoba tvrdila, že Japonsko po celou válku dodržovalo neutralitu tak, jak byla dohodnuta v sovětsko-japonském paktu o neútočení z 13. dubna 1941, a že SSSR na Japonsko zaútočil sám 8. srpna 1945. Obžaloba však vyvrátila tento argument s tím, že neutralita měla být zachovávána jen v případě napadení jedné ze smluvních stran třetí zemí, nikoli v případě, že smluvní strana bude agresorem. Japonsko pak napadlo USA a Velkou Británii a navíc nedodrželo předpisy válečného práva kodifikované v roce 1907 v Haagu tím, že neprovedlo oficiální vyhlášení války. V rozsudku pak zaznělo, že se Japonsko připravovalo po boku Německa k útoku na Sovětský svaz.²⁵⁶

Třem obžalovaným se podařilo v průběhu procesu soudu „uniknout“. Jósuke Macuoka zemřel krátce po začátku líčení na tuberkulózu a admirál Ósami Nagano pak v jeho průběhu. Mistrný kousek se podařil dr. Šumei Ókawaovi, velkému intrikánovi japonské politiky. Od počátku procesu totiž vystupoval jako psychicky narušený a po vyšetření japonskými lékaři, jejichž závěrům o jeho pokročilé syfilidě a brzké smrti Američané uvěřili, byl propuštěn „zemřít“ jako člověk neodpovědný za své činy a neschopný stát před soudem a hájit se. Krátce po skončení procesu v roce 1948 se jeho zdravotní stav ale náhle zlepšil a došlo k zázračnému „uzdravení“.²⁵⁷

Rozsudek byl vynesena po dvou a půl letech 12. listopadu 1948. Většina obvinění se potvrdila a všichni obvinění byli poměrem hlasů 8:3 shledáni vinnými. Kromě Šigemicua a Macuiho byli všichni shledáni vinnými ze spiknutí za účelem vedení agresivní války. Macui byl odsouzen za válečné zločiny a Šigemicu za vedení útočné války a válečné zločiny. Pět obžalovaných bylo shledáno vinnými ze zločinů proti

---

²⁵⁵ Srovnej: RUSSEL Z LIVERPOOLU, Lord. *Rytíři Bušidó. Stručné dějiny japonských válečných zločinů*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1961. 284, 12 s., s. 52-55, 59, 65.

²⁵⁶ Srovnej: SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s., s. 153-154, 179, 255.

²⁵⁷ Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 248-249.

lidskosti.²⁵⁸ Sestavování rozsudku ovšem provázela řada sporů, neboť se utvořila skupina sedmi soudců z USA, Velké Británie, Číny, SSSR, Filipín, Kanady a Nového Zélandu, kteří se rozhodli sepsat rozsudek společně a pak jej předložit ostatním, což vyvolalo pochybnosti o souladu takového postupu se Statutem soudu. O vlastních trestech jednotlivých obžalovaných se pak hlasovalo.²⁵⁹

Sedm obžalovaných bylo odsouzeno k trestu smrti: Doihara, Hirota, Itagaki, Kimura, Macui, Muto a Tódžó. K trestu odnětí svobody na doživotí byli odsouzeni: Araki, Hašimoto, Hata, Hiranuma, Hošino, Kaya, Kidó, Koiso, Minami, Óka, Ošima, Sató, Šimada, Širatori, Suzuki a Umezu. Tógó byl odsouzen na dvacet let žaláře a Šigemicu na sedm let.²⁶⁰

S rozhodnutím nesouhlasil indický soudce Radhabinod Pál, který byl patrně od počátku procesu rozhodnut označit všechny obžalované za nevinné, francouzský soudce Henri Bernard, který, ač byl přesvědčen o vině řady obžalovaných, napadl řízení jako právně vadné, např. kvůli neumožnění rovného přístupu obhajoby k důkazům, a nizozemský soudce Bert Röling, podle něhož Kidó, Šigemicu a Tógó měli být osvobozeni, neboť např. Tógó se stal ministrem zahraničí s cílem zabránit válce a Šigemicu vstupoval do japonského kabinetu s úmyslem válku ukončit, u Hiroty dospěl k názoru, že jeho vina nebyla prokázána, Óka, Sató a Šimada pak podle něho neměli být odsouzeni na doživotí, ale k trestu smrti.²⁶¹ Soudci, kteří vydali svá separátní vyjádření se námitkami netajili již v průběhu procesu. Soudce Röling tak např. vydal prohlášení, ve kterém zpochybňoval to, že by se soud měl povinně řídit Statutem v jeho člancích označujících určité činy za zločiny. Zastával názor, že soud by měl tato ustanovení porovnávat se zákony jednotlivých států. Zejména mu šlo o poznatek, zda zločin agrese, pro nějž neexistovala definice, byl zločinem podle mezinárodního práva již v meziválečné době. Sám jej považoval maximálně za zločin „in statu nascendi“. Nakonec byl ochoten považovat zločin proti míru za existující již před 2. světovou

---

²⁵⁸ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 13-14.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 81-85.

²⁶⁰ Blíže k rozsudkům pro jednotlivé obžalované srovnej: RUSSEL Z LIVERPOOLU, Lord. *Rytíři Bušidó. Stručné dějiny japonských válečných zločinů*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1961. 284, 12 s., s. 241-256.

²⁶¹ Soudce Pál měl být příslušníkem indické armády, která bojovala na straně Japonska proti Velké Británii. Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 14, 42, 70, 78.

válkou jen ve významu politickém, za nějž následuje trest nikoli jako odplata, ale jako politické opatření.²⁶²

Odsouzení v řadě případů podali generálu MacArthurovi, který na základě Statutu soudu mohl rozsudek zmírnit, žádost o milost. Generál ovšem všechny rozsudky 22. listopadu potvrdil. Generál Kendži Doihara však podnikl ještě jeden pokus, který pak následovali i další odsouzení Hirota, Kidó, Óka, Sató, Šimada a Tógó, a sice podání odvolání k Nejvyššímu soudu USA. Přestože se jednalo z právního hlediska o zřejmý nesmysl, gen. MacArthur tyto žádosti raději postoupil do Washingtonu. Nejvyšší soud Spojených států nejprve tyto žádosti přijal k projednání, ovšem následně je 20. prosince 1948 odmítl, poté co se zvedla poměrně velká vlna nevole, a to i ze strany americké vlády, s tím, že není kompetentní o takových podáních rozhodovat.²⁶³

Poprava byla vykonána 23. prosince 1948 a mistrem popravčím byl tak jako v Norimberku americký seržant John C. Woods. Stejně jako v případě nacistických zločinců byla i těla japonských popravených zpopelněna a popel tajně rozptýlen americkými vojáky. Nicméně se stalo, že jistý japonský právník, který měl být údajně přítomen kremaci, získat trochu popela, který předal rodině generála I. Macuiho. Popel byl pak uložen ve svatyni na Macuiho statku, kam začaly sem proudit davy poutníků.²⁶⁴ Na hoře Mike u města Nagoje byl pak postaven pomník sedmi popraveným.²⁶⁵ Od roku 1978 jsou pak uctíváni ve svatyni Yasukuni.

Bývalý ministr zahraničí Tógó, diplomat Širatori, generál Umezu a bývalý premiér Koiso zemřeli ve vězení. V roce 1954 pak byli propuštěni Minami a Óka, v roce 1955 Araki, Hiranuma, Hašimoto, Hata, Hošino, Kaya, Suzuki, Ošima, Šimada a markýz Kidó a v roce 1956 Sató, kteří byli původně odsouzeni na doživotí. Mamoru Šigemicu, který byl odsouzen na sedm let vězení, byl propuštěn již v roce 1950 a v roce 1954 se stal opět japonským ministrem zahraničí. Z toho je zřetelný naprosto odlišný postoj Japonska a Japonců k mužům odsouzeným v poválečném velkém procesu oproti Německu. Jako jeden z důvodů je možné vidět i to, že Japonsko přes dlouhou řadu spáchaných krutostí, neprovádělo vyhlazovací politiku nacistického formátu.

---

²⁶² Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 87-88.

²⁶³ Srovnej: HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází*. 1. vydání. Praha : Panorama, 1986. 286 s., s. 223. SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s., s. 99-100.

²⁶⁴ Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 249.

²⁶⁵ Srovnej: SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s., s. 153.

Vedle Tokijského procesu probíhaly oproti Norimberku nikoli především následné, ale zejména souběžné procesy s válečnými zločinci v jednotlivých Japonskem okupovaných zemích i v samotném Japonsku, např. v Jokohamě se odehrávaly procesy s osobami, které se přímo dopustily válečných zločinů. Jedním z prvních velkých procesů, které začaly ve filipínské Manile na přelomu let 1945 a 1946, byl stanný soud složený z pěti amerických generálů, před kterým stanul generálporučík Tomojuki Jamašita, který velel japonským vojskům v Malasjku, Singapuru, Mandžusku a nakonec na Filipínách. Proces, který byl veřejností chápán jako MacArthurova osobní odvěta, skončil v den výročí Pearl Harboru 7. prosince 1945 rozsudkem smrti. Velmi výrazně se v jeho průběhu uplatnila teze, že velitel odpovídá za činy svých podřízených. V některých případech se však jednalo o poměrně problematické uplatnění, neboť Jamašitovi podřízení v nich konali na přímé rozkazy z Tokia a nikoli na jeho. Obdobně byl odsouzen i generál Masahuru Honma.²⁶⁶

Zajímavým byl v roce 1949 v SSSR uskutečněný proces před Vojenským soudem v Chabarovsku se skupinou japonských příslušníků, kteří zde byli odsouzeni za opakované použití bakteriologických zbraní proti Mongolsku a v letech 1940-1942 proti Číně, kde japonská armáda způsobila rozsáhlé epidemie, zejména tyfu. Viněni byli i z přípravy bakteriologické války proti Sovětskému svazu. Po zkušenostech z tohoto procesu navrhla sovětská vláda v roce 1950 zřízení speciálního Mezinárodního vojenského tribunálu, před nímž by se zodpovídali sám japonský císař a jeho generálové. Vzhledem k politické situaci ale k tomu chyběla vůle bývalých Spojenců z 2. světové války.²⁶⁷ Před soudem také zaznělo, že hlavnímu žalobci v Tokiu J. Keenanovi byly předloženy důkazy týkající se bakteriologických zbraní, ale on je stáhl z projednávání. Je samozřejmě otázkou, proč se tak stalo...²⁶⁸

Nejvíce procesů proběhlo před americkými a britskými vojenskými úřady, které si zřídily vyšetřovací skupiny a úřady prokurátorů. Velmi významné byly procesy také s dozorcí ze zajateckých táborů. Celkem se před americkými, britskými, australskými a čínskými tribunály zodpovídalo na 4000 osob, přičemž 809 z nich bylo odsouzeno

---

²⁶⁶ Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nippomu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 245-246.

²⁶⁷ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 728.

²⁶⁸ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 67.

k trestu smrti. Údaje ale nejsou úplné, neboť scházejí komplexní údaje o procesech v Číně.²⁶⁹

Mírová smlouva s Japonskem byla podepsána 8. září 1951 na závěr mírové konference v San Franciscu většinou zemí, které byly ve válce s Japonskem.²⁷⁰ V kapitola IV. Politické a ekonomické klauzule se v čl. 11 uvádělo: „*Japonsko přijímá rozsudky Mezinárodního vojenského tribunálu pro Dálný východ a ostatních spojeneckých soudů pro válečné zločiny, týkajících se jak Japonska, tak i mimo Japonsko, a bude provádět rozsudky nad japonskými státními příslušníky vězněnými v Japonsku. Pravomoc zmírnit nebo snížit rozsudky vězňům či je propustit nemůže být uplatněna s výjimkou vlády nebo vlád, které uložily v každé instanci trest a na doporučení Japonska. V případě osob odsouzených Mezinárodním vojenským tribunálem pro Dálný východ taková pravomoc nemůže být vykonávána s výjimkou rozhodnutí většiny vlád zastoupených v tribunálu a na doporučení Japonska.*“²⁷¹

Tokijský proces byl, ač stojí ve stínu procesu norimberského, procesem delším a složitějším, a to jak kvůli průtahům a problémům s dokumenty, tak i kvůli svému širšímu složení a také vzhledem k s odstupem času viděné menší jednoznačnosti posouzení některých zločinů.

Do dnešní doby, stejně jako u Norimberského tribunálu, přetrvala nejednotnost v posouzení některých výtek a nedostatků procesu, jako bylo např. slabší postavení obhajoby oproti obžalobě, argumentace nepřípustnosti předpisů „ex post facto“, spiknutí jako pojem ryze anglosaského práva, jmenování dvou soudců později než ostatních a výměna amerického soudce v průběhu procesu, účast Sovětského svazu považovaného kvůli paktu o neútočení za do jisté míry spoluviníka války, sestavení Tribunálu jako soudu vítězů atd. Přes všechny tyto nedostatky je ale možné označit výrok soudu v rámci všech možností a své doby za spravedlivý.

---

²⁶⁹ Srovnej: RUSSEL Z LIVERPOOLU, Lord. *Rytíři Bušidó. Stručné dějiny japonských válečných zločinů*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1961. 284, 12 s., s. 256-261. Srovnej: SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s., s. 243.

²⁷⁰ Nepodepsaly ji SSSR, ČSR a Polsko, platnost neuznaly ani další komunistické státy: Čínská lidová republika, Mongolsko, Severní Korea, Vietnam. Indie, Barma a Čínská republika uzavřely později vlastní mírové smlouvy.

²⁷¹ VESELÝ, Zdeněk (ed.). *Světová politika 20. století v dokumentech (1945 – 1990)*. 1. vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 482 s., s. 171-178.

Přínos obou poválečných procesů mezinárodnímu právu je pak nepopiratelný. Minimálně se jedná o ukotvení pojmu zločinů proti míru, tedy postavení útočné války mimo zákon a její označení za nejtěžší mezinárodní zločin, který zahrnuje ostatní zločiny, a ustálení nového pojmu, jímž byly zločiny proti lidskosti. Nového v tom, že se skutky jinak trestné podle vnitrostátního práva považují za mezinárodní zločiny. „Novinka spočívala v tom, že tyto skutky se teď považovaly za mezinárodní zločiny a že uznáním „zločinu proti lidskosti“ byla státní suverenita omezena ve svých vnitřních aspektech – podobně byla státní suverenita omezena zločinem proti míru ve svých vnějších aspektech. Uznání zločinu proti lidskosti za mezinárodní zločin znamená, že konkrétní hromadná porušování lidských práv už nepatří do sféry domácí soudní pravomoci.“²⁷² Mezi dalšími přínosy je třeba uvést také ustálení mezinárodněprávní odpovědnosti za provedení protiprávního příkazu, ale také třeba to, že procesy provedly odlišení mezi vinnými vůdci a do jisté míry oklamaným či nezúčastněným obyvatelstvem, kteréžto usnadnilo navázání poválečných vztahů Spojenců s Německem a Japonskem. Zásady z Norimberku a z Tokia se staly součástí mezinárodního práva.

Cíle Tokijského procesu byly na jeho počátku hodnoceny různě, Američané obecně tvrdili, že jím chtějí ukázat Japoncům, že „zločin se nevyplácí“, velmi často ale z neamerických míst zaznívaly poznámky o tom, že se Američané chtějí pomstít za Pearl Harbor.²⁷³ Možná se podařilo obojí.

---

²⁷² RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 75.

²⁷³ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 102.

7. Vývoj v poválečném období a v období studené války

Jako výraz vůle Spojenců spolupracovat i po skončení 2. světové války a nastolit nový mezinárodní systém namísto nefunkční a zdiskreditované Společnosti národů vznikla Organizace spojených národů. Její základy byly položeny prakticky již v Deklaraci Spojených národů z 1. ledna 1942, v níž se 26 zemí, ke kterým se následně připojila řada dalších, zavázalo vést válku proti mocnostem Osy až do konečného vítězství.²⁷⁴ Konkrétněji se nová mezinárodní organizace začala rýsovat v Deklaraci čtyř mocností o obecné bezpečnosti podepsané na konferenci ministrů zahraničí antifašistické koalice 30. října 1943.²⁷⁵ Projekt nové mezinárodní organizace pak byl podrobně prodiskutován na spojenecké konferenci ve dnech 21. srpna – 7. října 1944 v Dumbarton Oaks, venkovském sídle Harvardské univerzity poblíž Washingtonu, a sporné body se řešily ještě na jaltském setkání Velké trojky v únoru 1945. Ustavující konference OSN se pak konala 25. dubna až 26. června 1945 v San Franciscu a v její závěrečný den byla podepsána 50 státy Charta Organizace spojených národů.²⁷⁶ Přes atmosféru spolupráce ale již bylo cítit doutnající zárodky budoucí studené války a poměrně velkým úspěchem bylo 10. prosince 1948 odsouhlasení Valným shromážděním OSN Všeobecné deklarace lidských práv.²⁷⁷

Potvrzením nezákonnosti útočné války a základem pro udržování mezinárodního míru se stal čl. 2 odst. 4 Charty OSN: „*Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.*“ Ten navázal jednak na cíle OSN vytyčené v čl. 1, mezi kterými je zejména udržování míru a mezinárodní bezpečnosti, jednak na odst. 2 a

---

²⁷⁴ Srovnej: Deklarace Spojených národů (Washington 1. ledna 1942). In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 67.

²⁷⁵ Srovnej: Moskevská konference 19. – 30. října 1943 (Úřední tisková zpráva uveřejněna 1. listopadu 1943). Deklarace čtyř mocností o obecné bezpečnosti. In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 77-78.

²⁷⁶ Charta vstoupila v platnost 24. října 1945. Srovnej: Charta OSN. In: *Světové dokumenty II. Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora.* [1. vydání]. Ostrava: Aries [199-?]. 108 s.

²⁷⁷ Srovnej: NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I.* 1. vydání. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. 272 s., s. 188-189.

3 čl. 4, podle nichž všichni členové OSN poctivě plní své závazky z Charty a řeší své mezinárodní spory pokojnými prostředky.²⁷⁸

Obdobnou úpravu zahrnula např. i Charta Organizace amerických států z 2. května. 1948. V kapitole II. Zásady, čl. 5 stanovuje: „*Americké státy znovu potvrzují tyto zásady: ...e) americké státy zavrhnou útočnou válku; vítězství nedává právo...*“²⁷⁹

Ani v Chartě OSN ale nedošlo k definování agrese a odstranění tak problému, na který bude poukazováno v průběhu obou velkých poválečných procesů v Norimberku a Tokiu a který se pokoušely státy řešit již v meziválečném období, kdy v této otázce byl aktivní zejména Sovětský svaz, jehož definice z roku 1933 spočívala v podstatě ve „vypálení první rány“. Agresi je pochopitelně velmi složité přesně vymezit a odlišit ji např. od „aktivní“ obrany, kdy se ohrožený stát rozhodne předejít hrozícímu útoku, naskýtá se samozřejmě i otázka odstrašujícího účinku zbrojení či atomových zbraní nebo hrozby hospodářskou silou apod. „Nejtěžší mezinárodní zločin“, jak byl zločin proti míru označen v rozsudku Norimberského tribunálu, zůstal tedy bez přesné obecně uznané specifikace.²⁸⁰ V Chartě OSN bylo rozhodnutí o posouzení agrese svěřeno v čl. 39 svěřeno Radě bezpečnosti.

Chartu OSN je ovšem třeba vykládat také v souvislosti s jejími cíli a s „Deklarací zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN“ z 24. října 1970.²⁸¹ Mezi jejími sedmi zásadami bylo znovu potvrzeno, že státy jsou povinny se ve vzájemných stycích vystříhat hrozby silou nebo použitím síly, řešit své spory mírovými prostředky, nevměšovat se do vnitřních záležitostí jiných států a spolupracovat v souladu s Chartou OSN. Podle tohoto dokumentu je možné pojem „síla“ vztáhnout jen na „ozbrojenou sílu“, včetně ovšem i „nepřímých sil“, jakými může být podpora ozbrojených band, žoldnérů, povstalců, teroristů apod. Složitější otázkou jsou pak ale např. zásahy z „humanitárních důvodů“ na ochranu základních lidských práv, jejichž aplikace je předmětem mezinárodního

---

²⁷⁸ Srovnej: Charta OSN. In: *Světové dokumenty II. Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora*. [1. vydání]. Ostrava : Aries [199-?]. 108 s.

²⁷⁹ Srovnej: Charta organizace amerických států z 2. května v Bogotě. In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl*. Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 406-429. Platnost nabyla 13. prosince 1951.

²⁸⁰ Viz kapitolu o Norimberském procesu.

²⁸¹ Srovnej: Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy v souladu s Chartou OSN z 24. října 1970 (Doc. UN A/RES/2625/XXV). In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. III. díl*. Miroslav Potočný a kol. (ed.). 1. vydání. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1977. 876 s., s. 710-718.

zájmu.²⁸² Ohledně mírového uspořádávání sporů je možné se řídit také Manilskou deklarací o mírovém urovnávání mezinárodních sporů z 15. listopadu 1982, která tvoří jakýsi komplementární dokument k zákazu použití síly nebo hrozby silou.²⁸³

Potvrzení zákazu užití síly se dostalo i na úrovni euroatlantických vztahů, a sice v Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z 1. srpna 1975, resp. v Deklaraci principů, jimiž se řídí vztahy mezi zúčastněnými státy, která tvoří jeho úvodní část. Výsledkem práce v tzv. I. koši byl dekalog zásad, mezi které patří zdržení se hrozby silou a použití síly, mírové urovnávání sporů a nevměšování do vnitřních záležitostí.²⁸⁴

OSN se po roce 1950 zabývala definicí agrese v souvislosti s korejskou válkou a SSSR tehdy předložil rozšířený návrh definice z roku 1933. V letech 1953 a 1956 ustavila OSN dva zvláštní výbory, které měly definici vypracovat, nicméně jejich práce skončila nezdarem. V rámci studené války ale nebylo další projednávání tohoto tématu prakticky možné a tato otázka byla odložena na neurčito. VS OSN se pak k tomuto tématu vrátilo až na konci 60. let, v prosinci 1967 byl ustaven zvláštní výbor k vypracování definice agrese, který po každoročním zasedání v letech 1968-1974 vypracoval definici, kterou Valné shromáždění následně schválilo v Rezoluci o definici agrese²⁸⁵ z 14. prosince 1974.²⁸⁶

Přes dlouhá léta, kdy mezinárodní společenství usilovalo o takovou definici, je nakonec její forma i obsah do jisté míry zklamáním. Formálně jde o dokument, který právně nezavazuje ani státy, ani Radu bezpečnosti v jejím rozhodování podle čl. 39 Charty OSN, která navíc rozhoduje jako orgán politický a nikoli soudní. V definici je zkombinována obecná definice s demonstrativním výčtem určitých činů, které tuto obecnou definici mohou naplnit. „*Agrese je použití ozbrojené síly jedním státem proti*

---

²⁸² Pro bližší rozbor této otázky srovnej: ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 1. vydání. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 284 s., s. 46-60.

²⁸³ Manilská deklarace o mírovém urovnávání mezinárodních sporů z 15. listopadu 1982 (Doc. UN A/RES/37/10). In: POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného V. (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova – Karolinum 1992. 180 s., S. 26-31.

²⁸⁴ Srovnej: *Dokumenty Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Helsinky '75*. 1. vydání. Praha : Svoboda, 1975. 128 s., s. 10-16.

²⁸⁵ Srovnej: Rezoluce Valného shromáždění OSN o definici agrese z 14. prosince 1974 (Doc. UN A/RES/3314/XXIX). In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky 1971-1975. IV. díl*. Miroslav Potočný a kol. (ed.). 1. vydání. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1982. 974 s., s. 932-935.

²⁸⁶ Srovnej: POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5., doplněné a rozšířené vydání*. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 431.

svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti druhého státu nebo jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s Chartou OSN, jak je to stanoveno v této definici.“ (čl. 1) Mezi vypočtené agresivní činy patří (čl. 3): invaze, vojenská okupace, bombardování, vyslání ozbrojených band atd., přičemž žádné politické, hospodářské či vojenské důvody tyto činy nemohou ospravedlnit (čl. 5 odst. 1). Útočná válka se označuje jako „zločin proti mezinárodnímu míru“ (čl. 5 odst. 2), nicméně Rada bezpečnosti má právo dospět v posouzení agrese k opačnému názoru, byť by splňovala vypočtené znaky (čl. 2). Definice tedy funguje na doporučení Valného shromáždění jen jako právně nezávazný návod pro Radu bezpečnosti.²⁸⁷

Hned v prvním roce svého fungování, tedy v roce 1946, Valné shromáždění OSN u vědomí převratnosti Norimberského tribunálu a vlivu jeho Statutu a rozsudku na mezinárodní právo, a to zejména v oblasti zločinů proti míru a zločinů proti lidskosti, vydalo 11. prosince 1946 rezoluci č. 95/I o potvrzení zásad mezinárodního práva uznaných v Chartě norimberského tribunálu.²⁸⁸ Rezolucí tedy byly zásady z Charty a rozsudku Norimberského tribunálu potvrzeny a rezoluce zároveň ukládala nově utvořenému Výboru pro kodifikaci mezinárodního práva, aby se zabýval při kodifikaci zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva a mezinárodního trestního zákoníku formulací těchto zásad. Tato rezoluce pak byla nahrazena rezolucí č. 177/II z 21. listopadu 1947,²⁸⁹ kdy byla nově pověřena úkolem formulovat principy mezinárodního práva uznané ve Statutu a rozsudku Norimberského tribunálu a zároveň vypracovat návrh kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva „Komise pro mezinárodní právo“.²⁹⁰

Poté, co Komise dospěla k závěru, že se zásady stanovené ve Statutu a rozsudku Norimberského tribunálu staly zásadami mezinárodního práva, zformulovala v roce

---

²⁸⁷ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 122.

²⁸⁸ Rezoluce Valného shromáždění OSN o potvrzení zásad mezinárodního práva uznaných v Chartě Norimberského tribunálu z 11. prosince 1946 (Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal, Doc. UN A/RES/95/I), dostupná z: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/46/IMG/NR003346.pdf?OpenElement>, cit. 8. 5. 2009.

²⁸⁹ Rezoluce Valného shromáždění OSN o formulování zásad uznaných v Chartě Norimberského tribunálu a v rozsudku tribunálu z 21. listopadu 1947 (Formulation of the Principles recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal, Doc. UN A/RES/177/II), dostupná z: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/84/IMG/NR003884.pdf?OpenElement>, cit. 8. 5. 2009.

²⁹⁰ Blíže k průběhu formulování: MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s., s. 87-100.

1950 Zásady mezinárodního práva, uznané v Chartě Norimberského tribunálu a v jeho rozsudku.²⁹¹ Celkem se jednalo o sedm zásad, které shrnovaly a částečně upravovaly základní principy vzešlé z Norimberku. Podle první zásady je každý, kdo spáchá zločin podle mezinárodního práva, za něj zodpovědný a podléhá trestu. Velmi významná zásada druhá uznala nadřazenost mezinárodního práva právu vnitrostátnímu, když potvrdila, že pachatele nezbavuje odpovědnosti to, že podle vnitrostátního práva není jeho čin trestný. Stejně tak ho podle třetí zásady odpovědnosti nezbavuje ani jeho postavení hlavy státu nebo vládního činitele a podle zásady čtvrté pak ani jednání na příkaz vlády nebo nadřízeného. U třetí zásady byla ale oproti Norimberku vypuštěna nemožnost zmírnit na základě takové okolnosti trest. Ke čtvrté zásadě byl naopak přiřčen dovětek, podle něhož je třeba posuzovat, mě-li dotyčný „skutečnou možnost morální volby“. Pátá zásady zakotvovala obviněnému ze zločinu podle mezinárodního práva právo na spravedlivý soud. V sedmé zásadě pak byly reprodukovány kategorie zločinů podle Statutu Norimberského tribunálu, tedy zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, u kterých byl zachován i tzv. válečný nexus, tedy potřeba jejich propojení s některým z ostatních zločinů. V poslední sedmé zásadě se stanovilo, že účastenství se pokládá za zločin podle mezinárodního práva.

Komise pro mezinárodní právo pak dále pracovala na Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva. První jeho návrh předložila v roce 1951, ale po projednání ve Valném shromáždění jí byl vrácen k dopracování. Revidovaný návrh bal pak předložen Valnému shromáždění znovu v roce 1954,²⁹² ovšem jeho projednání bylo opět odloženo z důvodu propojenosti s otázkou definice agrese, a to na velmi dlouho, neboť teprve v roce 1978 požádalo Valné shromáždění generálního tajemníka OSN, aby vyzval členské státy k předložení připomínek. Nakonec až v roce 1981 Valné shromáždění opětovně pověřilo Komisi, aby se tímto tématem znovu zabývala a vzala v potaz i proběhlý vývoj. Komise následně jmenovala k této otázce zvláštního zpravodaje Doudou Thiama ze Senegalu, který jí pak v letech 1983-1991 předkládal jednotlivé

---

²⁹¹ Zásady mezinárodního práva uznané v Chartě Norimberského tribunálu a v jeho rozsudku z 29. července 1950 (formulovala na základě usnesení VS OSN 177/II Komise pro mezinárodní právo na svém 2. zasedání roku 1950; UN Doc. A/1316 (1950)). In: *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl.* Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s., s. 536-537.

²⁹² Návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva z 28. července 1954 (revidovaný návrh kodexu byl předložen v roce 1954 VS OSN, UN Doc. A/2693 (1954)). In: MRÁZEK, Josef. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 444 s., s. 45.

zprávy k vypracování Kodexu. V roce 1991 pak Komise přijala ucelený návrh Kodexu v prvním čtení, v roce 1994 ve druhém a nakonec v roce 1996 schválila ve třetím čtení celý návrh článků Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva, který byl kompromisním dokumentem.²⁹³

V návrhu Kodexu Komise rezignovala na obecnou definici zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva a odkázala na jednotlivé skutkové podstaty s tím, že zdůraznila zásadu nadřazenosti mezinárodního práva právu vnitrostátnímu, tedy že zločiny podle mezinárodního práva jsou trestné, ač nemusí být trestné podle vnitrostátního práva. Jejich trestnost a individuální trestní odpovědnost plyne tedy přímo z práva mezinárodního. Skutkové podstaty jsou v Kodexu vymezeny poměrně úzce a tradičně, ačkoli v předchozích verzích se uvažovalo o jejich rozšíření o řadu zločinů konsensuální povahy. Nakonec jsou to tedy zločiny proti míru, válečné zločiny, zločiny proti lidskosti, ze kterých se osamostatnil zločin genocidy, a jako poslední zločiny proti pracovníkům OSN a přidruženému personálu. Pokud bychom odhlédli od poslední kategorie, u níž není jisté, zda se jedná o obyčejově zakotvené právo, bylo by možné pojmy „zločiny podle mezinárodního práva“ a „zločiny proti míru a bezpečnosti lidstva“ ztotožnit.²⁹⁴

Důležitou změnou u zločinů proti lidskosti je vypuštění požadavku, aby byly spáchány v době války nebo v souvislosti se zločiny proti míru, která ukazuje posun v mezinárodním právu od doby 2. světové války, o čemž svědčí i navázání některých jednotlivých skutků zařazených pod zločiny proti lidskosti na ustanovení Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1966 (např. zákaz mučení, otroctví apod.) a zařazení institucionalizované diskriminace z rasových, etnických či náboženských důvodů, tedy vlastně zločinu apartheidu. Novou skutkovou podstatou jsou zločiny proti pracovníkům OSN a přidruženému personálu, jejichž zařazení bylo motivováno především politicky a odůvodňováno, že se jedná o zájem mezinárodního společenství chránit osoby, které toto společenství reprezentují.²⁹⁵

Kodex také zcela jednoznačně uznal individuální odpovědnost jednotlivce za vymezené zločiny, zcela v souladu s rozsudkem Norimberského tribunálu, ovšem

---

²⁹³ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 48-49. Pro vývoj modifikací návrhu s. 48-76.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 50-53.

²⁹⁵ Blíže k jednotlivým skutkovým podstatám srovnej: tamtéž, s. 58-68.

stanovil také, že tato odpovědnost není na překážku odpovědnosti státu podle mezinárodního práva. Zdůraznil ale také, že se jedná o „kvalifikovaného“ jednotlivce, tedy osobu v postavení státního orgánu. Výslovně tak stanoví sice jen u zločinu agrese, kde je zřejmé, že agresi může spáchat pouze stát, který ale nemůže být jako abstraktní entita trestně odpovědný, nicméně u ostatních zločinů je to z kontextu zřejmé také. Jednotlivec podle Kodexu bude odpovědný i jako ten, kdo nařídí spáchání některého ze zločinů, případně opomene takovému zločinu zabránit nebo jej nepotrestá. Trestná je pak podle Kodexu i součinnost při spáchání zločinu, a to formou pomoci, plánování či podněcování, a také pokus zločinu, což je oproti Norimberským zásadám novum. Ve shodě s rozsudkem z Norimberku pak Kodex stanoví, že jednání podle příkazu osobu nezbavuje odpovědnosti, nicméně může to být bráno jako polehčující okolnost. Stejně tak úřední postavení jednotlivce odpovědnosti nezbavuje a ani nemůže být bráno jako důvod pro snížení trestu. Vedle odpovědnosti za čin spáchaný na rozkaz se v souladu se IV. Haagskou úmluvou z roku 1907 v Kodexu stanoví, že spáchání činu podřízeným nezbavuje odpovědnosti nadřízeného.²⁹⁶

Po předložení konečné verze návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva se naskytla zásadní otázka, co s ním dál. Vzhledem k tomu, že Komise pro mezinárodní právo pracovala paralelně na návrhu Statutu Mezinárodního trestního soudu, který byl následně přijat a ve kterém je část článků věnována stejné materii (viz dále), hrozí, že návrh Kodexu opět ustoupí do pozadí a nebude mezinárodním společenstvím začleněn do mezinárodního práva. To by ovšem byla škoda, např. vzhledem k jeho důrazu na trestání zločinu agrese, který není ve Statutu Mezinárodního trestního soudu zatím upraven a je otázkou, zda v dohledné době bude.²⁹⁷

Krutosti páchané za 2. světové války vyústily vedle práce na kodifikaci, úpravě a vytváření nových pravidel humanitárního práva také v sjednání Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia dne 8. prosince 1948.²⁹⁸ K jejímu sjednání vyzvalo Valné shromáždění OSN již 11. prosince 1946 v rezoluci č. 96/I, v níž označilo genocidu za zločin podle mezinárodního práva a její potrestání za předmět mezinárodního zájmu.

---

²⁹⁶ Tamtéž, s. 54-58.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 69-76.

²⁹⁸ Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z 8. prosince 1948, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 32/1955 Sb.

Zároveň vyzvalo i členské státy k přijetí vnitrostátní legislativy k zabránění a potrestání tohoto zločinu.²⁹⁹

V úmluvě smluvní strany potvrdily, že považují genocidu za zločin podle mezinárodního práva, a zavázaly se mu zabraňovat a trestat ho (čl. I). „*V této Úmluvě se genocidiem rozumí kterýkoli z níže uvedených činů, spáchaných v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, ethnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou: a) usmrcení příslušníků takové skupiny; b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny; c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení; d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí; e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.*“ (čl. II) Je třeba zdůraznit, že podle úmluvy není již genocidium jako zločin nutně spojeno s válkou, jako tomu bylo u zločinů podle lidskosti. Podle čl. III jsou trestné vlastní spáchání genocidia, spolčení k jeho spáchání, podněcování, pokus a účastenství. Genocidium může podle úmluvy (čl. IV) spáchat jak vládní činitel a veřejný úředník, tak soukromá osoba. Podle čl. VI pak „*osoby obviněné z genocidia nebo z kterýchkoli jiných činů vypočtených v článku III mají být souzeny příslušným soudem toho státu, na jehož území byl tento čin spáchán, nebo takovým mezinárodním trestným soudem, který může být příslušný pro tyto smluvní strany, jež uznaly jeho pravomoc.*“ Tím byla ovšem vyloučena univerzální soudní působnost vnitrostátních soudů. Patrně se tak stalo z důvodu předejití možným mezinárodním konfliktům v případě stíhání pachatele genocidia v jiných státech než ve státě spáchání. Byl tak nadřazen zájem míru nad zájem spravedlnosti.³⁰⁰

V Úmluvě se snoubí dvě vzájemně pojmově nejasněné složky, a to založení konvencionálního trestného činu, za nějž mají být trestně odpovědné soukromé osoby, a převzetí v té době již poměrně ustáleného institutu mezinárodního humanitárního práva, tedy zločinu podle mezinárodního práva, tedy zločinu kodifikovaného obyčejovým právem, za který měli být odpovědni pouze jednotlivci ve funkci státního orgánu. Kvůli těmto nejasnostem také nebylo realizováno ustavení v čl. VI předpokládaného

---

²⁹⁹ Rezoluce Valného shromáždění OSN o zločinu genocidy z 11. prosince 1946 (The Crime of Genocide, Doc. UN A/RES/96/I), dostupná z: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/IMG/NR003347.pdf?OpenElement>, cit. 7. 5. 2009.

³⁰⁰ Srovnej: RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s., s. 121.

mezinárodního trestního soudu. Dá se říci, že tato úmluva „odstartovala“ stabilizaci tohoto tehdy jen smluvně stanoveného zákazu v obyčejově ustálenou normu obecného mezinárodního práva. Kogentní normativitu zákazu genocidia ale potvrdil nepřímou již v roce 1951 Mezinárodní soudní dvůr ve svém posudku ohledně přípustnosti výhrad k Úmluvě. Trestní postih soukromých osob na základě úmluvy je ovšem mezinárodněprávně irelevantní, neboť se to přičítá pojmu zločinu podle mezinárodního práva, je relevantní jen ve vnitrostátním právu. Úmluva tedy do kodifikace kogentní normativity spadá jen částí *ratione materiae*, zejm. čl. II a III.³⁰¹

Obdobně jako Úmluva o genocidiu je pojata Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu z 30. listopadu 1973³⁰² reagující na politiku rasové segregace v Jihoafrické republice, která ovšem není také legislativně příliš vydařená. V preambuli Úmluvy se odkazuje na Úmluvu o genocidě s tím, že některé činy, které jsou podle ní pokládány za zločiny podle mezinárodního práva, jsou také činy, které mohou být pokládány za činy apartheidu. V čl. I pak smluvní strany prohlašují apartheid za zločin proti lidskosti a zločin v rozporu se zásadami mezinárodního práva. Zároveň se zde označují zločinnými, tedy se na ně vztahuje trestní odpovědnost jak jednotlivci, tak i organizace a instituce, které apartheid páchají, podněcují, zúčastňují se páchání, navádějí, povzbuzují či napomáhají k jeho spáchání (čl. I odst. 2, čl. III).

Skutková podstata je pak vymezena velmi podrobně v čl. II: *„Pro účely této úmluvy se pojem "zločin apartheidu", který zahrnuje obdobnou politiku a praktiky rasové segregace a diskriminace, jaké jsou uplatňovány v Jižní Africe, vztahuje na následující nelidské činy, páchané s cílem vytvořit a upevnit nadvládu jedné rasové skupiny osob nad jakoukoliv jinou rasovou skupinou osob a systematicky tyto osoby utlačovat: a) zbavení příslušníka nebo příslušníků rasové skupiny nebo skupin práva na život a svobodu osobnosti: i) zavražděním ...; ii) způsobením vážné tělesné nebo duševní újmy..., omezením jejich svobody nebo důstojnosti nebo jejich mučením či krutým, nelidským nebo ponižujícím zacházením či tresty; iii) svévolným uvězněním a nezákonným žalářováním...; b) úmyslné vytváření životních podmínek rasové skupině nebo skupinám, zaměřeným k dosažení její nebo jejich částečné nebo úplné fyzické*

---

³⁰¹ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 86, 399-403. USA Úmluvu ratifikovaly až v roce 1988, kdy bylo již zřejmé, že se jedná o kogentně ustálenou normu obecného mezinárodního práva.

³⁰² Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu z 30. listopadu 1973, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 116/1976 Sb.

likvidace; c) jakákoliv legislativní a jiná opatření, jejichž smyslem je zabránit rasové skupině nebo skupinám v účasti na politickém, sociálním, ekonomickém a kulturním životě země a záměrné vytváření podmínek, které znemožňují plný rozvoj takové skupiny nebo skupin...; d) jakákoliv opatření včetně legislativních, jejichž smyslem je rozdělovat obyvatelstvo podle rasy zřizováním oddělených rezervací a ghett pro příslušníky určité rasové skupiny nebo skupin, zákazem uzavírat smíšená manželství mezi příslušníky různých rasových skupin, vyvlastňováním půdy, kterou vlastní rasová skupina nebo skupiny či jejich příslušníci; e) vykořisťování práce příslušníků rasové skupiny nebo skupin, zejména jejich nasazením na nucené práce; f) pronásledování organizací a osob za jejich odpor proti apartheidu odnětím jejich základních práv a svobod.“

Podobně jako u zločinu genocidia i zde mohou být obvinění podle čl. V souzeni jak před vnitrostátními soudy, tak před soudem mezinárodním. Podle této úmluvy ale jsou příslušné soudy kteréhokoli smluvního státu. I zde ale platí obdobné výtky, které byly uvedeny u Úmluvy o genocidiu. Svou aktuálnost ztratila Úmluva o apartheidu po zrušení apartheidu v JAR a její aplikace tak přichází v úvahu jen „in eventum“.

Při projednávání formulace norimberských zásad předložil bývalý soudce z Norimberku Henri Donnedieu de Vabres 15. května 1947 memorandum, ve kterém doporučoval zřízení trestní komory Mezinárodního soudního dvora a utvoření samostatného mezinárodního trestního soudu. Opětovně se tato otázka otevřela při dojednávání Úmluvy o genocidiu v roce 1948 a s H. Donnedieu de Vabres se na něm podílel i V. V. Pella. V tomto roce bylo pak Valným shromážděním uloženo Komisi pro mezinárodní právo, aby se zabývala otázkou možného zřízení mezinárodního soudního orgánu pro souzení genocidia nebo jiných zločinů. Přes její kladné stanovisko byl v roce 1950 rezolucí Valného shromáždění OSN č. 489/V z 12. prosince založen Výbor pro mezinárodní trestní soudnictví k novému posouzení celé věci. Ten následně v roce 1951 a v revidované podobě v roce 1954 předložil návrh Statutu mezinárodního trestního soudu. Proti vytvoření takového soudu se ale postavila skupina socialistických států v čele se SSSR, které považovaly výkon mezinárodní trestní jurisdikce za omezování suverenity a vměšování do vnitřních záležitostí (sic!).

Tento výbor pracoval paralelně s Komisí pro mezinárodní právo, která pracovala na návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva (viz výše). Další snahy o vytvoření stálého mezinárodního trestního soudu byly přerušeny v roce 1956, neboť

nebylo možné dosáhnout dohody o definici agrese. Ovšem návrh Statutu z roku 1953 se stal podkladem pro iniciativu mimo OSN, kdy se jej chopila Nadace pro ustavení mezinárodního trestního soudu, která připravila návrhy hmotné a procedurální části možného statutu. Po dosažení shody ve Valném shromáždění o definici agrese v roce 1974 vypracovala v roce 1979 Komise pro mezinárodní právo další návrh, který pak schválila na svém zasedání v Bělehradě v roce 1980, nicméně bylo třeba ještě vyčkat na vhodnější dobu na konci 80. let.³⁰³ V této době byl také vypracován generálním tajemníkem International Association of Penal Law M. Cherifem Bassiouni návrh Úmluvy o ustavení Mezinárodního trestního soudu pro potlačení a potrestání zločinu apartheidu a jiných mezinárodních zločinů, který byl publikován 12. ledna 1981, ovšem ani ten se nerealizoval.³⁰⁴

Po 2. světové válce se objevila vedle snahy po zákazu války i snaha o její humanizaci posílením nejrůznějších zákazů a propracováním stávajících materiálních pravidel. Od 21. dubna do 12. srpna 1949 se tak konala v Ženevě mezinárodní konference pod záštitou Mezinárodního výboru Červeného kříže a nazákladě jím vypracovaných návrhů za účelem revize Ženevských úmluv z roku 1929, X. Haagské úmluvy z roku 1907 o úpravě zásad Ženevské úmluvy z roku 1906 pro námořní válku, doplnění Haagských úmluv o zákonech a obyčejích války s připojeným Řádem pozemní války z roku 1899 a 1907 a za účelem sjednání úmluvy o ochraně civilních osob za války.

Dne 12. srpna 1949 bylo schváleno jedenáct rezolucí a čtyři úmluvy souhrnně nazvané Ženevské úmluvy o ochraně obětí války: I. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, II. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři, III. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci a IV. Ženevská úmluva o ochraně

---

³⁰³ Srovnej: TRIFFTERER, Otto (ed.). *Commentary on the Rome Statute of International Criminal Court*. 1. Auflage. Baden Baden : Nomos, 1999. 1295 p., p. 19-20. Blíže k návrhu Statutu viz: MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s., s. 189-198.

³⁰⁴ International Association of Penal Law byla od roku 1924 vůdčí organizací, která se zabývala myšlenkou vytvoření mezinárodního trestního soudu byla, její prezident V. V. Pella byl hlavním původcem návrhu Úmluvy o vytvoření Mezinárodního trestního soudu z 16. listopadu 1937. Srovnej: Bassiouni, M. Cherif: *International Crimes: Digest/Index of International Instruments 1815-1985*. Volume 1. Volume 2. New York : Oceana Publications, 1986. lxxviii, 512 p. xl, 496 p., Volume 2 p. 443.

civilních osob za války.³⁰⁵ Významným společným prvkem všech úmluv bylo ustanovení, že platí pro smluvní strany i přes případnou účast v konfliktu mocnosti, která není smluvní stranou úmluv, a to i ve vztahu k této mocnosti, pokud se bude ustanoveními úmluv řídit (čl. 2). V čl. 3 všech úmluv se stanovilo, že jejich úprava se alespoň v minimálně stanovené míře, jako např. zákaz vraždy, braní rukojmí či odsouzení bez rozsudku u civilních osob, komabantů, kteří složili zbraně, raněných a nemocných, vztahuje i na ozbrojené konflikty, které svou povahou nejsou mezinárodními. Společné mají úmluvy také obdobná ustanovení o trestních sankcích (čl. 49-54/I, čl. 51-53/II, čl. 129-132/III, čl. 146-149/IV). Smluvní strany se zavázaly učinit veškerá potřebná legislativní opatření k zajištění trestních sankcí pro osoby vážně porušující úmluvy a také tyto osoby vypátrat a postavit před soud, případně je předat jiné smluvní straně. Vážnými porušeními mohou být činy spáchané na osobách nebo majetku chráněných jednotlivými úmluvami jako: „*úmyslné zabití, mučení nebo nelidské zacházení, čítajíc v to i biologické pokusy, úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné zranění a ohrožení zdraví, zničení a přisvojení si majetku neodůvodněné vojenskou nutností a provedené ve velkém měřítku nedovoleným a svévolným způsobem*“. Obdobné ve všech úmluvách je také rozpracování způsobů provádění dohledu ze strany tzv. ochranných mocností, příp. Mezinárodního výboru Červeného kříže.

I. a II. Ženevská úmluva se věnovaly osudu raněných a nemocných v pozemní válce navíc trosečníků ve válce námořní, resp. problematice zdravotní služby v době války. Nahradily dřívější úpravy z let 1864, 1906, 1907 a 1929, detailněji rozpracovaly úpravu svého předmětu a jednoznačněji vymezily např. posílání zdravotního personálu či status sanitních lodí.

III. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci nahradila úpravu z roku 1929 a doplnila Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války z let 1899 a 1907, resp. k nim připojený Řád pozemní války v části II. Oproti dřívější úpravě zde byl odstraněn především nedostatek málo propracovaných ustanovení ohledně mezinárodního dozoru na zacházení se zajatci, který se plně projevil za 2. světové války. Úmluva také věnovala větší prostor otázce operací v týlu nepřítele, resp. přiznávání statusu válečných

---

³⁰⁵ Ženevské úmluvy na ochranu obětí války z 12. srpna 1949, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954 Sb. Platnost od 21. října 1950.

zajatců za určitých podmínek výsadkářům či partyzánům, ale také příslušníkům milic a dobrovolnických sborů (čl. 4).

IV. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války je věnována do té doby nejméně chráněné skupině osob, na které válka ovšem silně dopadala. Úmluva soustředila všechny otázky týkající se civilních osob do jednoho dokumentu a doplňovala a revidovala tak Haagské úmluvy o zákonech a obyčejích války z let 1899 a 1907, resp. k nim připojený Řád pozemní války v části II. a III. Obsáhla problematiku ochrany civilních osob, které se ocitly v moci některé ze stran konfliktu či okupační mocnosti a nejsou jejími státními příslušníky (čl. 4), včetně ochrany nemocných a raněných osob, osob internovaných, dále problematiku tzv. nepřátelských cizinců a zřízení bezpečných zón pro civilní osoby, úpravu režimu válečné okupace a ochrany lidských práv v jejím průběhu atd.

Ženevské úmluvy byly doplněny v roce 1954 věcně ještě Úmluvou o ochraně kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z 14. května 1954 a připojeným Protokolem, která byla ještě doplněna Druhým protokolem v roce 1999.³⁰⁶ K vlastním Ženevským úmluvám byly přijaty tři doplňky ve formě protokolů. V roce 1977 Dodatkový protokol o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) a Dodatkový protokol o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II) a v roce 2005 Dodatkový protokol o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III).³⁰⁷ Protokoly přinesly další specifikace potřebných nástrojů a také rozšíření specifikace porušení Úmluv a samotných Protokolů, např. o zahájení nerozlišujícího útoku postihujícího civilní obyvatelstvo nebo civilní objekty, napadení nechráněných míst a demilitarizovaných zón, uplatňování apartheidu atd. (čl. 85/I), a také povinnost stíhat opomenutí odpovědné osoby spočívající v nezabránění porušení Úmluv a Protokolů (čl. 86/I) spolu se zdůrazněním velitelské odpovědnosti (čl. 87/I). Značný význam má především Protokol II, který doplňuje a rozvíjí obsah čl. 3

---

³⁰⁶ Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokol z 14. května 1954 v Haagu, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb. Platnost od 7. srpna 1956. Druhý protokol k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z 1954 z 26. března 1999 v Haagu, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb. m. s. Platnost od 9. března 2004.

³⁰⁷ Dodatkový protokol o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) a Dodatkový protokol o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II) z 8. června 1977 v Ženevě, sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb. Platnost od 7. prosince 1978. Dodatkový protokol o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III) z 8. prosince 2005 v Ženevě, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 85/2007 Sb. m. s. Platnost od 14. ledna 2007.

společného všem Ženevským úmluvám ohledně vnitrostátních konfliktů. Protokoly I a II je možné označit ohledně ochrany civilních osob za normativitu „*iuris cogentis*“.³⁰⁸

S Ženevskými úmluvami bývá spojeno používání pojmu mezinárodní humanitární právo a utvrzení kogentní normativity mnohých pravidel pro ozbrojené konflikty, o čemž svědčí i to, že se chráněné osoby nemohou určitých práv zříci a nelze je ani derogovat zvláštními dohodami. Obsah Ženevských úmluv je již dávno obecně platným mezinárodním právem a nic na tom nemění ani tzv. denonsační klauzule, která umožňuje každé smluvní straně za určitých podmínek od jednotlivých úmluv odstoupit, neboť je současně stanoveno, že toto odstoupení nebude mít vliv na závazky plynoucí ze zásad mezinárodního práva.³⁰⁹

V poválečné době nastal velký rozvoj v oblasti lidských práv a jejich mezinárodní ochrany. Z hlediska předmětu této práce je možné sledovat např. zajímavý vývoj v otázce zásady „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“, která byla jednou ze základních při jednání poválečných tribunálů. Již ve „Všeobecné deklaraci lidských práv“ schválené Valným shromážděním 10. prosince 1948 v čl. 11 odst. 2 najdeme zákaz retroaktivity „*in malam partem*“ trestních norem jak vnitrostátního, tak mezinárodního práva.³¹⁰ Vzhledem k tomu, že se přes její vysoký mravní kredit a mezinárodní váhu, nejedná o právně závazný dokument, je třeba se podívat na dva jiné významné dokumenty o lidských právech, které smluvní strany zavazují a jsou označovány za všeobecné. Jedná se evropskou „Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod“ z 4. listopadu 1950³¹¹ a „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ z 19. prosince 1966³¹². Obě tyto smlouvy mají ustanovení o zákazu retroaktivity trestních norem, Úmluva v čl. 7, Pakt o něco širší v čl. 15. U obou dokumentů se také jedná o ustanovení upravená kogentními normami, od nichž nelze ani dočasně, oproti jiným částem, v případě např. války odstoupit. Zajímavé jsou pak druhé odstavce obou článků, které přinášejí výjimku z jinak absolutního zákazu. Měly bránit pokusům o zpochybňování rozsudků poválečných tribunálů a dostalo se jim i

---

³⁰⁸ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 770.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 769-772, 776.

³¹⁰ Srovnej: Všeobecná deklarace lidských práv z 10. 12. 1948. In: *Světové dokumenty I. Všeobecná deklarace lidských práv a související dokumenty*. [1. vydání]. Ostrava : Aries [199-?]. 104 s.

³¹¹ Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z 4. listopadu 1950 v Římě, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb. Platnost od 3. září 1953.

³¹² Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z 19. prosince 1966 v New Yorku, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb. Platnost od 23. března 1976.

názvu „norimberská klauzule“, nicméně nejsou omezeny jen do minulosti a je možné je vztáhnout i na poválečný vývoj. Čl. 7 odst. 2 evropské Úmluvy uvádí: „*Tento článek nebrání souzení a potrestání osoby za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy.*“ Toto ustanovení lze vztáhnout zejména jako ospravedlnění na vnitrostátní zákony, které byly po 2. světové válce vytvořeny pro spravedlivý postih činů, které předtím vnitrostátní právo nepředpokládalo. Mezinárodní právo sice zločiny proti míru a proti lidskosti inkriminovalo, ale chyběla přesná pravidla pro trestní postih pachatelů takových činů. Proto se odkazuje na obecné právní zásady uznávané civilizovanými národy, které jsou ve Statutu Mezinárodního soudního dvora označeny za pramen mezinárodního práva. Čl. 15 odst. 2 Paktu pak uvádí: „*Nic v tomto článku neprejudikuje potrestání za jakýkoli čin, který v době, kdy byl spáchán, byl trestný podle obecných právních zásad uznávaných společenstvím národů.*“ Zde je třeba poukázat na posun k obecným zásadám uznávaným společenstvím národů, tedy k zásadám mezinárodního práva. Výjimku plynoucí z těchto smluv je tedy třeba vztáhnout na zločiny podle mezinárodního práva.³¹³

V souvislosti s otázkou retroaktivity je třeba uvést i Úmluvu o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti z 26. listopadu 1968.³¹⁴ Zde se smluvní strany shodly s odkazem na to, že „*účinné potrestání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti je důležitým činitelem působícím k předcházení takovým zločinům, k ochraně lidských práv a základních svobod*“, že promlčení se nebude vztahovat bez ohledu na dobu spáchání, tedy i do budoucna, na: a) válečné zločiny definované ve Statutu Norimberského tribunálu, zejména vážná porušení vyjmenovaná v Ženevských úmluvách z roku 1949, a dále na b) zločiny proti lidskosti spáchané v době války i míru, jak jsou definovány ve Statutu Norimberského tribunálu, dále vyhnání obyvatelstva z půdy způsobené ozbrojeným útokem nebo okupací, nelidské činy, které jsou důsledkem politiky apartheidu, a zločin genocidia, jak je definován v Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948, a to i případě, že tyto činy nejsou porušením vnitřního práva země, v níž byly spáchány (čl. I). Podobně jako u Úmluvy o

---

³¹³ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. K mezinárodněprávním aspektům retroaktivity trestního zákona in malam partem z hlediska výjimek z promlčení. *Právní praxe*. 1998, ročník XLVI, č. 1, s. 19-27.

³¹⁴ Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti z 26. listopadu 1968 v New Yorku, vyhláška ministra zahraničí č. 53/1974 Sb. Platnost od 11. listopadu 1970. Následovala i obdobná evropská úmluva Rady Evropy z 25. ledna 1974 ve Štrasburku.

genocidiu se zde v rozporu s naukou stanoví, že se ustanovení úmluvy vztahují jak na představitele státní moci, tak na soukromé osoby (čl. II). Tuto zásadu nepromlčitelnosti je třeba považovat za obecně uznanou zásadu mezinárodního práva vycházející z obyčejového mezinárodního práva.

Také v oblasti tzv. haagského práva došlo v období studené války k uzavření několika mezinárodních smluv s obecným dosahem, které upravují vedení ozbrojených konfliktů, resp. omezují užívání určitých bojových prostředků. Namátkou ke třeba zmínit z těch nejvýznamnějších např. Úmluvu o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení z 10. dubna 1972³¹⁵, Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí z 18. května 1977³¹⁶ nebo Úmluvu o zákazu nebo omezení použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z 10. října 1980 uzavřenou v New Yorku na stejnojmenné konferenci OSN³¹⁷. Tyto snahy pak samozřejmě pokračovaly i v 90. letech 20. století, kdy je možné zmínit např. Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení z 13. ledna 1993³¹⁸ nebo Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních (nášlapných) min a o jejich zničení z 18. září 1997³¹⁹.

Poválečné období, které je možné vymezit trváním studené války od konce 40. do počátku 90. let 20. století přineslo přes značné animozity do bloků rozděleného světa, jež zabránily progresivnějšímu rozvoji světa i mezinárodního práva, je přesto možné považovat za do jisté míry úspěšné v rozvoji předpokladů pro vznik trvale institucionalizovaného mezinárodního trestního soudnictví.

---

³¹⁵ Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení z 10. dubna 1972, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 96/1975 Sb. Působnost 26. března 1975.

³¹⁶ Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí z 18. května 1977, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 77/1980 Sb.

³¹⁷ Úmluva o zákazu nebo omezení použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z 10. října 1980 v New Yorku, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 21/1999 Sb., změněna 21. prosince 2001, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2006 Sb. m. s. Platná od 2. prosince 1983 (Doc. UN A/Conf. 95/15).

³¹⁸ Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení z 13. ledna 1993, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2009 Sb. m. s. Platná od 29. dubna 1997.

³¹⁹ Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních (nášlapných) min a o jejich zničení z 18. září 1997 v Oslo, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 29/2000 Sb. m. s. Platná od 1. března 1999.

8. Mezinárodní trestní tribunály ad hoc zřízené Radou bezpečnosti OSN

Na začátku 90. let 20. století se podařilo na čas do jisté míry překonat animozity, které v průběhu studené války nedovolovaly velkou akceschopnost mezinárodního společenství, jež se odrazila např. i v tom, že se přes dlouhou řadu ozbrojených konfliktů ve 2. polovině 20. století po celém světě nepodařilo navázat na dva ad hoc ustavené mezinárodní trestní tribunály po 2. světové válce a postavit před soud mezinárodního společenství pachatele mnohých ukrutností, jež tyto konflikty provázely. Nově se tedy objevila politická vůle zřídit takové soudy až s vypuknutím války v Evropě, která po několik desítek let zůstala ušetřena válečných hrůz, v souvislosti s rozpadem Jugoslávie. Tato vůle se pak realizovala i po relativně krátké, o to však masovější a krutější genocidě, která proběhla v africké Rwandě.

8.1. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

8.1.1. Vznik Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii

Když na počátku 90. let 20. století skončila studená válka tonul svět v nadějích, že nebezpečí pominula a veškeré dění se bude ubírat k „světlé budoucnosti“, či se hovořilo o „konci dějin“. Do Evropy, která byla plna euforie z pádu železné opony, však namísto války studené přišla válka horká. Dlouho doutnající spory v Socialistické federativní republice Jugoslávie naplno zaplanuly a její postupný rozpad provázela řada ozbrojených konfliktů, jejichž hrůzy Evropané po téměř padesát let nezakusili. Neřešené problémy ústící v rozpad federativního státu provázely etnické boje, přičemž je třeba si uvědomit, že v prostoru bývalé Jugoslávie etnická identifikace leží především na náboženském základě, a situace je komplikována i značným promísením obyvatelstva hlásícího se k jednotlivým etnikům. Postupně tak proběhly tzv. slovinská válka (1991), chorvatská válka (1991-1995), bosenská válka (1992-1995), kosovská válka (1998-1999) a naposledy proběhly střety v bývalé svazové republice Makedonie (2001). Od roku 1991 do zatím posledního výbuchu násilí v roce 2001 bylo v rámci konfliktů, které je možné hodnotit na pomezí mezinárodních a vnitrostátních, které přinesly smrt desítkám tisíc lidí a velké přesuny obyvatel a v jejichž průběhu se leckdy

velmi negativně odrazila diplomacie některých evropských států i USA, spácháno velké množství zločinů, na které bylo nutno nějak reagovat.³²⁰

Veřejné mínění bylo záhy po vypuknutí konfliktů provázejících rozpad Jugoslávie šokováno děním a hrůzami, které je provázely, stejně tak ovšem bylo překvapeno a znechuceno podceněním konfliktu a mnohdy nepochopitelnými kroky mezinárodního společenství, které tak jen přihlíželo páchání těch nejhorších skutků na všech účastnických stranách konfliktu. V roce 1992 se značně rozšířilo množství zpráv o spáchaných zločinech a porušování humanitárního práva i základních lidských práv, což zvýšilo tlak veřejnosti na potřebu mezinárodně politické aktivity. Dne 13. července 1992 tak Rada bezpečnosti vydala rezoluci č. 764 (1992), v níž zdůraznila, že strany konfliktu jsou povinny dodržovat mezinárodní humanitární právo a že osoby porušující Ženevské úmluvy z roku 1949 jsou za tyto své činy osobně odpovědné. Tuto osobní odpovědnost pak ještě znovu zdůraznila v rezoluci č. 771 (1992) z 13. srpna 1992 a vyzvala k ukončení porušování mezinárodního humanitárního práva s tím, že pokud se tak nestane, bude postupovat podle kapitoly VII Charty OSN, která dává Radě bezpečnosti nástroje pro případ ohrožení či porušení míru. V tomto smyslu pak přijala 6. října 1992 rezoluci č. 780 (1992), v níž byl generální tajemník OSN pověřen založením nestranné komise k posouzení porušování norem humanitárního práva a předložení důkazů o vážných porušeních Ženevských úmluv. Komise, kterou vedl právník M. Ch. Bassiouni, významná osobnost mezinárodního trestního práva, ve své zprávě, kterou Radě bezpečnosti předložil generální tajemník OSN 9. února 1993 potvrdila porušování humanitárního práva a také stvrdila, že případné založení mezinárodního trestního tribunálu ad hoc pro události v bývalé Jugoslávii by bylo v tomto směru v souladu s její prací. Založení mezinárodního trestního tribunálu přispěla také práce tří zpravodajů, které jmenovala pro tuto otázku KBSE, a komise právníků z Itálie a Francie. Jejich návrhy pak použil generální tajemník jako podklad zprávy pro Radu bezpečnosti, na jejímž základě byla vydána její rezoluce č. 808 (1993)

---

³²⁰ Srovnej např.: ŠESTÁK, Miroslav, TEJCHMAN, Miroslav, HAVLÍKOVÁ, Lubomíra, HLADKÝ, Ladislav, PELIKÁN, Jan. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 758 s., s. 558-676.

z 22. února 1993, která v principu odsouhlasila založení mezinárodního trestního tribunálu ad hoc.³²¹

Rada bezpečnosti se rozhodla založit ad hoc mezinárodní tribunál hned z několika důvodů. Měl působit jako možné odstrašení od páčání dalších zločinů, přinést spravedlnost a přispět k obnovení a udržení míru. Nakolik tato snaha dosáhla úspěchu posoudí až historie z delšího časového odstupu. Vlastním zakládacím dokumentem je jednomyslně přijatá rezoluce Rady bezpečnosti OSN z 25. května 1993 č. 827 (1993), k níž byl připojen Statut tribunálu.³²² Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (v anglické zkratce ICTY), celým názvem „Mezinárodní tribunál pro stíhání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991“³²³ byl založen jako pomocný ad hoc orgán Rady bezpečnosti v souladu s ustanoveními kapitoly VII Charty OSN týkajícími se akcí při ohrožení a porušení míru. Rada bezpečnosti určila v rámci svých kompetencí podle čl. 39, že situací v bývalé Jugoslávii byl ohrožen mezinárodní mír, a rozhodla se aplikovat podle čl. 41 opatření nezahrnující použití ozbrojené síly a zřídila ICTY jako svůj pomocný orgán nutný k výkonu jejích funkcí podle čl. 29 Charty OSN.³²⁴ V zakládací rezoluci č. 827 (1993) i v samotném Statutu bylo zároveň uloženo všem státům, aby s tribunálem plně spolupracovaly, vyhověly jeho případným žádostem a případně i přizpůsobily své vnitrostátní právo. Rozhodnutí Rady bezpečnosti o vzniku ICTY bylo bezprecedentní a inovativní ohledně použití jejích pravomocí, a proto se později stalo i předmětem zpochybňování ze strany pachatelů postavených před soud (viz dále).

---

³²¹ Srovnej: POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

³²² Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, dostupný z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept08_en.pdf, cit. 10. 5. 2009. Zde jsou obsaženy i všechny rezoluce Rady bezpečnosti týkající se bezprostředně tribunálu.

³²³ International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991, zkrácené též ICTY.

³²⁴ Srovnej: *Světové dokumenty II. Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora*. [1. vydání]. Ostrava : Aries [199-?]. 108 s.

8.1.2. Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii

Statut ICTY³²⁵ byl devíti rezolucemi Rady bezpečnosti v průběhu let 1998-2008 doplněn, a to především ve snaze o zefektivnění a zrychlení práce soudu, kdy byl rozšířen o jeden senát a byl zaveden institut nestálých soudců ad litem. Pravomoc Mezinárodního tribunálu je stanovena v čl. 1, a to ke stíhání osob odpovědných za vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území bývalé Jugoslávie od roku 1991. Tribunál má podle Statutu aplikovat již existující pravidla mezinárodního humanitárního práva, aby byl zachován princip „nullum crimen sine lege“.

Sídlem soudu byl zvolen po dohodě s Nizozemskem osvědčený Haag (čl. 31). Pracovními jazyky jsou angličtina a francouzština (čl. 33). Veškerá náklady, které rozhodně nejsou malé, jsou pak placeny z účtu OSN (čl. 32).³²⁶

Příslušnost Mezinárodního tribunálu „ratione materiae“ je tedy určena v čl. 2 až 5 Statutu a částečně se liší od vymezení kategorií zločinů v poválečných ad hoc tribunálech. Čl. 2 jako první z ustanovení týkajících se vymezení kategorie zločinů stanoví, že ICTY je oprávněn stíhat závažná porušení Ženevských úmluv o ochraně obětí války z roku 1949, která jsou naplněna následujícími akty proti chráněným osobám a majetku: „(a) wilful killing; (b) torture or inhuman treatment, including biological experiments; (c) wilfully causing great suffering or serious injury to body or health; (d) extensive destruction and appropriation of property, not justified by military necessity and carried out unlawfully and wantonly; (e) compelling a prisoner of war or a civilian to serve in the forces of a hostile power; (f) wilfully depriving a prisoner of war or a civilian of the rights of fair and regular trial; (g) unlawful deportation or transfer or unlawful confinement of a civilian; (h) taking civilians as hostages“. Zde uvedené činy z kategorie válečných zločinů pak doplňuje čl. 3 o porušení zákonů a obyčejů války vycházející ze IV. Haagské úmluvy s připojeným Řádem pozemní války z roku 1907. Příkladný výčet článku stanoví jako trestné činy následující: „(a) employment of poisonous weapons or other weapons calculated to cause unnecessary

---

³²⁵ Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, dostupný z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept08_en.pdf, cit. 10. 5. 2009. Zde jsou obsaženy i všechny rezoluce Rady bezpečnosti týkající se bezprostředně tribunálu. V češtině je možné původní text bez pozdějších doplňků nalézt v: MRÁZEK, Josef. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 444 s., s. 428-432.

³²⁶ Stále rostoucí rozpočet byl pro roky 2008-2009 celkem 342 332 300,- dolarů. Srovnej: International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia – oficiální stránky, <http://www.icty.org>.

suffering; (b) wanton destruction of cities, towns or villages, or devastation not justified by military necessity; (c) attack, or bombardment, by whatever means, of undefended towns, villages, dwellings, or buildings; (d) seizure of, destruction or wilful damage done to institutions dedicated to religion, charity and education, the arts and sciences, historic monuments and works of art and science; (e) plunder of public or private property“.

Vymezení stíhatelných zločinů pokračují v čl. 4, který inkriminuje genocidu, jejíž definice je převzata z „Úmluvy o zabránění a potrestání zločinu genocidia“ z roku 1948. Na tato ustanovení pak navazuje čl. 5 vymezující zločiny proti lidskosti, které je třeba považovat za subsidiární kategorii zločinu genocidy, neboť nevyžadují prokázání úmyslu zničit úplně nebo částečně určitou národnostní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu.³²⁷ Tato kategorie, která je klíčová pro stíhání zločinů spáchaných na území bývalé Jugoslávie, je oproti statutu Norimberského tribunálu rozšířena a navíc vymezena nikoli uzavřeným výčtem činů, které mohou naplnit skutkovou podstatu: „(a) murder; (b) extermination; (c) enslavement; (d) deportation; (e) imprisonment; (f) torture; (g) rape; (h) persecutions on political, racial and religious grounds; (i) other inhumane acts“. Novinkou je také jisté omezení válečného nexum, když zločiny proti lidskosti sice musí být spáchány v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na civilním obyvatelstvu, ale tento konflikt může být jak mezinárodní, tak vnitrostátní povahy.

Personální příslušnost Mezinárodního tribunálu je vymezena v čl. 6 a 7. ICTY má pravomoc nad fyzickými osobami (čl. 6), čímž byl potvrzen princip individuální odpovědnosti jednotlivce podle mezinárodního práva. Osobně odpovědná za vymezené zločiny je každá fyzická osob, která tyto činy spáchala, plánovala nebo podněcovala jejich spáchání či jinak napomáhala při jejich plánování, přípravě či páchání (čl. 7 odst. 1). Úřední postavení či státní funkce dané osoby ji nezbavuje trestní odpovědnosti a ani nemůže působit jako polehčující okolnost (čl. 7 odst. 2). Trestní odpovědnosti se nezproští ani nadřízený, pokud jemu podřízená osoba spáchala některý z vymezených zločinů, jestliže o tom věděl nebo měl možnost vědět a neučinil dostatečná opatření k zabránění takovým činům nebo nezajistil potrestání pachatele (čl. 7 odst. 3) Stejně tak nezbavuje trestní odpovědnosti spáchání zločinu na rozkaz vlády nebo nadřízeného, tato skutečnost může být ale posouzena jako polehčující okolnost (čl. 7 odst. 4).

---

³²⁷ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 80.

Územní a časová příslušnost Mezinárodního tribunálu je vymezena v čl. 8 na území bývalé Jugoslávie a období od 1. 1. 1991. „Rationis tempore“ je tedy vymezení ohraničeno pouze počátkem, v ustavující rezoluci č. 827 (1993) pak Rada Bezpečnosti určila, že konečné datum bude určeno Radou po obnovení míru. Toto určení dosud nebylo definitivně dáno. Z tohoto důvodu se pravomoc soudu dá vztáhnout např. i na zločiny spáchané na konci 90. let v Kosovu.³²⁸ Procesní pravomoc soude je tedy retroaktivní.

Ohledně pravomoci ICTY je velmi důležité také ustanovení čl. 9, ve kterém se určuje postup při konkurenční jurisdikci Mezinárodního tribunálu a vnitrostátních soudů. Mezinárodnímu tribunálu je v odst. 2 udělena priorita před vnitrostátními soudy a ty se tak musí podřídit jeho kompetenci. V čl. 10 se pak na toto navazuje při specifikaci pravidla „non bis in idem“. Osoba souzená Mezinárodním tribunálem tak nemůže být souzena za stejné jednání před národním soudem (odst. 1). Naopak osoba souzená národním soudem může za stejný skutek stanou před ICTY v případě, že spáchaný čin byl označen za běžný trestný čin, nebo řízení před vnitrostátním soudem nebylo nestranné nebo nezávislé, bylo určeno k ochraně obviněného před Mezinárodním tribunálem, nebo nebyl případ řádně vyšetřen (odst. 2).

Mezinárodní tribunál organizačně sestává ze tří (původně dvou) senátů, jednoho odvolacího senátu, prokurátora a Kanceláře, která zajišťuje administrativu pro soud i prokurátora (čl. 11). Podle čl. 12 jsou komory složeny ze 16 stálých soudců a nejvýše 12 soudců jmenovaných ad litem k jednotlivým případům. Žádní dva soudci v každé skupině nesmí být ze stejné země. Soudci pak zasedají v senátech ve složení po třech stálých soudcích a nejvýše šesti ad litem soudcích, které mohou být rozčleněny ještě do sekcí. Sedm stálých soudců je členy odvolacího senátu, přičemž pro jednotlivá zasedání se odvolací senát skládá z pěti členů. Z ad litem soudců je možné vybrat také soudce-náhradníky, kteří v soudu mohou zasedat pro případ, že by některý ze soudců nemohl v soudu pokračovat. V čl. 13 se stanoví, že soudci musí být nestranné osoby vysokého morálního kreditu, které dosáhly kvalifikace potřebné v jejich zemích pro získání nejvyšších soudních postů. Při skládání jednotlivých senátů má být brán ohled také na zkušenosti v trestním a mezinárodním právu, včetně práva humanitárního a oblasti lidských práv.

---

³²⁸ Tamtéž, s. 81.

Čtrnáct ze stálých soudců Mezinárodního tribunálu je voleno Valným shromážděním OSN ze seznamu předloženého Radou bezpečnosti na období čtyř let s možností znovuzvolení (čl. 13 bis). Obdobně jsou voleni je zvoleno i 27 soudců ad litem, přičemž tito soudci jsou pak jmenováni generálním tajemníkem OSN na žádost předsedy ICTY k jednotlivým senátům pro jeden či více případů na celkovou dobu nejvýše tří let (čl. 13 ter). Stálí soudci si ze svého středu volí předsedu ICTY, který je pak členem odvolacího senátu, kterému také předsedá. Po konzultaci s ostatními stálými soudci předseda jmenuje čtyři členy odvolacího senátu a devět soudců do jednotlivých senátů, kde si tito vyberou pro svůj senát mezi sebou předsedu, který řídí zasedání. Dva zbylí soudci odvolacího senátu jsou jmenováni ze stálých soudců Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (čl. 14).

Dalším organizačním článkem ICTY je prokurátor (čl. 15). Prokurátor ovšem působí jako nezávislý zvláštní orgán soudu a je odpovědný za vyšetřování a stíhání osob odpovědných za vymezené zločiny, přičemž řídí Úřad prokurátora. Prokurátor je jmenován Radou bezpečnosti OSN na návrh generálního tajemníka na dobu čtyř let s možností dalšího jmenování. Poslední organizační složkou je Kancelář (čl. 17), která odpovídá za správu a servis pro ostatní části Mezinárodního tribunálu. Vedoucího Kanceláře jmenuje generální tajemník OSN po dohodě s předsedou ICTY. Na soudce, prokurátora a jeho personál a na vedoucího Kanceláře a jeho personál se vztahuje Úmluva o výsadách a imunitách OSN z 13. února 1946, přičemž soudci, prokurátor a vedoucí Kanceláře požívají výsad a imunit diplomatických zástupců (čl. 30).³²⁹

Řízení před soudem je ve Statutu upraveno jen v hlavních obrysech, jejich bližší popis je pak obsažen v pravidlech řízení a dokazování, které si přijali sami soudci podle čl. 15 Statutu pro jednotlivá stádia řízení. Proces před Mezinárodním tribunálem je kombinací přístupu common law a kontinentálního práva, přičemž common law výrazně převažuje. Důvod k tomu je poměrně jednoduchý, neboť USA předložily nejucelenější návrh příslušných procesních pravidel, když se jednalo o jejich schvalování.³³⁰ Prokurátor podle čl. 18 Statutu zahajuje vyšetřování ex officio nebo na základě informací získaných z jakéhokoli zdroje, zejména ale od vlád, orgánů OSN a

---

³²⁹ V březnu 2009 pracovalo pro ICTY 1118 lidí. Srovnej: International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia – oficiální stránky, <http://www.icty.org>.

³³⁰ RICHTEROVÁ, Anna. Pravomoci Mezinárodního trestního soudu z pohledu zkušeností z činnosti Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii. *Trestněprávní revue*. 2002, 1. ročník, č. 10, s. 306-312.

mezivládních i nevládních organizací. Ke své činnosti z vlastní iniciativy tedy nepotřebuje předběžný souhlas soudu. Má právo vyslýchat podezřelé, oběti i svědky a sbírat důkazy. Na základě shromážděných důkazů pak prokurátor vypracuje obžalobu, kterou ale musí přezkoumat soudce senátu, jemuž byla předložena, a potvrdit, zda se jedná o prokázaný případ, teprve poté může soud vydat zatykač na příslušnou osobu či jiný potřebný příkaz (čl. 19). Ve Statutu ani v jiných dokumentech není prokurátorovi uloženo, aby stíhal všechny případy, proto se vzhledem ke kapacitě tribunálu šetří jen případy nejvýznamnější a ostatní se přenechávají národním soudům.³³¹

Vzhledem k tomu, že není možné vést řízení v nepřítomnosti (čl. 21 odst. 4 písm. d), začíná proces před Mezinárodním tribunálem teprve poté, kdy se obviněný dostaví, nebo je k soudu dopraven a seznámen s obžalobou (čl. 20). Po seznámení se s obžalobou je obviněný dotázán na to, zda se cítí vinen, a podle jeho odpovědi se odvíjí další jednání, resp. to, zda bude obžaloba provádět všechny důkazy apod., nebo proběhne pouze řízení o trestu. Ve Statutu jsou také zaručena práva podezřelého, resp. obviněného a obžalovaného. Již podezřelému je pro případ výsledku příznáno právo na právního zástupce, v článku 21 jsou pak shrnuta práva obžalovaného, a to např. od nároku na veřejný spravedlivý proces, přes presumpci neviny, práva na informace a dostatek času na přípravu obhajoby, procesní rovnost až po právo na právní a tlumočnickou pomoc. Zajištěna jsou také práva svědků a ochrana obětí (čl. 22).

Rozsudek Mezinárodního tribunálu musí být vyneseno veřejně, odůvodněn a musí se ne něm shodnout většina soudců soudního senátu (čl. 23). Tribunál může uložit pouze trest odnětí svobody, jehož výše není limitována, který se vykoná v některém ze států, které vyjádřily ochotu přijímat odsouzené ICTY (čl. 27). Vedle trestu odnětí svobodu může být obžalovanému také uloženo vrácení majetku a všech výnosů získaných trestnou činností (čl. 24).

Proti rozhodnutí soudního senátu je možné podat odvolání k odvolacímu senátu, a to za předpokladu buď právního omylu nebo omylu skutkového. Odvolací komora pak může rozsudek potvrdit, vrátit nebo změnit (čl. 25). V případě, že se objeví nové skutečnosti, které nebyly v době procesu známy a které by mohly mít rozhodující význam, je možné podat také žádost o přezkoumání rozsudku (čl. 26). Předseda

---

³³¹ Srovnej: RICHTEROVÁ, Anna. Pravomoci Mezinárodního trestního soudu z pohledu zkušeností z činnosti Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii. *Trestněprávní revue*. 2002, 1. ročník, č. 10, s. 306-312.

Mezinárodního tribunálu může také po konzultaci se soudci rozhodnout o prominutí nebo zmírnění trestu (čl. 28).

8.1.3. Fungování Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii

Prvních 11 soudců Mezinárodního tribunálu bylo zvoleno Valným shromážděním OSN v září 1993 a prvním předsedou soudu se stal Antonio Cassese z Itálie. V roce 2008 byl zvolen předsedou soudce Patrick Lipton Robinson z Jamajky.³³² První prokurátor byl jmenován také v roce 1993 a stal se jím Ramon Escovar Salom z Venezuely. Nejvýraznější tváří prokuratury ICTY byla ovšem velmi agilní Švýcarka Carla del Ponte, která v této funkci působila od roku 1999 do roku 2007, kdy ji nahradil Serge Brammetz z Belgie.³³³

Soudní činnost zahájil ICTY v roce 1994, kdy byla podána první obžaloba proti Draganu Nikolićovi. V listopadu 1996 pak byl vynesena první odsuzující rozsudek ve věci proti Draženu Erdemovićovi za účast na vraždění v bosenské Srebrenici, který již na počátku řízení přiznal svou vinu, za což si vysloužil poměrně mírný trest.³³⁴ Mezi nejvýznamnější případy patřila v květnu 1999 obžaloba Slobodana Miloševića, tehdy ještě úřadující hlavy zbytku jugoslávského státu, pokládaného za viníka všech jugoslávských válek. Milošević byl obžalován ze zločinů proti lidskosti, z genocidy, porušování Ženevských úmluv a později i z porušení pravidel vedení války. V dubnu 2001 byl Milošević po dlouhém nátlaku západních mocností zatčen, ovšem měl být souzen vnitrostátním soudem za korupci, finanční kriminalitu a zneužití pravomoci veřejného činitele. Zde ovšem vstoupila do hry přednostní pravomoc ICTY a S. Milošević byl v červnu vydán do Haagu. Proces začal v únoru 2002 a bohužel se jej nepodařilo dokončit, neboť S. Milošević v březnu 2006 zemřel v haagské vazební věznici na následky infarktu.³³⁵ K dalším významným představitelům, kteří stanuli před Mezinárodním tribunálem patří generál Radislav Krstić, odsouzený za zvěrstva v Srebrenici, bývalá prezidentka Republiky srbské Biljana Plavšićová, vůdce

---

³³² Dalšími předsedy byli: v letech 1997-1999 Gabrielle Kirk McDonald z USA, v letech 1999-2003 Claude Jorda z Francie, v letech 2003-2005 Theodor Meron z USA, v letech 2005-2008 Fausto Pocar z Itálie. Česká republika měla mezi soudci svou zástupkyni od září 2001 do září 2004 ve skupině ad litem soudců, a sice JUDr. Ivanu Janů.

³³³ Dalšími prokurátory byli: v letech 1994-1996 Richard J. Goldstone z Jihoafrické republiky a v letech 1996-1999 Louise Arbour z Kanady.

³³⁴ Srovnej: PĚNKAVA, Pavel. Mezinárodní trestní soud pro bývalou Jugoslávii. *Bulletin advokacie*. 2006, č. 6, s. 41-44.

³³⁵ Srovnej: DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2008. 432 s., s. 260.

bosenských Srbů Radovan Karadžić, chorvatský generál Ante Gotovina či srbský nacionalista Vojislav Šešelj. Dopadnout se nepodařilo generála Ratko Mladiće a Gorana Hadžiće. Celkem bylo obžalováno 161 osob, řízení bylo dokončeno ve 119 případech a 42 případů ještě běží.³³⁶

Z hlediska rozvoje mezinárodního práva byl významným případ Duško Tadiće, který se odvolal proti prvoinstančnímu rozsudku ve své věci a v odvolání zpochybnil kompetenci ICTY jej soudit, resp. vůbec legalitu vzniku ICTY. Odvolací senát však toto podání odmítl, nicméně ospravedlnil vznik tribunálu podle VII. kapitoly Charty OSN a implicitně tak přiznal soudu i kompetenci rozhodnout o vlastní kompetenci.³³⁷ Odvolací senát také odmítl námitku, že přednostní jurisdikcí ICTY je obviněný odnímám svému zákonnému soudci s poukazem na univerzální jurisdikci pro případ zločinů podle mezinárodního práva, a potvrdil i možnost stíhat zločiny spáchané v průběhu vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.³³⁸

Vzhledem k poměrně zdlouhavosti řízení před Mezinárodním tribunálem a také k potřebě nějakého časového omezení působení ad hoc zřízeného tribunálu přišli soudci s tzv. strategií dokončení, kterou následně potvrdila Rada bezpečnosti OSN v roce 2003 v rezoluci č. 1503 (2003) a v roce následujícím rezolucí č. 1534 (2004).³³⁹ Nejprve bylo dosaženo toho, že do konce roku 2004 byla dokončena veškerá vyšetřování. Dále byl určen termín dokončení všech případů před soudními senáty do konce roku 2008. To se ovšem nezdařilo a soudci usilují o to, aby byly případy dokončeny do konce roku 2009 a jen minimum zbylo do roku 2010. Uzavření všech případů včetně odvolání je tak plánováno do konce roku 2012. Tato strategie poměrně zefektivnila práci Mezinárodního tribunálu, který se soustředil na ty nejvyšší vůdce podezřelé ze spáchání

---

³³⁶ Srovnej: International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia – oficiální stránky, <http://www.icty.org>. K případu Srebrenice je možné doporučit: HONIG, Jan Willem, BOTH, Norbert. *Srebrenica. Zpráva o válečném zločinu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 2001. 264 s. Žurnalistické zachycení některých procesů v Haagu je možné najít v: DRAKULIĆ, Slavenka. *Ani mouše by neublížili. Váleční zločinci u soudu v Haagu*. 1. vydání. Praha : BB/art, 2006. 184 s.

³³⁷ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Přednostní jurisdikce Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v. český právní řád (K jednomu příkladu vnitrostátní realizace mezinárodních závazků ČR). *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1997, č. 1, s. 79-85.

³³⁸ Blíže k případu srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 82-94.

³³⁹ Srovnej: Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, dostupný z: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept08_en.pdf, cit. 10. 5. 2009.

zločinů a případy níže postavených osob přesunuje k národním soudům, což přispělo k rozvoji vnitrostátního soudnictví v dotčených zemích.³⁴⁰

Přestože Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii vznikl při neexistenci obecného mezinárodního trestního soudu jedinou možnou cestou, jíž bylo možné v roce 1993 zajistit, aby byl vzniklý tribunál závazně příslušný pro všechny dotčené státy mezinárodního společenství, objevily se námitky proti způsobu jeho vzniku i v samotné Radě bezpečnosti OSN. Přestože byla příslušná rezoluce schválena jednomyslně, vyjádřil zástupce Čína obavy své země, že tímto způsobem by mohla být kapitola VII Charty OSN zneužívána. Schválenému Statutu také vykl, že má spíše charakter mezinárodní smlouvy, což by byl také lepší způsob jeho přijetí.³⁴¹

Hodnocení celkové činnosti ICTY bude jistě předmětem řady studií, až svou činnost definitivně ukončí. Nicméně už ze současného pohledu je možné říci, že Mezinárodní tribunál značně přispěl k rozvoji mezinárodního humanitárního práva. Příkladem může být výklad skutkové podstaty genocidia v praxi, posun výkladu zločinu proti lidskosti s tím, že tento nemusí být spáchán s souvislosti s ozbrojeným konfliktem, ale postačí, byl-li spáchán v jeho průběhu, dále se jedná např. o výklad velitelské odpovědnosti, kdy stačí mnohem volnější vazby podřízenosti a nadřízenosti nežli dříve.³⁴²

Zcela samozřejmě se k ICTY váže i řada výhrad a kritiky. Zejména mnohdy velmi zdlouhavé řízení nepřispívá cílům s nimiž byl tribunál zřizován. Je však pravdou, že v tomto případě činnost soudu značně odvisí od ochoty jednotlivých států s ním spolupracovat, byť se jedná o jejich povinnost podle Charty OSN. Kritika se také často snáší určitou politizaci Mezinárodního tribunálu, který byl využíván i jako nátlakový prostředek. Nelze ani nevidět, že skladba obviněných je do značné míry poplatná obecnému vnímání Srbů pouze jako agresorů, Bosňáků jako obětí a Chorvatů někde uprostřed.³⁴³ Tomuto nazírání na tribunál jako na ne zcela nestrannou instituci jistě

---

³⁴⁰ Srovnej: International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia – oficiální stránky, <http://www.icty.org>.

³⁴¹ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 780.

³⁴² Srovnej: PĚNKAVA, Pavel. Mezinárodní trestní soud pro bývalou Jugoslávii. *Bulletin advokacie*. 2006, č. 6, s. 41-44.

³⁴³ Ke kritice tribunálu srovnej: TESAŘ, Filip. Kladivo na diplomacii. *Mezinárodní politika*. 2004, ročník XXVIII, č. 4, s. 8-10.

svědčí i vynesení osvobozujících rozsudků nad některými velmi zdiskreditovanými osobami albánského původu (např. Ramush Haradinaj). Jistou ironií je i to, že hlavní autoritou zaštiťující ICTY jsou Spojené státy, velký odpůrce fungování současného Mezinárodního trestního soudu.

8. 2. Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu

8.2.1. Vznik Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu

Malá země ve střední Africe nebudila nikdy příliš velkou pozornost světové veřejnosti. Avšak obrovské množství mrtvých, které se odhaduje až 800 000, a okolo 2,5 milionu uprchlíků v průběhu necelého roku a děsivá krutost provázející zabíjení, to vše obrátilo pozornost mezinárodního společenství do tohoto kouta světa.³⁴⁴ Kořeny nenávisti mezi dvěma etniky žijícími ve Rwandě sahají hluboko do minulosti. Hutuové tvořící původní zemědělské obyvatelstvo této oblasti a celkem asi 89 % obyvatel Rwandy stáli oproti v 15. století přišedším pastevcům a obchodníkům Tutsiům v podřízeném postavení. Menšina tvořící 10 % populace vytvořila království a podrobila si většinové Hutuy. Zde je možné hledat původ etnosociálního napětí, které přetrvalo i koloniální období německé nadvlády na konci 19. století, belgickou mandátní správu v meziválečném období i poručenskou správu OSN stále pod belgickým dohledem³⁴⁵. V roce 1961 došlo v referendu ke svržení tutsijské monarchie a v roce 1962 vyhlásila Rwanda nezávislost jako republika. I v tomto období docházelo k mnoha střetům mezi oběma etniky, které provázelo i široké uprchlictví Tutsiů do sousedních zemích, kde se jim podařilo organizovat partyzánské jednotky, které pak napadaly území Rwandy. Ve Rwandě je možné sledovat čtyři velké vlny uprchlictví, které následovaly po protitutsijských pogromech: v roce 1959 na počátku dekolonizace, v roce 1963 po vyhlášení nezávislosti, v roce 1966 jako důsledek obdobných událostí v sousedním Burundi a v roce 1973 jako důsledek vojenského puče.³⁴⁶

---

³⁴⁴ Události ve Rwandě jsou zpracovány beletristicky formou vzpomínek např. v knize: MUKASONGA, Scholastique. *Inyenzi neboli švábi*. 1. vydání. Brno : Nakladatelství Jota, 2007. 150 s.

³⁴⁵ Jako velmi negativní jev se měla později projevit drobnost belgické administrativy, a sice uvádění etnické příslušnosti do osobních dokladů, které přetrvala i do postkoloniálních časů. Toho pak využívaly útočníci při ověřování etnického původu svých obětí.

³⁴⁶ Srovnej: BELL-FIALKOFF, Andrew. *Etnické čistky*. 1. vydání. Praha : Práh, 2003. 328 s., s. 195-201.

K zatím poslednímu výbuchu kmenové či etnické občanské války došlo v roce 1994. Roznětkou v napjaté situaci zde bylo dne 6. dubna sestřelení letadla s rwandským prezidentem Juvénalem Habyarimanem (Hutu)³⁴⁷ u letiště v hlavním městě Kigali. Z útoku byla obviněna Rwandská vlastenecká fronta, armáda převážně tutsijských emigrantů, která již od roku 1990 útočila na severu Rwandy. Po uzavření křehkého míru v roce 1993 v tanzanské Arushe tak nyní boje s Rwandskou vládní armádou propukají nanovo. V podstatě se ale jedná o masakry civilistů Tutsiů a umírněných Hutuů ze strany extrémistických Hutuů, které následně zastavila tutsijská Rwandská vlastenecká fronta postupující směrem od Ugandy na jih. Stalo se tak i přes přítomnost jednotek OSN UNAMIR (United Nations Assistance Mission for Rwanda). Tyto jednotky byly ovšem velmi slabé a navíc světové společenství je z počátku nehodlalo přes značné ohrožení civilních osob posílit, naopak je Rada bezpečnosti ještě zmenšila. Až později byla vytvořena UNAMIR II, která pod vedením francouzských vojáků zasáhla.³⁴⁸ Páchání zločinů se účastnilo obrovské množství lidí a později vyšlo najevo, že zabíjení Tutsiů bylo plánováno již delší dobu, a to i zavražděným prezidentem Habyarimanem.

Rada bezpečnosti OSN měla již před vypuknutím násilí po sestřelení prezidentského letadla informace od nevládních organizací o tom, že násilí páchané na Tutsiích je možné kvalifikovat jako genocidu, k čemuž došel zvláštní zpravodaj Komise OSN pro lidská práva. První odsouzení porušování humanitárního práva ve Rwandě ze strany Rady bezpečnosti přišlo na konci dubna 1994, Rada zároveň požádala generálního tajemníka OSN, aby předložil návrhy na vyšetření zpráv o vážném porušování humanitárního práva ve Rwandě. V rezoluci č. 918 (1994) z 17. května 1994 pak určila, že situace ve Rwandě zakládá ohrožení míru a bezpečnosti v regionu, a podle kapitoly VII Charty OSN vyzvala generálního tajemníka, aby jí předložil zprávu o vyšetřování porušování humanitárního práva v průběhu konfliktu ve Rwandě. Ve zprávě generálního tajemníka předložené Radě bezpečnosti 31. května 1994 pak bylo potvrzeno, že podle dosažitelných důkazů dochází ve Rwandě ke genocidě. Po dalších zprávách odborníků vyjádřila Rada bezpečnosti stanovisko, že činy páchané ve Rwandě nesmí zůstat nepotrestány a z možností rozšířit jurisdikci ICTY i na rwandský konflikt a

---

³⁴⁷ Prezident se vracel se svým burundským protějškem Cyprienem Ntaryamirou z regionálního summitu Organizace africké jednoty v Dar-el-Salámu, kde se diskutovalo o pomoci při řešení politických a bezpečnostních problémů v Burundi a Rwandě. Útočníci nebyli nikdy dopadeni.

³⁴⁸ Srovnej: *The United Nations and Rwanda 1993–1996*. New York : United Nations, 1996. 740 p.

založit nový mezinárodní tribunál vybrala tu druhou. Stalo se tak i na žádost rwandské vlády, která se po porážce extrémistických Hutuů v zemi ustavila, jež byla nejprve na začátku srpna 1994 předána generálnímu tajemníkovi OSN a následně předložena z pozice Rwandy jako nestálého člena Rady bezpečnosti 28. září 1994 přímo Radě. Rwandská vláda argumentovala tím, že události v její zemi je možné hodnotit jako zločiny proti lidstvu a měly by být odsouzeny mezinárodním společenstvím jako celkem, dále potřebou nestranné a spravedlivé justice, lepšími možnostmi mezinárodního tribunálu stíhat pachatele uprchlé do zahraničí i tím, že soud by byl elementem národního usmíření a vytvoření nové společnosti založené na sociální spravedlnosti a úctě k lidským právům.³⁴⁹ Zde je patrný značný rozdíl oproti situaci v bývalé Jugoslávii, kde Mezinárodní tribunál žádný z následnických států nechtěl.

Druhý ad hoc tribunál byl tedy zřízen rezolucí Rady bezpečnosti č. 955 (1994) z 8. listopadu 1994, a to za použití stejného právního zdůvodnění jako v případě založení jugoslávského tribunálu, které se tak stalo precedentem. Hlasování v Radě bezpečnosti ovšem tentokrát již nebylo jednomyslné. Rezoluce obsahující Statut „Mezinárodního trestního tribunálu pro stíhání osob odpovědných za genocidu a další vážná porušení mezinárodního humanitárního práva spáchaná na území Rwandy a rwandských občanů odpovědných za genocidu a jiná provinění spáchaná na území sousedních států mezi 1. lednem a 31. prosincem 1994“³⁵⁰, jak zní celý název Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu (v anglické zkratce ICTR), byla totiž přijata při abstenci Číny³⁵¹ a proti hlasu Rwandy. Rwandská vláda změnila názor v průběhu jednání o Statutu, neboť s ním v řadě bodů nemohla souhlasit. Jednalo se zejména o krátkou časovou působnost, která nezahrnovala dobu plánování genocidy, nedostatečné zdůraznění priority vyšetřování genocidy, propojení s některými orgány ICTY, fakt, že některé země podporující bývalý režim ve Rwandě by se měly na chodu

---

³⁴⁹ Srovnej: POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for Rwanda. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

³⁵⁰ International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, between 1 January 1994 and 31 December 1994, zkráceně též ICTR.

³⁵¹ Čína zopakovala své výhrady uvedení při zřizování ICTY a naznačila, že příště by již mohla použít svého práva veta.

tribunálu podílet, nezahrnutí trestu smrti, který je ve Rwandě povolen, a umístění sídla soudu mimo Rwandu.³⁵²

8.2.2. Statut Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu

Statut ICTR byl koncipován z velké míry podle Statutu ICTY. Odrazily se v něm ale odlišnosti obou konfliktů. Obecně je třeba připomenout, že Statut ICTR byl přijat v době, kdy rwandský konflikt prakticky již neprobíhal, rwandská vláda se zřízením Mezinárodního tribunálu zpočátku souhlasila a sama si jej vyžádala, což v zemích bývalé Jugoslávie nenastalo. Založení tribunálu podle kapitoly VII Charty OSN také v tomto případě bylo ještě více zdůvodněno potřebou přimět ke spolupráci třetí státy, které byly různými způsoby s konfliktem spjaty. Rada bezpečnosti zřízením tribunálu také chtěla dát jasně najevo, že páchaní genocidy a dalších zločinů proti lidskosti, stejně jako vážná porušení mezinárodního humanitárního práva samy o sobě způsobují ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti, a to bez ohledu na povahu konfliktu.³⁵³

Statut Mezinárodního tribunálu pro Rwandu³⁵⁴ stanoví že tribunál je oprávněn stíhat „*persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of Rwanda and Rwandan citizens responsible for such violations committed in the territory of neighbouring States between 1 January 1994 and 31 December 1994*“ (čl. 1). Oproti ICTY jeho místní jurisdikce zahrnuje nejen území samotné Rwandy, ale v kombinaci s osobní jurisdikcí, která se vztahuje na rwandské občany páchající zločiny v zahraničí, dosahuje i do sousedních států, kde byly tyto zločiny páchany. Časově je jurisdikce vymezena oproti ICTY i horní časovou hranicí, a to na rok, kdy byly spáchány nejhorší násilnosti. (čl. 7)

Hlavní rozdíl, kterým se ICTR odlišuje od ICTY je vymezení kategorií zločinů. Mezinárodní tribunál pro Rwandu je oprávněn stíhat jen tři kategorie zločinů, a sice genocidu, zločiny proti lidskosti a porušování čl. 3 společného Ženevským úmluvám na

---

³⁵² Srovnej: POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for Rwanda. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

³⁵³ Srovnej: POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for Rwanda. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

³⁵⁴ Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda z 8. listopadu 1994, dostupný z : <http://www.ictr.org/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>, cit. 10. 5. 2009. Zde jsou obsaženy i další rezoluce Rady bezpečnosti týkající se bezprostředně tribunálu.

ochranu obětí války z roku 1949 a Dodatkového protokolu II z roku 1977 (čl. 2-4). Válečné zločiny v užším smyslu nebyly do Statutu zahrnuty, neboť se neprokázalo, že by byly páčány. Kategorie zločinu genocidy (čl. 2) je vymezena shodně s ICTY podle Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia z roku 1948. Zločiny proti lidskosti (čl. 3) jsou zde vymezeny také shodně se statutem jugoslávského tribunálu, rozdíl spočívá ovšem v tom, že byla definitivně opuštěna podmínka tzv. válečného nexum, tedy souvislosti s ozbrojeným konfliktem. Existence ozbrojeného konfliktu tak ve vymezení zločinů podle lidskosti tak není vůbec předpokládána, neboť tyto zločiny, stejně jako genocidium, mohou být páčány v době války i v době míru.

Nejvýznamnější rozdíl v působnosti „*ratione materiae*“ proti jugoslávskému Statutu je pak v čl. 4, který vymezuje jako skutkovou podstatu porušování čl. 3 společného Ženevským úmluvám na ochranu obětí války z roku 1949 a Dodatkového protokolu II z roku 1977, které se týkají vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Ve rwandském Statutu se tak vzhledem k povaze proběhlého konfliktu předešlo možným sporům o aplikovatelnost Statutu na porušení mezinárodního humanitárního práva v rámci vnitřních ozbrojených konfliktů, které musel řešit Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (případ Tadić). Porušeními, která naplňují skutkovou podstatu tohoto zločinu, jsou v demonstrativním výčtu: „*(a) Violence to life, health and physical or mental well-being of persons, in particular murder as well as cruel treatment such as torture, mutilation or any form of corporal punishment; (b) Collective punishments; (c) Taking of hostages; (d) Acts of terrorism; (e) Outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment, rape, enforced prostitution and any form of indecent assault; (f) Pillage; (g) The passing of sentences and the carrying out of executions without previous judgement pronounced by a regularly constituted court, affording all the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilised peoples; (h) Threats to commit any of the foregoing acts*“.

Otázky osobní odpovědnosti, konkurenční jurisdikce, práv obviněných a obžalovaných, udělování trestů, organizace i řízení před soudem, možnosti odvolání, atd. jsou řešeny shodně s jugoslávským Statutem. Lze najít jen drobné rozdíly, jako např. že předseda ICTR není zároveň členem odvolacího senátu, ale jen jednoho soudního senátu (čl. 13 odst. 1), ad litem soudci nemohou být zvoleni opakovaně (čl. 12ter odst. 1 písm. e) a nemohou být požíváni jako náhradní soudci. Oba tribunály mají

společný odvolací senát a původně byl pro ně společným i prokurátor a jeho úřad (čl. 15). Vzhledem k potřebě urychlit práci obou tribunálů rozhodla ale Rada bezpečnosti rezolucí č. 1503 (2003) z 28. srpna 2003 o zřízení samostatného prokurátora pro ICTR. Součinnost obou tribunálů zajišťuje zvláštní styčný úřad v Haagu. Pracovními jazyky jsou angličtina a francouzština (čl. 31). Sídlem soudu bylo určeno rezolucí Rady bezpečnosti č. 977 (1995) z 22. února 1995 z důvodu lepší bezpečnosti tanzanské město Arusha,³⁵⁵ byť rwandská vláda žádala, aby soud sídlil ve rwandském hlavním městě Kigali.³⁵⁶ Rada bezpečnosti také ale určila, že soud může v případě potřeby zasedat i jinde.

8.2.3. Fungování Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu

Prvních šest soudců Mezinárodního tribunálu bylo zvoleno Valným shromážděním OSN v květnu 1995 a prvním předsedou soudu se stal soudce Laïty Kama. V současné době je předsedou soudce Charles Michael Dennis Byron ze St. Kitts & Nevis.³⁵⁷ Zástupcem prokurátora pro Rwandu byl již v březnu 1995 jmenován soudce Honoré Rakotomanana. Prvním samostatným prokurátorem byl v září 2003 jmenován Hassan Bubacar Jallow z Gambie, který v této funkci působí dosud.³⁵⁸

Svou činnost zahájil ICTR dne 8. ledna 1996 prvním zasedáním, kde byli obžalováni tři hlavní váleční zločinci. Řada dalších byla zatčena, někteří v zahraničí, včetně někdejšího premiéra v době masakru v dubnu 1994 J. Kambandy, který byl později odsouzen na doživotí. Vlastní první soudní jednání bylo zahájeno v lednu 1997. Z hlediska mezinárodního práva byl velmi významný hned první uzavřený případ Jeana-Paula Akayesu z 2. září 1998. Akayesu byl starostou venkovské obce Taba, kde v důsledku masakrů zemřely asi 2000 osob, přičemž Akayesu byl obviněn z genocidy. Novým v rozsudku bylo aplikování skutkové podstaty genocidia na rwandský případ, neboť bylo třeba nejprve určit, je-li možné Tutsie považovat za skupinu vymezenou ve skutkové podstatě. Soud došel k názoru, že byť Tutsiové sdílejí s Hutuy téměř všechny

---

³⁵⁵ Srovnej: Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda z 8. listopadu 1994, dostupný z : <http://www.ictt.org/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>, cit. 10. 5. 2009. Zde jsou obsaženy i další rezoluce Rady bezpečnosti týkající se bezprostředně tribunálu.

³⁵⁶ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 100.

³⁵⁷ Česká republika měla mezi soudci svého zástupce ve skupině ad litem soudců, a sice soudce Nejvyššího soudu JUDr. Roberta Fremra.

³⁵⁸ V roce 2008 pracovalo pro ICTR 1032 lidí a rozpočet na roky 2008-2009 činil 267 365 200,- dolarů. Srovnej: International Criminal Tribunal for Rwanda – oficiální stránky, <http://www.ictt.org>.

znaky etnické skupiny, je třeba vykládat Úmluvu proti genocidii z roku 1948 v tom smyslu, že se jedná o jakoukoli skupinu obdobnou té požadované utvořené na základě národnosti, etnicity, rasy nebo náboženství. Průlomovým byl tento rozsudek také s ohledem na výklad znásilňování a jiného sexuálního násilí v kategorii zločinů proti lidskosti.³⁵⁹

Obdobně s Mezinárodním tribunálem pro bývalou Jugoslávii byla o i u Mezinárodního tribunálu pro Rwandu vytyčena tzv. strategií dokončení, kterou následně potvrdila Rada bezpečnosti OSN v roce 2003 v rezoluci č. 1503 (2003) a v roce následujícím rezolucí č. 1534 (2004).³⁶⁰ Soudci tak usilují o to, aby byly případy dokončeny do konce roku 2009 a jen minimum zbylo do roku 2010. Uzavření všech případů včetně odvolání je tak plánováno do konce roku 2012. Tato strategie poměrně zefektivnila práci Mezinárodního tribunálu, který se soustředil na ty nejvyšší vůdce podezřelé ze spáchání zločinů a případy níže postavených osob přesunuje prokurátor k národním soudům, a to jak do Rwandy, tak např. do Belgie či Francie.³⁶¹

Vzhledem k masové účasti obyvatelstva na zločinech spáchaných ve Rwandě, má ICTR soudit jen hlavní osnovatele tragédie, která je označována za jednu z největších a nejrychleji provedených genocid 20. století. Tribunál vyšetřoval tak cca 400 osob, ovšem k odsouzení došlo jen v 35 případech u 44 obviněných.³⁶² Zločinu genocidia se dopustilo na milion pachatelů, osmina veškerého obyvatelstva, ti mají stanout před tradičními vesnickými soudy gačaca, kterých bylo zřízeno na 8000 a jejichž cílem není vrahy soudit, ale usmířit je s příbuznými obětí vyslovením omluvy.³⁶³

Práci ICTR provází také do jisté míry neochota rwandské vlády spolupracovat v některých aspektech s tribunálem. Tato skutečnost se projevila zejména po prohlášení prokurátorky Carly Del Ponteové, že hodlá stíhat i členy Rwandské vlastenecké fronty

---

³⁵⁹ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 103-104.

³⁶⁰ Srovnej: Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda z 8. listopadu 1994, dostupný z : <http://www.ictr.org/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>, cit. 10. 5. 2009. Zde jsou obsaženy i další rezoluce Rady bezpečnosti týkající se bezprostředně tribunálu.

³⁶¹ Srovnej: POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for Rwanda. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

³⁶² Stav v květnu 2009. Dalších 11 případů s 24 obviněnými je v běhu, 7 obviněných čeká na zahájení procesu a 13 osob je hledáno. Srovnej: International Criminal Tribunal for Rwanda – oficiální stránky, <http://www.ictr.org>.

³⁶³ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 781.

za jejich zločiny spáchané v odvetě za hutuskou genocidu. Rwanda na to reagovala zintenzivněním stíhání některých zločinců na národní úrovni, což ovšem ICTR naopak může v jeho práci pomoci. Ve Rwandě jsou tedy pachatelé zločinů stíháni na základě dvou zákonů z roku 1996, ovšem omezená kapacita soudů a také kritika jejich práce vedla k myšlence oživení zmíněných tradičních soudů gačáča v listopadu 2002. K těmto soudům, které mají přinést usmíření, odhalení pravdy a reintegraci viníků, bylo zvoleno na 260 000 soudců z řad Tutsiů i Hutuů. Přes jejich velký klad, kterým je propojení s lokálními strukturami, je třeba na ně pohlížet kriticky, neboť působí do jisté míry jednostranně, když se před nimi projednávají jen případy genocidy a nikoli případy následných zločinů proti lidskosti či válečných zločinů.³⁶⁴

Mezinárodní společenství zřízením ICTR reagovalo na hrůzy, k nimž došlo ve rwandské občanské či kmenové válce v roce 1994, ovšem jednalo se také o rehabilitaci vlastní pověsti, která v době konfliktu značně utrpěla kvůli neschopnosti zabránit tomuto děsivému krveprolití. Obdobně jako u jugoslávského tribunálu bude možné provést zhodnocení výsledků zřízení a vlastní činnosti až s určitým časovým odstupem, nicméně je možné již dnes tvrdit, že ICTR, ač ve stínu ICTY, přispěl svými rozsudky stejně jako ICTY k rozvoji mezinárodního trestního práva a k utvrzení nastolené linie, že zločiny podle mezinárodního práva není možné nechat bez trestu. Specifikem ICTR je potvrzení sankcionovatelnosti porušování mezinárodních kogentních norem i v průběhu vnitřního konfliktu, k čemuž došlo na mezinárodní úrovni poprvé v historii.

Opomenout nelze ale ani kritiku, která se na adresu ICTR snáší. Jedná se zejména o výtky ohledně odtrženosti od obětí, zdoluhavosti řízení, jednostranného zaměření na potrestání Hutuů či finanční nákladnosti, přičemž finanční prostředky vynaložené na tribunál by mohly chudé zemi velmi pomoci. Také soustředění se jen na hlavní pachatele a přenechání těch méně významných národním soudům je kritizováno, a to z pohledu dvojích standardů, neboť pachatelé souzení u národních soudů mohou dostat paradoxně vyšší tresty než pachatelé u ICTR, včetně trestu smrti.³⁶⁵

---

³⁶⁴ ŠIPULOVÁ, Katarína. Postkonfliktná konsolidácia a rekonsiliácia spoločenských systémov – Rwanda a Sierra Leone. *Mezinárodní vztahy*. 2009, ročník 44, č. 2, s. 5-24.

³⁶⁵ Srovnej: BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika: laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*. 2007, ročník XXXI, č. 5, s. 16-18.

Oba ad hoc tribunály OSN vystavěly svou činnost na zkušenostech poválečných procesů v Norimberku a Tokiu. V jejich založení a fungování je ale zřejmý pokrok mezinárodního práva od 2. světové války. Svou činností napomohly zbořit představy o beztrestnosti v případě páchání zločinů podle mezinárodního práva. Pomáhají v postižených zemích lépe se adaptovat na postkonfliktní stav a utvářet společnost na právních základech, byť je možná je za leccos kritizovat. Tribunály jsou nástrojem Rady bezpečnosti OSN a je třeba je vnímat jako výjimečný nástroj, který byl použit ve výjimečných situacích. S ohledem na další vývoj jde patrně do jisté míry o přechodný způsob jejich zřizování, byť další ad hoc tribunály asi spatří světlo světa. Častější bude jejich zřizování patrně na základě smlouvy daného státu s OSN.

9. Mezinárodní trestní soud

9.1. Vznik Mezinárodního trestního soudu

Na konci 80. let 20. století bylo znát ve světě rozděleném studenou válkou určité uvolnění, které bylo dáno i obměnou sovětského vedení a jeho novou politikou v čele s Michailem S. Gorbačovem. Tato atmosféra se projevila i v roce 1989, kdy na návrh Trinidadu a Tobaga, který byl zacílen proti světovému obchodu s narkotiky, Valné shromáždění OSN po 35 letech znovu oživilo ideu zřízení stálého trestního soudu, když v rezoluci č. 44/39 z 4. prosince požádalo Komisi pro mezinárodní právo, aby se znovu zabývala návrhem na zřízení mezinárodního trestního soudu, a to v souvislosti s prací na návrhu Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva.³⁶⁶

V následných rezolucích č. 45/41 z 28. listopadu 1990 a č. 46/54 z 9. prosince 1991 pak Valné shromáždění vzalo na vědomí průběžné zprávy Komise a pověřilo jí pokračováním v práci na rozboru otázky mezinárodní trestní jurisdikce, včetně návrhů na zřízení mezinárodního trestního soudu. V letech 1990-1992 se pak Komise se zvláštním zpravodajem Doudou Thiamem zabývali různými variantami návrhu statutu mezinárodního trestního soudu. Na základě kladných reakcí z Valného shromáždění pak Komise na svém zasedání v roce 1994 práci na návrhu statutu dokončila a následně jej předložila Valnému shromáždění. To pak v prosinci 1995 ustavilo rezolucí č. 49/53 Ad hoc výbor pro zřízení mezinárodního trestního soudu, který měl na základě podkladů Komise prozkoumat otázky související se zřízením soudu. Po roce práce pak tento výbor doporučil Valnému shromáždění zřízení Přípravného výboru pro zřízení Mezinárodního trestního soudu, což se stalo rezolucí č. 50/46 z 11. prosince 1995. Tento přípravný výbor pak vypracoval obsáhlou zprávu, kterou vzalo Valné shromáždění v prosinci 1996 na vědomí a prodloužilo mandát výboru na léta 1997-1998, aby mohl vypracovat konsolidovaný text statutu Mezinárodního trestního soudu (MTS), který by mohl být předložen diplomatické konferenci. S jejím konáním se totiž

---

³⁶⁶ UN Doc. A/RES/44/39 International Criminal Responsibility of individuals and entities engaged in illicit trafficking in narcotic drugs across national frontiers and other transnational criminal activities: establishment of an international criminal court with jurisdiction over such crimes, dostupné z: <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/98/IMG/NR054798.pdf?OpenElement>, cit. 9. 5. 2009.

počítalo již od roku 1994, kdy tento způsob ustavení soudu doporučila Komise pro mezinárodní právo jako sice zdlouhavější, o to však legitimnější.³⁶⁷

V roce 1997 rozhodlo tedy Valné shromáždění na pozvání italské vlády o svolání Diplomatické konference zplnomocněných zástupců ke zřízení Mezinárodního trestního soudu do Říma, kde se tato uskutečnila od 15. června do 17. července 1998 v sídle FAO. Podkladem pro její jednání byla zpráva Přípravného výboru, která obsahovala ucelený návrh statutu MTS, ovšem vzhledem k nemožnosti dojít dohody na jednotném textu, byly některé články předloženy ve více variantách. Jednání samotné konference bylo nakonec také dramatické, neboť v několika otázkách nebylo možné dojít konsensu, podobně jako v Přípravném výboru. Úhelnou otázkou se stala zejména problematika obligatorní jurisdikce a možnosti prokurátora zahájit vyšetřování z vlastní iniciativy. Na jedné straně vystupovala spontánně utvořená skupina asi 50 stejně smýšlejících států, která podporovala tyto návrhy a která sestávala zejména ze zemí Evropské unie, s výjimkou Francie, Kanady, Austrálie, států střední a východní Evropy a některých afrických zemí.³⁶⁸ Proti nim pak stály všichni stálí členové Rady bezpečnosti, kromě Velké Británie po nástupu vlády labouristů, velká část arabských států, Indie, Izrael a další. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo dosáhnout shody, přistoupili účastníci konference 17. července 1998 k hlasování o většinově přijatelném návrhu. V tomto hlasování se pak 120 států vyslovilo pro jeho přijetí, 21 států se zdrželo a 7 zemí bylo proti.³⁶⁹ Tak byl přijat závěrečný akt konference a Statut Mezinárodního trestního soudu,³⁷⁰ který byl otevřen k podpisu všem státům nejprve v Římě a poté v sídle OSN v New Yorku až do 31. 12. 2000. Poté již není možné Statut podepsat, ale jen uložit listinu o přístupu, kterýžto akt spojuje v jedno podpis a ratifikaci. Ke vstupu Statutu, přijatého jako mnohostranná smlouva, v platnost došlo podle jeho čl. 126 dne 1. července 2002, když se podařilo již 11. dubna 2002 dosáhnout 60 ratifikací.³⁷¹

---

³⁶⁷ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír. Mezinárodní trestní soudnictví. *Právník*. 1999, ročník CXXXVIII, č. 10, s. 897-915. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 117.

³⁶⁸ V této skupině byla i Česká republika. Srovnej: LUKÁŠEK, Libor. Mezinárodní trestní soud – historický vývoj, současný stav a stručný rozbor jeho statutu. *Právník*. 1999, ročník CXXXVIII, č. 12, s. 1140-1159.

³⁶⁹ Proti se vyslovily: USA, Čína, Izrael, Katar, Jemen, Irák, a Libye. Spojené státy prezentující se jako největší světová demokracie se ocitly v zajímavé společnosti.

³⁷⁰ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 117-118.

³⁷¹ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In: *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu. Sborník příspěvků ze semináře*

9.2. Statut Mezinárodního trestního soudu

Statut Mezinárodního trestního soudu³⁷² je obsáhlý dokument o 128 člancích, které jsou rozděleny do 13 částí. V první části je zakotveno samo ustavení soudu jako stálé instituce oprávněné „*vykonávat jurisdikci vůči osobám pro nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek a které jsou uvedeny v tomto Statutu*“ s tím, že vůči národním jurisdikcím bude komplementární (čl. 1). Jako sídlo soudu byl určen nizozemský Haag, ovšem soud může zasedat podle potřeby i jinde (čl. 3). Zajímavostí je, že soudu byla udělena smluvními stranami mezinárodněprávní subjektivita a způsobilost k funkčně definovaným úkonům (čl. 4), soud tak není součástí OSN, ač se i tomto modelu uvažovalo, je samostatnou institucí, která s OSN úzce spolupracuje na základě smlouvy.

Z hlediska materiálního práva je nejvýznamnější částí Statutu část druhá, která se věnuje jurisdikci, přípustnosti a použitelnému právu. Přínosem Statutu je jeho široké pojetí definic skutkových podstat zločinů. V čl. 5 se stanoví, že jurisdikce MTS bude omezena na „*nejzávažnější zločiny, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek*“, a těmi jsou: zločin genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese. Jedná se o jisté výkladové pravidlo při určování např. závažnosti válečných zločinů. Jurisdikce Soudu je podle dikce čl. 5 obligatorní, což bylo předmětem uvedených sporů, některé státy totiž navrhovaly, aby obligatorní byla jurisdikce jen pro zločin genocidia a pro ostatní zločiny by státy dokládaly fakultativní prohlášení, což by ovšem mohlo vést k zúžení pravomoci soudu jen na genocidium. Tato fakultativnost se pak promítla do ustanovení čl. 124, podle kterého mohou státy prohlásit, že po dobu sedmi let od vstoupení Statutu v platnost pro ně nepřijímají jurisdikci soudu vůči kategorii válečných zločinů.³⁷³

---

pořádaného Českou národní skupinou Mezinárodní společnosti pro trestní právo. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. x, 98 s., s. 1-25. V květnu 2009 byl Statut podepsán 139 státy, z kterých jej 108 ratifikovalo. Srovnej: Coalition for the Internatioanl Criminal Court, http://www.iccnw.org/documents/Signatories_RomeStatute_2009.pdf, cit. 10. 5. 2009.

³⁷² Rome Statute of the International Criminal Court of 17 July 1998 (UN Doc. A/CONF.183/9*), dostupný z: http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-5752-4F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf, cit. 9. 5. 2009. Římský statut Mezinárodního trestního soudu z 17. července 1998, v češtině dostupný jako sněmovní tisk č. 423 či senátní tisk č. 188, oba tisky předložené 18. 2. 2008. Dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=26244>, cit 9. 5. 2009. Další citace ze Statutu MTS jsou tohoto dokumentu.

³⁷³ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 119-120.

Vymezení skupiny zločinů spadajících do jurisdikce Soudu v čl. 5 určilo jeho kompetenci *ratione materiae*. Do Statutu se tak dostala jen kategorie zločinů podle mezinárodního práva, nezařazeny zůstaly tzv. konvencionální trestné činy, tedy závažné trestné činy s mezinárodním rozměrem, které jsou státy povinny stíhat nikoli na základě obyčejového mezinárodního práva, ale na základě smluvních závazků, neboť svou podstatou se zločiny podle mezinárodního práva netvoří úzký celek. Paradoxně tak zůstaly mimo jurisdikci vedle dalších činů, o jejichž zařazení se uvažovalo, jako např. terorismus či žoldněřství, i trestné činy spojené s nedovoleným obchodem s drogami, které odůvodňovaly návrh Trinidadu a Tobagu, na jehož základě byl po letech vzkríšen projekt stálého mezinárodního trestního soudu. Přes výslovné uvedení mezi zločiny spadajícími do jurisdikce Soudu byla vlastně i agrese z této pravomoci vyňata, a to 2. odstavcem čl. 5, podle kterého bude Soud vykonávat jurisdikci vůči tomuto zločinu až poté, co bude smluvními státy přijata jeho definice. Státy se totiž na konferenci v Římě na této definici nedokázaly shodnout, a tak tuto otázku odložily na revizní konferenci, která se má k tomuto bodu konat sedm let po vstupu Statutu v platnost (čl. 121, 123). Tato definice patrně nebude spočívat na vymezení provedeném v rezoluci Valného shromáždění o definici agrese z roku 1974, ale spíše se inspiruje ve Statutu Norimberského tribunálu a jeho pojetí zločinu proti míru. Vzhledem k tomu, že tato definice má být v souladu s Chartou OSN, je otázkou, jakou roli v jejím znění bude hrát Rada bezpečnosti.³⁷⁴

Definice zločinu genocidy byla přejata podobně jako u ICTY a ICTR z Úmluvy o zabránění a potrestání zločinu genocidia z roku 1948. V čl. 6 je obsažena obecná definice s výčtem pěti skutků, které ji naplňují: „*Pro účely tohoto Statutu se „genocidou“ rozumí kterýkoli z níže uvedených činů spáchaný v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou: a) usmrcení příslušníků takové skupiny; b) způsobení těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům takové skupiny; c) úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení; d) opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí; e) násilné převádění dětí z jedné skupiny do jiné.*“ Trestnost součinnosti pak byla přesunuta do ustanovení věnovaných obecným zásadám trestního práva (čl. 25).

³⁷⁴ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 120-128.

Nenaplnění úmyslu ke zničení jedné z vyjmenovaných skupin může vést ke kvalifikování činu jako zločinu proti lidskosti nebo válečného zločinu.³⁷⁵

Čl. 7 Statutu definující zločiny proti lidskosti potvrdil posun ve vnímání této kategorie zločinů podle mezinárodního práva, tedy že tento zločin může být spáchán i mimo souvislost s ozbrojeným konfliktem, ovšem na druhou stranu tento zločin specifikoval tím, že se musí jednat o „*rozsáhlého nebo systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu při vědomí existence takového útoku*“, čímž se odlišil od běžné kriminality.³⁷⁶ Oproti Norimberskému statutu je zde také rozšířen výčet činů, které naplňují skutkovou podstatu tohoto zločinu a jedná se tak o první ucelené a přesné vymezení zločinu proti lidskosti. Do výčtu jednotlivých činů patří: „*a) vražda; b) vyhlazování; c) zotročování; d) deportace nebo násilný přesun obyvatelstva; e) věznění nebo jiné závažné formy zbavení osobní svobody v rozporu se základními pravidly mezinárodního práva; f) mučení; g) znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce, nucené těhotenství, nucená sterilizace nebo jiné formy sexuálního násilí srovnatelné závažnosti; h) persekuce jakékoli identifikovatelné skupiny nebo kolektivu z důvodů politických, rasových, národnostních, etnických, kulturních či náboženských nebo z důvodu pohlaví, jak je definováno v odstavci 3, či z jiných důvodů, jež jsou podle mezinárodního práva všeobecně považovány za nepřipustné, v souvislosti s činy uvedenými v tomto odstavci nebo s jakýmkoli zločinem spadajícím do jurisdikce Soudu; i) nedobrovolné mizení osob; j) zločin apartheidu; k) jiné nelidské činy podobné povahy spočívající v úmyslném způsobení velkých útrap nebo těžké újmy na zdraví či poruchy duševního nebo tělesného zdraví*“. V odst. 2 jsou pak definovány použité pojmy, čímž se dochází k precizní deskripci inkriminovaných činů.

Nejobsáhlejší kategorii tvoří válečné zločiny vymezené v čl. 8 Statutu. Soud ovšem bude mít jurisdikci vůči válečným zločinům, „*zejména jsou-li páčány v rámci plánu či politické linie nebo v rámci rozsáhlého páčání trestné činnosti tohoto typu*“. Toto ustanovení tak nevyklučuje ani postih jednotlivých válečných zločinů, pokud se bude jednat o závažný případ. Čl. 8 přináší v odst. 2 velice široký výčet jednotlivých

---

³⁷⁵ Pro bližší rozbor srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 129-132.

³⁷⁶ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In: *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu. Sborník příspěvků ze semináře pořádaného Českou národní skupinou Mezinárodní společnosti pro trestní právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. x, 98 s., s. 1-25.

činů naplňujících skutkovou podstatu válečných zločinů. Jsou zde zahrnuty čtyři kategorie válečných zločinů, které jsou pak specifikovány danými činy, a to: závažná porušení Ženevských úmluv z roku 1949; jiné případy závažného porušení zákonů a obyčejů platných v mezinárodních ozbrojených konfliktech v uznávaném rámci mezinárodního práva (zde je obsaženo porušení tzv. haagského práva, zejména IV. Haagské úmluvy z roku 1907, některá porušení Ženevských úmluv z roku 1949 a Dodatkového protokolu I z roku 1977 i některé nové skutkové podstaty); v případě ozbrojeného konfliktu jiné než mezinárodní povahy, vážná porušení čl. 3 společného čtyřem Ženevským úmluvám z roku 1949, zejména zločiny páchané proti osobám, které se aktivně neúčastní nepřátelských akcí (sem patří i porušení ustanovení Dodatkového protokolu II z roku 1907); ostatní závažná porušení zákonů a obyčejů platných v ozbrojených konfliktech jiné než mezinárodní povahy v obecně uznávaném rámci mezinárodního práva. Čl. 8 je tak nejkomplexnějším shrnutím obyčejového válečného práva, přičemž v převážné většině se jedná o kogentní pravidla. Poprvé je zde kvalifikováno porušování humanitárních pravidel v rámci vnitrostátního ozbrojeného konfliktu jako mezinárodně postižitelný válečný zločin.³⁷⁷

Právo které má Soud při posuzování uvedených zločinů aplikovat, je určeno v čl. 21 Statutu. V první řadě stojí samotný Statut MTS a spolu ním Znaky skutkových podstat a Procesní řád a pravidla důkazního řízení. To jsou interpretační a pomocné dokumenty, které dokončila již v roce 2000 Přípravná komise pro Mezinárodní trestní soud a po vstupu Statutu v platnost je v září 2002 odsouhlasilo Shromáždění smluvních stran.³⁷⁸ Na druhém místě pak stojí aplikovatelné mezinárodní smlouvy a zásady a pravidla mezinárodního práva, včetně uznávaných zásad mezinárodního práva ozbrojených konfliktů, a jako třetí možnost, pokud nelze uplatnit uvedené, obecné zásady mezinárodního práva, které Soud odvodí z vnitrostátních právních řádů platných v právních systémech zemí světa, včetně, ve vhodných případech, vnitrostátních právních řádů států, které by za obvyklých okolností vykonávaly jurisdikci vůči zločinu,

---

³⁷⁷ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 137-140.

³⁷⁸ Přípravná komise pro Mezinárodní trestní soud byla zřízena v Závěrečném aktu Římské konference a je vlastně jakýmsi jejím pokračováním. Začala pracovat již roku 1999 a vypracovala vedle uvedených dokumentů i smlouvu o vztazích s OSN, dohodu o sídle a další materiály. Zároveň pokračuje v práci na definici agrese. Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 186-187.

pokud tyto zásady nejsou neslučitelné se Statutem a s mezinárodním právem a mezinárodně uznávanými standardy. Vzhledem k kombinaci kontinentálního a anglosaského práva, může soud využít i právní pravidla a zásada, jak je vyložil ve svých předchozích rozhodnutích. Aplikace a výklad práva pak musí být slučitelné s mezinárodně uznávanými standardy lidských práv a nesmí být diskriminační.

Časová pravomoc Soudu se podle čl. 11 vztahuje obecně pouze na zločiny spáchané po vstupu Statutu v platnost. Pro jednotlivé státy pak platí poté, co se stanou smluvní stranou, pokud se tak stalo až po vstupu Statutu v platnost, výjimkou je ovšem situace, kdy stát, který ještě není stranou Statutu prohlášení, že přijímá jurisdikci Soudu ad hoc vůči určitým zločinům (čl. 12 odst. 3). Mimo kompetenci MTS zůstane tedy řada minulých zločinů podle mezinárodního práva (v Somálsku, Súdánu, Chile, ...).

Stát, který se stal smluvní stranou Statutu tedy tímto přijímá obligatorní jurisdikci MTS vůči vyjmenovaným zločinům (čl. 5), předpokladem pro výkon této jurisdikce pak ještě je to, aby jurisdikci soudu uznal buď stát teritoriálně kompetentní, tedy ten, na jehož území ke spáchání zločinu došlo, nebo personálně kompetentní, tedy stát, jehož občanem je osoba obviněné ze spáchání zločinu (čl. 12). Zahájit výkon jurisdikce pak Soud může podle čl. 13 na základě tří různých podnětů, a sice na základě oznámení smluvní strany, na základě oznámení Rady bezpečnosti OSN v souladu s kapitolou VII Charty OSN a na základě zahájeného vyšetřování ze strany prokurátora. V prvním a třetím případě se uplatňuje jurisdikce MTS jako komplementární (v souladu s čl. 1 a čl. 17), v případě oznámení Radou bezpečnosti může jít i o jurisdikci přednostní. Zajímavá situace by nastala v případě uplatnění univerzální jurisdikce některého ze států vůči činu, který se odehrál na území nesmluvní strany a spáchal jej občan z nesmluvní země, s následným předáním případu MTS.³⁷⁹

Přestože ze strany řady států zazněly výhrady, aby byla prokurátorovi svěřena pravomoc zahajovat řízení ex officio na základě informací získaných z důvěryhodných zdrojů, byl nakonec nalezen kompromis v tom, že prokurátor musí požádat po shromáždění základních důkazů o povolení vyšetřování tzv. přípravný senát Soudu (čl. 15). Kompromisním řešením je i otázka pravomoci Rady bezpečnosti suspendovat jurisdikci soudu v konkrétních případech podle kapitoly VII Charty OSN (čl. 16). Přestože stálí členové Rady žádali, aby tato pravomoc plně zachována, ve Statutu je

---

³⁷⁹ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 143.

nakonec omezena časovou hranicí jednoho roku, po kterou je možné na žádost Rady bezpečnosti odložit zahájení nebo pokračování stíhání, a to i opakovaně.

Komplementarita jurisdikce Soudu k jurisdikci teritoriálně nebo personálně kompetentních států je blíže určena v otázce přípustnosti věci, jíž se může MTS zabývat v čl. 17, kde jsou určeny podmínky proto, aby bylo vyšetřování a stíhání přípustné. Případy nepřípustnosti nastanou: vyšetřování nebo stíhání vede stát, do jehož jurisdikce věc spadá, kromě případů, kdy tento stát není schopen nebo ochoten skutečně vést vyšetřování; vyšetřování nebo stíhání vedl stát, do jehož jurisdikce věc spadá, a rozhodl se osobu nestíhat, kromě případů, kdy důvodem byla neschopnost nebo neochota skutečně vést stíhání; dotčená osoba již byla souzena pro dotyčné skutky a řízení není dovoleno z důvodu zásady *non bis in idem* podle čl. 20 odst. 3; věc není dostatečně závažná, aby se jí Soud zabýval. Rozhodnutí o posouzení neochoty a neschopnosti státu vést vyšetřování a stíhání osoby je plně v kompetenci Soudu na základě relevantních informací. Při napadení své jurisdikce o této otázce rozhoduje sám Soud (čl. 18, 19). V čl. 20 je potvrzena právní zásada *non bis in idem*, jejíž znění včetně výjimek se inspirovalo Statutem ICTY. Obecně tedy není možné znovu postihnout osobu, pokud již byla pro týž čin souzena, a to jak národním soudem, tak samotným MTS. Výjimky z tohoto pravidla tvoří případy, kdy řízení před jiným soudem mělo za cíl osobu uchránit stíhání před MTS, nebo nebylo vedeno nestranně a nezávisle v souladu s normami řádného procesu uznávanými mezinárodním právem (čl. 20 odst. 3).

Třetí část Statutu je věnována obecným zásadám trestního práva, jimiž se má Soud při svém rozhodování řídit a které do jisté míry doplňují i skutkové podstaty vymezených zločinů. Základním principem je princip individuální trestní odpovědnosti za zločiny podle mezinárodního práva (čl. 25), výslovně uznaný již Norimberským tribunálem a potvrzený Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii. Vztahuje se pouze na osoby fyzické, a to starší 18 let (č. 26), ačkoli se uvažovalo i o možném postihu právnických³⁸⁰, a činy musejí být spáchány úmyslně a vědomě (čl. 30). Tato odpovědnost zahrnuje i všechny případy trestní součinnosti, tedy vedle vlastního spáchání zločinu se jedná o spolupachatelství, návod, nařízení či podněcování ke spáchání, napomáhání, nadřívání, pokus či jiné přispění ke spáchání zločinu směřující k úmyslné podpoře trestné činnosti nebo zločinného záměru určité skupiny osob (čl. 25

---

³⁸⁰ Tamtéž, s. 151.

odst. 3). Významné je ustanovení vycházející z obyčejového práva, že zločiny spadající do jurisdikce Soudu jsou nepromlčitelné (čl. 29).

Dále jsou v této části Statutu zakotveny zásady *nullum crimen sine lege* (čl. 22), *nulla poena sine lege* (čl. 23), které jsou konkretizovány zákazem zpětné účinnosti Statutu v neprospěch pachatele (čl. 24). Pro posouzení trestní odpovědnosti nemá význam oficiální postavení stíhané osoby a výkonu jurisdikce Soudu nemohou bránit žádné imunity podle vnitrostátního či mezinárodního soudu (čl. 27). Podrobně je pojednáno ustanovení o odpovědnosti nadřízeného za činy svých podřízených (čl. 28). Tato odpovědnost se v mezinárodním právu vyvinula z původní odpovědnosti pouze vojenských velitelů zakotvené v Řádu pozemní války připojeném ke IV. Haagské úmluvě z roku 1907 s cílem postihnout nejen pachatele vlastních zločinů, ale také jejich organizátory a osoby, které jejich páchaní mohly zabránit, ale neučinily tak.³⁸¹ Tato zásada se potvrdila již v průběhu tzv. Lipských procesů po 1. světové válce, ale zejména v Norimberském a Tokijském procesu po 2. světové válce a s nimi spojených následných procesech. Zejména Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ se poměrně široce zabýval odpovědností velitelů za nezabránění páchaní zločinů na civilním obyvatelstvu a válečných zajatcích. Z judikatury ICTY a ICTR pak vyplynulo, že velitelské a řídicí funkce je třeba vnímat nejen po jejich stránce formální, ale i faktické. Odpovědnost nadřízeného spočívá objektivně v jeho opomenutí učinit veškerá nezbytná opatření s cílem zločinu zabránit, ovšem tato objektivní stránka musí být doplněna stránkou subjektivní, tedy že nadřízený si byl vědom, v případě vojenského velitele postačí, že si vzhledem k okolnostem měl být vědom, že podřízení páchají nebo připravují vymezené zločiny, a neučinil potřebná opatření k odvrácení této situace.

Okolností, která taktéž nevylučuje odpovědnost dané osoby je spáchání zločinu za rozkaz vlády či nadřízeného s výjimkou případů, kdy byla povinna uposlechnout rozkazy ze zákona, nebyla si vědoma, že se jedná o protiprávní rozkaz a rozkaz zároveň nebyl zjevně protiprávní (čl. 33). Jako výkladové pravidlo je určeno, že provádění genocidy nebo zločinů proti lidskosti je vždy zjevně protiprávním činem. Znění tohoto ustanovení do jisté míry zmírnilo zažitě obyčejové pravidlo, uznané např. ve Statutu Norimberského tribunálu, podle kterého rozkaz nadřízeného nebyl v žádném případě

---

³⁸¹ Tamtéž, s. 155.

okolností vylučující odpovědnost, mohl být hodnocen pouze jako polehčující okolnost.³⁸²

Ve Statutu jsou uvedeny také důvody vylučující protiprávnost jednání osoby (čl. 31), ke kterým patří: nepřičetnost způsobená duševní poruchou, jednání pod vlivem omamné látky, jejímž účinkem byla uvedena do stavu nepřičetnosti, pokud si tento stav nezpůsobila záměrně, přiměřená nutná obrana, jednání v nouzi spočívající v bezprostředním ohrožení života či újmy na zdraví, které ovšem nesměřovalo ke způsobení větší újmy, než kterou odvracelo. Dalšími důvody vylučujícími trestní odpovědnost jsou skutkový a právní omyl (čl. 32). O skutkový omyl se však může jednat jen v případě naplnění subjektivní stránky zločinu, o právní omyl pak z kontextu ostatních ustanovení jen v případě plnění rozkazu nadřízeného, jinak Statut uznává zásadu *ignorantia legis non excusat*.

Organizačně se MTS skládá z předsednictva, tří úseků – přípravného, soudního a odvolacího, úřadu prokurátora a kanceláře (čl. 34). Podle čl. 36 Soud tvoří 18 soudců, ovšem jejich počet může být na žádost předsednictva Shromážděním smluvních stran navýšen podle potřeby a následně opět snížen. Všichni soudci jsou voleni Shromážděním smluvních stran „*z osob vysoké morální úrovně, nestranných a bezúhonných, splňujících podmínky pro výkon nejvyšších soudních funkcí ve svých státech*“. Každý kandidát musí být navíc buď uznávaným odborníkem v oblasti trestního práva hmotného a procesního a mít praxi v oboru ve funkci soudce, žalobce, advokáta apod., nebo uznávaným odborníkem v příslušných oblastech mezinárodního práva a mít také praktické zkušenosti, nadto musejí mít všichni kandidáti vynikající znalosti alespoň jednoho z pracovních jazyků Soudu, kterými jsou angličtina a francouzština (úředními jazyky jsou nadto ještě arabština, čínština, ruština a španělština, čl. 50). Každá ze smluvních stran může navrhnout jednoho kandidáta z občanů smluvních zemí. Zvolen může být pak jen jeden občan téhož státu. Při výběru soudců se má dbát na rovnoměrné zastoupení hlavních světových právních systémů, geografických oblastí a pohlaví. Funkční období soudců je devět let, bez možnosti znovuzvolení, přičemž se předpokládá obměna vždy jedné třetiny soudců po třech letech.³⁸³

---

³⁸² Tamtéž, s. 160-161.

³⁸³ Soudci zvolení v první volbě na 3 roky či soudci nastupující na uprázdněné místo soudců na zbytek jejich funkčního období, pokud trvá tři a méně let, mají ovšem možnost být zvoleni znovu.

Předsednictvo Soudu sestávající z předsedy a prvního a druhého místopředsedy je voleno plénem soudců na dobu tří let a odpovídá za správu soudu (čl. 38). Soudci jsou rozděleni do tří úseků podle čl. 34. Odvolací úsek je tvořen předsedou Soudu a čtyřmi dalšími soudci, projednací a přípravný úsek pak tvoří každý nejméně šest soudců. Soudní funkce jsou pak vykonávány senáty, které jsou tříčlenné, v případě přípravného úseku mohou funkce senátu vykonávat i samosoudci (čl. 39). Úřad prokurátora (čl. 42) je nezávislý samostatný orgán Soudu, který odpovídá „za přijímání oznámení a podložených informací o zločinech spadajících do jurisdikce Soudu, jejich prověření a vedení vyšetřování a stíhání před Soudem“. V jeho čele stojí prokurátor³⁸⁴ s veškerými pravomocemi k řízení a správě úřadu, který je volen Shromážděním smluvních stran z osob „vysoké mravní úrovně, s vysokou odborností a značnou praxí v oboru trestního stíhání či soudnictví“. Stejně jako soudci i prokurátor může být zvolen jen jednou na dobu devíti let. Ku pomoci je mu minimálně jeden zástupce, pro něhož platí stejná kritéria jako pro prokurátora. Posledním z orgánů Soudu je Kancelář, která odpovídá za administrativní správu Soudu a v jejímž čele stojí tajemník volený samotnými soudci (čl. 43). Součástí Kanceláře je i útvar pro pomoc obětem a svědkům.

V rámci ustanovení o organizaci Soudu upravuje Statut i mechanismus odvolání soudců, žalobce, jeho zástupce a tajemníka a jeho zástupce. O jejich odvolání v případě zneužití pravomoci, závažného porušení povinností či neschopnosti dále vykonávat svou funkci rozhoduje Shromáždění smluvních stran (čl. 46). Je možné jim uložit i disciplinární opatření (čl. 47). Jinak tyto osoby požívají imunit, které jsou udělovány vedoucím diplomatických misí, po skončení jejich funkčního období se na ně vztahuje imunita vůči jakémukoliv právnímu postupu v souvislosti s jejich činností při výkonu jejich funkcí (čl. 48).

Procesní předpisy upravující jednotlivé fáze řízení před Soudem jsou obsaženy v částech 5 až 8 Statutu. Značně se podobají vnitrostátním procesním normám a jsou jakousi syntézou jednotlivých právních systémů. Část 5. upravuje vyšetřování a stíhání obviněných osob. Prokurátor po zahájení řízení, a to kterýmkoli z dovolených způsobů, vyhodnotí získané informace a rozhodne, zda je s ohledem na všechna ustanovení Statutu možné a účelné zahajovat vyšetřování. Jeho rozhodnutí může v určitých případech přezkoumat přípravný senát, který slouží jako pojistka pro případnou svévoli

---

³⁸⁴ Překlad používaný českou vládou a Parlamentem užívá výraz „žalobce“.

prokurátora (čl. 53). Odlišná role prokurátora oproti ad hoc tribunálům zřízeným Radou bezpečnosti OSN je patrná v jeho povinnosti postupovat v zájmu zjištění skutečného stavu při vyšetřování tak, aby „*byly přezkoumány veškeré skutečnosti a důkazy potřebné pro zjištění trestní odpovědnosti podle tohoto Statutu, přičemž stejně pečlivě prověřuje přitěžující a polehčující okolnosti*“ (čl. 54 odst. 1). Prokurátor tedy není jen stranou obžaloby jako tomu je u ICTY a ICTR, ale plní i funkci nezávislého orgánu, jehož cílem je nalezení pravdy.³⁸⁵ Další pravomoci při vyšetřování a stíhání jsou stanoveny v čl. 54, Statut ovšem upravuje i práva osob v průběhu vyšetřování, mezi něž patří např. zákaz nucení k výpovědi, ochrana před nátlakem a mučením, právo na informace či právo na právního zástupce (čl. 55). Významnou roli na počátku řízení má přípravný senát, který má pravomoci ohledně opatření týkajících se neopakovatelných vyšetřovacích úkonů (čl. 56), vydávání nařízení a příkazů potřebných pro vyšetřování či přípravu obhajoby, včetně zajištění ochrany svědků, zatčení obviněných atd. Přípravný senát také provádí přípravné řízení před Soudem, v jehož rámci musí být za účasti všech stran procesus potvrzeno obvinění, aby mohlo být pokračováno v řízení (čl. 57-61).

Hlavní líčení je upraveno v části 6. Statutu. Koná se v Haagu, pokud není stanoveno jinak, a nelze je konat v nepřítomnosti obviněného (čl. 62-63). V člancích upravujících tuto část řízení se velmi výrazně odráží kompromis mezi kontinentálním právem a common law, na němž je ostatně založen celý Statut. Model anglosaského práva umožňující přiznání obviněného a následné jednání pouze o trestu je modifikován tím, že se Soudu ukládá, aby se s pouhým přiznáním nespokojil a ujistil se, že obviněný zná důsledky tohoto kroku a také, že přiznání odpovídá skutkovému stavu; výslovně se zakazuje vyjednávat přiznání za nižší trest (čl. 65). V rámci líčení je zachována presumpce nevinny (čl. 66) a jsou upravena i další práva obviněného, jako jsou dostatek času na přípravu obhajoby, nebyť nucen k výpovědi, právo na právního zástupce a pomoc bezplatného tlumočníka či právo klást otázky svědkům, atd. (čl. 67). Ochrana práv se týká také obětí a svědků, jako je např. ochrana obětí sexuálních zločinů apod. (čl. 68). Břemeno dokazování v hlavním líčení je na straně prokurátora. Statut neobsahuje podrobná ustanovení ohledně dokazování (čl. 69), ta jsou svěřena Jednacímu řádu a pravidlům důkazního řízení. Výslovně zakázány jsou důkazy získané porušením Statutu nebo mezinárodně uznávaných lidských práv, pokud v důsledku

---

³⁸⁵ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 173.

porušení byla podstatným způsobem zpochybněna spolehlivost důkazu, nebo připuštění důkazů by bylo neetické a výrazně by poškodilo řádný průběh řízení.

Soud získal nově také jurisdikci vůči trestným činům spočívajícím v narušování výkonu spravedlnosti (čl. 70). Patří sem šest trestných činů spáchaných úmyslně: křivá výpověď; vědomé předkládání nepravdivých či padělaných důkazů; pokus o podplácení svědka, maření či zasahování do přítomnosti svědka u Soudu, pomsta svědkovi za výpověď nebo ničení a pozměňování důkazů nebo zasahování do shromažďování důkazů; ztěžování splnění úkolu pracovníka Soudu, jeho zastrašování či působení na něj v úmyslu donutit ho, aby opominul konat nebo nesprávně konal některou ze svých povinností; pomsta vůči pracovníkovi Soudu pro výkon povinností tohoto nebo jiného pracovníka; vyžadování či přijímání úplatku pracovníkem Soudu v souvislosti s jeho úředními povinnostmi. Za tyto činy se ukládají tresty odlišné od trestů ukládaných za zločiny podle Statutu, a sice trest odnětí svobody až na pět let nebo peněžitý trest.

Rozhodnutí Soudu (čl. 74) je přijímáno většinou hlasů v tajném zasedání. Rozhodnutí musí vycházet z provedených důkazů a musí být odůvodněno a vyhlášeno veřejně. Soud může zároveň rozhodnout i o odškodnění obětí či jejich příbuzných (čl. 75). Podle části 7. Statutu může Soud uložit za zločiny podle čl. 5 Statutu pouze: „*a) trest odnětí svobody na určitý počet let, jehož výměra nemůže překročit horní hranici třiceti let; nebo b) trest odnětí svobody na doživotí, pokud to odůvodňuje mimořádná závažnost zločinu a osobní poměry odsouzeného*“. Kromě trestu odnětí svobody může Soud nařídít: „*a) peněžitý trest podle kritérií stanovených Procesním a důkazním řádem; b) propadnutí výnosů, majetku a aktiv přímo či nepřímo získaných trestnou činností, aniž by tím byla dotčena práva třetích stran v dobré víře*“ (čl. 77). Oběti je pak možné odškodnit i ze Svěreneckého fondu, který k tomuto účelu zřídilo Shromáždění smluvních stran (čl. 79). Na ustanovení o trestech navazuje část 10 Statutu pojednávající o vykonávacím řízení. Trest odnětí svobody se vykonává v některé ze zemí, které daly najevo ochotu přijímat odsouzené, a podléhá dozoru Soudu (čl. 103). Státy výkonu trestu nemají pravomoc trest změnit, o tom může rozhodnout pouze Soud (čl. 105). Soud může rozhodnout o zmírnění trestu (čl. 110). Výkon peněžního trestu a trestu propadnutí majetku pak zavazuje všechny smluvní státy (čl. 109). Tyto prostředky jsou určeny do Svěreneckého fondu pro oběti zločinů a jejich rodiny.

Proti rozhodnutí Soudu o zproštění viny, rozhodnutí o vině a rozhodnutí o trestu je možné podat podle části 8. Statutu odvolání. Odsouzený i žalobce (a to i ve prospěch odsouzeného) mohou napadnout rozhodnutí z následujících důvodů: vada v řízení, skutkový omyl, nebo právní omyl. Pouze ve prospěch odsouzeného je možné podat odvolání z jiného důvodu majícího vliv na spravedlnost nebo hodnověrnost řízení či rozhodnutí (čl. 81 odst. 1). Je možné napadnout také samotný výrok o trestu, a to z důvodu nepoměru mezi zločinem a trestem (čl. 81 odst. 2). V průběhu řízení je pak možné podávat odvolání i proti dalším rozhodnutím, jako např. rozhodnutí o jurisdikci Soudu, propuštění obviněného atd. (čl. 82). Odvolací senát má ve své pravomoci napadené rozhodnutí změnit, zrušit, nebo nařídit projednání věci jiným senátem. Důkazy pak může provádět sám, nebo může vrátit otázku skutkového stavu vrátit k vyřešení původnímu senátu (čl. 83). Existuje i možnost přezkumu pravomocného rozsudku, a sice v případě, že: „a) vyšly najevo dříve neznámé důkazy, které: (i) byly v době hlavního líčení nedostupné, přičemž jejich nedostupnost nebyla zcela nebo zčásti způsobena žádající stranou; a (ii) jsou natolik významné, že jejich uvedení během hlavního líčení by pravděpodobně odůvodnilo jiné rozhodnutí; b) bylo nově zjištěno, že rozhodující důkazy, k nimž bylo přihlíženo během hlavního líčení a o něž se opíralo rozhodnutí o vině, byly nepravdivé či padělané; c) soudce nebo soudci, kteří se podíleli na rozhodování o vině nebo na potvrzení obvinění, se v tomto případě dopustili závažného zneužití úřední moci nebo závažného porušení svých úředních povinností takové závažnosti, že nastaly důvody k jejich odvolání“ (čl. 84). Takový návrh mohou podat po smrti odsouzeného i jeho blízcí.

Devátá část Statutu upravuje otázky související s mezinárodní spoluprací a soudní pomocí mezi MTS a jednotlivými zeměmi. Jde o významná ustanovení, neboť úspěšnost činnosti soudu do značné míry závisí na spolupráci se smluvními stranami Statutu. Z tohoto důvodu je také poměrně důležitá implementace příslušných ustanovení do vnitrostátních právních řádů. Statut jednak ukládá smluvním stranám obecnou povinnost spolupracovat se Soudem (čl. 86) a zajistit, aby jejich vnitřní právní řády poskytovaly potřebné mechanismy (čl. 88), jednak pak v dalších člancích specifikuje formy spolupráce. Nevyhovění žádosti Soudu o spolupráci může mít za následek předání této věci Shromáždění smluvních stran nebo Radě bezpečnosti OSN, pokud je řešena věc postoupená Soudu Radou (čl. 87 odst. 7). Spolupráce bude spočívat

především v zatčení a předání obviněných osob (čl. 89) a zajišťování dokumentů a jiných důkazů, doručování písemností apod. (čl. 93). Statut také upravuje problematiku možného střetu žádostí Soudu a jiného státu o tutéž osobu (čl. 90).

Poslední části Statutu upravují fungování a pravomoci Shromáždění smluvních stran, které je hlavním orgánem, který má právo měnit Statut, volit soudce atd., a financování, které se realizuje z prostředků smluvních států. MTS je tak tvořen dvěma soustřednými systémy, vnitřní tvoří orgány soudu, vnější Shromáždění smluvních stran, které není orgánem Soudu a nesmí zasahovat do soudní činnosti, má pravomoci legislativní a správní a personální. Soud smí i sjednávat mezinárodní smlouvy, ovšem ty, které přesahují výkon soudní pravomoci, musí odsouhlasit Shromáždění. Závěrečná ustanovení zahrnuje především nemožnost přijetí Statutu s výhradami (čl. 120) a otázky změn a revize Statutu. Změny Statutu mohou být navrhovány smluvními stranami nejdříve po sedmi letech od jeho vstupu v platnost, tedy od července 2009. K přijetí změn, u kterých není možné dosáhnout konsenzu, je potřeba dvoutřetinová většina hlasů. Změny týkající se přímo jednotlivých zločinů a jejich definic budou pak platné jen pro státy, které pro ně hlasovaly (čl. 121). Po sedmi letech má také dojít k revizní konferenci, na které se mají projednat případné změny Statutu a také otázka definice zločinu agrese (čl. 123). Je zde zakotvena i možnost od Statutu odstoupit (čl. 127), ovšem stát s tím nezbaví „závazků, které vyplývaly z tohoto Statutu v době, kdy byl smluvní stranou Statutu, včetně jakýchkoli finančních závazků, které mu případně vznikly. Jeho odstoupením není dotčena spolupráce se Soudem v souvislosti s vyšetřováními a řízeními v trestních věcech, při nichž byl odstupující stát povinen spolupracovat a která byla zahájena před datem účinnosti odstoupení, ani není jakkoli dotčeno další projednávání jakékoli věci, kterou se Soud zabýval již před datem účinnosti odstoupení.“

9.3. Fungování Mezinárodního trestního soudu

První schůze po Shromáždění smluvních stran po vstupu Statutu v platnost se uskutečnila v srpnu 2002, kdy byl přijat rozpočet soudu a řada dokumentů zajišťujících jeho fungování. V únoru 2003 se uskutečnila volba prvních soudců a prvním předsedou Soudu se následně stal Philippe Kirsch z Kanady. V březnu 2009 byl zvolen na tři roky ze soudců současný předseda soudu Sang-Hyun Song z Jižní Koreje. V dubnu 2003 byl

zvolen na devět let první prokurátor MTS, kterým se stal Luis Moreno Ocampo z Argentiny. Soud zřídil styčný úřad u OSN v New Yorku, a další úřadovny v ugandské Kampale, konžských městech Kinshasa a Bunia a ve středoafriické Bangui.³⁸⁶

Mezinárodní trestní soud se v současné době zabývá čtyřmi případy afrických států. Jako první se na Soud obrátila vláda Ugandy již v prosinci 2003, aby prošetřil události v severní Ugandě, kde operuje povstalecká armáda Lord's Resistance Army (LRA). Soud zahájil v roce 2004 šetření a v roce 2005 vydal zatykač na pět hlavních vůdců LRA. V současné době je tento případ prošetřován přípravným senátem. V dubnu 2004 požádala o prošetření situace v severní provincii Ituri Demokratická republika Kongo. Prokurátor však v této době již na základě informací nevládních organizací plánoval touto otázkou se zabývat. V této provincii probíhá již od roku 2002 ozbrojený konflikt mezi povstalci z Union des Patriots Congolais (UPC) a vládou. V současné době jsou v této věci vedena tři řízení proti čtyřem vrcholným představitelům UPC, z nichž dvě jsou ve fázi přípravného řízení a případ Thomase Lubangy Dyilo se jako první v lednu 2009 dostal před soudní senát. Třetím státem, který požádal Soud o vyšetřování, je Středoafriická republika, která tak učinila v prosinci 2004. I ve Středoafriické republice probíhá vnitrostátní ozbrojený konflikt. Zde je zatím otevřen jeden případ, který je také prověřován přípravným senátem.³⁸⁷

Čtvrtým případem, který MTS řeší je situace v Súdánském Dárfúru. Súdán není smluvní stranou Římského statutu, neboť odvolal svůj podpis, a tento případ MTS předala rezolucí č. 1593 (2005) z 31. března 2005 na doporučení vysoké komisařky OSN pro lidská práva Rada bezpečnosti OSN, která zdejší situaci označila za ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. Následně generální tajemník OSN předal Soudu 5. dubna 2005 seznam 51 obviněných ze spáchání zločinů v Dárfúru. Súdán má povinnost na základě kogentních norem obecného mezinárodního práva postihovat zločiny podle mezinárodního práva, a proto mu Rada bezpečnosti uložila, aby se Soudem spolupracoval k postihu těchto zločinů, a ke spolupráci na řešení vyzvala i Africkou unii. V současné době jsou řešeny tři kauzy, obviněn byl i současný súdánský prezident

---

³⁸⁶ Srovnej: International Criminal Court – oficiální stránky, <http://www.icc-cpi.int>.

³⁸⁷ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Princip komplementarity a spouštěcí mechanismus Mezinárodního trestního soudu. In: *Zborník z medzinárodnej konferencie „Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia“*. Bratislava 27. september 2006. [1. vydání]. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2007. 108 s., s. 21-40. International Criminal Court – oficiální stránky, <http://www.icc-cpi.int>, cit. 10. 5. 2009.

Omar Hassan Ahmad Al-Bašír. Vedle těchto případů pak úřad prokurátora analyzuje také např. situaci v Afghánistánu, Čadu, Kolumbii, Pobřeží slonoviny, Gruzii či Keni.³⁸⁸

Revizní konference, kterou by měl v roce 2009 dle čl. 123 Statutu MTS svolat generální tajemník OSN, by se měla na pozvání ugandské vlády uskutečnit až v první polovině roku 2010 v ugandském hlavním městě Kampale.³⁸⁹ Jednat by se mělo o možných změnách Statutu MTS, jako např. o zařazení dalších skutkových podstat, a především o definici agrese, aby bylo možné oživit jurisdikci Soudu i pro tento zločin.

Mezinárodní trestní soud se vedle zahájení prvních případů potýká také s řadou problémů. Velkým problémem je, že smluvní stranou Statutu nejsou tři z pěti stálých členů Rady bezpečnosti OSN, tedy Čína, Rusko a USA. Čína Statut vůbec nepodepsala, Rusko jej sice podepsalo, ale neratifikovalo. Spojené státy Statut nejprve za prezidenta B. Clintona na konci roku 2000 podepsaly, ale následně svůj podpis za vlády G. W. Bushe v roce 2002 odvolaly.³⁹⁰ Nejvýznamnějším oponentem MTS jsou pak USA, které na diplomatické konferenci v Římě neprosadily svůj koncept Statutu Soudu, kdy zejména nesouhlasí s inherentní jurisdikcí soudu, a obávají se, vzhledem k rozsáhlé účasti svých vojáků v ozbrojených konfliktech po celém světě, možného politicky motivovaného stíhání jak svých vojáků, tak vrcholných představitelů. V současné chvíli se USA obávají zejména teritoriální jurisdikce MTS, neboť v jejím rámci byl občané USA Soudu podléhali bez souhlasu svého státu. Dosud totiž Spojené státy pobyt svých vojáků v zahraničí vždy provázely jejich vynětím z pravomoci toho určitého státu a trestáním svých vojáků před americkými soudy. USA tedy využívají dosavadních dvoustranných dohod a přistoupily k uzavírání nových o vynětí z jurisdikce MTS, v nichž se přijímající strana zavazuje nevydat případné pachatele Soudu a vysílající strana, tedy USA, se zavazuje je postihnout. Chtějí tak využít ustanovení Statutu MTS v čl. 98 odst. 2 týkající se předávání obviněných osob, které ovšem nemá být na závadu dodržování mezinárodních závazků dotčených zemí.³⁹¹

---

³⁸⁸ Tamtéž. Blíže k jednotlivým případům také: POPENKOVÁ, Monika. Mezinárodní trestní soud – reálně fungující instituce. *Mezinárodní politika*. 2006, ročník XXX, č. 5, s. 39-41.

³⁸⁹ Srovnej: Coalition for the International Criminal Court, <http://www.iccnw.org>, cit. 15. 5. 2009.

³⁹⁰ K motivaci obou prezidentů srovnej: KAVĚNA, Martin. Právní důvody vlády prezidenta Bushe pro zrušení podpisu Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*. 2004, 3. ročník, č. 1, s. 8-11.

³⁹¹ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 182-185.

Dalším postupem, který Spojené státy v zájmu ochrany svých občanů před MTS použily jsou rezoluce Rady bezpečnosti č. 1422 (2002) z 12. července 2002, č. 1487 (2003) z 12. června 2003 a č. 1497 (2003) z 1. srpna 2003. V prvních dvou rezolucích určila Rada bezpečnosti s odvoláním na čl. 16 Statutu MTS, že pro případ zapojení příslušníků státu, který není smluvní stranou Statutu MTS, do operací zřízených nebo povolených OSN, nemá soud po dobu 12 měsíců zahajovat řízení. Tyto rezoluce jsou patrně nad rámec pravomocí Rady, neboť v souladu s kapitolou VII Charty OSN neurčily ohrožení míru. Ohledně třetí rezoluce, která se týká zřízení mnohonárodních sil v Libérii, podle níž mají příslušníci nesmluvního státu Statutu MTS podléhat jen jurisdikci vysílací země, je možné tvrdit, že je v rozporu se Statutem MTS, neboť se pokouší vytvořit stálou imunitu pro tyto osoby.³⁹² V roce 2002 dokonce USA přijaly zákon „American Servicemembers’ Protection Act of 2002“, podle něhož Spojené státy nebudou uznávat jakoukoli jurisdikci MTS vůči americkým občanům a podle něhož je zakázáno orgánům USA s Mezinárodním trestním soudem spolupracovat.³⁹³ Otázkou zůstává, nakolik se změní politika USA vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu po nástupu nové administrativy prezidenta Baracka Obamy v roce 2009, tedy pokud vůbec.³⁹⁴

Postoj České republiky ke zřízení Mezinárodního trestního soudu byl od jeho počátku velmi kladný a Česká republika se stala aktivním podporovatelem jeho zřízení. Proto je velmi zvláštní, že přestože pod Statut MTS připojila svůj podpis již v roce 1999, ani po deseti letech nedošlo k jeho ratifikaci.³⁹⁵ Česká republika je jedinou zemí Evropské unie, která Statut neratifikovala, a jednou ze tří zemí NATO, vedle USA a Turecka.

---

³⁹² Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In: *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu. Sborník příspěvků ze semináře pořádaného Českou národní skupinou Mezinárodní společnosti pro trestní právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. x, 98 s., s. 1-25.

³⁹³ Blíže k tomuto zákonu: KAVĚNA, Martin. Právní důvody vlády prezidenta Bushe pro zrušení podpisu Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*. 2004, 3. ročník, č. 1, s. 8-11. Dále k pozici a výhradám USA: BUREŠ, Pavel. Znásilnění Římského statutu aneb (O)pozice USA vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. *Mezinárodní politika*. 2006, ročník XXX, č. 9, s. 31-33.

³⁹⁴ Srovnej: ULÍK, Karel. Schválí Spojené státy americké statut Mezinárodního trestního soudu? *Mezinárodní politika*. 2009, ročník XXXIII, č. 1, s. 32-35.

³⁹⁵ V květnu 2009 je stav takový, že Římský statut byl schválen oběma komorami Parlamentu České republiky, ale stále schází podpis prezidenta. Schváleny nebyly ani změny patřičných míst Ústavy a příslušných zákonů, které souvisejí s implementací Římského statutu.

Schválení Statutu Mezinárodního trestního soudu v roce 1998 a jeho vstup v platnost v roce 2002 jsou nespornými úspěchy mezinárodního společenství při rozvoji mezinárodního práva. Zřízení stálého Mezinárodního trestního soudu je milníkem na cestě mezinárodní trestní spravedlnosti. Byť není možné MTS zatím hodnotit z hlediska jeho fungování, které daleko více než např. u ad hoc tribunálů OSN pro bývalou Jugoslávii a Rwandu závisí na spolupráci jednotlivých států, neboť vzhledem k založení smlouvou zavazuje pouze smluvní strany, kdežto rezoluce Rady bezpečnosti zřizující ICTY a ICTR byly závazné obecně, je třeba říci, že již samotný zakládací dokument je velkým přínosem. Statut MTS je nejrozsáhlejší a nejpodrobnější kodifikací zločinů podle mezinárodního práva a navíc přináší podrobnou úpravu práva procesního. Přínosem jeho smluvního základu je i to, že takto je možné postihovat porušení nejen kogentních pravidel mezinárodního práva, což tribunály zřízené rezolucí Rady bezpečnosti nemohly. Jde o kompromisní dokument, který dokázal vyvážit zájmy suverénních států a zájmy mezinárodního společenství. Úspěchy jeho praktické realizace jsou otázkou budoucnosti. Velmi bude záležet na přístupu jednotlivých států i na samotných soudcích, jestli dokáží skloubit nestranný přístup s se spravedlivým rozhodováním o lidech z jim mnohdy vzdálených kulturních prostředí a ukázat i do vzdálených koutů světa, že spravedlnost existuje pro všechny.

10. Smíšené trestní tribunály ad hoc

Na přelomu 20. a 21. století se stalo trendem vytváření ad hoc trestních soudů smíšené či hybridní povahy, které v sobě nesou jak prvky mezinárodní, tak vnitrostátní. Vzhledem k zakotvení Mezinárodního trestního soudu jako soudu, který nemá působnost vůči činům, které se udály před vstupem jeho Statutu v platnost, nevedlo jeho zřízení ani k ukončení činnosti obou ad hoc tribunálů OSN pro bývalou Jugoslávii a Rwandu, ani k zabránění vzniku dalších mezinárodních či smíšených tribunálů k postihu zločinů podle mezinárodního práva a některých dalších závažných trestných činů. Smíšenou povahu jednotlivých soudů si vyžádaly jako politické okolnosti jejich vzniku tak potřeba stíhat i některé činy podle vnitrostátního práva či zapojit do soudní činnosti jak mezinárodní, tak vnitrostátní soudce, ať už s cílem lepšího prosazení spravedlnosti či jejího většího působení na místní struktury.

Smíšenými trestními tribunály se rozumí takové trestní soudy, které „*byly zřízeny na základě zákona nebo dvoustranné smlouvy mezi příslušnými státy, popř. s OSN, jsou součástí vnitrostátního systému, ale vykazují jisté mezinárodní prvky*“.³⁹⁶ Tyto soudy obvykle aplikují jak vnitrostátní, tak mezinárodní právo a bývají složeny ze soudců mezinárodních i vnitrostátních. Mezi nimi lze pak rozeznávat tribunály, které jsou svou povahou spíše mezinárodní a mají jen určité vnitrostátní aspekty, jako je třeba Speciální soud pro Sierra Leone, a takové tribunály, u nichž převažují vnitrostátní aspekty a mezinárodní prvky jsou spíše okrajovějšího rázu, jako je např. Irácký zvláštní soud pro zločiny proti lidskosti. Vzhledem k rozmanitosti dalších soudů lze pak hovořit o řadě specifik. Speciální soud pro Sierra Leone je proto pojednán obsáhleji, kdežto ostatní smíšené tribunály jen ve zkratce.

10.1. Speciální soud pro Sierra Leone

Bývalá britské kolonie je už od vyhlášení nezávislosti v roce 1961 zmítána nepokoji, přičemž důvody lze najít zejména ve snahách různých zájmových skupin ovládnout místní diamantové doly. Po vyostření konfliktů na základě etnicko-

---

³⁹⁶ ŠTURMA, Pavel. K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů a hoc. *Právní fórum*. 2004, 1. ročník, č. 4, s. 132-139.

geografické polarizace společnosti vypukla v zemi v roce 1991 velice krvavá občanská válka, kterou provázelo nebývalé množství násilí páchané násilně verbovanými dětskými bojovníky, a to jak na dospělých, tak i na samotných dětech, a znásilňování jako účinná zbraň. Kruté obrazy, které obletěly svět ukazovaly poměrně často zmrzačené dospělé i děti z řad civilistů, kterým byly odtínány ruce a nohy, aby se nemohli připojit k bojovníkům nepřítele. Vládní jednotky bojovaly proti povstaleckým oddílům Revolutionary United Front a později i Armed Forces Revolutionary Council. V roce 1999 se podařilo i za pomoci jednotek OSN v hlavním městě Toga uzavřít mírovou dohodu, která obsahovala i širokou amnestii pro povstalecké vojáky, jejímž cílem bylo uklidnit další napětí a předejít případným partyzánským bojům s jednotkami, které se mohly obávat stíhání.³⁹⁷ Tato dohoda byla ale záhy porušena a boje se znovu obnovily. Situace se pak zklidnila až v roce 2001, kdy byla podepsána dohoda v Abuji, hlavním městě Nigérie.³⁹⁸

Již v červnu 2000 požádal prezident Sierry Leone Aljahi Ahmad Tejan Kabbah generálního tajemníka OSN Kofi Annana, aby OSN zajistila odsouzení osob odpovědných za spáchání zločinů v Sierra Leone. Rada bezpečnosti následně vydala rezoluci č. 1315 (2000) z 14. srpna 2000, ve které souhlasila s vytvořením Speciálního soudu pro Sierra Leone a pověřila generálního tajemníka OSN, aby s ní v tomto smyslu uzavřel dohodu o zřízení tohoto soudu. Ta pak byla uzavřena 16. ledna 2002 a byl k ní připojen i Statut Speciálního soudu pro Sierru Leone (v anglické zkratce SCSL).³⁹⁹ K ratifikaci dohody ze strany Sierra Leone došlo v březnu 2002.

Statut SCSL se v mnohém podobá statutům ICTY a především ICTR, kterými je inspirován, ovšem má také svá specifika. Soud je oprávněn stíhat podle čl. 1 odst. 1 „*persons who bear the greatest responsibility for serious violations of international*

---

³⁹⁷ Amnestie byla vnitrostátního charakteru, neboť stíhání zločinů podle mezinárodního práva by nemohla zabránit. Navíc k této dohodě připojil zástupce generálního tajemníka OSN prohlášení, že amnestie se nevztahuje na zločin genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a jiná vážná porušení mezinárodního humanitárního práva. Srovnej: ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s., s. 106.

³⁹⁸ Srovnej: AYISSI, Anatole, POULTON, Robin Edward (eds.). *Bound to Cooperate. Conflict, Peace and People in Sierra Leone*. 2nd edition. Geneva : United Nations Institute for Disarmament Research, 2006. 186 p.

³⁹⁹ Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone z 16. ledna 2002, dostupná z: <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=CLk1rMQtCHg%3d&tabid=200>, cit. 15. 5. 2009. Připojen k ní byl Statute of the Special Court for Sierra Leone, dostupný z: <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uClnd1MJeW%3d&tabid=200>, cit. 15. 5. 2009.

humanitarian law and Sierra Leonean law committed in the territory of Sierra Leone since 30 November 1996, including those leaders who, in committing such crimes, have threatened the establishment of and implementation of the peace process in Sierra Leone". Tím je tedy určena jeho jurisdikce *ratione personae* a *ratione temporis*. Vyňati z jurisdikce Soudu jsou ovšem členové mírových misí přítomných v Sierra Leone se souhlasem vlády. Na tyto osoby se vztahuje přednostně jurisdikce jejich domovských států a jurisdikce Sierra Leone by na ně byla vztažena na základě zmocnění Rady bezpečnosti pouze v případě, že by tyto státy nebyly schopny či ochotny vést vyšetřování či stíhání (čl. 1 odst. 3). Časová jurisdikce je tedy obdobně jako u ICTY určena pouze počátečním datem, které odráží jedno z příměří uzavřených v průběhu konfliktu.

Věcná příslušnost SCSL je vymezena v čl. 2-5 Statutu. Týká se zločinů proti lidskosti, jejichž definice je převzata s malou úpravou ze statutu ICTR. Tato úprava se týká vynechání požadavku diskriminačního úmyslu při páchání činů naplňujících skutkovou podstatu zločinů proti lidskosti, neboť tento požadavek by značně omezil aplikovatelnost této kategorie zločinů na situaci v Sierra Leone. Naproti tomu byl rozšířen jeden bod skutků naplňujících zločiny proti lidskosti, a sice znásilnění bylo rozšířeno ještě o sexuální otroctví, nucenou prostituci, nucené těhotenství a další formy sexuálního násilí (čl. 2). Ve Statutu není oproti ICTR a ICTY zahrnut zločin genocidia, neboť se neprokázalo, že by k němu v Sierra Leone docházelo. Dále má Soud pravomoc podle čl. 3 Statutu vůči porušení čl. 3 společného Ženevským úmluvám z roku 1949 a Dodatkového protokolu II z roku 1977, jehož znění bylo přejato ze Statutu ICTR. Třetí kategorií, na které se vztahuje jurisdikce SCSL jsou „*další vážná porušení mezinárodního humanitárního práva*“, kam patří: úmyslné útoky proti civilnímu obyvatelstvu, úmyslné útoky proti humanitárním či mírotvorným misím a nábor či odvádění dětí mladších 15 let do ozbrojených jednotek (čl. 4). Poslední kategorie zločinů spadajících pod jurisdikci SCSL jsou v čl. 5 uvedené zločiny podle práva Sierra Leone, čímž je vytvořena smíšená jurisdikce soudu. Konkrétně se jedná o trestné činy zneužívání a únosů dívek mladších 14 let podle zákona z roku 1926 a úmyslné ničení majetku formou zhářství podle zákona z roku 1861.

Ustanovení týkající se individuální trestní odpovědnosti je převzato ze statutů ICTY a ICTR (čl. 6), specifikem SCSL je pak možnost stíhat i mladistvé od 15 let, což

odráží realitu konfliktu v zemi, kde byli často nejkrutějšími vojáky právě děti. Stíhání mladistvých ale nemá za cíl jejich uvěznění, které je jediným možným trestem, který sodu uděluje (čl. 19), ale reintegraci do společnosti (čl. 7, 19). Na odpovědnost za zločiny podle mezinárodního práva uvedené v čl. 2-4 nemá vliv ani udělená amnestie, což se výslovně uvádí v čl. 10. Podobně jako ad hoc tribunály OSN pro bývalou Jugoslávii a Rwandu má i SCSL konkurenční jurisdikci, ovšem jen vůči sierraleonským soudům, před nimiž má přednost (čl. 8). Zásada non bis in idem je opět převzata ze statutů těchto tribunálů (čl. 9).

Struktura SCSL je opět obdobná uvedeným tribunálům, Soud se skládá ze dvou soudních senátů, odvolacího senátu, prokurátora a Kanceláře (čl. 11).⁴⁰⁰ Soud je složen z 11 soudců (Statut dává rozmezí 8 až 11), kteří zasedají v soudních senátech po třech, přičemž jeden soudce je jmenován vládou Sierra Leone a dva pak generálním tajemníkem OSN ze seznamu, který mu předloží členské státy OSN. Obdobné je to u odvolacího senátu, který tvoří pět soudců, z nichž dva jsou jmenováni vládou Sierra Leone (čl. 12). Soudci musejí být kvalifikováni v relevantních oblastech práva a jsou jmenováni na tříleté funkční období s možností opětovného jmenování (čl. 13). Prokurátor, který zajišťuje vyšetřování a stíhání osob zodpovědných za zločiny vymezené Statutem a který je nezávislým orgánem SCSL, je jmenován generálním tajemníkem OSN na tříleté období. Jemu je pak nápomocen zástupce prokurátora jmenovaný vládou Sierra Leone (čl. 15). Inovativním prvkem SCSL je zřízení Úřadu obhajoby, který má zaručit, aby se všem obviněným dostalo „rovnosti zbraní“. Úřad byl zřízen na základě Jednacího řádu a důkazních pravidel.⁴⁰¹

Procesní pravidla převzal soud od ICTR (čl. 14), ovšem soudci SCSL si je mohou upravovat, což činí směrem k většímu přiblížení systému common law, na který je většina soudců SCSL zvyklá. Až na drobnosti se vedení procesu shoduje s ustanoveními předchozích ad hoc tribunálů, výjimkou je např. možnost podat odvolání i z důvodu procesních vad (čl. 20 odst. 1 písm. a). Zajímavostí je také to, že soudci odvolacího senátu se mohou řídit také rozhodnutími odvolacího senátu společného pro

---

⁴⁰⁰ Původně byl soudní senát jen jeden, ale na základě Dohody s OSN byl zřízen ještě jeden. SCSL má vlastní odvolací senát, aby ten v Haagu nebyl přetížen, ačkoli se uvažovalo o tom, že by fungoval i pro tento soud.

⁴⁰¹ Srovnej: PEŠKOVÁ, Michaela. *Vznik, vývoj a jurisdikce mezinárodních trestních tribunálů*. Praha, 2007. 92 s. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního práva. Vedoucí diplomové práce Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc., s.

ICTY a ICTR a v otázkách sierraleonského práva i rozhodnutími Nejvyššího soudu Sierra Leone (čl. 20 odst. 3).

SCSL sídlí v hlavním městě Sierra Leone Freetownu. Začal formálně fungovat již v létě 2002, osm prvních soudců bylo jmenováno již v prosinci 2002, ovšem jeho budova byla otevřena až v roce 2004. První obvinění bylo vydáno v březnu 2003. Před soudem probíhá několik řízení, nicméně nejvýznamnějším obviněným a také nejvýše postaveným je bývalý liberijský prezident v letech 1997-2003 Charles Ghankay Taylor, který byl obviněn z podpory občanské války v Sierra Leone. V březnu 2003 na něj byl vydán zatykač, proti čemuž protestovala Libérie u Mezinárodního soudního dvora (pro porušení normy obecného mezinárodního práva o vynětí hlavy státu z trestní jurisdikce jiného státu). V květnu 2003 na nátlak USA odstoupil z úřadu prezidenta a odešel do exilu v Nigérii. Následně byl obviněn SCSL ze zločinů proti lidskosti a z válečných zločinů. V roce 2006 bylo požádáno o jeho vydání, pokusil se ještě prchnout do Kamerunu, ale byl zadržen a vydán do Freetownu.⁴⁰² V červnu 2006 rozhodla z bezpečnostních důvodů Rada bezpečnosti o přenesení soudu do Haagu. Proces stále probíhá, jedním z problémů ovšem je, že se svědci patrně bojí vypovídat. Soud by měl všechny případy uzavřít do poloviny roku 2010, kdy se očekává, že dokončí svou činnost.⁴⁰³

Speciální soud pro Sierra Leone je mezinárodním tribunálem ad hoc sui generis, jeho právní základ je mezinárodněprávní, ovšem má smíšenou jurisdikci i složení. Soud aplikuje jak mezinárodní, tak národní právo, což zejména odůvodňuje jeho označení za smíšený tribunál. Přesto se považuje ze smíšených tribunálů za nejvíce internacionalizovaný. Dalo by se i říci, že SCSL je zatím posledním mezinárodním trestním tribunálem ad hoc a zároveň prvním smíšeným trestním tribunálem.⁴⁰⁴ Důvod jeho vzniku formou mezinárodní smlouvy je možné spatřovat i v tom, že zde existovala obava z možného čínského veta v případě pokusu jej založit rezolucí Rady bezpečnosti, jako tomu bylo v případě tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu.

---

⁴⁰² Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 783.

⁴⁰³ Srovnej: DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2008. 432 s., s. 263-264. Special Court for Sierra Leone – oficiální stránky, <http://www.sc-sl.org/>, cit. 16. 5. 2009.

⁴⁰⁴ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů a hoc. *Právní fórum*. 2004, 1. ročník, č. 4, s. 132-139.

Problémem SCSL, se kterým se musí vzhledem ke svému právnímu základu ve formě mezinárodní smlouvy potýkat, je nemožnost vyžadovat spolupráci od třetích států. Kritika se na SCSL snesla za jeho omezení okruhu stíhaných na hlavní viníky, které je ovšem pro tento druh soudů typické. Negativem soudu je také obdobně jako u dalších tribunálů zdlouhavost řízení a značná finanční náročnost, byť je soud financován z dobrovolných příspěvků států. Naopak jako pozitivní je vnímáno umístění soudu přímo v zemi konfliktu, a tedy větší blízkost obětem, a zohlednění místních specifik v rámci přijetí některých vnitrostátních prvků.⁴⁰⁵ Oproti ICTR se Speciální soud pro Sierra Leone těší v Africe větší důvěryhodnosti a je považován za úspěšnější nástroj nápravy poškozených společenských vztahů, včetně nápomoci budování soudní soustavy v zemi.⁴⁰⁶

10. 2. Ostatní smíšené trestní tribunály ad hoc

10.2.1. Zvláštní panely na Východním Timoru

Východní Timor byl do roku 1975 portugalskou kolonií. Poměrně nevydařený proces dekolonizace a následná okupace země ze strany Indonésie uvedly zemi na 25 let do krvavých ozbrojených konfliktů a bídy, přičemž ani období předcházející není možné považovat za dobu klidu. V roce 1999 se Portugalsko, jako bývalá koloniální mocnost, dohodlo s Indonésií na uspořádání referenda ve Východním Timoru o vyhlášení nezávislosti. Po vyhlášení výsledků referenda, v němž se tři čtvrtiny obyvatel vyslovily pro samostatnost, zahájily timorské milice za podpory indonéské armády vlnu násilností, při kterých bylo usmrceno i několik pracovníků OSN.⁴⁰⁷

Rada bezpečnosti uložila rezolucí č. 1264 (1999) mezinárodním silám INTERFET (International Force Ror East Timor), aby obnovily mír, což se jim zdařilo. K uklidnění situace přispělo i to, že indonéská vláda uznala výsledky referenda. Následně byly ustavena Přechodná správa OSN UNTAET (United Nations Transitional Administration in East Timor) v čele se zmocněncem generálního tajemníka OSN. Ta

---

⁴⁰⁵ Srovnej: BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika: laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*. 2007, ročník XXXI, č. 5, s. 16-18.

⁴⁰⁶ Srovnej: ŠIPULOVÁ, Katarína. Postkonfliktná konsolidácia a rekonsiliácia spoločenských systémov – Rwanda a Sierra Leone. *Mezinárodní vztahy*. 2009, ročník 44, č. 2, s. 5-24.

⁴⁰⁷ Srovnej: KLÍMA, Jan. *Východní Timor*. 1. vydání. Praha : Libri, 2003. 116 s.

dostala mj. za úkol vytvořit účinný soudní systém. Přestože se původně uvažovalo o zřízení mezinárodního trestního tribunálu ad hoc pro Východní Timor po vzoru ICTY či SCSL, bylo nakonec rozhodnuto, že v rámci posílení vnitrostátního soudního systému bude potrestání zejména členů indonéských polovojenských oddílů za zločiny podle mezinárodního práva i trestné činy podle práva vnitrostátního svěřeno místní soudní soustavě.⁴⁰⁸

UNTAET tedy vydal nařízení č. 2000/11 o organizaci soudů, jímž byly zřízeny dva druhy soudů, jednak obvodní soudy se všeobecnou pravomocí a Zvláštní panely⁴⁰⁹ u obvodního soudu v Dili, kterým byla svěřena výlučná pravomoc nad zločiny genocidy, válečnými zločiny, zločiny proti lidskosti, vraždou, mučením a sexuálními trestnými činy, které byly spáchány v období od 1. ledna do 25. října 1999. Ty jsou složeny ze dvou mezinárodních a jednoho východotimorského soudce, resp. v závažných případech ze tří a dvou soudců.⁴¹⁰

Na základě rozhodnutí UNTAET č. 2000/15 rozhodují podle indonéského trestního práva platného v době páchaní zločinů, pokud je slučitelné s mezinárodním právem a s předpisy Přejícné správy OSN na Východním Timoru. Definice zločinů podle mezinárodního práva byly přejaty z mezinárodních dokumentů: definice genocidy z Úmluvy o zabránění a potrestání zločinu genocidia, kategorie zločinů proti lidskosti a válečných zločinů z Římského statutu Mezinárodního trestního soudu a definice mučení z Úmluvy OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestání z roku 1984. Z hlediska personální jurisdikce nejsou Zvláštní panely omezeny podmínkou státního občanství.⁴¹¹

Fungování Zvláštních panelů bylo ztěžováno přístupem indonéských úřadů, které původně slibovaly postih spáchaných zločinů svými soudy, ovšem vzhledem k jejich liknavosti ustavila Přejícná správa soudní tělesa raději sama. I později však Indonésie neplnila své závazky z mezinárodních dohod a nepředávala obviněné

---

⁴⁰⁸ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In: *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu. Sborník příspěvků ze semináře pořádaného Českou národní skupinou Mezinárodní společnosti pro trestní právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. x, 98 s., s. 1-25.

⁴⁰⁹ The East Timor Special Panels.

⁴¹⁰ Srovnej: POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5.*, doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 489.

⁴¹¹ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In: *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu. Sborník příspěvků ze semináře pořádaného Českou národní skupinou Mezinárodní společnosti pro trestní právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. x, 98 s., s. 1-25.

Zvláštním panelům. Panely ukončily svou činnost v květnu 2005. Celkem projednaly 55 případů a odsoudily 84 osob.⁴¹²

Smíšený aspekt Zvláštních panelů nebyl dán tím, že aplikovaly mezinárodní právo, neboť to se cestou inkorporace stalo součástí vnitrostátního práva, ale hlavně tím, že se na jejich fungování podíleli zahraniční soudci, prokurátoři a vyšetřovatelé.⁴¹³

10.2.2. Mimořádné senáty soudů Kambodže

Vláda Rudých Khmerů vedených Pol Potem v Kambodži v letech 1975-1979 je považována za jeden z nejhorších totalitních režimů všech dob. Rudí Khmerové, kteří v dubnu 1975 po pěti letech bojů dobyli hlavní město Phnompenh, byli zpočátku nadšeně vítáni tisíci lidí. Záhy ovšem začali uskutečňovat svou zcela utopickou vizi komunistické společnosti, političtí odpůrci byli postříleni, velká města vyklizena, inteligence vyhnána na venkov, aby pracovala na polích a byla tak převychována. Bylo zakázáno soukromé vlastnictví, zrušeny školy i nemocnice, páleny knihy. Z poměrně fungujícího státu se stala zcela rozvrácená společnost, země se přeměnila spíše v jakousi trestaneckou kolonii, v níž i drobné prohřešky byly trestány smrtí a kde se objevil i kanibalismus. Nově utvořená „Demokratická Kampučie“ své občany zcela izolovala od okolního světa a do ledna 1979, kdy byl tento režim svržen po roztržce se sousedním Vietnamem vietnamskou armádou, zlikvidovala na 20 % vlastního obyvatelstva.⁴¹⁴

Hlavní představitel Rudých Khmerů byl sice souzen hned dvakrát, a to v roce 1979 Vietnamci, kdy byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti, a v roce 1997, kdy jej sami Rudí Khmerové odsoudili k doživotnímu vězení, které trávil ve vlastním domě. Cesta k spravedlivému potrestání viníků se však otevřela až v 90. letech 20. století, kdy došlo ke konsolidaci situace v zemi.⁴¹⁵

Na žádost kambodžské vlády byla v roce 1997 pověřena skupina expertů OSN zkoumáním vhodného právního základu pro postižení zločinů Rudých Khmerů. Tato expertní skupina navrhla zřízení mezinárodního trestního tribunálu ad hoc pod záštitou

---

⁴¹² DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2008. 432 s., s. 264-265.

⁴¹³ Blíže k Zvláštním panelům viz: PEŠKOVÁ, Michaela. *Vznik, vývoj a jurisdikce mezinárodních trestních tribunálů*. Praha, 2007. 92 s. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního práva. Vedoucí diplomové práce Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc., s. 37-47.

⁴¹⁴ Srovnej: NOŽINA, Miroslav: *Dějiny Kambodže*. 1. vydání. Praha : NLN, 2007. 380 s., s. 229-245.

⁴¹⁵ Srovnej: WEISER, Martin. Dočká se Kambodža po třiceti letech spravedlnosti? *Mezinárodní politika*. 2009, ročník XXXIII, č. 3, s. 28-31.

OSN, což ovšem vláda Kambodže odmítla. Po dlouhých jednáních⁴¹⁶ došlo nakonec ke kompromisu. Kambodžský Senát již v roce 2001 schválil zákon o zřízení Mimořádných senátů u kambodžských soudů pro stíhání zločinů spáchaných v době Demokratické Kampučie. Následně v červnu 2003 došlo na základě rezoluce Valného shromáždění 57/228 (2002) ke sjednání dohody mezi Kambodžou a OSN.⁴¹⁷

Mimořádné senáty u kambodžských soudů jsou v podstatě vnitrostátními soudními tělesy. Mají ovšem některé mezinárodní prvky, díky nimž je možné je považovat za smíšené soudy. Jedná se jednak o účast zahraničních soudců a prokurátorů, kteří jsou vybíráni Nejvyšší soudcovskou radou Kambodže ze seznamu připraveného generálním tajemníkem OSN, a jednak o to, že Mimořádné senáty mají jurisdikci jak vůči trestným činům podle vnitrostátního, tak podle mezinárodního práva.

Působnost Mimořádných senátů *ratione materiae* z hlediska mezinárodního práva je vůči zločinům genocidia definovaným podle Úmluvy proti genocidiu z roku 1948, vůči zločinům proti lidskosti, jejichž definice byla převzata ze statutu ICTR, vůči závažným porušením Ženevských úmluv z roku 1949 a Úmluvy na ochranu kulturních statků z roku 1954, dále vůči zločinům proti mezinárodně chráněným osobám podle Úmluvy z roku 1973. Z hlediska vnitrostátního práva mají senáty jurisdikci nad trestnými činy zabití, mučení a náboženského pronásledování podle kambodžského trestního zákona z roku 1956.⁴¹⁸ *Ratione temporis* se jedná o činy, které byly spáchany mezi 17. dubnem 1975 a 6. lednem 1979. *ratione personae* se působnost vztahuje bez ohledu na občanství na všechny pachatele uvedených zločinů, zejména ale na nejvyšší představitele Demokratické Kampučie.⁴¹⁹

Mimořádné senáty začaly svou činnost vykonávat v roce 2006. Jejich struktura je složena ze soudního senátu složeného ze tří soudců kambodžských a dvou mezinárodních a Nejvyššího soudního senátu složeného ze čtyř soudců kambodžských a tří mezinárodních jako odvolacího orgánu. V praxi soudci kvůli zamezení přehlasování

---

⁴¹⁶ K těmto jednáním srovnej: BUREŠ, Pavel. Dvojhlavost trestního senátu v Kambodži. *Trestněprávní revue*. 2006, 5. ročník, č. 6, s. 186-188.

⁴¹⁷ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů a hoc. *Právní fórum*. 2004, 1. ročník, č. 4, s. 132-139.

⁴¹⁸ Tamtéž.

⁴¹⁹ Srovnej: BUREŠ, Pavel. Dvojhlavost trestního senátu v Kambodži. *Trestněprávní revue*. 2006, 5. ročník, č. 6, s. 186-188.

zahraničních soudců postupují při hlasování podle pravidla většina plus jeden.⁴²⁰ Zajímavým fenoménem je působení dvou prokurátorů, jednoho kambodžského a jednoho mezinárodního, kteří se musí shodnout na tom, zda bude určitá osoba vyšetřována a obviněna.⁴²¹

Před soudem zatím stálo pět obviněných z nejvyšších míst Rudých Khmerů. Nepřítelem soudu je ale čas, neboť viníci postupně umírají. Tak již není možné soudit dva nejvyšší představitele Pol Pota či Ta Moka.⁴²²

10.2.3. Soudní systém v Kosovu a v Bosně a Hercegovině

Po vyvrcholení etnického konfliktu mezi albánským a srbským obyvatelstvem v Kosovu a následném vojenském zásahu NATO v roce 1999 proti tehdy ještě Svazové republice Jugoslávie byla v této oblasti, která v únoru 2008 vyhlásila samostatnost, zavedena na základě rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244 (1999) dočasná správa OSN v Kosovu (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – UNMIK). Podobně jako tomu bylo ve Východním Timoru, i zde byla jedním z úkolů správy OSN stabilizace místního soudního systému. Oproti Východnímu Timoru zde ale nebyly zavedeny, patrně i s ohledem na fungování ICTY, zvláštní panely pro souzení válečných a dalších zločinů. Na základě nařízení UNMIK č. 1999/1 a 1999/24 je možné v Kosovu aplikovat všechny právní instrumenty UNMIK a právo, které bylo platné na tomto území do zrušení kosovské autonomie 22. března 1989. Podle nařízení č. 2000/64 pak bylo umožněno jen vytváření smíšených soudních senátů za účasti mezinárodních soudců a prokurátorů.⁴²³

Jedná se tedy o vnitrostátní soud, který je internacionalizován účastí mezinárodních soudců. Nařízení UNMIK nespécifikovalo, pro jaké trestné činy je

---

⁴²⁰ Srovnej: MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s., s. 286.

⁴²¹ Srovnej: BUREŠ, Pavel. Dvojhlavost trestního senátu v Kambodži. *Trestněprávní revue*. 2006, 5. ročník, č. 6, s. 186-188.

⁴²² Srovnej: WEISER, Martin. Dočká se Kambodža po třiceti letech spravedlnosti? *Mezinárodní politika*. 2009, ročník XXXIII, č. 3, s. 28-31.

⁴²³ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů a hoc. *Právní fórum*. 2004, 1. ročník, č. 4, s. 132-139.

možné smíšené senáty využít, ale poskytlo tuto možnost obecně pro případ pochybností o nestrannosti místních soudců.⁴²⁴

K postihu válečných zločinů, kterým došlo v bosenské válce 1992-1995, a k odlehčení Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii byl v březnu 2005 zřízen Zvláštní senát u Státního soudu Bosny a Hercegoviny⁴²⁵. Jeho vznik byl dojednán samotným ICTY a Úřadem vysokého komisaře pro Bosnu a Hercegovinu.⁴²⁶

Pro oba tyto případy platí, že při jurisdikčním konfliktu jsou podřízeny ICTY. Po jeho zániku však možná mohou být zbylé zločiny předávány ke stíhání na vnitrostátní úrovni, čímž uvedené mechanismy nabudou důležitosti.⁴²⁷

10.2.4. Irácký zvláštní soud pro zločiny proti lidskosti

Perský záliv není zrovna nejkřidnějším koutem světa. Když se v roce 1979 stal iráckým prezidentem po svém předchůdci ze strany Baas Saddám Husajn, vztahy v oblasti se ještě vyhrotily. Do roku 2003, kdy byl jeho režim svrhnut invazí koalice států vedených USA, proběhly za jeho vlády válka s Íránem v letech 1980-1988, dočasná okupace Kuvajtu v letech 1990-1991, či potlačení několika kurdských a šíitských povstání. Všechny tyto události byly pak provázeny pácháním řady zločinů podle mezinárodního práva.⁴²⁸

Po svržení Husajnova režimu se rozhořely debaty, jaký soud by měl jeho samotného a další představitele režimu soudit. Vzhledem k časovému omezení jurisdikce Mezinárodního trestního soudu na činy spáchané po 1. červenci 2002 byl tento prakticky hned vyloučen. Varianta vytvoření ad hoc mezinárodního trestního tribunálu po vzoru ICTY a ICTR či smíšeného tribunálu po vzoru SCSL se také ukázala jako neproveditelná, a to jednak kvůli přání Irácké vládní rady zachovat trest smrti a jednak kvůli patrné politické neprůchodnosti případné rezoluce v Radě bezpečnosti.⁴²⁹

---

⁴²⁴ Blíže k jejich fungování viz: PEŠKOVÁ, Michaela. *Vznik, vývoj a jurisdikce mezinárodních trestních tribunálů*. Praha, 2007. 92 s. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního práva. Vedoucí diplomové práce Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc., s. 47-56.

⁴²⁵ Special Chamber constituted at a state-level court, within the State Court of Bosnia and Herzegovina.

⁴²⁶ Srovnej: PĚNKAVA, Pavel. Mezinárodní trestní soud pro bývalou Jugoslávii. *Bulletin advokacie*. 2006, č. 6, s. 41-44.

⁴²⁷ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 785.

⁴²⁸ Srovnej: MAJERČÍK, Lubomír. Jaký soud pro Saddáma Husajna? *Mezinárodní politika*. 2004, ročník XXVIII, č. 8, s. 29-31.

⁴²⁹ Tamtéž.

Z těchto důvodů byl přijat 10. prosince 2003 Iráckou vládní radou se souhlasem Dočasné koaliční správy zákon, kterým byl zřízen Irácký zvláštní soud pro zločiny proti lidskosti jako soud vnitrostátní s určitými mezinárodními prvky a byl vydán jeho statut. Jurisdikce soudu se vztahuje na zločiny spáchané iráckými občany nebo osobami s trvalým pobytem v Iráku v době od 17. července 1968 do 1. května 2003. Jedná se o: zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny, jejichž definice byly s drobnými úpravami převzaty z Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, a tři zločiny podle iráckého práva. Těmi jsou: pokus o ovlivňování a zasahování do výkonu soudní moci, plýtvání národními zdroji a veřejnými fondy a provádění politiky, jež může vést k hrozbě válkou nebo použití ozbrojených sil Iráku proti jiné arabské zemi. Tento poslední trestný čin, který je převzat z iráckého zákona z roku 1958, lze hodnotit jako zločin agrese, byť omezený jen na arabské země, což by z Iráckého zvláštního soudu činilo zatím jediný soud ze soudobých mezinárodních a smíšených tribunálů, který má tento zločin ve své jurisdikci.⁴³⁰

Mezinárodní prvky jsou podpořeny také tím, že při výkladu jednotlivých zločinů podle mezinárodního práva může soud použít relevantní rozhodnutí mezinárodních soudů a tribunálů. Naproti tomu je ale třeba vidět to, že Irácký zvláštní soud je zřízen jako součást vnitrostátní soudní soustavy a jeho personál mají tvořit iráčtí občané, byť je irácké vládě svěřena možnost jmenovat v případě potřeby neirácké soudce.⁴³¹

Soud sídlí v Bagdádu. Organizačně se skládá ze soudních komor po pěti soudcích a odvolací komory o devíti soudcích. Soudci jsou jmenováni na pět let. Nejznámější proces proběhl se Saddámem Husajnem, který byl po dlouhém skrývání dopaden v prosinci 2003. Byl obviněn z použití bojových plynů v Halabje, invaze do Kuvajtu, potlačení povstání Kurdů a šíitů a zabíjení členů politických stran. Přesto byl odsouzen jen v jednom bodě, a sice za zločiny proti obyvatelům Dudžailu v roce 1982 po neúspěšném atentátu na jeho osobu. V prosinci 2006 byl shledán vinným a odsouzen k trestu smrti oběšením.⁴³²

---

⁴³⁰ Srovnej: POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část. 5.*, doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s., s. 490.

⁴³¹ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů a hoc. *Právní fórum*. 2004, 1. ročník, č. 4, s. 132-139.

⁴³² Srovnej: DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2008. 432 s., s. 266.

10.2.5. Zvláštní tribunál pro Libanon

Zatím posledním zřízeným mezinárodním trestním tribunálem ad hoc je Zvláštní tribunál pro Libanon. Libanon byl po dlouhá léta zmítán občanskou válkou a byl předmětem zahraničních intervencí a okupací, především ze strany Sýrie a Izraele. Bombový útok na zdejšího vlivného politika a obchodníka Rafíka Harírího, který byl libanonským premiérem v letech 1992-1998 a 2000-2004, ze dne 14. února 2005, při němž zahynulo dalších 22 osob a 100 lidí bylo zraněno, ovšem vyvolal nečekanou vlnu politických událostí. Jednak Sýrie, která byla označena za podezřelou z podpory pachatelů atentátu, neboť R. Harírí požadoval stažení syrských vojsk z Libanonu, po silném tlaku mezinárodního společenství a zejména samotných Libanonců stáhla z Libanonu své vojáky, kteří v zemi působili od roku 1976, Rada bezpečnosti situaci označila v rezoluci č. 1595 (2005) za ohrožení míru, a navíc k potrestání pachatelů atentátu vznikl mezinárodní tribunál.⁴³³

Ze spáchání atentátu na Harírího byli od počátku podezřelí šíitští muslimové, členové militantního hnutí Hizballáh a jako mocnost v pozadí syrská vláda. Vyšetřování libanonskými úřady ale nevedlo k výsledku, tak libanonský premiér požádal v prosinci 2005 generálního tajemníka OSN o ustavení mezinárodního tribunálu, který by se tímto případem zabýval. V tomto smyslu také Rada bezpečnosti v reakci na tuto žádost uložila generálnímu tajemníkovi OSN sjednat dohodu s Libanonem o ustavení takového tribunálu. Tato dohoda byla podepsána na počátku roku 2007. Ze strany Libanonského parlamentu ale nedošlo k její ratifikaci, a tak na žádost libanonského premiéra Rada bezpečnosti nahradila tento souhlas rezolucí č. 1757 (2007) z 30. května 2007 podle kapitoly VII Charty OSN.⁴³⁴ K této rezoluci byla dohoda spolu se statutem Zvláštního tribunálu připojena jako příloha a zůstala tak právním základem tribunálu.⁴³⁵

Právní základ Zvláštního tribunálu spočívá ve třech dokumentech: dohodě Libanonu s OSN, Statutu a rezoluci Rady bezpečnosti. Způsob jeho zřízení na základě dohody OSN a vlády Libanonu byl inspirován dohodou o vzniku SCSL, jemuž je také Zvláštní tribunál nejvíce podobný. Fungování obou soudů a jejich jurisdikce se však v mnohém liší.

---

⁴³³ Srovnej: DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2008. 432 s., s. 266-267.

⁴³⁴ Deset členů Rady bylo pro, pět se zdrželo – Rusko, Čína, Indonésie, Katar a JAR. Srovnej: tamtéž.

⁴³⁵ Srovnej: ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s., s. 786.

Zvláštní tribunál je zřízen pro stíhání a souzení osob odpovědných za vraždu libanonského premiéra Rafíka Harírího a případně další atentáty spáchané od října 2004, pokud mají souvislost s atentátem na Harírího. Je tedy prakticky zřízen jen pro jeden případ. Zvláštní je také ustanovení použitelného práva, jímž je ustanovení libanonského trestního zákoníku vztahujícího se na teroristické činy.⁴³⁶

Organizační a procesní otázky byly vyřešeny vesměs podle vzoru SCSL nebo Mezinárodního trestního soudu. Procesní odlišnosti lze spatřovat především větším prosazením kontinentálního modelu řízení procesu a např. v možnosti za určitých podmínek vést proces v nepřítomnosti obviněného. Sídlem tribunálu byl z bezpečnostních důvodů zvolen Haag, jen úřad vyšetřování sídlí v Libanonu. Jeho struktura je složena ze soudních senátů tvořených 11 až 14 soudci, prokurátora a Kanceláře. Senáty se skládají z jednoho libanonského soudce jmenovaného ze seznamu předloženého libanonskou vládou generálním tajemníkem OSN a dvou mezinárodních soudců vybraných ze seznamu předloženého členskými státy OSN opět generálním tajemníkem. ten jmenuje i prokurátora, jehož zástupce jmenuje libanonská vláda.⁴³⁷

Zvláštní tribunál pro Libanon je nesporně povahou svého založení a složením mezinárodním soudem, ovšem z hlediska jurisdikce *ratione materiae* a aplikovatelné právo by vše svědčilo spíše pro soud vnitrostátní. Pochybnosti vzbuzuje zejména to, že věcná jurisdikce nezahrnuje žádný zločin podle mezinárodního práva, ale jen teroristický bombový útok z 14. února 2005. Svým zaměřením na potrestání teroristických činů upomíná na neúspěšnou snahu zřídit stálý mezinárodní trestní soud pro trestání teroristických útoků z roku 1937 na také na proběhlý Skotský soud v Nizozemsku, před nímž v letech 2000-2002 stáli pachatelé bombového útoku na americké letadlo nad skotským městem Lockerbie v roce 1988.⁴³⁸

Je otázkou, zda je vhodné pro podobné případy zřizovat ad hoc tribunály, které by měly být spíše výjimečným instrumentem. Vhodnější by bylo pokusit se o rozšíření jurisdikce Mezinárodního trestního soudu i na některé skutkové podstaty mezinárodního terorismu.⁴³⁹

---

⁴³⁶ Srovnej: ŠTURMA, Pavel. První mezinárodní trestní tribunál pro stíhání teroristických útoků? Ke zřízení Zvláštního tribunálu pro Libanon. *Trestněprávní revue*. 2007, 6. ročník, č. 10, s. 273-279.

⁴³⁷ Tamtéž.

⁴³⁸ Tamtéž.

⁴³⁹ Tamtéž.

10.3. Závěrem

Určitém negativem těchto soudů je vzhledem k mechanismům jejich vzniku nemožnost vynucovat si spolupráci třetích států, což se projevuje zejména v případě vydávání uprchlých obviněných. Pozitivem je naopak jejich možnost soudit v kontextu s ostatními i pachatele, kteří se neprovinili proti mezinárodnímu právu, ale spáchali závažné trestné činy. Jejich výhodou je také užší sepětí s místem spáchaných zločinů, což může (ovšem nemusí) přispět jak k rozvoji společnosti žijící na spravedlivějších základech, tak k postupnému usmíření obyvatel dané země po proběhlém konfliktu.

Existence těchto soudů sice tříští mezinárodní trestní soudnictví, nicméně i vzhledem k nemožnosti retroaktivní jurisdikce MTS, bývá jejich zřízení leckdy nezbytné a potřebné. Z hlediska mezinárodního práva nic jejich dalšímu zřizování nebrání, ovšem nemělo by to být na úkor Mezinárodního trestního soudu jako instituce, jejíž jurisdikci by bylo možné případně i rozšířit.

11. Závěr

Mezinárodní právo prošlo ve 20. století překotným vývojem a o mezinárodním trestním právu to platí dvojnásob. Toto období lze mj. charakterizovat slovy prof. P. Šturmy i jako epochu pokusů o vytvoření stálého mezinárodního trestního soudnictví, které by přineslo spravedlnost pro pachatele těch nejtěžších zločinů proti zájmům chráněným mezinárodním právem.

Patrně za největší úspěch tohoto vývoje lze považovat to, že se mezinárodnímu společenství v průběhu několika málo desítek let podařilo dosáhnout mezinárodněprávně uznávaného zákazu použití síly či hrozby silou, ač k tomu potřebovalo zažít hrůzy dvou světových válek. Přestože tento zákaz není v praxi vždy respektován, je velmi důležitým právním nástrojem mezinárodních vztahů.

Přelomem v oblasti mezinárodního trestního soudnictví se stal bezesporu Norimberský Mezinárodní vojenský tribunál, před nímž v letech 1945-1946 stanuli němečtí váleční zločinci, potažmo pak Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ v Tokiu. Ač tvůrci Londýnské dohody z 8. srpna 1945, k níž byl přiložen Statut Mezinárodního vojenského tribunálu, vycházeli z předchozího vývoje v této oblasti, je možné tvrdit, že teprve v této době se definitivně ukotvují principy, na nichž stojí i současné mezinárodní trestní právo.

Ať už v Norimberku bylo či nebylo vytvořeno právo nové, jednalo se o zejména o závažný zlom v chápání útočné války jako nedovoleného prostředku mezinárodní politiky a definitivní zakotvení trestní odpovědnosti jednotlivce za zločiny podle mezinárodního práva. Jednotlivec se tedy zabydlel v mezinárodním právu jako subjekt, byť jen s dílčí způsobilostí, a zločinům podle mezinárodního práva se dostalo první ucelenější kodifikace.

Po jisté stagnaci rozvoje mezinárodního trestního práva v období studené války, je možné sledovat obnovení jeho progresu v 90. letech 20. století, kdy vznikají dva ad hoc tribunály OSN pro bývalou Jugoslávii a Rwandu, a konečným vyvrcholením snah o zřízení stálého Mezinárodního trestního soudu v roce 1998, resp. 2002.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu je přes svou do jisté míry kompromisní podobu velikým přínosem jak pro oblast hmotného práva, když je dosud

nejucelenější kodifikací zločinů podle mezinárodního práva, tak pro oblast procesního mezinárodního trestního práva, které bylo vesměs velmi zanedbáváno. Přes tato pozitiva je ovšem třeba pokračovat dál v prosazování principů mezinárodního trestního práva.

Vzhledem k tomu, že mezinárodní právo závisí z velké míry na ochotě států spolupracovat při jeho prosazování, je nutné především pokračovat v rozšiřování smluvních stran Římského statutu, resp. v jeho ratifikování státy, které jej již podepsaly. Zejména pak ale v působení na státy, jako USA, Rusko a Čína, aby se vzdaly své zcela odmítavé pozice, jako USA, či pozice chladně vyčkávací.

Velkou výzvou bude revizní konference k Římskému statutu, která by se měla uskutečnit v ugandské Kampale v první polovině roku 2010. Je zejména otázkou, zda se podaří přijmout definici agrese a naplnit tak jurisdikci Soudu, jak je ve Statutu předpokládána. Zcela jistě zde ale zazní i další návrhy na změnu Statutu, zajímavá bude určitě očekávaná diskuse o zařazení dalších skutkových podstat, jako např. některých činů mezinárodního terorismu či trestných činů spojených s mezinárodním obchodem s narkotiky, ač se nejedná o kategorii zločinů podle mezinárodního práva.

To, že vývoj oblasti mezinárodního trestního soudnictví zřízením Mezinárodního trestního soudu neskončil, je zřejmé nejen z dalšího zakládání různých trestních tribunálů smíšené povahy, ale i z opačných snah, kdy v souvislosti s bojem proti terorismu zaznívají na počátku 21. století zatím nesmělé úvahy o možné úpravě Ženevských konvencí či umožnění legálního mučení zajatců, které dokreslují i praktické ukázky takového chování, jako např. praxe USA v Abú Ghraib či Guantanamu.

Protože se nikdy nepodaří zločiny podle mezinárodního práva vymýtit, je třeba alespoň zajistit dostatečné mechanismy k trestání jejich pachatelů, aby bylo učiněno spravedlnosti zadost, případně mechanismy schopné páčání těchto zločinů předcházet, nebo od nich potenciální pachatele alespoň odrazovat.

12. Zkratky

atd.	a tak dále
apod.	a podobně
ČSR	Československá republika
FAO	Food and Agriculture Organisation (Organizace OSN pro výživu a zemědělství)
gen.	generál
Gestapo	Geheime Staatspolizei (Tajná státní policie)
ICC	International Criminal Court (Mezinárodní trestní soud)
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda (Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu)
ICTY	International Criminal Tribunal for former Yugoslavia (Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii)
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
kpt.	kapitán
mj.	mimo jiné
mjr.	major
MTS	Mezinárodní trestní soud
n. l.	našeho letopočtu
např.	například
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (Národněsocialistická německá dělnická strana)
OSN	Organizace spojených národů
p.	page/pages (strana/stran)
plk.	plukovník
por.	poručík
pozn.	poznámka
pplk.	podplukovník
př. n. l.	před naším letopočtem
příp.	případně

resp.	respektive
RSHA	Reichssicherheitshauptamt (Říšský hlavní bezpečnostní úřad)
s.	stran/strana
S.	Seite/Seiten (strana/stran)
SA	Sturmabteilungen (Úderné oddíly NSDAP)
SCSL	Special Court for Sierra Leone (Speciální soud pro Sierra Leone)
SD	Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)
spol.	společníci
SS	Schutzstaffeln (Ochranné oddíly NSDAP)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SSR	sovětská svazová republika
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
UNWCC	United Nations Commission for Investigation of War Crimes (Komise Spojených národů pro vyšetřování válečných zločinů)
USA	United States of America (Spojené státy americké)

13. Prameny a literatura

13.1. Prameny:

13.1.1. Vydané soubory dokumentů:

BASSIOUNI, M. Cherif. *International Crimes: Digest/Index of International Instruments 1815-1985. Volume 1. Volume 2.* New York : Oceana Publications, 1986. lxxviii, 512 p. xl, 496 p.

Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. I. díl. Vladimír Outrata a kol. (ed.). 2. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1963. 568 s.

Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. II. díl. Vladimír Outrata a kol. (ed.). 1. vydání. Praha : Nakladatelství politické literatury, 1965. 828 s.

Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. III. díl. Miroslav Potočný a kol. (ed.). 1. vydání. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1977. 876 s.

Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky 1971-1975. IV. díl. Miroslav Potočný a kol. (ed.). 1. vydání. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1982. 974 s.

Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky 1976-1980. V. díl. Miroslav Potočný a kol. (ed.). 1. vydání. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1986. 932 s.

Dokumenty Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Helsinky '75. 1. vydání. Praha : Svoboda, 1975. 128 s.

HOBZA, Antonín. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva.* Praha : [vl. n.], 1931. 524 s.

LUKÁŠEK, Libor. *Komentované dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného. I. díl (dokumenty politického a právního charakteru 1907 – 1963).* 1. vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 526 s.

LUKÁŠEK, Libor. *Komentované dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného. II. díl (dokumenty právního charakteru 1964 – 2000).* 1. vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 534 s.

MRÁZEK, Josef. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. 444 s.

Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl první. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 948 s.

Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl druhý. 1. vydání. Praha : Orbis, 1953. 662 s.

POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2000. ix, 301 s.

POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Vybrané dokumenty ke studiu mezinárodního práva veřejného V. (Pokojné řešení sporů a právní úprava ozbrojených konfliktů)*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova – Karolinum 1992. 180 s.

SCHELLE, Karel. *Moderní dějiny státu a práva v dokumentech. I. Vývoj mezinárodních vztahů*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně – právnická fakulta, 1992. 248 s.

Světové dokumenty I. Všeobecná deklarace lidských práv a související dokumenty. [1. vydání]. Ostrava : Aries [199-?]. 104 s.

Světové dokumenty II. Charta Organizace spojených národů a Statut Mezinárodního soudního dvora. [1. vydání]. Ostrava : Aries [199-?]. 108 s.

Teherán – Jalta – Postupim. Zborník dokumentov. 1. vydanie. Bratislava : Pravda, 1972. 408 s.

VESELÝ, Zdeněk (ed.). *Světová politika 20. století v dokumentech (1945 – 1990)*. 1. vydání. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2001. 482 s.

VILÉM II. *Události a osoby 1878-1918*. [1. vydání]. Praha – Brno, Fr. Borový a Polygrafie 1922. 240 s.

13.1.2. Jednotlivé dokumenty (řazeny chronologicky):

Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Německem a Protokol z 28. června 1919 ve Versailles, č. 217/1921 Sb. z. a n.

Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Rakouskem a Protokol z 10. září 1919 ve Saint-Germain-en-Laye, č. 507/1921 Sb. z. a n.

Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem z 4. června 1920 v Trianonu, č. 102/1922 Sb. z. a n.

Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Bulharskem z 27. listopadu 1919 v Neuilly-sur-Seine, č. 274/1922 Sb. z. a n.

Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem z 10. srpna 1920 v Sèvres, dostupná z:

http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Peace_Treaty_of_S%C3%A8vres, cit. 5. 5. 2009.

Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Tureckem z 24. července 1923 v Lausanne, dostupná z:

http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne, cit. 5. 5. 2009.

Briand-Kelloggův pakt z 27. srpna 1928, č. 126/1929 Sb. z. a n.

Protokol o zákazu užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a prostředků bakteriologických z 17. června 1925 v Ženevě, č. 173/1938 Sb. z. a n.

Úmluva týkající se nakládání s válečnými zajatci z 27. července 1929 v Ženevě, č. 22/1938 Sb. z. a n.

Anti-War Treaty of Non-Aggression and Conciliation (Saavedra Lamas Treaty) z 10. října 1933 v Rio de Janeiro, dostupná z:

http://avalon.law.yale.edu/20th_century/intam01.asp, cit. 5. 5. 2009.

Úmluva o určení pojmu útočného činu z 4. července 1933 v Londýně, č. 194/1935 Sb. z. a n.

Dohoda o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí Osy z 8. srpna 1945 v Londýně, č. 164/1947 Sb. z. a n., Statut Mezinárodního vojenského soudního dvora v Norimberku byl její přílohou.

Control Council Law No. 10 – Punishment of persons guilty of war crimes, crimes against peace and against humanity z 20. prosince 1945 v Berlíně, dostupný z:

<http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>, cit. 6. 5. 2009.

Special Proclamation by the Supreme Commander for the Allied Powers: Establishment of an International Military Tribunal for the Far East, The Charter of the International Military Tribunal for the Far East z 19. ledna (doplněno 26. dubna) 1946, dostupné z:

<http://userpage.fu-berlin.de/theissen/pdf/IMTFEStatute.PDF>, cit. 6. 5. 2009.

Mírová smlouva s Maďarskem z 10. února 1947 v Paříži, č. 192/1947 Sb. z. a n.

Mírová smlouva s Bulharskem z 10. února 1947 v Paříži, č. 207/1947 Sb. z. a n.

Mírová smlouva s Finskem z 10. února 1947 v Paříži, č. 208/1947 Sb. z. a n.

Mírová smlouva s Rumunskem z 10. února 1947 v Paříži, č. 209/1947 Sb. z. a n.

Mírová smlouva s Itálií z 10. února 1947 v Paříži, č. 5/1948 Sb.

Rezoluce Valného shromáždění OSN o potvrzení zásad mezinárodního práva uznaných v Chartě norimberského tribunálu z 11. prosince 1946 (Affirmation of the Principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal, Doc. UN A/RES/95/I), dostupná z:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/46/IMG/NR003346.pdf?OpenElement>, cit 8. 5. 2009.

Rezoluce Valného shromáždění OSN o zločinu genocidy z 11. prosince 1946 (The Crime of Genocide, Doc. UN A/RES/96/I), dostupná z:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/47/IMG/NR003347.pdf?OpenElement>, cit. 7. 5. 2009.

Rezoluce Valného shromáždění OSN o formulování zásad uznaných v Chartě Norimberského tribunálu a v rozsudku tribunálu z 21. listopadu 1947 (Formulation of the Principles recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal, Doc. UN A/RES/177/II), dostupná z:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/038/84/IMG/NR003884.pdf?OpenElement>, cit. 8. 5. 2009.

Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia z 8. prosince 1948, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 32/1955 Sb.

Ženevské úmluvy na ochranu obětí války z 12. srpna 1949, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 65/1954 Sb.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z 4. listopadu 1950 v Římě, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.

Úmluva na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu a Protokol z 14. května 1954 v Haagu, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 94/1958 Sb.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z 19. prosince 1966 v New Yorku, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.

Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti z 26. listopadu 1968 v New Yorku, vyhláška ministra zahraničí č. 53/1974 Sb.

Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení z 10. dubna 1972, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 96/1975 Sb.

Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu z 30. listopadu 1973, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 116/1976 Sb.

Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí z 18. května 1977, vyhláška ministra zahraničních věcí č. 77/1980 Sb.

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I) a Dodatkový protokol k Ženevským

úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II) z 8. června 1977 v Ženevě, sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 168/1991 Sb.

Úmluva o zákazu nebo omezení použití určitých konvenčních zbraní, které mohou způsobit nadměrné utrpení nebo mít nerozlišující účinky z 10. října 1980 v New Yorku, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 21/1999 Sb., změněna 21. prosince 2001, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 115/2006 Sb. m. s.

UN Doc. A/RES/44/39. International Criminal Responsibility of individuals and entities engaged in illicit trafficking in narcotic drugs across national frontiers and other transnational criminal activities: establishment of an international criminal court with jurisdiction over such crimes, dostupné z:

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/98/IMG/NR054798.pdf?OpenElement>, cit. 9. 5. 2009.

Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení z 13. ledna 1993, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2009 Sb. m. s.

Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia z 25. května 1993, dostupný z:

http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept08_en.pdf, cit. 10. 5. 2009.

Statute of the International Criminal Tribunal for Rwanda z 8. listopadu 1994, dostupný z: <http://www.ictt.org/ENGLISH/basicdocs/statute/2007.pdf>, cit. 10. 5. 2009.

Úmluva o zákazu použití, skladování, výroby a převodu protipěchotních (nášlapných) min a o jejich zničení z 18. září 1997 v Oslo, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 29/2000 Sb. m. s.

Rome Statute of the International Criminal Court of 17 July 1998 (UN Doc. A/CONF.183/9*), dostupný z:

http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/EA9AEFF7-57524F84-BE94-0A655EB30E16/0/Rome_Statute_English.pdf, cit. 9. 5. 2009.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu z 17. července 1998, v češtině dostupný jako sněmovní tisk č. 423 či senátní tisk č. 188. Dostupný z:

<http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=26244>, cit 9. 5. 2009.

Druhý protokol k Haagské úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu z 1954 z 26. března 1999 v Haagu, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 71/2007 Sb. m. s.

Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone z 16. ledna 2002, dostupná z: <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=CLk1rMQtCHg%3d&tabid=200>, cit. 15. 5. 2009. Připojen byl Statute of the Special Court for Sierra Leone, dostupný z: <http://www.sc-sl.org/LinkClick.aspx?fileticket=uCInd1MJeEw%3d&tabid=200>, cit. 15. 5. 2009.

Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o přijetí dalšího rozeznávacího znaku (Protokol III) z 8. prosince 2005 v Ženevě, sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 85/2007 Sb. m. s.

13.2. Literatura:

13.2.1. Monografie:

AYISSI, Anatole, POULTON, Robin Edward (eds.). *Bound to Cooperate. Conflict, Peace and People in Sierra Leone*. 2nd edition. Geneva : United Nations Institute for Disarmament Research, 2006. 186 p.

BELL-FIALKOFF, Andrew. *Etnické čistky*. 1. vydání. Praha : Práh, 2003. 328 s.

CASSESE, Antonio. *International Criminal Law*. 1st published. Oxford, New York : Oxford University Press, 2008. lvi, 472 p.

ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008. xli, 840 s.

DAVID, Vladislav, SLADKÝ, Pavel, ZBOŘIL, František. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. 1. vydání. Praha : Leges, 2008. 432 s.

EČER (Etcher), Bohuslav. *The Lessons of the Kharkov Trial*. 1st published. London : Russia Today Society, 1944. 16 p.

EČER, Bohuslav. *Norimberský soud*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1946. 388 s.

EČER, Bohuslav. *Poučení norimberského soudu pro Slováky*. 1. vydání. Brno : Zář, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1947. 78 s.

EČER, Bohuslav. *Právo v boji s nacismem*. 1. vydání. Brno : Zář, dříve Novina, tiskové a vydavatelské podniky v Brně, 1946. 66 s.

- EČER, Bohuslav. *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha : Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1948. 232 s.
- FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha : Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 232 s.
- GASSER, Hans-Peter. *International Humanitarian Law. An Introduction*. Berne, Stuttgart, Vienna : Henry Dunant Institute, Paul Haupt Publishers, 1993. 92 p.
- Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva*. I. díl. Praha : Správa sociálního zařízení FMO, 1992. 144 s.
- HANKEL, Gerd. *Die Leipziger Prozesse. Deutsche Kriegsverbrecher und ihre strafrechtliche Verfolgung nach dem Ersten Weltkrieg*. 1. Auflage. Hamburg : Hamburger Edition – HIS Verlag, 2003. 550 S.
- HEYDECKER, Joe J., LEEB, Johannes. *Norimberský proces*. 1. vydání. Praha : Ikar, 2007. 734 s.
- HOBZA, Antonín. *Přehled mezinárodního práva válečného*. Dodatek: Trestání válečných zločinců. [1. vydání]. Praha : Věšhrd, 1946. 176 s.
- HOBZA, Antonín. *Úvod do mezinárodního práva mírového. Část I. Část II*. Praha : [vl. n.], 1933, 1935. 530 s.
- HONZÍK, Miroslav. *Povstaňte, soud přichází*. 1. vydání. Praha : Panorama, 1986. 286 s.
- International humanitarian law. Answers to your questions*. Geneva : International Committee of the Red Cross, 1998. 47 s.
- IRVING, David. *Norimberk. Poslední bitva*. [2. vydání]. Praha : Naše vojsko, 2009. 320 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 3. přepracované a aktualizované vydání. Praha : Linde Praha – Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2008. 832 s.
- KLÍMA, Jan. *Východní Timor*. 1. vydání. Praha : Libri, 2003. 116 s.
- KLIMEK, Antonín. *Jak se dělal mír roku 1919. Československo na konferenci ve Versailles*. 1. vydání. Praha : Melantrich, 1989. 40 s.
- KVAČEK, Robert. *Diplomaté a ti druzí*. 1. vydání. Praha : Panorama, 1988. 400 s.
- LUŇÁK, Petr, PEČENKA, Marek a kol. *Encyklopedie moderní historie*. 1. vydání. Praha : Libri, 1995. 592 s.

- MacMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvorci. Pařížská konference 1919*. 1. vydání. Praha : Academia, 2004. 552 s.
- MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*. 5., podstatně upravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk, 2008. 552 s.
- MORAVCOVÁ, Dagmar, BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Praha : Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1998. 220 s.
- MRÁZEK, Josef. *K boji s mezinárodní zločinností z hlediska mezinárodního práva*. Praha : Academia, 1979. 226 s.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2000. 272 s.
- NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné I. Obecná část*. 5. přepracované vydání. Praha : ASPI, 2007. 556 s.
- NOVOTNÝ, Oto et al. *Trestní právo hmotné II. Zvláštní část*. 5. přepracované vydání. Praha : ASPI, 2007. 480 s.
- NOŽINA, Miroslav. *Dějiny Kambodže*. 1. vydání. Praha : NLN, 2007. 380 s.
- ONDŘEJ, Jan. *Odzbrojení, prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti*. 1. vydání. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 284 s.
- OUTRATA, Vladimír. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vydání. Praha : Orbis, 1960. 648 s.
- PAUL, Vladimír. *Nejstarší památky mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Academia, 1996. 308 s.
- PEŠKOVÁ, Michaela. *Vznik, vývoj a jurisdikce mezinárodních trestních tribunálů*. Praha, 2007. 92 s. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra mezinárodního práva. Vedoucí diplomové práce Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.
- POTOČNÝ, Miroslav, ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné. Zvláštní část*. 5., doplněné a rozšířené vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. xxii, 511 s.
- Rethinking International Criminal Law: The Substantive Part*. Olaoluwa Olusanya (ed.). Groeningen : Europa Law Publishing, 2007. viii, 214 s.
- RÖLING, B. V. A., CASSESE, Antonio. *Tokijský proces*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1999. 184 s.

- RUSSEL Z LIVERPOOLU, Lord. *Rytíři Bušidó. Stručné dějiny japonských válečných zločinů*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1961. 284, 12 s.
- SEIDL-HOHENVELDERN, Ignaz. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vydání. Praha : Aspi, 2006. 418 s.
- SKŘIVAN, Aleš. *Pád Nipponu*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1990. 264 s.
- SMIRNOV, L. N., ZAJCEV, J. B. *Soud v Tokiu*. Praha : Naše vojsko, 1979. 276 s.
- STELLNER, František. *Poslední německý císař. Z německých dějin v epoše Viléma II*. 1. vydání. Praha : Panevropa Praha, 1995. 472 s.
- ŠESTÁK, Miroslav, TEJCHMAN, Miroslav, HAVLÍKOVÁ, Lubomíra, HLADKÝ, Ladislav, PELIKÁN, Jan. *Dějiny Jihoslovanských zemí*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 758 s.
- ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vydání. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2002. 312 s.
- TRIFFTERER, Otto (ed.). *Commentary on the Rome Statute of International Criminal Court*. 1. Auflage. Baden Baden : Nomos, 1999. 1295 p.
- The United Nations and Rwanda 1993–1996*. New York : United Nations, 1996. 740 p.
- VESELÝ, Zdeněk. *Smlouvy, pakty, dohody. Slovník mezinárodně politických a diplomatických aktů*. 1. vydání. Praha : Epoque, 2002. 162 s.

13.2.2. Články, stati a studie:

- BÍLKOVÁ, Veronika. Afrika: laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika*. 2007, ročník XXXI, č. 5, s. 16-18.
- BUREŠ, Pavel. Dvojhlavost trestního senátu v Kambodži. *Trestněprávní revue*. 2006, 5. ročník, č. 6, s. 186-188.
- BUREŠ, Pavel. Znásilnění Římského statutu aneb (O)pozice USA vůči Mezinárodnímu trestnímu soudu. *Mezinárodní politika*. 2006, ročník XXX, č. 9, s. 31-33.
- ČEPELKA, Čestmír. Mezinárodní trestní soudnictví. *Právník*. 1999, ročník CXXXVIII, č. 10, s. 897-915.
- ČEPELKA, Čestmír. Náhrada škody způsobené chováním státu za okolností vylučujících protiprávnost tohoto chování. In: ČEPELKA, Čestmír, JÍLEK, Dalibor, ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní odpovědnost*. 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 2003. 340 s., s. 9-110.

DAVID, Vladislav. Narušování základů mezinárodního práva. In: *Právní následky mezinárodně protiprávního chování. Pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám.* Pavel Šturma (ed.). Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2007. 296 s., s. 11-24.

HAFNER, Gerhard. Sovereignty vs. Global Public Order. The Development of International Criminal Jurisdiction. In: *Zborník z medzinárodnej konferencie „Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia“.* Bratislava 27. september 2006. [1. vydání]. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2007. 108 s., s. 7-20.

HANKEL, Gerd. International criminal jurisdiction. A guarantee of greater security and peace or political shadow-boxing?. *Eurozine* [online]. 2003 [cit. 2007-06-28], s. 1-11. Dostupný z WWW: <www.eurozine.com/articles/2003-10-08-hankel-en.html>.

KAVĚNA, Martin. Právní důvody vlády prezidenta Bushe pro zrušení podpisu Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*. 2004, 3. ročník, č. 1, s. 8-11.

LUKÁŠEK, Libor. Mezinárodní trestní soud – historický vývoj, současný stav a stručný rozbor jeho statutu. *Právník*. 1999, ročník CXXXVIII, č. 12, s. 1140-1159.

MAJERČÍK, Lubomír. Jaký soud pro Saddáma Husajna? *Mezinárodní politika*. 2004, ročník XXVIII, č. 8, s. 29-31.

ONDŘEJ, Jan. Význam Haagské mírové konference z roku 1899 pro vývoj práva ozbrojených konfliktů. *Mezinárodní vztahy*. 2000, ročník 35, č. 1, s. 29-35.

PĚNKAVA, Pavel. Mezinárodní trestní soud pro bývalou Jugoslávii. *Bulletin advokacie*. 2006, č. 6, s. 41-44.

PIPEK, Jiří. Mezinárodní trestní soud – k některým aspektům Římského statutu. *Trestněprávní revue*. 2004, 3. ročník, č. 2, s. 39-46.

POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for Rwanda. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

POCAR, Fausto. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. In: Rüdiger Wolfrum (Ed.), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Oxford University Press, 2008, online edition, [www.mpepil.com], visited on [2009-04-08].

- POPENKOVÁ, Monika. Mezinárodní trestní soud – reálně fungující instituce. *Mezinárodní politika*. 2006, ročník XXX, č. 5, s. 39-41.
- RICHTEROVÁ, Anna. Pravomoci Mezinárodního trestního soudu z pohledu zkušeností z činnosti Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii. *Trestněprávní revue*. 2002, 1. ročník, č. 10, s. 306-312.
- SCHELLE, Karel, VOJÁČEK, Ladislav. Společnost národů a snahy o potlačování mezinárodního terorismu. In: *Bezpečnost organizací, mezinárodní bezpečnost a mezinárodní humanitární právo*. Sborník Mezinárodní konference. Jan Ondřej, Pavel Šturma (eds.). Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008. 318 s., s. 178-188.
- SUNARDI, Teddy. Mezinárodní trestní soud a jeho předchůdci. *Mezinárodní vztahy*. 2000, ročník 35, č. 1, s. 36-46.
- ŠIPULOVÁ, Katarína. Postkonfliktná konsolidácia a rekongiliácia spoločenských systémov – Rwanda a Sierra Leone. *Mezinárodní vztahy*. 2009, ročník 44, č. 2, s. 5-24.
- ŠTURMA, Pavel. Historie a charakter Mezinárodního trestního soudu. In: *Problémy implementace Statutu Mezinárodního trestního soudu do právního řádu. Sborník příspěvků ze semináře pořádaného Českou národní skupinou Mezinárodní společnosti pro trestní právo*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2004. x, 98 s., s. 1-25.
- ŠTURMA, Pavel. K mezinárodněprávním aspektům retroaktivity trestního zákona in malam partem z hlediska výjimek z promlčení. *Právní praxe*. 1998, ročník XLVI, č. 1, s. 19-27.
- ŠTURMA, Pavel. K problému plurality soudobých mezinárodních trestních tribunálů a hoc. *Právní fórum*. 2004, 1. ročník, č. 4, s. 132-139.
- ŠTURMA, Pavel. Princip komplementarity a spouštěcí mechanismus Mezinárodního trestního soudu. In: *Zborník z medzinárodnej konferencie „Medzinárodný trestný súd na začiatku 21. storočia“*. Bratislava 27. september 2006. [1. vydání]. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri Slovenskej akadémii vied, 2007. 108 s., s. 21-40.
- ŠTURMA, Pavel. První mezinárodní trestní tribunál pro stíhání teroristických útoků? Ke zřízení Zvláštního tribunálu pro Libanon. *Trestněprávní revue*. 2007, 6. ročník, č. 10, s. 273-279.

ŠTURMA, Pavel. Přednostní jurisdikce Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v. český právní řád (K jednomu příkladu vnitrostátní realizace mezinárodních závazků ČR). *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 1997, č. 1, s. 79-85.

TESAŘ, Filip. Kladivo na diplomacii. *Mezinárodní politika*. 2004, ročník XXVIII, č. 4, s. 8-10.

ULÍK, Karel. Schválí Spojené státy americké statut Mezinárodního trestního soudu? *Mezinárodní politika*. 2009, ročník XXXIII, č. 1, s. 32-35.

WEISER, Martin. Dočká se Kambodža po třiceti letech spravedlnosti? *Mezinárodní politika*. 2009, ročník XXXIII, č. 3, s. 28-31.

de ZAYAS, Alfred-Maurice. Norimberský proces před Mezinárodním vojenským tribunálem (1945-1946). In: *Moc a právo. Velké hrdelní procesy*. Alexander Dermandt (ed.). 1. vydání. Praha : Themis, 1998. 280 s., s. 235-254.

13.3. Internet:

Coalition for the International Criminal Court

<http://www.iccnw.org>

International Criminal Court – oficiální stránky

<http://www.icc-cpi.int>

International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia – oficiální stránky

<http://www.icty.org>

International Criminal Tribunal for Rwanda – oficiální stránky

<http://www.icttr.org>

Max Planck Encyclopedia of Public International Law

<http://www.mpepil.com>

Organizace spojených národů – oficiální stránky

<http://www.osn.cz>

<http://www.un.org>

Special Court for Sierra Leone – oficiální stránky

<http://www.sc-sl.org/>

Wikipedia – internetová encyklopedie

<http://www.wikipedia.org>

Resumé

Mezinárodní trestní soudnictví a cesta ke vzniku Mezinárodního trestního soudu.

Historicko-právní perspektiva

Tématem této diplomové práce je vývoj mezinárodního trestního soudnictví. Její snahou je poskytnout celkový pohled na tento mezinárodněprávní institut, nabídnout přehled nejdůležitějších momentů a mechanismů, které tento vývoj určovaly, a zmapovat poměrně komplikovanou cestu, která vedla mezinárodního společenství k ustavení stálého Mezinárodního trestního soudu. Jedná se o přehled vývoje jak z hlediska hmotného práva, tedy ustalování okruhu zločinů podle mezinárodního práva, tak z hlediska práva procesního, tedy snah o vytvoření procesního a institucionálního rámce postihu těchto zločinů.

Počáteční kapitoly práce se zabývají teoretickými pojmy, které se v rámci tohoto tématu zdají být nejdůležitějšími, tedy odlišení odpovědnosti státu a jednotlivce, rozlišení mezinárodního zločinu a zločinu podle mezinárodního práva, hrubým nastíněním pojmů mezinárodní právo trestní, válečné právo, právo ozbrojených konfliktů a mezinárodní humanitární právo a také vymezením institutů mezinárodního soudnictví a mezinárodního trestního soudnictví.

Dále práce sleduje chronologický vývoj. Nejprve se zabývá ve zkratce dlouhým obdobím od starověkých dějin až do 1. světové války, ve kterém se pomalu formovaly základy mezinárodního práva a z pohledu tématu práce se nejprve formovala pravidla korigující vedení válek a chování jednotlivců v jejich průběhu.

První světová válka se stala svým rozsahem a dopadem na obrovský počet lidí důležitým předělem ve vnímání války jako mechanismu, který by neměl být běžnou součástí mezinárodních vztahů. To potvrzuje i snaha soudit po jejím skončení německého císaře Viléma II. jako hlavního viníka této války a také potrestat pachatele německých válečných zločinů, které se v průběhu konfliktu odehrály, jež nakonec vyústila v tzv. Lipské procesy v letech 1921-1922.

Meziválečné období je pak možné charakterizovat jako soubor snah o zabránění dalšímu válečnému střetnutí, které však byly ve svém důsledku neúspěšné. Přesto ale tato doba přinesla řadu právních nástrojů, které bylo možno později použít pro

odsouzení 2. světové války a válečných zločinců. Zdůraznit je třeba zejména tzv. Briand-Kelloggův pakt.

Další část práce se poměrně obsírně zabývá obdobím 2. světové války, přípravou potrestání válečných zločinců a zejména dvěma poválečnými procesy s německými a japonskými válečnými zločinci v Norimberku a v Tokiu. Zde se utvářely důležité základy pro další rozvoj mezinárodního trestního soudnictví.

Kapitola věnující se období poválečnému a období studené války shrnuje dlouhých padesát let vývoje provázeného snahami o potvrzení zákazu agresivní války jako nástroje mezinárodní politiky a práva, o vymezení jasnějších pravidel pro vedení případných ozbrojených konfliktů a definování zločinů podle mezinárodního práva i snahami o vytvoření stálého judiciálního mechanismu k trestání zločinů podle mezinárodního práva.

V další části se práce věnuje rozboru právního základu a fungování dvou ad hoc tribunálů OSN z první poloviny 90. let 20. století, a sice Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.

Předposlední kapitola se věnuje podrobnějšímu popisu vzniku stálého Mezinárodního trestního soudu a dále pak rozboru jeho statutu, především jeho hmotněprávním ustanovením.

Závěrečná část pak podává ve stručnosti přehled tzv. smíšených trestních tribunálů. Mezi nejvýznamnější patří Speciální soud pro Sierra Leone, Mimořádné senáty soudů Kambodže či Zvláštní tribunál pro Libanon.

Klíčová slova:

mezinárodní trestní soudnictví

Mezinárodní trestní soud

mezinárodní trestní tribunály

Summary

International criminal justice and the path to the creation of International Criminal Court. Historical-juristic perspective

The subject of this master thesis is the evolution of the international criminal justice. The aim is to offer an overall view on this institute of international law and to give an overview of the most important moments and mechanisms determining this evolution, and chart the relatively complicated way, which led the international community to the establishment of the International Criminal Court. The point is an overview of both the perspective of substantial law, ergo the stabilization of the sphere of crimes under international law, and of the perspective of procedural law, ergo the endeavours of the creation of a procedural and institutional recourse of these crimes.

The initial chapters are concerned with theoretical concepts seeming to be the most important in the framework of the subject of this thesis. These are the distinctions between the responsibility of a state and an individual, the distinction of the international crime and the crime under international law, a rough description of the concepts of international criminal law, law of wars, armed conflicts law and international humanitarian law. Additionally, the institutes of international jurisdiction and international criminal jurisdiction are also defined.

Further the thesis is followed chronologically. Firstly and briefly concerned is the long period from the ancient times to World War I. At this time were the grounds of the international law formed and under the topic of the thesis the rules and customs of war and the behaviour of individuals in the wars were first shaped.

World War I became, by its extent and impact on the huge number of people, a very important turning point in the perception of war as a mechanism that should not be a usual part of international relations. That also confirms the effort to try German Emperor Wilhelm at the end of the World War I, as a principal offender of the war, and to punish the German perpetrators of war crimes too. This effort ended up just in the so called Leipzig Trials in 1921-1922.

The period between the two world wars can be characterized as a complex of endeavours to prevent another conflict that was in the end, not successful. In spite of it, this time brought an array of legal instruments that could be later used for condemnation

of World War II and the war criminals. It is necessary to emphasize first of all, the ‘so called’ Briand-Kellog Pact.

The next part of the thesis deals relatively in detail with the period of World War II, with preparing of the punishment of war criminals and in particular with the two post-war trials with the German and Japanese war criminals in Nüremberg and Tokyo. Here were shaped the important grounds for subsequent development of international criminal justice.

The chapter concerning with the post-war period and the time of Cold War, summarize the fifty long years of evolution, accompanied by the endeavours of confirmation of the prohibition of aggressive war as an instrument of international politics and law, of definition clearer rules of armed conflicts and of specification of the crimes under international law, but also by efforts to create a permanent judicial mechanism for the punishment of the crimes under international law.

The next section concentrates on the analysis of the legal basis and the operation of the two ad hoc UN tribunals from the first half of the 1990^{'s}, ergo International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and International Criminal Tribunal for Rwanda.

Lastly, is one chapter concerned with the detailed description of the foundation of International Criminal Court and also with the analysis of its Statute, especially dealing with the substantial regulations.

The last part of the thesis consists of a short survey of ‘so called’ mixed criminal tribunals. Among the most important belong to the Special Court for Sierra Leone, Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia or Special Tribunal for Lebanon.

Key words:

international criminal jurisdiction

International Criminal Court

international criminal tribunals